EDMONDO DE AMICIS

243839

A SZIV

OSZK

B	4b csoport
	1 szám

Kapós Ákos

IV B.

Kényszerű
javítások.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

H. K. 7. 1323.

A SZIV

EGY ISKOLÁSFIU NAPLÓJA

IRTA

EDMONDO DE AMICIS

FORDITOTTA

ZIGÁNY ÁRPÁD

IV. B
1

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST
TOLNAI NYOMDAI MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT R.-T.
KIADÁSA

R 2

R 1965

243.839

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1953 év V 1295. sz.

Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Rt. nyomása, Budapest

A szerző előszava.

Ezt a könyvet legkivált a 9—13 éves fiuknak szántam, akik az elemi iskolába járnak s legjobban megfelelt volna neki ez a cim:

EGY ISKOLAI ÉV TÖRTÉNETE

IRTA

EGY TANULÓ

aki az olasz községi iskola III-ik osztályába járt!

Azzal, hogy „III-ik elemista" irta, nem azt akarom mondani, hogy valóban ő irta és pedig szóról-szóra ugy ahogy nyomtatásban következik. Csak egymásután följegyezte a füzetébe, már ahogy tőle tellett, amit az iskolában és azonkivül látott, hallott és gondolt; az édesapja aztán az év végén megirta ezt a könyvet a fia jegyzeteiből, igyekezvén, hogy a gondolatot meg ne másitsa és hogy megtartsa amennyire lehetett, fiunak még a szavait is. Ez pedig négy évvel később, amikor már gimnáziumba járt, ujra elolvasta a kéziratot és megint hozzátett valamit a magáéból, fölidézvén személyeket és dolgokat még friss emlékezetében.

Olvassátok hát most fiuk, ezt a könyvet: reménylem, hogy meg lesztek vele elégedve és jobbá tesz benneteket!

A szerző életrajza

De Amicis (*e:* de ámicsisz) *Edmondo*, olasz iró, az ujabb olasz irodalom egyik legjelentékenyebb és legnépszerübb alakja *Manzoni* iskolájából. Szül. 1846 okt. 21-ikén a Viguriai Ohegliában. Katona lett, 1866-ban részt vett a custozzari csatában. 1867-ben Firenzében a *L'Italia Militare*-t szerkesztette. 1871 óta egészen az irodalomnak élt. Beutazta Spanyolországot, Hollandiát, Észak-Afrikát, Angliát, Törökországot, Franciaországot és Dél-Amerikát. Első könyve: *La vita militare* (1869) friss humorral festi a katonaéletet. Uti élményeiről szólnak kedvelt, népszerü utleirásai: *La Spagna* (1873), *Ricordi di Londra* (1874). *L'Olanda* (1874), *Pagine sparte* (1877), *Marocco* (1875), *Costantinopoli* (1877), *Ricordi di Panzi* (1879), *Sull' Oceano* (1891). Legnépszerübb könyve, amely világszerte elterjedt az *Il cuore* (*A szív*), mely a gyermekvilág életét festi itt-ott érzelgősen, de mindig páratlan, melegszivü humorral. Ugyanez a hibája és erénye két másik, hasonló tárgyu hires müvének: *Gliancici* (1882) és *H Romanzo d'un maestro* (1891). Történeti regénye: *Alle porte d'Italia* (1888). A *L'idioma gentile* (1905) cimü munkája az olasz nyelv finom érzékü ismerőjének bizonyitja. — *D.*, aki mindig a szociáldemokrata eszmék hivének vallotta magát, élete utolsó éveiben Torinóban élt. Megh. 1908 márc. 11-ikén Bordigherában.

OSZK

Tartalom.

	Oldal
A szerző előszava . . .	3
A szerző életrajza . . .	5
Október.	
Első nap az iskolában .	9
Az uj tanitó	11
Egy baleset	12
A kalábriai fiu	14
A pajtásaim	16
Nemes cselekedet . . .	17
Mult évi tanitónőm . .	19
A padlásszobában . . .	21
Az iskola	23
A pádovai kis hazafi . .	24
A kéményseprő-inas . .	26
Halottak napján . . .	28
November.	
Garrone barátom . . .	29
A szenes ember és az ur	31
Az öcsém tanitónője . .	33
Az édesanyám	35
Coretti pajtásom . . .	36
Az igazgató ur	41
A katonák	43
A Nelli pártfogója . . .	45
Az első eminens	47
A kis lombárd őrszem .	48
A szegények	54
December.	
A gyalogboltos	56
Megszégyenült hivalkodás	57
Az első hó	60
A kőmives-inas	61
A hógolyó	63
A tanitónők	66
A megsebesült öreg ur .	68
A firenzei kis irnok . .	70
A vasakarat	79
A hála	81
Január.	
A segédtanitó	82
Stardi könyvtára . . .	84
A kovács fia	86
Kedves vendégek . . .	88
Viktor Emánuel temetése	89
Frantit kicsapják . . .	91
A szardiniai dobos . . .	93
A hazaszeretet	103
Az irigység	104
Franti anyja	106
Remény	108

Oldal

Február.

A jó helyre került medália 109
Jó föltételek 111
A vasut 113
Kevélység 115
A munka sebesültje . . 117
A fegyenc 119
A „tata" ápolója . . . 123
A kovács mühelyben . . 133
A kis pojáca 135

Oldal

Farsang utolsó napja . . 139
A vak gyermekek . . . 142
A tanitó ur beteg . . . 149
Az utcán 152

Március.

Az esti iskola 153
A verekedés 155
A fiuk szülei 157

▽▽

Október

Első nap az iskolában.

Hétfő, 17-ike.

Ma volt először iskola. A három hónapi szünidő álomként röpült el a falun! Anyám elvitt ma reggel a Baretti-negyedbe, hogy beirasson a harmadik elemibe; én a nyaralásra gondoltam és rosszkedvü voltam. Az utcákon hemzsegtek a fiuk; a két könyvkereskedő boltja tele volt szülőkkel, akik mind táskát, irkákat és füzeteket vásároltak, az iskola előtt pedig ugy tolongott a nép, hogy a szolga meg a rendőr alig tudta szabadon tartani a bejárást. A kapuhoz közel megfogta a vállamat valaki: második osztálybeli tanitóm volt, most is vidáman, mint mindig és megszólitott:

— Na, Enrico, hát örökre megválunk egymástól?

Tudtam, hogy igy van és mégis fájt ez a beszéd.

Nagynehezen befurakodtunk a kapun. Hölgyek és urak, munkások és munkás asszonyok, tisztek, nagyanyák, szolgálók, mind kézen fogva vezették a fiukat és másik kezükben tartották az értesitőt, megtöltve az előszobát és a lépcsőket, olyan zugással, mintha szinházban lettünk volna.

Örömest láttam viszont a nagy termet, ahonnan hét osztálynak az ajtaja nyilik és ahol három éven át majdnem minden nap megfordultam. Itt is egymás hátán tolongott a nép; a tanitó-

nők jöttek-mentek s az én mult évi tanitónőm az osztálya küszöbéről kiáltott felém:

— Ebben az évben egy emelettel följebb mégy, Enrico; még csak azt se látom majd, hogy mikor jösz iskolába! — és elszomorodva nézett rám.

Az igazgatót egész csomó sápitozó anya fogta körül: már nem volt hely a fiaik számára; és ugy tetszett, hogy a szakálla valamivel szürkébb, mint a mult évben volt.

Néhány fiu, ugy láttam, megnőtt és meghizott. A földszinten, ahol már meg volt az osztályozás, akadt néhány előkészitő elemibe járó kis fiu, aki nem akart bemenni az osztályába és megbicsakolta magát, mint a kis szamárcsikók, hogy ugy kellett bevonszolni őket. Néhányan kiszökdöstek a padokból; mások sirva fakadtak, mikor látták, hogy a szüleik eltávoznak és ezeknek vissza kellett jönniök, hogy elcsititsák vagy hazavezessék őket, — a tanitónők pedig a kezüket tördelték.

A kis öcsémet Delcatti tanitónő osztályába sorozták, engem pedig Terboni tanitó urhoz osztottak be, az első emeleten. Tiz órakor már mind együtt voltunk az osztályban: összesen ötvennégyen; alig tizenöt-tizenhat a második osztálybeli pajtások közül, de ott volt Herossi, aki mindig elvitte az első prémiumot. Olyan szüknek, szomorunak láttam az iskolát, ha rágondoltam az időre meg a helyekre, ahol a nyarat töltöttem!

Visszagondoltam a második osztálybeli tanitómra is, aki olyan jó volt és mindig együtt mulatott velünk; olyan kicsiny volt, mintha csak a pajtásunk lett volna! És sajnáltam, hogy nem látom többé a borzas, vörös fejével. Az uj tanitónk magas, nincsen szakálla, a haja hosszu és ősz, a homloka egyenes ránc szeli keresztbe; a hangja mély, vastag. Merően megnéz mindnyájunkat, egyiket a másik után, mintha olvasni akarna bennünk; és sohase nevet. Azt gondoltam magamban.

— Ime, az első nap. Még kilenc hónap. Mennyi munka, hány havi vizsga, mennyi fáradság!...

Igazán jólesett, hogy ott találtam anyámat a kapuban. Odaszaladtam hozzá és megcsókoltam a kezét. Ő pedig megvigasztalt:

— Bátorság, Enrico. Majd együtt tanulgatunk.

És elégedetten mentem haza. De már nincs meg a régi tanitóm, a jóságos, vidám mosolygásával és mintha már az iskola se volna olyan szép, mint azelőtt.

Az uj tanitó.

Kedd, 18-ika.

Ma délelőtt óta már az uj tanitómat is szeretem. Mialatt szállingóztunk az iskolába, ő már ott ült a katedrán és aztán időnként bekukkantott az ajtón egy-egy mult esztendei tanitványa; bedugták a fejüket arra mentükben és ugy köszöntgettek:

— Jónapot, tanitó ur!... Jó napot, Perboni bácsi!...

Néhányan be is jöttek, kezet fogtak vele s aztán tovább szaladtak. Látszott, hogy szerették és örülnének, ha megint elébe járhatnának. És ő is visszaköszönt.

— Jó napot, fiam!

Kezet fogott azokkal, akik odamentek hozzá, de nem nézett egyikükre se; komoly máradt minden köszöntés után, homlokán a mély, egyenes ránc, arccal az ablak felé fordulva, mintha a szemközti ház tetejét nézné. És ugy látszott, hogy nem örül a köszöntéseknek, melyek inkább fájnak neki. Aztán minket nézett, fürkészett figyelmesen, külön-külön mindegyiket. Mikor diktált, lejött a katedráról sétálni a padok közt; meglátott egy fiut, akinek az arca tele volt piros pörsenésekkel. Erre abbahagyta a diktálást, két tenyere közé fogta a fiu fejét, megkérdezte tőle, hogy mi a baja s aztán megtapogatta a homlokát, hogy forró-e?

Ebben a pillanatban egy fiu fölkelt a háta mögött és majmolva kigunyolta. A tanitó hirtelen megfordult; a fiu azonnal

leült és ugy is maradt, lesütött fejjel, várván a büntetést. A tanitó pedig rátette kezét a fiu fejére és azt mondta:

— Többé ne tedd.

Csak ennyit mondott. Visszament a katedrára és elvégezte a diktálást. Mikor ezzel elkészült, néhány pillanatig szótlanul vizsgált bennünket és aztán csöndesen, lassan igy szólt a jóságos, mély hangján:

— Hallgassatok ide. Egy egész esztendőt kell együtt eltöltenünk. Legyünk rajta, hogy jól töltsük el. Tanuljatok és legyetek jók. Nekem nincsen családom. Az én családom ti vagytok. A mult évben még élt az édesanyám, de most meghalt. Egyedül maradtam és nincsen senkim a világon rajtatok kivül: csak titeket szeretlek és mindig csak rátok gondolok. Nem akarnék soha senkit megbüntetni közületek. Mutassátok meg, hogy derék fiuk vagytok; legyen a mi osztályunk egyetlen egy család, amelyben ti lesztek az én örömöm, vigasztalásom és büszkeségem. Nem kérek tőletek szóbeli igéretet; bizonyosan tudom, hogy a szivetekben már igent mondtatok. És köszönöm nektek...

Mindjárt aztán bejött a szolga és lecsöngette az órát. Szótlanul tódultunk ki a padokból mindannyian. Az a fiu pedig, aki a tanitót kicsufolta, most odament hozzá és remegő hangon mondta:

— Bocsásson meg, tanitó ur.

Az meg homlokon csókolta és igy felelt:

— Elmehetsz, fiam.

Egy baleset.

Péntek, 21-ike.

Az esztendő balesettel kezdődött. Ahogy ma reggel az iskolába mentem, éppen a tegnapi esetet beszéltem el az apámnak, mikor láttuk, hogy az utcán csak ugy tolong a nép, az iskola kapuja előtt. Édesapám mindjárt azt mondta:

— Valami baj történt! Rosszul kezdődik az esztendő!

Nagy nehezen bevergődtünk az épületbe. A nagyterem zsúfolva volt szülőktől és fiukkal, akiket a tanitók sehogyse tudtak beterelni az osztályokba; mindnyájan az igazgató ur szobájának az ajtaját nézték és hallottam, ahogy mondogatták:

— Szegény kis gyerek!... Szegény Robetti!

A tömeg feje fölött, a szoba végében, láttam a rendőr sisakját és az igazgató ur kopasz fejét; aztán bejött egy ur, magas tetejü kalapban és mind azt mondták:

— Az orvos.

Édesapám megkérdezte az egyik tanitótól, hogy mi történt?

— Átment a lábán a kerék — felelte ez.

— Eltörte a lábát — tette hozzá egy másik.

Második osztályos fiu volt és a Dora-Grossa-uton ment az iskola felé, mikor meglátott egy kis első osztályost, aki elszaladt az anyjától és éppen akkor bukott el a kocsiuton, mikor már szinte rámént a vágtató omnibusz. A nagyobb fiu bátran odaugrott és elrántotta a lovak elől a kicsit, de ő maga már nem tudott elég gyorsan félreugrani és az omnibusz kereke átment a lábán. Az apja tüzérkapitány...

Mialatt ezt hallgattuk, berohant a nagyterembe egy uriasszony és, mint az őrült, lökdöste félre a tömeget: Robettinek az édesanyja volt, akiért elküldtek. Egy másik uriasszony mindjárt elébe szaladt és zokogva borult a nyakába: ez volt a megmentett kis fiu édesanyja. Aztán mind a ketten betörtek az igazgató ur szobájába és hallottam a kétségbeesett sikoltást:

— Oh, Giulio!... Én édes fiam!

Ebben a pillanatban lent, a kapu előtt, megállt egy kocsi és mindjárt aztán jött az igazgató ur, karjaiban hozva a fiut, aki ráhajtotta fejét az igazgató ur vállára és az arca halálsápadt volt, a szemét pedig behunyta. Mindenki hallgatott, csak a szegény édesanyja zokogása hallatszott. Az igazgató ur maga is sápadt volt; megállt egy pillanatra és mindkét kezével fölemelte egy kissé a fiut, hogy mindnyájan lássák. És akkor a

tanitók meg a tanitónők, a szülők meg a gyermekek, mind halkan mondták:

— Derék fiu!... Brávó, Robetti!... Szegény fiu!

És csókokat szórtak feléje; a tanitónők meg a fiuk, akik közel voltak hozzá, össze-vissza csókolták a kezét meg a karját. Ő pedig, fölnyitván a szemét, azt kérdezte:

— A könyveim?...

A megmentett fiucska édesanyja sirva mutatta, hogy nála vannak és igy szólt:

— Itt hozom, édes angyalom, itt vannak a könyveid!

Egyuttal karonfogva vezette a sebesült édesanyját, aki zokogva rejtette arcát a két kezébe. Aztán lementek, befektették a fiut a kocsiba és a kocsi elrobogott. Mi pedig ekkor néma csöndben mentünk be mindnyájan az iskolába.

A kalábriai fiu.

Szombat, 22-ike.

Tegnap délután, éppen mikor a tanitó ur elmondta, hogy szegény Robettinek egy darabig majd mankón kell járnia, egy fiut hozott be az igazgató ur. Nagyon barnaképü, feketehaju volt, nagy fekete szemekkel és sürü szemöldökei egészen összenőttek a homlokán. Talpig fekete ruhában volt, melyet fekete bőröv szoritott a derekához.

Az igazgató pár szót sugott a tanitó ur fülébe s aztán kiment, ott hogyván mellette, a katedrán, az uj fiut, aki aggódva, szorongva nézegetett körül nagy fekete szemeivel. Ekkor a tanitó ur kézen fogta őt és igy szólt az egész osztályhoz:

— Örülhettek, fiaim. Most lép be soraitokba ez a kis olasz fiu, aki Reggio di Calabria városában született, több, mint ötszáz mértföldnyire innen. Szeressétek ezt a messziről jött testvéreteket. Dicsőséges földön született, amely már sok hires embert adott Olaszországnak és most is ontja a szorgalmas munkásokat meg a derék katonákat. Hazánk egyik legszebb vidéké-

ről való uj testvéretek, ahol a hatalmas erdők alján és a magas hegyek völgyeiben okos és bátor nép lakik. Ugy szeressétek, hogy sohase vegye észre, hogy távol esett szülővárosától; mutassátok meg neki, hogy minden olasz fiu testvéreket talál mindig és mindenütt, bármelyik olasz iskolába jár is.

Ezt mondva, fölkelt és megmutatta a fali térképen, hogy hol fekszik Reggio di Calabria. Aztán hangosan fölkiáltott:

— Ernesto Derossi!... Jer ide.

Igy hivják azt a fiut, aki mindig az első prémiumot kapja, mert ő a legjobb tanuló.

Derossi kiment a padból és megállt a katedra előtt, szembe a kis kalábriai fiuval.

— Mint első tanuló az osztályban, — mondta neki a tanitó ur — öleld meg és üdvözöld uj pajtásodat az egész osztály nevében. Piemont fiainak üdvözlete ez Kalábria gyermekének.

Derossi megölelte a kalábriait és hangosan mondta csengő hangján:

— Isten hozott!

Az pedig hevesen megcsókolta Derossinak mind a két arcát, mire mindnyájan tapsoltunk.

— Csönd legyen! — kiáltott föl a tanitó ur. — Az iskolában nem szabad tapsolni.

De azért meglátszott rajta, hogy meg van elégedve. A kis kalábriai is boldog volt. A tanitó kijelölte neki a helyét és maga vezette oda. Aztán még igy szólt:

— Sohase feledjétek el, amit most mondok. Hogy megtörténhessék az, amit most láttatok, hogy egy kalábriai fiu éppen ugy otthon lehessen Torinóban, mint ahogy a torinói fiu is otthont találhat Kalábriában: a mi nemzetünk ötven esztendeig harcolt és harminc ezer olasz halt hősi halált. Mindnyájan tiszteljétek és szeressétek tehát egymást; de aki azért bántaná ezt a kis pajtását, mert nem a mi tartományunkban született: nem

volna rá méltó, hogy fölvesse szemeit a földről, ha elmegy a háromszinü lobogó előtt!...

Alighogy a kis kalábriai leült a helyére, a szomszédjai mindjárt ajándékoztak neki, ki egy tollat, ki egy számolócédulát: egy fiu pedig az utolsó padból egy svéd levélbélyeget küldött neki.

A pajtásaim.

Kedd, 25-ike.

Azt a fiut szeretem legjobban, aki a levélbélyeget küldte a kalábriainak; Garrone a neve és ő a legnagyobb az osztályban, már tizennégy éves, nagy feje van és vállas gyerek, de nagyon jó fiu; ez látszik a mosolygásából. Ugy tetszik, mintha mindig gondolkoznék, mint a nagy emberek.

Most már sokat ismerek az iskolatársaim közül. Szeretek egy másikat is, akinek Coretti a neve; ez mindig csokoládészinü trikóban jár és macskaszőrös sipkát visel. Örökké vidám, az apja aprófát és szenet árul, a hatvanhatos háboruban katona volt Umberto herceg ezredében és azt mondják, hogy három medáliája van. Aztán ott van a kis Nelli, aki gyönge, sápadt arcu, kis pupos gyerek. Van egy nagyon szép ruhás gyerek is, a Voltini, aki mindig szedegeti le ruhájáról a port, a papirost. Előttem ül a padban egy kis fiu, akit kőmüvesinasnak hivnak, mert az apja kőmüves; az arca gömbölyü, mint a dinnye, az orra meg laposra nyomott. Nagyon ügyesen tud „nyulszájat" csinálni és mind kérik, hogy csináljon nyulszájat, hogy nevethessenek rajta. Ennek kicsiny puha kalapja van, amit gomboccá gyurva hord a zsebében, mintha zsebkendő lenne.

A kőmüvesinas mellett ül Garoffi, ez hosszu és sovány fiu, az orra olyan hajlott, mint a bagolyé, a szeme pedig nagyon kicsiny; mindig kereskedik tollakkal, szentképekkel, gyujtóskatulyákkal és a leckét fölirja a körmeire, hogy lopva leolvashassa, ha a tanitó ur kihivja. Van aztán egy urfi is, a Carlo Nobis,

aki ugy látszik, hogy nagyon büszke és két fiu közt ül, akiket szintén szeretek. Az egyik egy kovácsnak a fia, aki olyan hosszu köntösben jár, hogy térdig ér neki; nagyon sápadt szegényke, mintha beteg lenne, mindig olyan ijedtes az arca és sohase mosolyog. A másik egy vöröshaju fiu, az egyik karjára béna és ezt felkötve hordja; az apja Amerikába ment, az anyja pedig zöldséges kofa.

Furcsa kis fiu az én baloldali szomszédom is — Stardi a neve — alacsony tagbaszakadt, nyaka sincsen, örökké morog, de nem áll szóba senkivel, ugy látszik, hogy nem nagyon okos fiu, de szörnyen figyel a tanitó ur minden szavára, a homlokát ráncbá szedi, a fogait összeszoritja és még a szeme se rebben. Ha szólnak hozzá, mikor a tanitó ur magyaráz, az első és második megszólitásra nem felel, de a harmadikra már rugással válaszol. Mellette ül egy arcátlan, rossz fiu, akinek Franti a neve; ezt már kicsapták egy másik iskolából.

Van aztán két testvér is, akik egyforma ruhában járnak és ugy hasonlitanak egymáshoz, mint két tojás; mind a kettőnek széles karimáju, kalábriai kalapja van fácántollal. De valamennyinél szebb és mindegyiknél több esze van Derossinak, aki bizonyosan megint a legelső lesz ebben az esztendőben is; és a tanitó ur, aki már észrevette ezt, mindig őt kérdezi. Én azonban jobban szeretem a Precossit, a kovácsgyereket, aki a hosszu köntösben jár és mindig betegnek látszik. Azt mondják, hogy az apja veri; nagyon félénk és ha kérdez valamit vagy hozzá és valakihez, mindjárt azt mondja: — „Bocsánat“ — és aztán olyan szomoruan tud nézni a jóságos szemével. De a legnagyobb és a legjobb mégis Garrone.

Nemes cselekedet.

Szerda, 26-ika.

És éppen ma délelőtt tudtuk meg, hogy milyen derék fiu ez a Garrone. Kissé elkésve érkezett az osztályba, mert a mult

esztendei tanitónőm megállitott a folyosón, hogy hány órakor jöhetne el hozzánk látogatóba; a tanitó ur még nem volt odabent és három-négy gyerek gyötörte a szegény Crossit, a vöröshajut, akinek az egyik karja béna, az anyja meg zöldséges kofa. Bökdösték a vonalzóval, gesztenyehéjat dobáltak az arcába, csufolták, hogy nyomorék és majmolták, hogy hogyan hordja felkötve a béna karját. Ő, szegény, meghuzódott a padban, néma ijedtséggel hallgatott és könyörgő szemmel nézett hol az egyikre, hol a másikra, hogy hagyják békén. De ezek csak annál jobban csufolták és ingerelték, ugy hogy szegény végre már reszketni kezdett és vörös lett a méregtől.

Egyszerre csak Franti, az a gonosz, arcátlan kölyök, fölugrott a pad tetejére és, mint hogyha mind a két karján egy-egy nehéz kosorat cipelne, otrombán döcögve majmolta a Crossi édesanyját, mikor ez a fiáért jön az iskola kapujához; de most nem jön, mert beteg. Ezen aztán mind nagyon röhögtek. Crossi ekkor olyan dühbe jött, hogy fölkapta a tintatartót és teljes erejéből hozzávágta a Franti fejéhez; ez azonban hirtelen lebukott és a tintatartó éppen mellbe találta a tanitó urat, aki ebben a pillanatban lépett be az ajtón.

Mindenki helyére szaladt és halotti csöndben, ijedten hallgatott az egész osztály. A tanitó ur elsápadva ment föl a katedrára és ingerült hangon kérdezte:

— Ki volt az?

Senkise felelt.

A tanitó ur még egyszer megkérdezte, de most már sokkal emeltebb hangon:

— Ki volt az?

Ekkor Garrone, megszánván a szegény Crossit, hirtelen fölugrott és elszántan mondta:

— Én voltam.

A tanitó ur ránézett, majd végignézett az álmélkodó fiukon és nyugodtan igy szólt:

— Nem büntetem meg a bünöst. Álljon föl!

Crossi fölállt és sirva vallotta meg:

— Ütötték és csufolták, elfutott a méreg, én voltam.

— Ülj le, — mondta neki a tanitó ur. — Álljanak föl, akik csufolták.

Négyen álltak föl, lehajtott fejjel.

— Kicsufoltátok egyik pajtástokat, aki nem bántott benneteket, — mondta a tanitó ur — gunyoltatok egy nyomorékot, megvertetek egy gyöngét, aki védeni se birta magát. A legaljasabb, a legszégyenletesebb dolgok egyikét követtétek el, amelylyel csak bemocskolhatja magát az ember. Hitványok vagytok!

Ezt mondván, lejött a katedráról a padok közé, megfogta kezével a Garrone állát, amint lesütött fejjel állt és fölemelvén az arcát, mélyen a szemébe nézett.

— A te lelked nemes, — mondta neki.

Garrone, megragadván a kedvező pillanatot, valamit sugott a tanitó ur fülébe; és ez, odafordulva a négy bünös felé, hirtelen azt mondta:

— Megbocsájtok nektek.

Mult évi tanitónőm.

Csütörtök, 27-ike.

Tanitónőm beváltotta az igéretét, meglátogatott bennünket ma délután és éppen akkor jött, amikor el akartunk menni anyámmal, hogy ócska ruhát vigyünk egy szegény asszonynak, akit az „Ujság" olvasóinak jóindulatába ajánlt.

Elmult egy éve is, amióta látogatóba volt nálunk a tanitónőm. Mindnyájan nagy örömmel fogadtunk. Még mindig a régi: alacsony, kalapján a zöld fátyol, csinosan öltözve, de kissé kócosan, mert nem igen van ideje fésülködni; de egy kicsit rosszabb szinben, mint tavaly, itt-ott egy-egy ősz hajszállal és az örökös köhögéssel. Édesanyám meg is kérdezte tőle:

— Hát az egészség, édesem? Nem vigyáz magára eleget!

— Ej, nem tesz semmit, — felelte a tanitónő vidáman, de egyuttal megadó mosolygással.

— Nagyon hangosan beszél, — folytatta édesanyám — sokat bajlódik a gyerekekkel.

Ezt jól mondta az édesanyám. Mert mindig hallani a hangját; emlékszem még akkorról, amikor elébe jártam az iskolába: folyton beszél, — beszél, hogy a gyerekek ne szórakozzanak és egy pillanatra se ül le. Bizonyos voltam benne, hogy eljön, mert soha se feledkezik meg a tanitványairól, évekig emlékszik a nevükre és a havi vizsgálatok idején mindig meg szokta kérdezni az igazgató urtól, hogy milyen osztályzatot kapnak. Megvárja őket a kapuban és megnézi a föladataikat, hogy lássa: mentek-e már előre?... És sokan jönnek meglátogatni még a gimnáziumból is, akik valamikor a tanitványai voltak, most pedig már hosszu nadrágban járnak és órájuk is van.

Ma délután fáradtan jött hozzánk a képtárból, ahová, mint ahogy ez minden évben szokása volt, elvezette a tanitványait; mert minden csütörtök délután elvitte őket valamelyik muzeumba és megmagyarázott nekik mindent.

Szegény tanitónő, most megint soványabb, mint tavaly volt. De még mindig élénk és belemelegszik, ha az osztályáról beszél. Ujra meg akarta nézni azt a kis ágyat, amelyben két évvel ezelőtt nagy betegen látott s amely most már a kis öcsémé; nézte egy darabig és nem tudott szólni. Nagyon sietett, mert még meg akarta látogatni egyik tanitványát, — egy szijgyártónak a fiát — aki vörhenyben fekszik; ráadásul sok javitani valója is volt, ami eltart majd egész este és még a számtanból is kellett külön órát adni egy szatócsnénak, aki vacsora után megy hozzá.

— Nos, Enrico, — kérdezte elmenőben — szereted-e még a tanitónődet most is, amikor már nehéz föladatokkal vesződöl és hosszu dolgozatokat csinálsz?

Megcsókolt és még a lépcső alján is igy szólt:

— Meg ne feledkezzél rólam, Enrico!

— Oh, kedves jó tanitónőm: soha, sohase felejtlek el! Még ha nagy leszek is, mindig emlékezni fogok rád és akkor is meglátogatlak a tanitványaid között; és valahányszor iskola mellett megyek el és meghallom a tanitónő hangját, mindig ugy rémlik majd, mintha a te hangodat hallanám és visszagondolok arra a két esztendőre, amit a te osztályodban töltöttem, ahol annyit tanultam, ahol oly sokszor láttalak fáradtan és betegen, de mindig szorgoskodva, mindig elnézően és kétségbeesve, ha valamelyikünk rosszul fogta a tollat, — remegve, mikor a tanfelügyelő faggatott bennünket, boldogan, ha jól feleltünk, mindig jó szivvel és szeretettel, akárcsak az édesanyánk. Soha, sohase felejtlek el, kedves jó tanitónőm!

A padlásszobában.

Péntek, 28-ika.

Tegnap este anyámmal és Silvia testvémmel együtt elvittük az ócska ruhát annak a szegény asszonynak, akiről az ujságban olvastunk; én vittem a csomagot, Silviánál volt az ujság, a szegény asszony nevének kezdőbetüivel és pontos lakásával. Fölmentünk egy magas háznak csaknem egészen a padlásáig, egy hosszu folyosón, ahová sok-sok ajtó nyilt. Édesanyám kopogtatott a legutolsón: még fiatal asszony nyitott ajtót, szőke és sápadt, beesett arcu, mindjárt az első pillantása ugy rémlett, hogy láttam már valahol ezt az arcot a kék fejkendővel.

— Maga az, jó asszony, akiről az ujság irt? — kérdezte tőle az édesanyám.

— Én vagyok az, nagysága.

— Hát hoztunk egy kis ócska ruhát...

És a szegény asszony rákezdte a hálálkodást, hogy végehossza nem volt. Eközben az üres, sötét szoba egyik sarkában megpillantottam egy fiut, aki a szék előtt térdelt; háttal volt

felénk fordulva és ugy látszott, hogy ir. És csakugyan irt is: az irkája a széken volt, a tintás üveg pedig a padlón.

— Hogyan tud irni ilyen sötétben? — gondoltam magamban.

Mig ezen tünődtem, hát egyszerre csak megismerem ám vörös hajáról és barchet-ruhájáról Crossit, a zöldséges kofa fiát, akinek béna az egyik karja. Halkan megsugtam ezt édesanyámnak, mialatt a szegény asszony elrakta az ajándékot.

— Csitt! — mondta halkan az anyám. — Lehet, hogy szégyelné magát, ha látná, hogy ajándékot hoztunk az anyjának. Ne szólitsd meg.

De ebben a pillanatban Crossi megfordult, én zavartan állitam, ő rám mosolygott és ekkor édesanyám meglökött, hogy menjek oda és öleljem meg. Én megöleltem, mire Crossi fölkelt és megfogta a kezemet.

— Egyedül vagyok ezzel a gyerekkel, — beszélte ezalatt az ő édesanyja az enyémnek: — a férjem már hat éve Amerikában van és ráadásul még beteg is vagyok, ugy hogy nem birom hordani a zöldséget se, amivel azelőtt pár garast kerestem. Még csak egy kis asztal se maradt, hogy irhatna rajta szegény Lajcsi fiam. Mikor még a kapuban állt az én zöldséges asztalom, legalább azon dolgozhatott; de ezt is elvették tőlem. Még petróleumra se telik és csak sötétben rontja a szemét, szegény. Szerencse, hogy iskolába járathatom, mert a község adja a könyveket meg az irkákat. Szegény Lajcsi, pedig ugy szeretne tanulni! De mikor olyan nagyon szegény vagyok!...

Édesanyám odaadta neki minden pénzét, ami az erszényében volt, megcsókolta a fiut és majdnem sirt, mikor elváltunk tőle. És igaza volt, mikor ezt mondta az utcán:

— Nézd csak azt a szegény fiut, milyen küzködéssel kell tanulnia, neked pedig minden kényelmed megvan és mégis oly nehezedre esik a tanulás! Ah Enrico: több érdem van az ő egynapi munkájában, mint a te egész évi munkádban. Az ilyen fiuknak kellene adni az első dijakat!

Az iskola.

Péntek, 28-ika.

Ugy van, kedves Enrico: nehezedre esik a tanulás, — ahogy édesanyád mondja. Még mindig nem azzal az előbbi eltökélt szándékkal és derült arccal mégy az iskolába, ahogy szeretném. Még mindig lusta és kedvetlen vagy. Pedig gondold csak el: milyen nyomoruságos, hitvány lebzselés lenne a napod, ha nem járnál iskolába! Egy hét leforgása alatt összetett kézzel könyörögnél, hogy eresszelek iskolába, mert megölne az unalom, a szégyen és megundorodnál a játékaidtól, sőt magától az életedtől is.

Mindenki tanul manapság, Enrico. Gondolj a munkásokra, akik este mennek az iskolába, miután már egész nap dolgoztak; gondolj a szegény munkásasszonyokra és leányokra, akik a vasárnapi iskolába mennek, miután átdolgozták az egész hetet; a katonákra, akik akkor ülnek le tanulni, mikor halálra fáradtan jönnek haza a gyakorlótérről; gondolj a süketnémákra, akik szintén tanulnak és a rabokra, akik szintén tanulnak irni-olvasni.

Gondolj csak arra, hogy reggel, mikor hazulról elindulsz, ugyanabban a pillanatban csak itt, a te szülővárosodban, harmincezer más gyerek is fölkerekedik és siet az iskolába, ahol három órán keresztül, éppen ugy, mint te: be van zárva egy szobába és tanul. De mit mondok?!... Gondolj arra a sok-sok millió gyerekre, aki körülbelül mind ugyanabban az órában siet az iskolába a világ minden országában; lásd meg őket képzeletedben, ahogy mennek-mendegélnek a falvak csöndes utcáin, a városok zajos utjain, a tengerek és tavak partján, hol a perzselő napon, hol a hideg ködben, vasuton a környékből, hajón a folyók mentén, kocsiban vagy szánkón a pusztákról, hegyen-völgyön és erdőn-mezőn át, magányos utakon, sziklákon, vizmosásokon és patakokon keresztül, — egyedül vagy párosan, csoportokban és hosszu sorokban, hátukon vagy hónuk alatt a könyvük, ezer meg ezerféle ruhában, száz meg százféle nyelven beszélgetve, — Szibiria legészakibb iskoláitól, melyeket örökös hó és jég borit, le egészen Arábia legdélibb óziséig, ahol pálmák árnyékában áll az iskola: és ez a millió és millió gyermek száz meg száz formában mind ugyanazt a dolgot tanulja. Képzeld el azt a száz meg százféle népből összeverődő gyerek-hangyabolyt, amelynek nyüzsgésében neked is részed van és gondold el ezt:

— Ha megszünnék ez a nyüzsgés, az emberiség visszazuhanna

a barbárságba; ez a nyüzsgés a haladás, a világ reménye és dicsősége.

Bátorság hát: kicsiny katonája ennek a roppant hadseregnek. Ate könyveid a fegyverek, a te osztályod a század, a harcmező az egész föld és a győzelem az emberi civilizáció. Ne légy gyáva katona, Enrico fiam!

Édesapád.

A pádovai kis hazafi.

— Havi elbeszélés. —

Szombat, 29-ike.

Nem leszek gyáva katona, nem; de sokkal szivesebben járnék iskolába, ha a tanitó ur minden nap elmondana egy olyan történetet, mint ma délelőtt. Azt mondta, hogy minden hónapban lesz egy, amit ő maga ir le és mindig egy szép és igaz történet lesz, valami nemes cselekedet, amit egy fiu követ el. Ennek a cime: „A pádovai hazafi". Ime, a történet.

Egy francia gőzös Barcellona spanyol kikötőből indult Genovába és az utasok közt voltak franciák, olaszok, spanyolok és svájciak. Volt a többi közt egy tizenegy éves fiu is, szegényes ruhában, aki egyedül utazott és mindig félrehuzódott mindenkitől és mogorván nézett mindenkire, mint a vadállat. És volt is oka, hogy mogorva daccal nézzen mindenkire.

Két évvel azelőtt az apja meg az anyja, akit Padova környékéről való parasztok voltak, eladták egy vándorkomédiáscsapat igazgatójának; ez pedig, miután sok verés, koplalás és rugás árán megtanitotta bukfencet hányni a levegőben, tovább hurcolta magával, keresztül-kasul egész Franciaországon meg Spanyolországon és közben egyre ütötte-verte, enni meg alig adott neki. Mikor Barcellonába érkeztek, már végképp nem birta a sok ütleget és koplalást; ugy lefogyott, hogy szánalom volt rá nézni. Itt aztán megszökött a hóhérjától és egyenesen az olasz konzulhoz szaladt védelemért. Ez meg is szánta, jegyet váltott neki erre a gőzösre és levelet adott neki a genovai polgármester

számára, hogy vitesse haza a szüleihez; a szüleihez, akik eladták, mint valami barmot.

A szegény fiu toprongyos és beteg volt. A második osztályon adtak neki egy kabint. Mindenkinek a szeme megakadt rajta; néhányan meg is szólitották, de ő nem is felelt: és ugy látszott, hogy mindenkit megvet és gyülöl, annyira elkeseritette és elvaditotta a sok ütleg meg a nélkülözés. Három utas mégis addig faggatta-nyagatta, mig megoldódott a nyelve és akkor töredett francia, spanyol meg olasz nyelven elmondta szomoru történetét.

Ez a három utas ugyan nem volt olasz, de azért megértették a fiut; és részben szánalomból, részben talán a bortól jókedvüen, pénzt adtak neki, tréfálkozva és biztatva őt, hogy mondjon még többet is; és mivel éppen akkor lépett a terembe néhány hölgy is, a három ur, hogy a nagylelküségét fitogtassa, még adott neki pénzt, túlkiabálván egymást:

— Nesze még!... Nesze ez is!

Csengett-bongott a pénz az asztalon és a fiu zsebrevágta mind, félhangon hálálkodva a maga érdes módján, de a szeméből csak ekkor villant ki az első barátságos, mosolygó sugár. Aztán fölmászott az ágyába, előrehuzta a függönyt, csöndesen meglapult és gondolkodni kezdett. Ebből a pénzből vehetett néhány jó falatot a hajón, két évi koplalás után, amikor még kenyere se volt. Mihelyt Genovában partra száll, mindjárt vehet ruhát is: hiszen két év óta csak rongyokban járt. Vagy pedig hazaviheti a pénzt, hogy az apja meg az anyja emberségesebben fogadják, mint hogyha üres zsebbel térne haza... Szóval egész kis vagyon volt neki ez a pénz!

Ezen tünődött, egészen megvigasztalódva, kabinjának a függönye mögött, mialatt a három utas, a második osztály ebédlőjének asztala mellett ülve beszélgetett. Borozgatva mesélték egymásnak, hogy ki milyen országban utazott és mit látott; igy aztán lassanként sorra került Olaszország is. Az egyik panasz-

kodni kezdett a fogadókra, a másik a vasutakra, majd nekibuzdultak mind a hárman és akkor széltében-hosszában szidták az országot. Az egyik azt mondta, hogy még a Lappföld is különb, a másik ráduplázott, hogy Olaszországban csupa zsiványokat és csalókat talált, a harmadik meg kitalálta, hogy az olasz tisztviselők még olvasni se tudnak.

— Tudatlan nép — bólintott az első.

— Piszkos, bitang — tóditott a második.

— Tol... — kiáltott föl a harmadik.

Azt akarta mondani, hogy „tolvaj", — de nem fejezhette be a szót, mert ugy hullott a fejükre, az arcukba a rézpénz meg az ezüst, mint a záporeső és nagy zenebonával kongott az asztalon meg a tányérokon. Dühösen ugrott talpra mind a három, arra tekintve, ahonnan a zápor jött és ekkor még egy marék pénz röpült az arcukba.

— Vegyétek vissza a pénzeteket! — mondta megvetéssel a fiu, kidugván fejét a függöny mögül — nem fogadok el alamizsnát attól, aki gyalázza a hazámat.

A kéményseprő inas.

Vasárnap, 30-ika.

Tegnap este átmentem a leányiskolába, amely a miénk mellett van, hogy átadjam a pádovai fiu történetét Silvia testvérem tanitónőjének, aki szerette volna olvasni. Hétszáz leány van ott!

Mikor odaértem, éppen kezdtek kijönni, nagy vigan, hogy a Mindenszentek és Halottak napja kettős ünnep, amikor nem kell iskolába menni; és ekkor egy nagyon kedves dolgot láttam. Szemközt az iskola kapujával, az utca tulsó felén, egyik karjával a falnak dölve, homlokát a karjára támasztva, állt egy kis kéményseprőinas, az egész arca csupa korom, hátán a zsáklya meg a drótseprüje és sirt nagy keservesen, fuldokló zokogással. Két-három második osztályos leány odament hozzá és megkérdezte:

— Mi bajod van, hogy ilyen nagyon sirsz?

A kis kéményseprő nem felelt, csak zokogott tovább.

— De mi bajod hát?... Miért sirsz? — faggatták tovább a leányok.

Ekkor végre fölemelte az arcát — igazi gyerekarc volt — és sirva mesélte, hogy már több házban kisöpörte a kéményt és keresett is harminc soldót, de mindet elvesztette; kipotyogtak a zsebéből, mert a zsebe lyukas — meg is mutatta a lyukat — és most nem mer hazamenni pénz nélkül.

— A gazdám megver, — mondta zokogva és megint ráborult a falra, kétségbeesésében.

A kis lányok mind komolyan, szánakozva állták körül. Közben jöttek más leányok is: aprók és nagyobbak, szegények és kisasszonykák, hónuk alatt a könyvek meg az irkák. És aztán egy nagyobb, akinek kék toll volt a kalapján, kivett a zsebéből két soldót és igy szólt:

— Nekem csak ez a két soldóm van; csináljunk gyüjtést.

— Nekem is van két soldóm, — mondta egy másik, vörösruhás — talán csak összeszedünk harmincat mindnyájunknál?

És most kiabálni kezdtek:

— Amália!... Luigia!... Annina!... Hamar, egy soldótl... Kinek van pénze? Ide vele!

Néhányan virágot vagy irkát akartak venni, de most odaadták a pénzüket; a kisebbiktől is került egy-egy centesimo; a kéktollas mind összeszedte és hangosan számolt:

— Nyolc... tiz... tizenöt!...

De ez még mindig kevés volt. Ekkor jött egy leány, aki nagyobb volt mind a többinél — szinte már egész kis tanitónőnek látszott — és fél-lirát adott. És mind ujjongva hálálkodtak neki. De még mindig hiányzott öt soldo.

— Most jönnek a negyedikesek, — mondta az egyik — azoknak lesz.

Jöttek is a negyedikesek és hullottak a soldók. Most mind

összecsődültek a lányok és szép volt az a kis kéményseprő, a sokféle szinü mindenféle ruha, toll, szalag, kalap közt!... A harminc soldo már együtt volt, de még mindig gyült a pénz és az egész kislányok, akiknek nem volt pénzük, odafurakodtak a nagyok közé és odaadták a kis virágbokrétájukat, csakhogy ők is adjanak valamit. Egyszerre csak szaladt a portás felesége:

— Jön az igazgató-néni!

A leányok ugy szétrebbentek százfelé, mint a megzavart verébsereg. Csak a kis kéményseprőinas maradt ott az utca közepén, boldogan törülgetve a szemeit, a két keze tele pénzzel és a kabátja gomblyukában, a zsebeiben, a kalapján egyik virágbokréta a másik mellett, — és még a földön, a lábai előtt is hevertek virágok a porban.

Halottak napján.

November 2-ika.

Ezt a napot a halottak emlékének szentelte a zEgyház. Tudod-e, Enrico, hogy milyen halottakról kellene megemlékeznetek nektek, fiuknak, ezen a napon? Azokról, akik értetek, fiukért, a gyermekeikért haltak meg. Hányan haltak meg és halnak meg most is szakadatlanul! Jut-e eszedbe, hogy hány apa nyütte el életét a munkában és hány anya szállt idő előtt a sirjába, elsorvadva a sok nélkülözéstől, amire azért kárhoztatták önmagukat, hogy fölnevelhessék a gyermekeiket!?... Gondolsz-e arra, hogy hány apa szurta sziven magát kétségbeesésében, mikor nyomorogni látta a gyermekeit, — és hány anya ölte magát vizbe és halt meg vagy őrült meg fájdalmában, mikor gyermekét elvesztette?

Ezekre a halottakra gondolj, Enrico, a mai napon. Gondolj a sok tanitónőre, akik ifjan haltak meg, elsorvadva a tanitás nehéz munkájában: — meghaltak azokért a gyermekekért, akiket annyira szerettek, hogy még az életük árán se hagyták el őket; jussanak eszedbe az orvosok, akik ragályos betegségekben pusztulnak el, amelyekkel azért dacoltak hősiesen, hogy megmenthessék, meggyógyithassák a beteg gyermekeket; emlékezzél meg mindazokról a névtelen hősökről, akik hajótörésekben, tüzvészeknél, éhinségben, vagy más életveszedelmek alkalmából a döntő pillanatban

a gyermekeknek engedték át az utolsó falat kenyeret, az utolsó szál deszkát, az utolsó kötelet és boldog önfeláldozással haltak meg azzal a gondolattal, hogy megmentették egy ártatlan gyermek életét.

Sokan vannak ezek a halottak, Enrico; minden temetőben száz és száz ilyen szent halott pihen, akik — ha csak egy percre fölkelhetnének is sirjukból — megmondhatnák annak a gyermeknek a nevét, akiért föláldozták fiatalkor örömeit, az aggkor békéjét, az élet minden örömét és boldogságát; husz éves anyák, virágjukban álló férjek, nyolcvan esztendős aggastyánok és élni kezdő ifjak, — a gyermekek névtelen és hős vértanui — akik mind oly nagy és nemes lelkek, hogy a kerek föld se terem annyi virágot, amennyit megérdemelnének, hogy a sirjukat fölékesitsük vele!... Igy szeret benneteket mindenki, gyermekek! — Gondolj hát hálás szivvel ezekre a halottakra a mai napon, hogy jobb és gyöngédebb lehess mind azokhoz, akik szeretnek és fáradnak érted, — kedves és szerencsés fiam, akinek még senkit se kell megsiratnod Halottak napján!

Édesanyád.

November

Garrone barátom.

Péntek, 4-ike.

Csak két napig nem voltam iskolában és megis oly hosszunak tetszett az idő, amióta nem láttam Garronét. Mennél jobban megismerem, annál jobban szeretem is és ugyanigy vannak vele a többiek is, kivéve a durva és erőszakos verekedőket, akik azonban nem mernek kikötni vele, mert Garrone nem türi a gorombaságot. Valahányszor valamelyik nagy fiu fölemeli a kezét, hogy megüsön egy kisebbet, ez rögtön fölsivalkodik: — „Garrone!“ — és akkor a nagy fiu nem mer ütni.

Az apja vasuti gépész és Garrone későn kezdett iskolába járni, mert két évig beteg volt. Ő a legnagyobb és legerősebb az iskolában, félkézzel is fölemeli a padot, mindig eszik és jószivü. Akármit kérnek tőle — ceruzát, gummit, papirost, bicskát —

mindent kölcsön ád vagy oda is ajándékoz; nem fecseg és nem nevetgél a tanulás ideje alatt: mindig mozdulatlanul ül a padban, amely már szük neki, a hátát meggörbitve és nyakát a vállai közé; és ha ránézek, csak félig behunyt szemeivel mosolyog rám, mintha mondaná:

— Nos, Enrico, ugy-e, hogy barátok vagyunk?

De mindig nevetni kell rajta, mert olyan nagy és vastag, hogy mindene szük és rövid — a kabátja, a nadrágja, a mellénye, a gallérja — még a kalapja is csak a feje bubján billeg, a haja kopaszra vágott, a cipői nagyok, mint egy-egy hajó, a nyakkendőjét pedig kötél módjára csavarja és köti meg a gallérján.

Kedves Garrone: — elég csak egyszer belenézni az arcába, hogy megszeresse az ember. A kicsinyek mind szeretnének mellette ülni. Jól érti a számtant. A könyveit szijjan — csatos, vörös szijjon — hordja; van egy gyöngyházas nyelü, szép bicskája is, amit tavaly talált a katonai gyakorlótéren és egyszer egészen csontig elvágta vele az ujját, de az iskolában senkise tudott róla és otthon se panaszkodott, hogy a szülei meg ne ijedjenek. Minden tréfát szivesen eltür és sohase haragszik meg érte; de jaj ,ha azt mondják, hogy: — „Nem igaz!“ — ha valamit állit; akkor csak ugy villog a szeme, az öklével pedig ugy veri az asztalt, hogy majd szétreped.

Szombaton reggel egy soldót adott egy kis első osztályosnak, aki keservesen sirt az utcán, mert valaki elvette tőle a soldóját és nem tudott irkát venni. Most már harmadnapja dolgozik egy nyolc lapos levélen, amelynek a sarkait telerajzolja szép cifraságokkkal; neve napjára csinálja az édesanyjának, aki gyakran eljön érte és éppen olyan nagy és vastag, mint a fia, de nagyon kedves.

A tanitó ur mindig nézi őt és valahányszor elmegy mellette, mindig megveregeti a nyakát, mintha valami csöndes, jótermészetü bikaborju volna. De én is nagyon szeretem. Örülök, ha

jól megszoritom a kezét, amely olyan nagy, mint akármelyik férfi keze. Egészen bizonyos vagyok benne, hogy föláldozná az életét bármelyik iskolatársa megmentéseért: meg is öletné magát, hogy megvédelmezze, — ez egészen világosan látszik a szemeiben; és ámbár ugy tetszik, hogy mindig morog és zsörtölődik, mert nagyon vastag a hangja: mégis érezni lehet, hogy ez a hang gyöngéd szivből fakad.

A szenes ember és az ur.

Hétfő, 7-ikén.

Garrone bizonyára sohase mondta volna ki azt a szót, amelyet Carlo Nobis tegnap délelőtt Bettinek az arcába vágott. Carlo Nobis nagyon büszke, mert az édesapja gazdag ember; magas uri ember, szép fekete szakállal, nagyon komoly és majdnem minden nap elkiséri a fiát. Tegnap délelőtt a Nobis összeveszett Bettivel — majdnem ez a legkisebb az egész osztályban — és, nem tudván egyebet mondani, mivel nem volt igaza, durván ráförmedt:

— Hallgass! A te apád egy rongyos semmiházi!...

A kis Betti elvörösödött a füle tövéig és nem szólt semmit, de a szemét elöntötték a könnyek; otthon aztán elmondta a dolgot apjának, aki szenet árul egy pincében. És ime a szenes ember — nagyon alacsony kis emberke, de tetőtől talpig koromfekete — csak jön ám a délutáni leckére kézen fogva a fiát, hogy panaszt tegyen a tanitó urnál.

Mialatt elmondta panaszát és az egész osztály hallgatott, megjött Nobisnak az apja is, aki mindig a küszöbig szokta elkisérni a fiát és segitett neki a kabátját levetni. Most aztán, meghallván a nevét, bejött az osztályba és megkérdezte, hogy miről van szó.

— Ez a munkás — felelte a tanitó ur — panaszkodik, mert Carlo, az ön fia, azt mondta az ő fiának, hogy: „A te apád egy rongyos semmiházi.“

Nobisnak az apja összeráncolta a homlokát és kissé elpirult. Aztán a fiához fordult:

— Mondtad ezt? — kérdezte tőle.

A fia, aki lesütött fejjel állt az osztály közepén, szemközt a kis Bettivel, nem felelt. Ekkor az apja megfogta a karját és egészen odatolta a fiát Bettihez, ugy hogy csaknem egymáshoz is értek és igy szólt:

— Kérj tőle bocsánatot.

A szenes ember közbe akarta vetni magát, mondogatván, hogy: „nem és nem", — de Nobis ur rá se hallgatott és megint unszolta a fiát:

— Kérj bocsánatot. Ismételd a szavaimat... „Bocsánatot kérek tőled azért a sértő, ostoba és gyalázatos szóért, amit édesapádra mondtam és az én édesapám szerencséjének tartja, hogy kezet foghat a tieddel"...

A szenes ember tagadólag integetett és erélyesen rázta a fejét, mintha mondaná: — „Nem akarom!" — De Nobis ur megint csak rá se hederitett és a fia most már lassan, elcsukló hangon, a szemét lesütve kezdte mondani:

— Bocsánatot kérek tőled... azért a... sértő... ostoba és.... gyalázatos szóért, amit... édesapádra mondtam... és az én édesapám... tartja szerencséjének, hogy... kezet foghat a tiéddel.

Most Nobis ur odanyujtotta kezét a szenes embernek, aki erősen megrázta azt s aztán hirtelen odalökte a fiát a Nobis-gyerek karjaiba.

— Tegye meg nekem azt a szivességet, tanitó ur, — szólt most Nobis ur — hogy egymás mellé ülteti ezt a két fiut.

És a tanitó ur csakugyan odaültette Nobis mellé a kis Bettit. Nobis apja pedig, mikor ezt látta, szépen köszönt és elment.

A szenes ember néhány pillanatig elgondolkozva, habozó aggodalommal nézte az egymás mellett ülő két gyermeket; aztán közelebb ment a padhoz és merően nézte Carlo Nobist, félig

szeretettel, félig szomoruan, mintha mondani akarna neki valamit; de nem szólt semmit. Kinyujtotta a kezét, mintha meg akarná simogatni, de ezt se merte, — csak a homlokát érintette meg bütykös ujjaival. Aztán kifelé indult, de a küszöbön még egyszer megfordult, ujra rájuk nézett s ekkor végre eltünt.

— Soha felejtsétek el, amit most láttatok, fiu, — mondta ekkor a tanitó ur komolyan — mert ez volt az esztendő legszebb leckéje.

Az öcsém tanitónője.

Csütörtök, 10-ike.

A szenes ember fia Delcati kisasszony tanitványa volt, aki ma meglátogatta a beteg kis öcsémet és nagyon megszeretett bennünket, mikor elmesélte, hogy a Betti mamája, két évvel ezelőtt egy nagy kötény szenet vitt neki, hálából azért, hogy fiának adta a medáliát. Ezt a medáliát minden héten más és más fiu kapja: mindig az, aki azon a héten a legszorgalmasabb volt. És a szegény asszony makacskodott, sehogy se akarta hazavinni a szenet és szinte sirt, amikor mégis tele köténnyel kellett hazatérnie.

Mesélt Delcati-kisasszony még egy másik szegény asszonyról, aki virágbokrétát vitt neki és a bokréta nagyon nehéz volt, mert a belsejébe egész marék soldót dugott el a szegény asszony. Nagyon jól mulattunk ezeken a históriákon és igy az öcsém is jó szivvel bevette a keserü orvosságot, amelyről eddig hallani se akart.

Milyen sok türelmük kell, hogy legyen szegény tanitónőknek ezekkel az első osztályos gyerekekkel, akik mind fogatlanok, mint a vénasszonyok és selypitenek, mert se az „r", se az „sz" betüt nem tudják kimondani. És aztán az egyik köhög, a másiknak az orra vére folyik, a harmadiknak pedig a facipője tünt el a pad alól, — a negyedig sir, mert megszurta kezét, az ötödik azon kesereg, hogy kettes számu irkát vett egyes helyett.

Ötven gyerek egy-egy osztályban, akik mind nem tudnak

semmit és valamennyi meg kell tanitani irni azokkal a vajból való ujakkal! A zsebük pedig tele van mindenféle drága holmival: cérnaorsókkal, gombokkal, üvegdugókkal, márványgolyókkal, kavicsokkal, szóval ezerféle aprósággal és a tanitónőnek meg kell motoznia őket, — ők pedig eldugják a sok kincset, gyakran a cipőjükbe is. És nem figyelnek: egy-egy dongólégy, ha beröpül az ablakon, lázas izgalomba hozza az egész osztályt, nyáron pedig cserebogarakat hoznak az iskolába, ezek zsongva-bongva röpdösnek a teremben, vagy belepotyognak a kalamárisba, ahonnan kimászva, mindent bemocskolnak tintával.

A tanitónő valósággal anyjuk lesz a kicsikéknek, segit nekik az öltözködésben, bekötözi, az ujjakat, ha megszurják, fölszedi az elejtett, elhagyott sapkákat, vigyáz, hogy el ne cseréljék a kabátkákat, mert különben nyafognak és sivalkodnak. — Szegény tanitónők!... És aztán jönnek a panaszkodó anyák: — hogy történt az, kisasszony, hogy elveszett a fiam tolla?... mi az oka, hogy az enyém nem tanul semmit?... miért nem ád szorgalomjegyet az enyémnek, mikor a szegényke oly sokat tud?... miért nem huzatja ki a padból azt a szöget, amelyik eltépte az én Pierom nadrágját?...

Az öcsém tanitónője néha nagyon megharagszik a gyerekekre, s amikor már nem birja türelemmel, beleharap az ujjába, hogy elfojtsa a mérgét és bosszuságát; néha kijön a sodrából, de aztán megbánja és megsimogatja a kis fiut, akit az imént megpirongatott; ha kikergeti valamelyik vásott gyereket az osztályból, könnybe lábbad érte a szeme és szidja azokat a szülőket, akik büntetésből koplaltatják a gyerekeiket.

Még fiatal, de magas és karcsu a Delcati kisasszony, szépen öltözködik, barna és ideges, szinte rugóra jár minden tagja, a a legkisebb dolog is elérzékenyiti és akkor nagyon gyöngéd.

— De legalább szeretik a gyerekek — vigasztalta őt az édesanyám.

— Sokan szeretnek, az igaz, — bólintott a tanitónő — de

csak addig, amig bajlódom velük; aztán, ha vége az esztendőnek, rám se néznek többé. Ha már fölkerültek az emeletre, a tanítók elé, szinte röstellik, hogy valamikor tanítónő elé is jártak. Két esztendei gondos vesződés után, amikor már megszeretjük a gyerekeket, bizony szomoru tőlük a válás; de vigasztaljuk magunkat: — „Oh, erről vagy amarról bizonyos vagyok, hogy nem felejt el és szeretni fog azután is.“ — És, mikor vége a vakációnak és megint jönnek a gyerekek, örömmel sietünk elébe: — „Oh, hát itt vagy, kedvesem?“ — A gyerek pedig elforditja a fejét vagy lesüti a szemét és tovább megy...

Itt elhallgatott, majd megcsókolta az öcsémet és könnybe lábbadó szemmel kérdezte:

— De te csak nem leszel ilyen?... Te csak nem forditod el a fejedet, ugy-e? És nem tagadod meg szegény barátnődet?!

Az édesanyám.

Csütörtök, 10-ike.

Amikor az öcséd tanitónője látogatóban volt nálunk ma délután, tiszteletlenül viselted magadat az anyáddal szemben. Soha többé meg ne történjék ez, Enrico, soha többé! Durvaságod éles késként sebezte meg a szivemet. Eszembe jutott édesnyád, amikor, évekkel ezelőtt, csaknem egész éjszakán át ott virrasztott kis ágyacskád mellett, lesve a lélegzetvételedet, zokogva kétségbeesésében, rettegve a szörnyü lehetőségtől, hogy talán elveszit téged, — ugy hogy én attól féltem, hogy megőrül, szegény, a fájdalomtól... és erre gondolva, szinte gyülöltelek tegnap délután.

Hogy éppen te sértetted meg édesanyádat! Édesanyádat, aki szivesen föláldozna egy boldog esztendőt, ha megkimélhetne azzal egy rossz órától, — aki koldulna is érted és szivesen megöletné magát, hogy megmentse az életedet!

Hallgass ide, Enrico és jól vésd eszedbe ezt a gondolatot.

Képzeld el, hogy sok rettentő napod lesz az életben: de a legszörnyübb mégis az lesz, amelyen elveszted az édesanyádat. Ha már férfi leszel is, Enrico, erős férfi, akit megedzettek az élet küzdelmei: akkor is hivni fogod az anyádat, legyőzhetetlen vágytól hajtva, hogy csak egy pillanatra is halljad a hangját, lássad kitárt karjait, hogy zokogva borulhass a keblére, mint akármelyik

szegény gyermek, akinek semmi más támasza és vigasztalása nincsen!... Hogy megemlékezel akkor majd minden keserűségről, amit okoztál neki és rettentő lelkifurdalásokkal bünhődöl meg értük, — szerencsétlen fiu!

Ne remélj derült boldogságot az élettől, ha megszomoritottad édesanyádat. Meg fogod bánni, bocsánatot fogsz kérni tőle, tisztelni fogod az emlékét, — de mindhiába! A lelkiismereted nem hagy nyugodni: az ő édes, jóságos arca mindig szomoru és szemrehányó kifejezéssel jelenik meg neked és gyötörni fogja a lelkedet.

Vigyázz, Enrico, mert a fiui szeretet a legszentebb valamennyi emberi érzés között. A gyilkos szivében, ha tiszteli az anyját, még mindig van valami gyöngéd és tiszta érzés; viszont a leghiresebb férfi, aki gyötri és szomoritja az anyját, csak hitvány teremtés... Vigyázz, hogy soha többé ki ne ejts egyetlen egy ilyen szót se, amely sértse azt, akinek az életedet köszönheted. És, ha mégis megtörténnék ez: borulj a lábaihoz, — de ne azért, mert félsz az apádtól, hanem azért, mert lelked mélyéből bánod a vétkedet, — és könyörögj neki, hogy megbocsátás csókjával törülje le homlokodról a hálátlanság bélyegét.

Tudod, hogy szeretlek, fiam: hiszen te vagy az életem legszebb reménysége; és mégis inkább szeretnélek holtan látni, semhogy hálátlan légy az édesanyádhoz... Jobbulj meg tehát és néhány napig ne ölelj meg: nem tudnálak jó szivvel visszacsókolni.

Édesapád.

Coretti pajtásom.

Vasárnap, 13-ika.

Édes apám megbocsátott, de azért kissé szomoru voltam és ekkor édesanyám megkérte a házmester nagyobbik fiát, hogy vigyen el sétálni a korzóra és vigyázzon rám. Körülbelül a korzó közepén, mikor elmentünk egy kocsi mellett, mely valami bolt előtt állt, hallom, hogy a nevemen szólitanak: — Coretti volt, az egyik iskolatársam, csokoládé-szinü trikójában és macskaszőr-sipkájában, jól megizzadva, de vidáman, bár nagy kötés aprófát cipelt a hátán. Fönt a kocsin állt a fuvaros, aki egymásután adogatta le a kötéseket, melyeket Coretti a hátán

hordott le az apja boltjába, ahol sebtében jól-rosszul egymás tetejére hányta őket.

— Mit csinálsz, Coretti? — kérdeztem tőle.

— Nem látod? — felelte, kinyujtván karjait a fuvaros felé — tanulom a leckét!

Elnevettem magamat: pedig a Coretti komolyan beszélt; mert, alighogy hátára vette az uj kötés fát, lementében a pincébe hadarni kezdett:

— A névmások kétfélék: határozottak és határozatlanok...

És aztán, ledobván a pincében a fát, melyet a többi kötésre rakott, igy folytatta:

— A határozott névmások lehetnek: először is személyes névmások...

S visszafutván a kocsihoz, hogy ismét hátára vegyen egy uj kötést:

— Amelyek meghatározott személyekre vonatkoznak. Első személy: én; második személy: te; harmadik személy: ő. A többes számban: mi, ti, ők...

Valóban a nyelvtani lecke volt, amit holnapra adott föl a tanitó ur.

— Látod! — mondta diadalmasan — fölhasználom az időt. Apám elment a legénnyel, mert valami dolguk van, az anyám pedig beteg. Nekem kell tehát leraknom a fát. És közben megtanulom a nyelvtant. Nehéz ez a holnapi lecke. Sehogyse akar a fejembe menni.

A kocsi már üres volt és Coretti most odaszólt a fuvarosnak:

— Apám azt mondta, hogy hét órára itthon lesz és akkor majd megfizet.

A fuvaros megbillentette a sipkáját és elhajtatott.

— Gyere be egy percre a boltba — invitált Coretti barátságosan.

Lementem a pincébe: nagy, tágas bolt volt, tele aprófával

és gyujtóssal, amelyek szépen csomókba rakva feküdtek egymáson; az egyik sarokban volt a mérleg.

— Mondhatom, hogy ma nehéz napom volt, — kezdte Coretti — csak darabonként tudom megtanulni a leckét. Mikor délután a föladatot kezdtem irni, jött a nép egymásután fáért. Ahogy kiszolgáltam őket és megint irni akartam: egyszerre csak itt volt a kocsi. Ma délelőtt pedig kétszer is el kellett szaladnom a fapiacra, a Venezia-térre. Alig állok már a lábamon és megdagadt a kezem is. Szerencse, hogy nincs rajzolni való holnapra!

Mig igy fecsegett, gyorsan összesöpörte a téglapadlón az apró galyakat és forgácsokat.

— Aztán hol irod meg a föladatot, Coretti? — kérdeztem tőle.

— Ne gondold, hogy itt, — felelte nevetve — gyere csak: majd megmutatom.

Hátra vezetett, ahol a bolt mögött még egy szobácska volt: — konyha is meg ebédlő is egyuttal — az egyik szögletben asztal, rajta a könyvek, irkák és a félbe maradt föladat.

— Éppen a második pontnál hagytam abba, — mondta Coretti. — Bőrből készül a cipő, a nyereg, a szij... Most még hozzáirom: az utipodgyász...

Bemártotta a tollát és irni kezdett a szép, rendes vonásaival.

— Nincs itt senki? — kiáltott le valaki éppen ekkor az utcáról.

Valami szakácsnő volt, aki gyujtót és aprófát akart venni.

— De itt vagyok! — kiáltott vissza Coretti.

Hirtelen fölugrott, odaszaladt, kimérte az aprófát meg a gyujtót, elvette a pénzt és visszaadott belőle, aztán egy füzetbe beleirta, hogy mennyi pénzt kapott és megint hátrajött irni.

— Na, most talán bevégezhetem ezt a mondatot — mondta, nekikészülődve.

És ujra irni kezdett: — az uti táska, a katonák bornyuja, a pénztárca.

— Ah, most meg kifut ez a szerencsétlen kávé! — kiáltott föl hirtelen és odaszaladt a tüzhelyhez, hogy félrehuzza. — Édesanyámnak főzöm a kávét, — magyarázta — meg kellett tanulnom ezt is. Várj csak egy kicsit: mindjárt bevisszük neki; igy legalább megismer téged is: tudom, hogy örülni fog. Egy hete már, hogy fekszik... Hogy az ördög vigye el! Mindig megégetem a kezemet ezzel a kávéval... Mit irjak még hozzá a „pénztárca" után? Meg kellene valami, de nem jut az eszembe. No, majd azután... Most gyere be az édesanyámhoz.

A kis konyha végében volt egy ajtó és azon mentünk be a hálószobába; ez is kicsiny volt és ott feküdt egy nagy családiágyban a Coretti mamája; a feje be volt kötve kendővel.

— Itt a kávé, édesanyám — mondta Coretti és odavitte hozzá a tálcát. — Ez pedig az iskolatársam és barátom.

— Ah, ez nagyon derék, urficska, — mondta a jó asszony — hát eljött meglátogatni a szegény beteget?

Ez alatt Coretti megigazitotta a vánkosokat az anyja feje alatt, szépen föltámasztotta a hátát, rendbe szedte a takarót, fölszitotta a tüzet és lekergette a macskát a szekrényről.

— Kell-e még valami, édesanyám? — kérdezte aztán, mikor elvette a tálcát. — Be tetszett már venni a két kanál orvosságot? Ha elfogy, majd átszaladok a patikába. A fát már leraktam. Négy órakor fölteszem a hust a tüzre, ahogy mondta és, ha erre jön a vajasasszony, megadom a nyolc soldót, amivel tartozunk neki. Minden rendben lesz, ne tessék aggódni.

— Köszönöm, fiam, — sóhajtott a beteg asszony. — Szegény gyerek: mindennel neked kell törődnöd!

Mindenáron belém diktált egy darabkt cukrot, majd Coretti mutatott egy kis képet, az édesapja fotográfiáját, katonaruhában, mellén a vitézségi érem, amit 1866-ban kapott, mikor Um-

berto trónörökös ezredében harcolt; hajszálra a fiának az arca volt, ugyanazokkal az eleven szemekkel és vidám mosolygással. Aztán visszamentünk a konyhába.

— Tudom már, hogy mit irjak a „pénztárca" után, — mondta Coretti és rögtön be is irta a füzetbe: „a lószerszám és a hintók födele". — A többi majd este irom meg, — folytatta — legfölebb tovább maradok fönn... Milyen jó neked, — tette hozzá sóhajtva — hogy egész nap tanulhatsz és jut időd még sétálni is!

Fürgén és vigan, mint mindig, beszaladt a boltba, föltett a bakra egy nagy hasáb fát és fürészelni kezdett, miközben nevetve mondta:

— Ez ám csak az igazi tornaóra! Egész más valami, mint a „karlökés előre!"... Mind fölfürészelem ezt a fát, mire hazajön az apám; tudom, hogy megörül neki. Csak az a baj, hogy fürészelés után, ha irok: a t meg az l betü mind olyan lesz, mint a kigyó; igy mondja a tanitó ur. De mit csináljak?... Majd megmondom neki, hogy dolgom akadt... Most az a legfontosabb, hogy az édesanyám mennél hamarabb meggyógyuljon. Ma, hál' Istennek, már jobban is van. A nyelvtant majd megtanulom holnap reggel, kakas-kukorékoláskor... Oh, most meg itt van a kocsi a tuskókkal. Rajta hát!

A tuskóval megrakott kocsi megállt a bolt előtt. Coretti kiszaladt, hogy beszéljen a kocsissal, aztán sajnálkozva mondta:

— Most már nem maradhatok veled. A viszontlátásra, holnap. Köszönöm, hogy meglátogattál. De jó neked!

És kezet fogván velem, szaladt leszedni a tuskókat a kocsiról, ujra kezdvén a robotot a kocsitól a boltba és vissza; rózsás arca szinte kicsattant a macskaszőrü sipka alatt és öröm volt nézni a vidám mosolygását.

— „Jó neked!" — igy bucsuzott el tőlem.

Ah, nem, Coretti, nem: — sokkal jobb neked, mert te töb-

bet dolgozol és többet tanulsz, mint én, — mert neked több hasznodat veszi az apád és az anyád, — mivelhogy sokkal jobb, százszorta jobb és derekabb fiu vagy nálam, kedves kis pajtásom!...

Az igazgató ur.

Péntek, 18-ika.

Coretti nagyon örült ma délelőtt, mert a havi irásbeli vizsgához régi, második osztálybeli tanitója, Coatti ur jött be ellenőrzőnek; tagbaszakadt, nagy ember ez, sürü bozontos hajjal, torzonborz fekete szakállal, nagy fekete szemekkel és olyan vastag hanggal, mint az orgona. Mindig azzal fenyegeti a gyerekeket, hogy fölnégyeli őket, vagy a nyakuknál fogva hurcolja a rendőrségre, — de sohase büntet meg senkit, sőt észrevétlenül mindig mosolyog, ha látja, hogy félnek tőle.

Cottival együtt nyolcan vannak a tanitó urak, beleértve a segédtanitót is, akinek még szakálla-bajusza sincs és olyan kicsiny, hogy szinte még diáknak látszik. A negyedik osztály egyik tanitója sánta, mindig nagy gyapju-sálba burkolja a nyakát és örökké panaszkodik, hogy nyavalyás; azt mondják, hogy köszvényes és a bajt abban a falusi iskolában szerezte, ahol azelőtt tanitott, mert az iskola olyan nedves volt, hogy szinte csurogtak a falai. A negyedik osztály másik tanitója már öreg és galambősz; azelőtt a vakokat tanitotta.

Van aztán egy, aki nagyon szépen öltözködik, pápaszemet visel és csinos, szőke bajusza van; ezt prókátornak hivják tréfából, mert amig tanitott, elvégezte az egyetemen a jogot is és ügyvédi oklevelet szerzett; irt egy könyvet is arról, hogy hogyan kell szép leveleket irni. Ellengen a tornatanárunk igazi katonatipus; együtt harcolt Garibaldival és nyakán még most is látszik a sebforradás — annak a kardvágásnak a helye, melyet a milazzói csatában kapott.

Itt van tovább az igazgató ur, aki magas és kopasz, aranykeretes pápaszemet visel, szürkülő szakálla a mellét veri, min-

dig feketében jár és állig begombolja a kabátját. Olyan jó a gyerekekhez, hogy amikor reszketve mennek be hozzá, mert valami csinyért kell számolniuk, — nem szidja le őket, hanem kézen fogja, szózféleképpen is megmagyarázza nekik, hogy nem kellett volna elkövetniük, amit tettek és hogy bánják meg a hibájukat és igérjék meg, hogy jók lesznek: — szóval addig beszél nekik szeliden, jóakarattal és nyájas hangon, hogy végül mind vörösre sirt szemekkel jönnek ki tőle és jobban szomorkodnak, mint hogyha büntetést kaptak volna.

Szegény igazgató ur, minden reggel ő a legelső az iskolában, várja a gyerekeket és eligazitja a szülők panaszait; és amikor a tanitók már indulnak hazafelé, ő még mindig az iskolában jár-kel, vagy kint az utcán nézelődik, hogy nem kerülnek-e a kocsik alá a vásott gyerekek, vagy nem gomboznak, golyóznak-e az utcasarkon, vagy nem rakják-e meg a táskájukat kavicsokkal és homokkal; és ahogy magas, fekete alakja megjelenik valamelyik utcasarkon, csapatostól rebbenek szét a fiuk, otthagyva a golyókat, a tollakat, amelyekkel játszottak, ő pedig messziről fenyegeti őket az ujjával, szomoru szeretettel, bánatos jóakarattal.

Sohase látta nevetni senki, — mondja az édesanyám — amióta meghalt a fia, aki önkéntes katona volt; és az arcképe mindig ott van a szeme előtt, az iróasztalán. Nyugdijba is akart menni ez után a szerencsétlenség után; már meg is irta a kérvényt, amelyet ott tart azóta az iróasztalán, várván a napot, amikor fölterjessze a községi tanácshoz, — de eddig még nem vitte rá a lelke: annyira sajnálta itt hagyni a gyerekeket. De már legutóbb ugy látszott, hogy mégis rászánja magát és édesapám, aki éppen ott volt nála az irodában, sajnálkozva mondta:

— Milyen kár, hogy elmegy, kedves direktor ur!...

És ekkor bejött egy apa, hogy beirassa a fiát, aki egy másik iskolából jött ide, mert a szülei a város tulsó végéről költöztek a mi kerületünkbe. Mikor meglátta ezt a fiut, az igazgató ur

nagyon meglepődött — egy darabig merően nézte — aztán ránézett az arcképre az íróasztalán és megint megnézte a gyereket, majd odavette a térdei közé és fölemelte az arcát, hogy még jobban láthassa. Aztán bólintott a fejével:

— Jól van...

Beirta a fiut és elbocsájtotta az apjával együtt.

— Milyen kár, hogy elmegy, kedves direktor ur! — ismételte az édesapám.

És ekkor az igazgató ur fölvette asztaláról a kérvényt, kettészakitotta és, behajtván a papiros-kosárba, csak ennyit mondott:

— Nem megyek el; itt maradok.

A katonák.

Kedd, 22-ike.

A fia önkéntes volt, mikor meghalt: ezért szalad le mindig az igazgató ur a korzóra, hogy lássa a katonákat, valahányszor vége van az iskolának és hazamegyünk. Tegnap is arra ment egy gyalogezred és vagy ötven gyerek táncolva, énekelve szaladt a banda körül, a léniával verve a taktust a könyveken, a táskákon és egymás hátán. Mi is ott álltunk néhányan egy csoportban, a gyalogjárón és néztük a katonákat: Garrone, aki nagyokat harapott a kenyeréből és csakugy feszült rajta a szük ruhája, — Votini, aki mindig szép ruhában jár és örökké szedegeti le kabátjáról a porszemeket, — Precossi, a kovács fia, apjának térdig érő kabátjában, — a kalábriai meg a kis „kőmivesinas" és a vöröshaju Crossi meg az arcátlan Franti, — és ott volt Robetti is, a tüzérkapitány fia, aki elrántott egy kis fiut az omnibusz kerekei alól és most még mankón jár.

Franti gunyos kárörömmel vigyorgott egy szegény katonára, aki sántitott. De ekkor valaki rátette a vállára a kezét; mikor megrezzenve megfordult: az igazgató ur állt előtte.

— Jegyezd meg, — mondta neki komolyan — kicsufolni a katonát a sorban, amikor se nem felelhet, se elégtételt nem

vehet, annyi, mintha megkötözött embert bántalmaznál; ez alávalóság.

Franti megszégyenülten elsompolygott.

A katonák négyesével vonultak el előttünk, megizzadva, porlepetten, de a puskák csöve villogott a verőfényben.

— Szeretnetek kell a katonákat, fiaim, — mondta az igazgató ur. — Ők a mi védelmezőink, akik megöletnék magunkat értünk, ha maholnap ellenséges hadsereg fenyegetné a hazánkat. Még ők is fiatalok, alig pár évvel idősebb, mint ti: és ők is iskolába járnak; vannak köztük urak és szegények, mint köztetek és Olaszország legkülönbözőbb vidékeiről verődnek össze. Ha jól megnézitek őket, még az arcukról is megláthatjátok, hogy ki, hová való: vannak itt Sziciliából, Szárdiniából, Nápolyból, Piemontból és Lombárdiából. Nagyon régi ezred ez; ott volt már az 1848-iki harcokban is. A katonák, persze, már nem ugyanazok: de a zászló még mindig a régi. Hányan haltak meg hazánkért e körül a zászló körül, husz esztendővel korábban, mint ti születtetek!...

— Jön a zászló! — mondta most Garrone.

És csakugyan láttuk a zászlót, amint nem messze közeledett, fönt bukdácsolva a katonák feje fölött.

— Vigyázzatok, fiaim, — szólt most az igazgató ur — köszöntsétek a lobogót; homlokba a jobb kezet, ha elmegy mellettünk a háromszinü lobogó.

És elment mellettünk a zászló — egy altiszt vitte — a szintelen, megfakult, megtépedt lobogó, nyelén az érmek: megannyi hősi cselekedet emlékeztetője. És mi valamennyien sorfalat álltunk előtte, kezünket a homlokunkhoz emelve. Az altiszt mosolyogva nézett ránk és visszaszalutált.

— Derék fiuk vagytok! — szólt valaki a hátunk mögött.

Megfordultunk: egy öreg ur volt, akinek gomblyukában ott díszeskedett a krimiai háboru két szalagja: — nyugalmazott katonatiszt volt.

— Derék fiuk vagytok, — ismételte — ezt szépen csináltátok.

Közben a banda már befordult az utcasarkon és a gyereksereg ujjongva táncolta körül, túlharsogván kiabálásával az induló zenéjét, mint valami harci dal.

— Derék fiuk vagytok, — mondta az öreg ur harmadszor i s— aki gyerekkorában tiszteli a lobogót, felnőtt korában meg is fogja védelmezni azt.

A Nelli párifogója.

Szerda, 23-ika.

Nelli is nézte a katonákat tegnap, — szegény kis pupos! — de olyan szomoru arccal, amelyről leritt a bánatos sóhajtás:

— Belőlem sohase lesz katona!

Nagyon jó gyerek és szorgalmas is; de olyan sovány és gyönge, hogy szinte a lélegzés is terhére esik. Mindig hosszu köténytvisel, fényes, fekete vászonból. Az anyja kicsiny, szőke asszony, fekete ruhában jár és mindig eljön a fiáért az előadás végén, hogy el ne sodorják a többiek a nagy tolongásban; és ilyenkor gyöngéden simogatja, szeretettel csókolgatja.

Az első napokban, mivel pupos szegényke, sok gyerek kicsufolta és néhányan a pupját is verdesték a táskájukkal; de ő sohase fordult ellenük ,sőt még az édesanyjának se mondta meg, nehogy fájdalmat okozzon neki az a gondolat, hogy a fia guny tárgya a többiek előtt. Ha csufolták és bántalmazták, csak némán sirt, karjára borulva a padban. Egy délelőtt azonban fölugrott Garrone és igy szólt:

— A legelsőnek, aki hozzányul Nellihez, olyan pofont adok, hogy háromszor fordul meg a tengelye körül!

Franti rá se hederitett, — mire megkapta a pofont és a fickó csakugyan hármat perdült. Ettől fogva után senkise bántotta többé Nellit. A tanitó ur közel ültette őt Garronéhoz, ugyanabba a padba. Igy lettek jóbarátok. Nelli nagyon megszerette Garronét. Mihelyt bejön az iskolába, mindjárt körülnéz,

hogy ott van-e Garrone. Sohase megy el ugy, hogy ne köszöntené:

— Isten veled, Garrone...

És Garrone éppen igy bánik vele. Ha leesik a Nelli tolla vagy könyve a pad alá, Garrone rögtön fölveszi, hogy a szegény puposnak ne kelljen érte hajladoznia; aztán segit neki a könyveket, irkákat berakni a táskába és a kabátját is föladja rá. Ezért szereti a Nelli; mindig rajta van a szeme és ha a tanitó ur megdicséri Garronét: olyan jól esik neki, mintha őt dicsérné.

Ugy kell lennie, hogy Nelli valahogyan mégis csak mindent elmondott az édesanyjának: hogy az első napokban mennyit csufolták, mennyit gyötörték és hogy végül akadt egy jó pajtása, aki a védelmébe vette és nem türte, hogy mások bántalmazzák, — mert ime: mi történt ma délelőtt. A tanitó ur, félórával az előadás előtt, beküldött az igazgató urhoz, hogy vigyem be aláirásra az osztálykönyvet. Amikor ott voltam az irodában, bejött egy feketeruhás, szőke uriasszony — a Nelli édesanyja — és azt kérdezte:

— Igazgató ur, kérem, jár az én fiammal egy osztályba egy Garrone nevü fiu?

— Hogyne — felelte az igazgató ur.

— Volna olyan szives, hogy idehivatná egy pillanatra — folytatta most a Nelli édesanyja — szeretnék vele pár szót váltani.

Az igazgató ur becsöngette a szolgát és elküldte az osztályba, hogy hivja be Garronet és pár pillanat mulva már ott állt a küszöbön a kopaszfejü Garrone, — egészen elbámészkodva, hogy mi lesz most?... A Nelli édesanyja pedig, mihelyt meglátta, azonnal odaszaladt hozzá, rátette két kezét a Garrone vállára s aztán össze-vissza csókolta a kopasz fejét:

— Te vagy Garrone, az én fiam barátja, az én szegény fiam pártfogója... Te vagy az, derék fiu, hogy az Isten áldjon meg!

Aztán idegesen keresgélt a zsebében, a táskájában s mikor nem talált semmit: hirtelen leakasztotta a nyakából a láncon lógó kis keresztet és, fölkötvén a Garrone nyakára, igy szólt:

— Viseld az én emlékemre, kedves fiam, a Nelli édesanyjának az emlékére, aki hálás szivvel köszöni neked a jóságodat!

Az első eminens.

Péntek, 25-ike.

Garronét mindenki szereti: — Derosit mindenki csodálja. Megkapta az első medáliát: ő lesz az első eminens ebben az esztendőben is, — senkise versenyezhet vele: — mind elismerik, hogy valamennyi tantárgyból ő tud legtöbbet. Legelső a számtanban, a nyelvtanban, a fogalmazásban, a szabadkézi rajzban: — röptében fog föl mindent, az emlékezőtehetsége páratlan, oly könnyen boldogul, hogy a tanulás szinte játék neki. A tanitó ur tegnap is mondta neki:

— Isten szép tehetséggel áldott meg; légy rajta, hogy el ne tékozold.

Ráadásul nagy, kedves és szép fiu is ez a Derossi; dus, szőke, göndör haja van, oly ügyes, hogy játszva ugrik át a padon, ha egyik kezével rátámaszkodik és már vivni is tud. Tizenkét éves, az apja kereskedő, mindig kék ruhában jár, aranyozott gombokkal, mindig eleven, vidám, udvarias mindenkihez, és akinek csak tud, segit a vizsgákon és még soha senkise merte megbántani, még csak egy rossz szóval se.

Csak Franti és Nobis néznek rá kancsalul és Votini szeme sugárzik az irigységtől, — de ő még csak észre se veszi ezt. Mind mosolyognak rá és fogdossák a kezét vagy a karját, mikor kedves modorával körüljár az osztályban, hogy összeszedje a föladatokat. Ő pedig képesujságokat, rajzokat ajándékoz és mindent elosztogat, amit otthon kap; a kalábriainak megrajzolta Kalábria kis térképét, — és amit ád, kedvesen mosolyogva ajándékozza, mint valami nagyur, aki nem is tartja számon a bő-

kezüségét. Lehetetlen nem irigyelni őt, — lehetetlen: nem érezni, hogy mindenben különb nálunk!

Ah, én is irigylem, — éppen ugy, mint Votini! És néha keserüséggel, szinte haraggal gondolok rá, mikor otthon nehezen meg a föladat, amely ő már akkor bizonyára játszva és kitünően megcsinált. De aztán, mikor az iskolában viszontlátom őt, mosolyogva és diadalmasan, vagy hallom, amikor habozás nélkül, szabatosan felel a tanitó ur kérdéséire, — amikor láttam, hogy milyen szép, milyen udvarias és mennyire szeretik mindnyájan: akkor elszáll a szivemből minden bosszuság és keserüség és szinte szégyenlem is magamat ezek miatt a csunya érzések miatt. Ilyenkor szeretnék mindig mellette lenni, — szeretném vele végigjárni mind az iskoláimat: mert a jelenléte, a hangja fölbátorit, munkára serkent, fölvidit és örömöt okoz...

A tanitó ur neki adta másolni a havi elbeszélést, amelyet holnap fog fölolvasni: — „A kis lombárd őrszem" a cime; ma délelőtt másolta le és annyira föllelkesitette a hősies történet, hogy az arca lángolt, a szeme könnybe lábbadt, az ajkai remegtek; én pedig néztem: — oh, milyen szép és nemes volt az arca! Mily örömmel mondtam volna meg neki szemtől szembe:

— Derossi; te mindenben többet érsz nálam! Te már férfi vagy hozzám képest! Tisztellek, szeretlek és bámullak téged!

A kis lombárd őrszem.

— Havi elbeszélés. —

Szombat, 26-ika.

1859-ben, a Lombárdia fölszabaditásáért vivott harcban, kevéssel a solferinói és san-martinói csaták után, melyekben a franciák és olaszok legyőzték az osztrákokat, junius havának egyik szép reggelén, a saluzzói lovasezred egy kis csapata lépteive haladt egy magányos ösvényen az ellenség felé, élesen vizsgálva a mezőt. A kis csapat élén a hadnagy meg az őrmester lovagolt és mind kimeresztett szemmel vizsgálódtak, minden

pillanatban készen arra, hogy egyszerre csak megpillantják a bokrok közt az ellenség előőrseit.

Igy értek egy kis tanyához, melyet kőrisfák fogtak körül; előtte, teljesen egyedül, üldögélt egy 12—14 éves fiu, aki bicskájával botot faragcsált egy letört ágból. A ház egyik ablakában hatalmas háromszinü lobogó lengett, odabent azonban nem volt senki; a parasztok, miután kitüzték a zászlót, elmenekültek, mert féltek az osztrákoktól.

A kis fiu, mihelyt meglátta a lovaskatonákat, rögtön eldobta a botot és levette a sipkáját. Szép gyerek volt: bátor, értelmes arcu, nagy, kék szemekkel és hosszu, szőke hajjal; csak ingujjban volt s a meleg miatt be se gombolta az ingét, ugy hogy a födetlen melle is kilátszott.

— Mit csinálsz itt? — kérdezte tőle a hadnagy, megállitván a lovát. — Miért nem szaladtál el te is a szüleiddel?

— Nekem nincsenek szüleim, — felelte a fiu. — Én talált gyerek vagyok. Annak dolgozom, aki megfogad. És azért maradtam itt, hogy lássam a háborut.

— Láttál-e osztrákokat erre menni? — kérdezte a hadnagy kiváncsian.

— Három nap óta egyet se — felelte a fiu.

A hadnagy kissé gondolkozott, aztán leszállt a lóról s ott hagyván a kis csapatot, hogy figyeljen az ellenség felé, ő maga bement a házba és fölment a tetőre... A ház alacsony volt; a tetejéről bizony nem lehetett valami messzire látni.

— Föl kell mászni a fákra — mondta a hadnagy, mikor kijött a házból.

Közvetlenül a tanya előtt emelkedett egy magas, karcsu kőrisfa, melynek koronája egyenletesen ringatózott a friss szellőben. A hadnagy gondolkozott néhány pillanatig és hol a fára nézett, hol a katonákra; majd hirtelen odafordult a fiuhoz:

— Van-e jó szemed, gyerek? — kérdezte tőle.

— Nekem? — felelte a fiu. — Olyan szemem van, hogy egy mértföldről is meglátom a verebet.

— Hát aztán föl tudnál-e mászni ennek a fának a tetejére?

— Hogy föl-e? — vágott vissza félvállról a fiu. — Egy perc alatt odafönt vagyok!

— És meg tudnád mondani, hogy mit látsz odaát, — kérdezte tovább a hadnagy — hogy vannak-e arra osztrák katonák, porfelhő, csillogó puskák, huszárok?

— Ha vannak, hát megmondom — felelte a fiu készségesen.

— És mennyiért teszed meg ezt nekem? — kérdezte a hadnagy komolyan.

— Hogy mennyiért? — felelte a fiu mosolyogva — hát ingyen! Még csak az volna szép, ha pénzt kérnék ezért... A németeknek meg nem tenném semmi pénzért; de a mienknek?!... Én lombárd gyerek vagyok.

— Jól van, — bólintott a hadnagy — akkor hát mássz föl a fára.

— Csak addig tessék várni, — mondta a fiu — mig lehuzom a cipőmet.

Lerugta a cipőit, megszoritotta a nadrágsziját, ledobta sipkáját a fübe és két kis karjával megölelte a karcsu fa törzsét.

— De vigyázz! — kiáltott föl a hadnagy és odalépett hozzá, mintha vissza akarná tartani, mert hirtelen aggódni kezdett.

A fiu megfordult és kérdően nézett rá nagy, kék szemeivel.

— Semmi, semmi, — mondta a hadnagy — csak menj föl bátran.

A fiu oly gyorsan és ügyesen kuszott föl a fára, mint a macska.

— Nézzetek mind előre! — kiáltott a hadnagy a katonákra.

A fiu pár perc alatt fönn volt a fa tetején karjaival átölelte a törzsét, de csak alsó testét takarták el a lombok és egész melle födetlen volt, ugy hogy szőke haja aranyként ragyogott a ráeső

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

verőfényben. És oly kicsiny volt, hogy a hadnagy szinte alig látta lentről.

— Nézz előre, a messzeségbe! — kiáltott föl hozzá hangosan.

A fiu, hogy jobban lásson, jobb karjával elereszteté a fatörzset és kezét a szeme fölé tette ernyőnek. Most ismét fölkiáltott hozzá a hadnagy:

— Nos, mit látsz?

A fiu lehajlott felső testével és, trombitát csinálván a kezéből, lesüvöltött:

— Két embert látok lovon, a fehér országuton.

— Mennyire lehetnek ide? — kérdezte a hadnagy.

— Félmértföldnyire.

— Jönnek vagy mennek?

— Nem; csak állnak.

— Mit látsz még? kérdezte a hadnagy rövid szünet után. — Most nézz jobbra.

A fiu arra nézett s aztán igy szólt:

— Közel a temetőhöz csillogni látok valamit a fák között. Szuronyok lesznek.

— Hát embereket látsz-e? — kérdezte a hadnagy izgatottan.

— Nem, — rázta fejét a fiu. — Talán elbujtak a vetésben.

Ebben a pillanatban éles süvöltéssel repült el egy golyó fönt a magasban s a baljóslatu zizegésre ijedten kiáltott föl a hadnagy a fiunak:

— Gyere le, fiam! A gazemberek megláttak. Nem is akarok többet tudni. Gyere le.

— De én nem félek — szabadkozott a fiu.

— Mégis gyere le — ismételte a hadnagy; majd gyorsan hozzátette: — Hát balra látsz-e valamit?

— Balra? — ismételte a fiu és arra felé nyujtotta a nyakát.

E pillanatban ismét fölhangzott ez előbbi baljóslatu süvöl-

tés, de már sokkal közelebbről és a levelek csattogva zörrentek meg, amint a golyó átcsapott rajtuk... A fiu összerázkódott.

— A guta üsse meg őket! — kiáltott föl. — Ugy látszik, hogy csakugyan rám utaznak.

Valóban ugy látszott, mert a golyó alig pár lépésnyire süvöltött el mellette.

— Gyere le rögtön! — kiáltott föl a hadnagy idegesen — azonnal jöjj le a fáról!

— Mindjárt megyek, — felelte a fiu — de ne tessék félni: megvéd engemet ez a fatörzs... Azt akarja tudni, hogy mi van balra?

— Igen, balra, — ismételte a hadnagy — de azért inkább csak szállj le.

— Balra, — kiáltott le a fiu, miközben egész felső testével kihajolt az ágak közül — balra, ahol a kápolna van, ugy tetszik, hogy...

Még élesebb zizegés hasitott bele a levegőbe és csaknem ugyanabban pillanatban lefelé kezdett zuhanni a fiu, aki eleinte megkapaszkodott itt-ott az ágakban, majd kitárt karokkal, fejjel lefelé esett ágról ágra, szinte megfordulván maga körül, ahogy egy-egy ág megállitotta.

— Átkozott gazemberek! — kiáltott föl a hadnagy és odaszaladt.

A fiu háta nagy zökkenéssel érte a földet s aztán ott maradt a test mozdulatlanul, a hátán fekve, két karját keresztbe tárva a földön; a melle baloldalán vékony erecskében szivárgott a vér a halálos sebből. Az őrmester és két katona rögtön leugrott a lóról, de a hadnagy akkor már ott térdelt a fiu mellett és széthuzta az ingét: — a fiunak baltüdejét furta át a golyó.

— Meghalt! — kiáltott a hadnagy.

— Nem, még él! — felelte az őrmester reménykedve.

— Ah, szegény fiam... derék fiu! — biztatta a hadnagy a gyereket — bátorság, fiam, bátorság!

De mialatt zsebkendőjét a sebre szorította és kissé föl akarta ültetni a sebesültet, a fiu szeme a fehérével fordult fölfelé, a feje pedig hátrabicsaklott: — meghalt.

A hadnagy elsápadt; pár pillanatig merően bámult a halottra és gyöngéden lefektette. Aztán fölkelt és ugy nézett rá, — az őrmester és a két katona is mozdulatlanul nézte a szegény fiut, mig a többiek némán ültek lovukon, arccal az ellenség felé fordulva.

— Szegény fiu, — ismételte a hadnagy szomoruan — szegény, derék fiu...

Odament a házhoz, leakasztotta az ablakról a háromszinü lobogót és ráteritette a kis halottra, mint szemfedőt, de ugy, hogy az arca szabadon maradt. Az őrmester ezalatt összeszedte a fiu „hagyatékát": a cipőit, a sipkáját, a bicskáját, meg a kis botot.

Aztán még pár pillanatig némán álltak ott, majd a hadnagy odafordult az őrmesterhez:

— Elküldjük érte a betegápolókat — mondta. — Ugy halt meg, mint hős: katonatemetés jár neki.

— Ezt mondván, csókott intett feléje a kezével és hangosan kiáltotta:

— Lóra!...

Az őrmester meg a két lovas nyeregbe pattant s a kis csapat tovább lovagolt.

Pár órával később a kis halott megkapta a hősöknek járó katonai tiszteletet.

Mikor a nap már kezdett aláhanyatlani a szemhatáron, az olasz előőrsök egész vonala megindult az ellenség felé s ugyanazon az uton, amelyen reggel a kis lovascsapat ügetett, most kettes sorokban masirozott egy vadászszázlóalj, amely pár nappal ezelőtt hősi vérével öntözte a san-martinói dombokat.

A hősi halált halt gyermek története már szájról szájra járt a katonák között, még mielőtt elindultak táborhelyükről. Az ut,

melyet kis patak szegélyezett, pár lépésnyire kanyargott a magányos majorháztól, — s mikor a zászlóalj élén lovagló tisztek megpillantották a kis halottat, mely még mindig ott feküdt a magas kőrisfa tövében, letakarva a háromszinü lobogóval: a kardjukkal tisztelegtek neki. Az egyik pedig — egy gyalogos hadnagy — lehajolt a patak partjára, amely tele volt virággal s leszakitván két szálat, odadobta a halottra.

És ekkor minden vadász, aki arra ment, marokkal tépte, szórta a virágot a kis halottra, ugy hogy a virághalom csakhamar elboritotta a lobogót. Tisztek, altisztek és közkatonák mind üdvözölték egy-egy virággal arra mentükben a kis hőst:

— Brávó, kis lombárd gyerek! — Isten veled, fiam! — Hős voltál, szép szőke gyerek! — A te dicsőséged nagyobb, mint a mienk! — Isten veled!...

Az egyik tiszt odadobta neki a vitézségi érmét, egy másik homlokon csókolta, — és a virágok egyre hulltak mezitelen lábaira, véres mellére, szőke fürteire. Ő pedig ott aludt a virágos réten, begöngyölve hazája lobogójába és hófehér arca szinte mosolygott, — szegény gyerek: mint hogyha csak hallotta volna a sok szives üdvözletet, — boldogan, hogy meghalhatott a szép Lombárdiáért!

A szegények.

Kedd, 29-ike.

Meghalni a hazáért, ahogy ez a lombárd fiu meghalt: igen nagy erény; te azonban ne hanyagold el a kis erényeket se, fiam. Ma délben, mikor, az iskolából hazajövet, előttem mentél, elhaladtunk egy szegény asszony mellett, aki ölében tartotta beteges, nélkülözésektől elsatnyult fiát és alamizsnát kért tőled. Te ránéztél és nem adtál neki semmit, pedig volt pénzed.

Hallgass ide, fiam. Ne szokjál hozzá, hogy közömbösen menj el a segitséget kérő nyomor mellett, — s még kevésbbé az olyan anya mellett, aki a gyermek számára koldul. Gondolj csak arra,

hogy az a gyermek talán éhezett: és mit szenvedhetett ezért az a szegény anya?!... El tudod-e képzelni az én keserves följajdulásomat, ha egy napon azt kellene mondanom:

— Enrico, ma már egy falat kenyeret se tudok adni neked?! Ha alamizsnát adok a koldusnak és ő azt mondja: — „Isten adjon egészséget önnek és a gyermekeinek", — el se tudod képzelni, mily végtelenül jól esnek szivemnek ezek a szavak és mily hálás vagyok annak a szegény koldusnak. Szinte valósággal úgy tetszik, hogy ez a jó kívánság őrzi meg az egészségteket mennél tovább, én pedig boldogan megyek haza, ezzel a gondolattal:

— Oh, ez a szegény koldus sokkal többet adott vissza, mint amennyit tőlem kapott.

Légy hát rajta, Enrico, hogy halljam néha ezt a jókivánatot a te nagylelkűséged és irgalmasságod révén is; szánj rá néha te is egy-két soldót a magadéból és ajándékozz meg egy-egy gyámoltalan aggastyánt, éhező anyát vagy apátlan-anyátlan árvát.

A szegények szeretik a gyermek alamizsnáját, mert az nem alázza meg őket és mert a gyermekek, akik szintén rászorulnak mindenkire, hasonlítanak hozzájuk: ezért láthatod, hogy az iskolák körül mindig vannak szegények. A férfi alamizsnája csak jótékonyság; de a gyermeké jótékonyság és kedveskedés is egyszersmind: — érted-e? Mint hogyha a soldóval együtt virágot is ejtene a koldus kalapjába.

Jusson eszedbe, hogy neked semmid se hiányzik, nekik pedig semmijük sincsen; hogy: amig te boldog akarsz lenni, — nekik elég, ha nem halnak éhen. Gondold meg, mily szörnyűség az, hogy a sok palota közt, azokon az utcákon, ahol fényes fogatok robognak és bársonyba öltözött gyermekek sétálnak: vannak anyák és gyermekek, akiknek nincs mit enniük! — Nincs mit enniük, jóságos Istenem!... Olyan gyermekeknek, mint te, akik éppen olyan jók és okosak is, ebben a nagy városban nincs mit enniük, — mint a sivatagba kivert fenevadaknak!... Oh, Enrico: soha, soha többé ne menj el úgy egy kolduló anya mellett, hogy bele ne csusztass a kezébe egy soldót!

Édesanyád.

December

A gyalogbolitos.

Csütörtök, 1-je.

Apám azt akarja, hogy minden szüneti napon hivjam meg vagy látogassam meg valamelyik iskolatársamat és igy lassanként barátkozzam meg valamennyivel. Vasárnap sétálni megyek Votinival, azzal a szépruhás fiuval, aki mindig tisztogatja magát és annyira irigyli Derossit. Ma pedig Garoffi látogatott meg, az a hosszu, ösztövér fiu, a bagolyorrával és furfangos, apró szemeivel, amelyek mintha mindig firtatnának valamit...

Az apja droguista. Nagyon eredeti gyerek. Mindig a pénzét számolgatja, ami a zsebében van, gyorsan kiszámit mindent az ujjain és bárminő szorzást elvégez fejből. Mindig gyüjt, harácsol, takarit és már van is betétkönyve az iskolai takarékpénztárban. De nem csoda; mert el nem költene soha egy fillért se és ha véletlenül leejt egy soldót a pad alá, egész héten át is keresi.

— Olyan, mint a szarka — mondja Derossi.

Összeszed mindent, amit csak talál: rossz tollat, használt levélbélyeget, gombostűket, még a gyertyáról lecsöpögő stearint is. Már több, mint két éve gyüjt levélbélyegeket és több száz van neki minden országából, egy nagy albumban, amelyet majd elád az antikváriusnak, ha tele lesz. A papirkereskedő ingyen adja neki az irkákat, mert sok gyereket csal be a boltjába.

Az iskolában mindig kereskedik; minden nap elád, cserél valamit vagy lutrit rendez; aztán megbánja a cserét és visszakövetel a holmiját; amit kettőért vesz, azt négyért adja el; játszik tollakra és sohase veszit, a régi ujságokat eladja a trafikosnak és minden üzletét fölirja egy irkába, amely tele van összeadásokkal és kivonásokkal. Nem tanul semmit, csak a számtant és, ha vágyik is a heti medáliára, ez csak azért van, hogy ingyen mehessen a bábszinházba.

Én szeretem, mert mulattat. Boltost játszottunk, a sulyokkal és mérleggel. Garoffi pontosan tudja mindennek az árát, ismeri a sulyokat és nagyszerüen tudja becsomagolni az árut, akárcsak az igazi boltosok. Azt mondja, hogy mihelyt elvégzi az iskolát, rögtön boltot nyit, valami ujfajta kereskedést, amit ő talált ki. Nagyon boldog volt, mikor néhány külföldi bélyeget ajándékoztam neki és egész pontosan meg tudta mondani, hogy mennyit fizetnek mindegyikért a gyüjtők.

Az apám, szinlelvén, hogy az ujságot olvassa, egyre csak Garoffit hallgatta és jól mulatott rajta. A zsebe mindig tele van apró árucikkeivel, melyek fölött hosszu, fekete kabátot visel és ugy látszik, hogy mindig tele van gonddal, dologgal, akárcsak az igazi kereskedő. De minden dolgánál jobban a szivéhez nőtt a bélyeggyüjteménye; ez az ő kincse, mindig erről beszél, mintha egész vagyont tudna szerezni belőle.

A pajtásaim szidják, hogy fösvény és uzsorás. Én nem tudom, hogy igaz-e. De azért szeretem Garoffit, nagyon sokra megtanit és egészen olyan, mint a nagy emberek. Coretti, a fás ember fia, azt mondja, hogy Garoffi még akkor se adná oda a bélyeggyüjteményét, ha tudná, hogy az édesanyja életét menti meg vele. De az apám nem hiszi.

— Ne itéld el idő előtt, — mondta — ez szenvedélye neki, de azért jó szive van.

Megszégyenült hivalkodás.

Hétfő, 5-ike.

Tegnap sétálni voltam a Rivoli-fasorban Votinival meg az apjával. Mikor a Dora-Grossa-uton mentünk, megláttuk Stardit — azt, aki rug, ha zavarják előadás alatt — amint mozdulatlanul állt egy könyvesbolt kirakata előtt és merően nézte a kiakasztott térképet; és ki tudja, mióta ácsoroghatott már ott, —

hiszen még az utcán is tanul! Még a köszöntésünket is alig fogadta, a paraszt.

Votini szép ruhát viselt, — talán nagyon is szépet: vörös selyemmel kivarrott barna csizmája volt, himzett matrózbluz selyembojtokkal, a fején pompás fehér hódsipka és óra a zsebében. Oly büszkén tollázkodott, mint a páva. De most az egyszer torkára forrt a hivalkodása.

Mikor már jó sokáig szaladoztunk a fasorban, nagy darabon előresiettünk és jól elhagytuk az édesapját, aki lassan, sétálva jött utánunk; aztán megálltunk egy pad előtt, szemben egy kis, szerényen öltözött fiuval, aki már ült és fáradnak látszott, mert egészen előre hajtotta a fejét. Lehet azonban, hogy szomoru volt és gondolkozott. A fák alatt egy ember, aki alighanem az apja lehetett, föl s alá járva ujságot olvasott. Mi is leültünk a padra, ugy hogy Votini került közém és a fiu közé.

És, mintha csak most jutott volna eszébe, hogy milyen pompás ruhája van, rögtön hivalkodni akart vele a szomszédja előtt. Fölemelte az egyik lábát és igy szólt hozzám:

— Láttad-e már csizmámat?... Egészen olyan, mint a katonatiszteké.

Csak azért tette ezt, hogy a szomszédja odanézzen; ez azonban rá se hederitett. Ekkor Votini a matrózbluza selyembojtjait mutogatta és, szemmel tartva a szomszédját, hogy nem néz-e oda, bosszuságot szinlelve mondta, hogy neki nem tetszenek ezek a bojtok és ki akarja azokat cserélni ezüst gombokkal. De a szomszédja még a selyembojtokra se hederitett.

Votini ekkor levette a sipkáját — a szép fehér, hódprémes süveget — és megforgatta a mutatóujján. De a szomszédja, mintha csak készakarva bosszantani akarná Votinit, a világ minden kincseért se nézett rá a szép sapkára. És Votini valóban bosszankodott is; most már elővette az óráját, fölnyitotta a födelét és megmutatta a kereket járását: — de a szomszédja most se fordult arra.

— Aranyozott ezüst? — kérdeztem Votinitől.

— Nem az, — rázta a fejét Votini — igazi arany.

— De talán csak nem mind arany? — kérdeztem. — Lesz benne ezüst is.

— Dehogy! — tiltakozott Votini — tiszta szinarany ez!

És, hogy rákényszeritse a szomszédját, hogy megnézze végre az órát, egészen odatartotta az orra alé és kényeskedve szólitotta meg:

— Nézd meg jól és mondd meg te is, hogy nem igazi szinarany-e az egész?

A fiu szárazon felelt:

— Mit tudom én?!

— Ejha, — vágott vissza Votini mérgesen — de rátartós vagy!

Az édesapja éppen erre a párbeszédre érkezett oda, amelyet végig is hallgatott; aztán pár pillanatig merően nézte az idegen fiut, majd hirtelen és nyersen rászólt a fiára:

— Hallgass!

És oda hajolva a füléhez, halkan sugta neki:

— Nem látod, hogy vak?

Votini ijedten összerázkódva ugrott föl és jól szemébe nézett a fiunak... A szemgolyója üveges volt, élet és kifejezés nélkül. Szégyenkezve sütötte le a szemeit Votini és megbánva elhamarkodottságát, zavartan dadogta:

— Igazán sajnálom... nem tudtam.

De a vak fiu, aki mindent megértett, jóságosan szomoru mosollyal mondta:

— Oh, nem tesz semmit.

Hát igen: hiu gyerek ez a Votini, de nem szivtelen, se önző. Az egész idő alatt, mig sétálunk, egyszer se nevetett többé.

Az első hó.

Szombat, 10-ike.

Vége már a sétának a Rivoli-fasorban! Itt van már a fiuk fehér barátja: az első hó!... Már tegnap este óta egyre hull, nagy pelyhekben, mint a fehér szegfü. Mily pompás volt ma délelőtt, ahogy ültünk az iskolában és verte az ablakot, a párkányon pedig egyre vastagabb lett a hópárna; még a tanitó ur is megállt, — nézte, nézte és dörzsölte a kezeit. Mindnyájan nagyon örültünk neki, mert a hólabdás csaták jártak az eszünkben, meg a csuszkálás és utána a jó meleg szoba odahaza. Csak Stardi nem törődött semmivel; egészen belemerült a magyarázatba, két öklével támogatva a nagy fejét.

Mily nagyszerü volt, — igazi ünnepnap volt — mikor kijöttünk az iskolából! Mind nyargalásztunk végig-hosszant az utcán, kiabálva és birkózva, egymás hátához vagdosva a hólabdákat és vájkálva, tapicskolva a leves hóban, akárcsak a kis kutyák. A szülők, a rokonok meg a cselédek esernyővel jöttek értünk, de az esernyők mind fehérek voltak, — fehér volt a rendőr sisakja is és pár perc alatt fehérek lettek a mi táskánk is.

Mind oda voltunk az örömtől és boldogságtól: még Precossi is, a kovács fia, az a sovány, agyongyötört kis gyerek, aki sohase nevet, — és szegény Robetti, aki elrántott a omnibusz elől egy kis fiut, szintén velünk ugrándozott a két mankóján. A kalábriai, aki még sohase látott havat, labdát gyurt belőle és ugy ette, mintha őszi barack lett volna; Crossi, a zöldséges kofa fia, telerakta vele a táskáját; a kis kőmüvesinás pedig agyon nevettetett bennünket, mikor az apám meghivta, hogy holnap látogasson meg engem: — a szája tele volt hóval s mivel se kiköpni, se lenyelni nem merte, csak állt ott némán, mint a sóbálvány és nem tudott felelni.

A tanitónők is futva, nevetgélve jöttek ki az iskolából; az én volt tanitónőm is szaladt, szegényke, a sürün hulló hóban, lehuzván zöld fátyolát az arcára — és közben köhécselt. És a

szomszédos iskolából is száz meg száz gyerek rohant ki a havas utcára, vijjogva, kiabálva, ujjongva, száguldozva hófehér szőnyegen, — a tanító urak, a szolgák és a rendőrök pedig egyre hessegették őket:

— Elég volt már!... Menjetek haza!

De azért ők is mulattak a rakoncátlan bandán, mely ilyen örömujjongással fogadta a telet, miközben a hajukat, szakállukat és bajszukat ellepték a hópelyhek, hogy idő előtt megőszült aggastyánoknak látszottak valamennyien...

*

Ti ünneplitek a telet és ujjongtok, hogy elkövetkezett... De hány gyermek van, akinek se ruhája, se cipője, se meleg otthona nincsen! Ezren és ezren vannak, akik ugy ballagnak hosszu utjukon az iskolába, hogy a fagyástól, vérző, kicserepezett kezükben viszik azt a darab fát, amely arra kell, hogy majd befütsek vele az iskolát. Száz meg száz olyan iskola van, amelyet szinte eltemet a hó, — csupasz és sötét, mint a barlang, ahol a fiuk fulladoznak a füsttől vagy vacog a foguk a hidegtől: mig ők maguk rettegve nézik a fehér pelyheket, melyek hullanak, hullanak szakadatlanul és föltornyosulnak a kis viskók fölött, — a lavinával, az eltemetéssel fenyegetve őket. — Ti ünneplitek a telet, fiuk. Gondoljatok arra a sok ezer lélekre is, akikre nyomort, sőt halált is hoz a tél!

Édesapád.

A kömüvesinas.

Vasárnap, 11-ike.

Ma végre eljött a „kőmüvesinas", — vadászruhában, amit az apja viselt eddig, most tele volt mésszel, homokkal, málterrel. Az apám még jobban kivánta, hogy eljőjjön, mint én magam. — De milyen jól is mulattunk vele!

Alighogy belépett, lekapta fejéről a puha kalapját, amelyet a hó egészen átáztatott; gyorsan zsebébe gyurta a kalapot s aztán közelebb jött, azzal a hanyag, bicsakló járással, ahogy este hazatér a fáradt munkás, ide-oda forgatva, himbálva tökforma, gömbölyü fejét, amelyből még a tompa orra se áll ki, —

s amikor beért az ebédlőbe, gyorsan végignézett a szobán, majd megakadt a szeme egy képen — a pupos bohóc Rigoletto képén — és ekkor hirtelen „nyulszáját" csinált.

Lehetetlen megállani nevetés nélkül, mikor a „kőművesinas" nyulszáját csinál. Kinevettük hát magunkat s aztán játszani kezdtünk az építőkövekkel. A kis nyulszáju bámulatosan ért hozzá, hogyan kell nagyszerű hidakat, magas tornyokat építeni, amelyek szinte csoda, hogy megállanak: — és olyan komolyan, türelmesen „dolgozik", mint akármelyik építőmester. „Munka" közben aztán elbeszélgetett a szüleiről.

Igy tudtam meg, hogy padlásszobában laknak, az apja eljár az esti iskolába, mert most tanul irni és olvasni, az anyja Biellából való. És látszik, hogy nagyon szerethetik; mert igaz, hogy a ruhája szegényes és kopott, de azért jó meleg, sehol se rongyos és a nyakkendőjét szépen megkötötte az édesanyja. Az apja — igy mondta — hatalmas, nagy ember, igazi óriás, ugy hogy alig fér be az ajtón; de nagyon jó ember és mindig csak „nyulszáju"-nak hivja a fiát. Furcsa, hogy az apja ilyen nagy, a fia meg olyan kicsiny: sokkal kisebb még nálam is!

Négy órakor együtt ozsonnáztunk kenyeret és mazsolát a diványon s amikor fölkeltünk — nem tudtam, miért: — édesapám nem engedte, hogy leporoljam a dívány hátát, amely meszes lett a kis kőművesinas kabátjától; megfogta a kezemet s aztán titokban ő maga porolta le. Miközben játszottunk, leszakadt a kis nyulszáju vadászkabátjáról egy gomb és édesanyám maga varrta föl neki: ő pedig egészen belepirult és oly álmélkodva nézte anyámat, mig ez varrt, hogy zavarodásában szinte még lélegzeni se mert.

Aztán elővettünk egy nagy albumot, amelyben csupa torzképek voltak és a kőművesinas, szinte öntudatlanul, oly pompásan utánozta a furcsa arcokat, hogy még az édesapám is nevetett rajta. Ő pedig olyan boldog volt, mikor elment tőlünk, hogy még a kalapját is elfelejtette föltenni és mikor kikisértem a folyo-

sóra, még egyszer nyulszájat csinált, hogy megmutassa a hálóját. — A neve Antonio Rabucco és nyolc esztendős meg nyolc hónapos...

*

— Tudod-e, fiam: miért nem akartam, hogy leporold a divánt? Mert, ha akkor teszed ezt, mikor a barátod is látja: annyi lett volna, mint a szemére vetni, hogy bemocskolta. Ez pedig hiba lett volna, — először azért, mert nem készakarva és aztán azért is, mert az édesapja ruhájával csinálta, aki munka közben lett meszes; már pedig a munkával nem jár piszok: — lehet por, mész, málter, korom, olaj, vagy amit akarsz, — de piszok nem lehet soha. Mert a munka senkit se mocskol be. Sohase mondd hát, ha műhelyből hazatérő munkást látsz, hogy — „piszkos"... Hanem azt mondd: — „Munkájának a nyomai látszanak meg a ruháján". — Ezt sohase felejtsd el, édes fiam. És szeresd a kis kőművesinast: — először azért, mert iskolatársad, aztán pedig azért, mert munkásnak a fia.

Édesapád.

A hógolyó.

Péntek, 16-ika.

És mindig havazik. Csunya eset történt ma délelőtt a hóval, mikor kijöttünk az iskolából. Egy csapat fiu, alig hogy kiértünk a korzóra, mindjárt csatázni kezdett hógolyókkal, pedig a hó már vizes volt az olvadástól és a golyókat oly keményre, nehézre lehetett gyurni, mint a kő. Sok ember járt az utcákon és a golyók csak ugy röpdöstek. Egy ur rájuk is kiáltott:

— Hagyjátok abba, rossz kölykök!

És éppen ebben a pillanatban éles sikoltás hallatszott az utca tulsó feléről s ahogy odanéztem: hát egy öreg ur, akinek a kalapja is leesett, támolygott ott, arcát a két kezébe temetve, mellette pedig torka szakadtából kiabált egy fiu:

— Segitség!... Segitség!

Mindjárt odaszaladt a nép mindenfelől. Az öreget megdobták és a golyó éppen a szemét érte. A vásott fiuk ugy eltüntek

egy szempillantás alatt, mintha puskából lőtték volna ki őket. Én a könyvesbolt előtt álltam, ahová éppen bement az édesapám és láttam, hogy lélekszakadva szalad arra néhány pajtásom és mindjárt elvegyül a többiek közé, akik mellettem álltak és ők is szinlelték, hogy a kirakatot nézik velünk együtt. Köztük volt Garrone, aki most is, mint rendesen, nagyokat harapott a kenyeréből, aztán Coretti meg a kőmüvesinas és Garoffi, a bélyeggyüjtő gyalogboltos.

Közben egész csődület támadt a megsebesült öreg ur körül és nemcsak a rendőr, hanem mások is szaladgáltak föl és alá, fenyegető hangon kérdezősködve:

— Ki volt az?... Hol az a gazember?... Te voltál?... Mondjátok meg, hogy ki volt!

Megnézték a fiuk kezét, hogy havas és vizes-e... Garoffi éppen mellettem állt és észrevettem, hogy ugy reszket, mint a nyárfalevél, az arca pedig fehérebb volt a hónál is.

— Ki volt az?... Álljon elő! — kiabált a nép köröskörül. — Ki volt az?

— Hallottam, hogy Garrone halkan odasugja Garoffinak:

— Rajta, mondd meg, hogy te voltál. Hitványság volna eltürni, hogy más valakit csipjenek nyakon helyetted.

— De nem készakarva csináltam! — tiltakozott Garoffi halálra váltan.

— Az mindegy. Tedd a kötelességedet! — intette őt Garrone komolyan.

— De mikor nincs hozzá bátorságom! — siránkozott Garoffi reszketve.

— Fogd két kézre a bátorságodat, — biztatta Garrone — én is veled megyek.

A rendőr meg a többiek pedig egyre hangosabban kiabáltak:

— Ki volt az?... Eltört a pápaszeme és az üvegszilánkok

mind belementek a szemébe!... Oh, a gazember!... Megvakította ezt a szegény, öreg urat!

Azt hittem, hogy Garoffi menten összeroskad. De most Garrone elszántan rászólt:

— Rajta hát, gyere!... Majd én megvédelmezlek.

És megragadván a karját, előre tolta Garoffit, de egyuttal fogta és vezette is, mint a beteget, hogy össze ne roskadjon. Mihelyt a nép látta ezt, rögtön megértett mindent és néhányan fölemel ököllel szaladtak Garoffi felé; de Garrone elébük állt és rájuk kiáltott:

— Tiz meglett ember egy kis fiu ellen?... Szégyen-gyalázat!

Erre mind megálltak és a rendőr karon fogta Garoffit és áttörvén a tömegen, bevezette abba a pékboltba, ahová bevitték a megsebesült öreg urat. Mikor megláttam, azonnal megismertem, hogy ez az öreg nyugalmazott hivatalnok a mi házunkban lakik kis unokájával a negyedik emeleten. Most kényelmes karosszékben ült és a szeme zsebkendővel volt bekötve.

— Nem készakarva csináltam, — zokogott Garoffi, félholtan ijedtében — nem készakarva csináltam...

Ketten-hárman durván lökdösték a bolt felé és rárivalltak:

— Térdre, gazember!... hogy kérj bocsánatot!

Betaszitották a boltba és térdre lökték. De ugyanakkor két erős kar fölemelte szegény Garoffit és egy elszánt hang erélyesen szólalt meg:

— Nem ugy, uraim...

Az igazgató ur volt, aki mindent látott és most igy folytatta:

— Miután meg volt benne a bátorság, hogy maga jelentkezzék, senkinek sincs hozzá joga, hogy bántalmazza és megalázza.

Mind elhallgattak; az igazgató pedig odafordult Garoffihoz:

— Kérj bocsánatot — mondta neki.

Garoffi keservesen zokogva ölelte át az öreg ur térdeit, ez

pedig megkereste kezével a Garoffi fejét és gyöngéden megsimogatta. Erre mindenki igy szólt:

— Menj, fiam... Menj szépen haza!

Ekkor odajött édesapám is és kézen fogva kivezetett a tömegből. Aztán, mialatt hazafelé ballagtunk, ezt kérdezte tőlem:

— Mondd meg, Enrico, hogy hasonló esetben lenne-e bátorságod, megtenni a kötelességedet: bevallani az elkövetett hibát?

Azt feleltem, hogy lenne, mire az édes apám igy folytatta:

— Add a becsületszavadat őszinte szivvel, hogy valóban megtennéd.

— Becsületszavamat adom, apám! — feleltem én komolyan.

A tanitónők.

Szombat, 17-ike.

Garoffi nagyon félt ma reggel, hogy a tanitó ur alaposan megmossa a fejét, de nem történt semmi. A tanitó ur ugyanis nem jött el s mivel a helyettese is hiányzott: Cromi néni tartotta meg az előadást, a legöregebb tanitónő, akinek már két nagy fia van; igen sok uri asszonyt ő tanitott meg irni-olvasni, akik most már a gyermekeiket kisérik ugyanebbe az iskolába. Ma nagyon szomoru volt, mert az egyik fia beteg; a fiuk azonban nem tudták ezt és mindjárt zajongni kezdtek, mihelyt az osztályba lépett. Ő azonban lassu, nyugodt hangon igy szólt:

— Tartsátok tiszteletben az ősz hajamat; én nem csupán tanitónő vagyok, hanem anya is...

És akkor mind elhallgattak, sőt még az a szemtelen Franti se mert lármázni, hanem beérte azzal, hogy a háta mögött öltögette ki rá a nyelvét.

Cromi nénit Delcati kisasszony helyettesitette az osztályában, az én öcsém tanitónője; az ő osztályában pedig az a tanitónő tanitott, akit csak „apácá"-nak hivnak, mert mindig fekete ruhát visel, nagy fekete köténnyel, az arca sovány és sápadt, a haját

mindig simán lefésüli, a szemei világosak, szinte átlátszók, mint a tiszta viz és a hangja olyan vékony, gyönge, mintha nem is beszélne, hanem csak halkan imádkoznék.

— Igazán nem értem, — mondta az édesanyám — olyan szelid és félénk, gyönge hangjával még csak kiabálni se tud, sohase mérgelődik: és mégis ugy féken tudja tartani a fiukat, hogy a legvásottabb gyerek is szégyenkezve süti le a szemét, ha csak az ujjával fenyegeti is meg. Az osztályában olyan csönd van, mint a templomban: ezért is hivják apácának...

De van egy másik tanitónő is, aki tetszik nekem: az első osztály harmadik szakaszában tanit, nagyon fiatal, rózsás arcu kisasszony, két kis gödör van az arcán, nagy vörös tollat visel a kalapján és sárga üvegkereszt lóg a nyakában. Örökké vidám, mindig megnevetteti az osztályát, folyton mosolyog ő maga is, szépen csengő hangja még akkor is olyan, mintha énekelne, mikor kiabál, aztán a pálcával veri az asztalt, vagy tapsol, hogy csönd legyen. Mikor pedig vége az iskolának és a fiuk haza indulnak, mindig igazgatja, sorba állitja őket, hol ezt, hol amazt tereli a helyére, az egyiknek fölhajtja a gallérját, a másiknak begombolja a felöltőjét, hogy meg ne fázzanak, aztán lekiséri őket az utcára, hogy hajba ne kapjanak, könyörög a szülőknek, hogy ne büntessék meg a gyermeküket otthon, mellcukrot hoz azoknak, akik köhögnek és kölcsön adja még a muffját is, ha valamelyik gyerek fázik. A legkisebbek folyton gyötrik, simogatják és csókot kérnek tőle, rángatják a fátyolánál meg kabátjánál fogva; és ő mindezt eltüri, nevetve csókolja össze-vissza valamennyit és mindennap borzasan, berekedve megy haza, halálra fáradtan, de boldogan, — arcán a két kis gödör, kalapján a nagy vörös toll. A leányokat is ő tanitja rajzolni és ő tartja el az édesanyját meg a kis öccsét.

A megsebesült öreg ur.

Vasárnap, 18-ika.

Ennek a vörös tollas tanitónőnek az osztályába jár annak az öreg hivatalnoknak az unokája is, akinek szemét Garoffi megdobta hógolyóval: — ma is itt volt nála és az öreg ur ugy szereti, mint a tulajdon fiát. Éppen elvégeztem a havi elbeszélést, amit a jövő héten olvasok föl: — „A firenzei kis irnok" a cime — mikor édesapám azt mondta:

— Menjünk föl a negyedik emeletre és nézzük meg az öreg urat: hogy van a szeme?

A betegszobát majdnem teljesen elsötitették és ott feküdt, azaz inkább csak ült, ágyában az öreg ur, a háta sok vánkossal megtámasztva; ágya fejénél ült a felesége, az egyik sarokban pedig a kis unokája játszadozott. Az öreg ur szeme be volt kötve. Nagyon megörült az apám látogatásának, leültetett bennünket és mindjárt mondta, hogy már jobban van és szó sincs róla, hogy elveszti a szemét, sőt néhány nap mulva már teljesen meg is gyógyul.

— Baleset volt — mondta mosolyogva — és igazán sajnálom azt a szegény kis fiut, aki akkor halálra ijedt és oly keservesen zokogott.

Beszélt aztán az orvosról is, aki bizonyára nemsokára itt lesz, mert ilyenkor szokta megnézni a szemét. Mindjárt aztán csöngettek is odakint...

— Na, itt az orvos — mondta az öreg ur felesége.

Az ajtó kinyilik... És kit látok? — Hát Garoffi áll a küszöbön, a hosszu köpenyegében; a fejét lesüti, szegény és nem mer előbbre jönni.

— Ki az? — kérdezi a beteg.

— Az a fiu, aki megdobta önt a hógolyóval — mondja az édesapám.

— Oh, szegény fiu! — szól ekkor az öreg ur — jer csak közelebb! Hát azért jöttél, ugy-e, hogy megkérdezd: hogy

vagyok? Na, csak légy nyugodt: sokkal jobban, sokkal jobban; már csaknem teljesen meg is gyógyultam... De jer hát közelebb!...

Garoffi, olyan zavarban, hogy szinte azt se látta, merre megy: lassan odalopokodott az ágyhoz és alig birta visszafojtani a kicsorduló könnyeit, szólni pedig egyáltalában nem tudott. Az öreg ur gyöngéden megsimogatta az arcát meg a haját s aztán igy szólt:

— Köszönöm, fiam, hogy eljöttél... Menj csak szépen haza és mondd meg édesapádnak meg édesanyádnak, hogy minden jól van és ne aggódjanak tovább.

De Garoffi csak nem mozdult; látszott rajta, hogy szeretne mondani valamit, de nem mer szólni.

— Akarsz valamit mondani? — kérdezte tőle az öreg ur — nos, csak ki vele bátran!

— Én... nem... igazán...

— Nos, akkor Isten veled ,kedves fiam; menj csak haza szép nyugodtan — mondta az öreg ur.

Garoffi meg is fordult, lassan elment a küszöbig, ott azonban megállt és odafordult az öreg ur kis unokájához, aki utána ment és kiváncsian nézte... Aztán hirtelen kirántott valamit a köpenyege alól, odanyomta a kis fiu kezébe és csak ennyit mondott:

— Neked adom!

Ezzel kiszaladt a szobából és eltünt.

A kis fiu odavitte a csomagot a beteghez; kivül rá volt irva: — „Ezt neked ajándékozom!"... Kibontják, megnézik és álmélkodva kiállanak föl: — a hires album volt, a nevezetes bélyeggyüjtemény, amelyről annyit beszélt szegény Garoffi: jövendő reményének, boldogulásának forrása, amelyet oly tömérdek gonddal, fáradsággal és áldozattal gyüjtött össze... Ez volt a legdrágább kincse, szivének a fele, amelyet most odaajándékozott, szegény fiu, cserébe a kapott bocsánatért!

A firenzei kis inas.

— *Havi elbeszélés.*

Csütörtök, 22-ike.

A negyedik elemibe járt. Kedves kis tizenkét éves fiu volt, a haja fekete, az arca piros és fehér, — legidősebb fia egy vasuti hivatalnoknak, aki, mivel a családja nagy volt, a fizetése meg csekély: bizony elég szükösen élt.

Az apja nagyon szerette, jó és elnéző volt hozzá: elnéző mindenben, kivéve a tanulást; ezt nagyon is megkövetelte és szigoru volt, mert a fiunak iparkodnia kellett, hogy mennél előbb és jól végezzen, hogy hivatalt kapva ő is segitsen eltartani a családot. Már pedig annak, aki gyorsan akar végezni, sokat kell fáradnia és dolgoznia.

Giulio — igy hivták a fiut — tanult is szorgalmasan, de azért az apja folyton sarkalta és buzditotta. Mert az apa már nem volt fiatal és a sok munka is idő előtt megvénitette. Ám azért, hogy mennél jobban elláthassa a családját, a sok munka mellett, amit hivatalában el kellett végeznie, még külön munkát is keresett és rendesen másolni szokott éjszakánként odahaza. Legutóbb egy olyan ujságkiadó vállalattól kapott munkát, amely külön cimszalagokra másoltatta le az előfizetők nevét és minden ötszáz megirt cimszalagért három lirát fizetett. Ez bizony rosszul fizetett uzsoramunka volt és nagyon kifárasztotta az apát, aki gyakran panaszkodott is ezért ebéd közben.

— A szemeim már fölmondják a szolgálatot — sóhajtott ilyenkor. — Belepusztulok ebbe az éjszakai másolásba.

Egyszer aztán igy szólt a fia:

— Engedd meg, édes apám, hogy én dolgozhassam helyetted. Tudod, hogy az én irásom is hajszálig olyan, mint a tied.

— Nem lehet, fiam, — rázta fejét az apa — neked tanulnod kell. Az iskola sokkal fontosabb, mint ezek a cimszalagok. Furdalna a lelkiismeret, ha csak egy órát is elrabolnék tőled. Kö-

szönöm, hogy erre gondoltál, de nem akarom és ne is beszéljünk róla többet.

Giulio nagyon jól tudta, hogy édesapja hajthatatlan ezekben a dolgokban; ő tehát nem is beszélt többet, hanem ehelyett cselekedett. Tudta, hogy az apja pontban éjfélkor abbahagyja az irást és bemegy irószobájából lefeküdni a hálószobába. Néhányszor hallotta is, mert fölébredt az óra ütésére; mikor elhangzott az éjfél, rögtön megreccsent a szék s aztán az édesapja lassan bement lefeküdni.

Egy éjszaka Giulio megvárta, mig az apja lefekszik, aztán nesztelenül felöltözött, lábujjhegyen, tapogatózva bement az irószobába, megnyujtotta a petróleumlámpást, leült az iróasztalhoz, ahol halomban hevertek egymáson a már megirt cimszalagok és mellettük az előfizetők jegyzéke. Aztán irni kezdett, folytatván ott, ahol az apja elhagyta... És irt jókedvvel, boldogan, bár kissé félve is, hogy rajtakapják: de a cimszalagok egyre szaporodtak. Ő pedig időnként letette a tollat, elégedetten dörzsölte a kezeit, majd annál nagyobb buzgalommal fogott ujra az iráshoz, fülelve, hogy nem hall-e valami neszt...

Százhatvanat irt meg az első éjszakán: — ez éppen egy lira! Ekkor abbahagyta a munkát, s tollat szépen letette a helyére, eloltotta a lámpást és lábujjhegyen vissza osont az ágyába.

Másnap délben nagyon jó kedvvel ült le édesapja az iróasztalhoz. Nem vett észre semmit; gépiesen irt, meg se jegyezve a neveket, munkáját csak óraszámra becsülte meg és a megirt cimszalagokat is mindig csak a rákövetkező napon számlálta meg; a mai számlálás pedig nagyon jól ütött ki, ugy hogy elégedetten veregette meg a fia vállát.

— Bizony, Giulio, — mondta mosolyogva — édesapád még jól birja a munkát. Tegnap éjjel sokkal többet dolgoztam, mint rendesen. A kezem még elég fürge és a szemem se hágy cserbe.

És Giulio boldogan mondogatta magában:

— Szegény apám! A kereseten kivül még azt az örömöt

is megszerzem neki, hogy fiatalabbnak hiszi magát. Rajta hát... folytassuk tovább!

Fölbátorodva a szép eredményen, ezen az éjszakán is fölkelt éjfél után és még szorgalmasabban dolgozott. És aztán így ment ez éjszakáról éjszakára, — az apja pedig nem vett észre semmit. Csak egyszer kiáltott föl, vacsora közben:

— Különös, hogy mennyi petróleum fogy ebben a házban egy idő óta!

Giulio összerezzent, de a megjegyzésnek, szerencsére, nem lett folytatása. És az éjszakai munka folyt tovább... Csakhogy a szegény fiu, mivel a féléjszakát keresztül dolgozta és sohase aludt eleget, reggelenként nagyon bágyadtan kelt föl és este, mikor az iskolai dolgozatait csinálta vagy tanult, alig birta nyitva tartani a szemét. Sőt egy este — életében először — el is aludt irás közben.

— Hé, Giulio: zabba mennek a lovak! — kiáltott rá az apja, tapsolva — rajta, fiam, rajta! Most tanulni kell és nem lehet aludni.

A fiu fölrezzent álmából és kinosan dolgozott tovább. De másnap és a következő napokon megint csak megtörtént vele a baj: elaludt tanulás közben, később kel föl, mint rendesen, fáradtan tanulta a leckéjét, — mintha minden kedve elment volna a tanulástól. Az apja eleinte csak nézte, majd aggódni kezdett, végül pedig megpirongatta, — amire azelőtt sohase volt szükség!

— Giulio, — mondta neki egy reggelen — mintha kicseréltek volna; már nem vagy a régi. És én nem szeretem ezt. Tudod, hogy te vagy a család minden reménye. Nem tetszel nekem és nem vagyok megelégedve veled. Érted, fiam?

Erre a szemrehányásra, amelynek hasonlót még soha életében nem kapott, lelke mélyéig elszomorodott a szegény fiu és igy szólt magában:

— Apámnak igaza van; ez nem mehet igy tovább. Végét kell vetnem a kegyes csalásnak.

De ugyanaznap este, mikor vacsoráztak, az édesapja nagy örömmel ujságolta:

— Tudjátok-e, hogy ebben a hónapban harminckét lirával kerestem többet a cimszalagirással, mint a másikban?

Ezzel előhuzott a kabátja zsebéből egy kis csomag édességet, amit a több kereset örömére vett, — az apróságok pedig mind boldogan tapsoltak. Viszont Giulio, látván ezt a nagy ujjongást, ismét megkeményitette a lelkét és igy szólt magában:

— Nem, szegény apám; csalni foglak tovább is és megfeszitem minden erőmet, hogy nappal tanulhassak. Éjjel pedig dolgozom, érted és mindannyiunkért.

— Harminckét lirával több, — folytatta az öreg hivatalnok — ennek igazán örülök; csak ez a fiu ne keseritene mindig!

Giulióra mutatott, aki lesütötte a szemeit és némán fojtotta vissza kicsordulni készülő könnyeit, — de egyuttal valami édes, elégedett érzés öntötte el a szivét.

A fiu tehát tovább folytatta az éjszakai munkát; de, mivel sohase pihenhetett eleget, a fáradság lassanként egyre jobban urrá lett rajta, ugy hogy már alig birt vele. Hiszen két hónapja tartott már ez az erőfeszités! Az apa szakadatlanul korholta és mind szigorubb szemmel nézett rá. Elment a tanitó urhoz is, hogy megkérdezze: halad-e előre a fia?

— Hát hiszen valami nagy baj nincsen, — vonogatta vállait a tanitó ur — mert Giulio eszes és értelmes fiu. De már nincs meg benne a régi jó igyekezet. Álmos, ásitozik és szórakozott. Rövid föladatokat csinál, gyorsan odavetve, elhányt irással. Pedig sokkal több telnék tőle: oh, sokkal több, ha szorgalmas lenne.

Aznap este az apa négyszemközt vette elő a fiut és oly keserü szemrehányásokat tett neki, aminőket Giulio még sohase hallott tőle.

— Látod, Giulio, mennyit dolgozom, hogyan emésztem el magamat a családomért. És te mégse támogatsz. Nem szeretsz se engem, se a testvéreidet, se az édesanyádat.

— Oh, nem: csak ezt ne mondd, apám! — zokogott Giulio fájdalmasan.

És már azon volt, hogy mindent megvall, de az apja idegesen közbevágott:

— Tudod, hogy milyen az anyagi állapotunk; tudod hát azt is, hogy mindnyájunknak dolgoznunk, iparkodnunk kell, sőt szükséges, hogy kölcsönösen áldozatokat is hozzunk. Ahogy látod, én is szinte erőmön fölül dolgozom és most majd még jobban meg kell feszitenem az erőmet. Mert számitottam rá, hogy ebben a hónapban száz lira drágasági pótlékot kapok a vasuttól és éppen ma tudtam meg, hogy nem kapok semmit.

Erre a szomoru hirre Giulio röglön visszafojtotta a már kitörni készülő vallomást és elszántan ismételte magában:

— Nem, apám, mégse szólok semmit. Megőrzöm a titkot, hogy tovább is dolgozhassam érted. Ami fájdalmat okozok is neked, csak mindnyájunk javáért történik. Annyit, hogy meg ne bukjam, ezentúl is tudok majd tanulni: hiszen a fontos most az, hogy segitsek többet keresni neked és levegyem vállaidról annak a munkának egy részét, amely megölne különben!...

Tovább dolgozott tehát és két hosszu hónapon keresztül fáradt éjszakánként az édesapjáért, aki nappal egyre korholta, pirongatta őt. És ami még ennél is jobban ájt Giuliónak: lassanként kezdett elhidegülni a fiutól, csak ritkán szólt hozzá, — mintha már oly romlott, megátalkodott fiunak tartaná, akitől ugy se lehet már semmi jót reményleni. Szinte már azt is kerülte, hogy a szemük, a tekintetük találkoznék.

És Giulio, aki észrevette ezt, keservesen szenvedett; lopva csókot dobott az apja felé, mikor ez háttal fordult feléje, alázatos szeretettel, félénk áhitattal nyujtotta csókra az arcát, a homlokát, mikor este elváltak, — de egyfelől a sok lelki szen-

vedés, másfelől a folytonos testi erőfeszítés folytán egyre jobban fogyott és egyre jobban el kellett hanyagolni az iskolát. Maga is érezte, hogy ez már nem tarthat így sokáig és minden este szilárdan föltette magában:

— Ma éjszaka már nem kelek föl...

De mikor az óra éjfélt ütött, — amikor még jobban kellett volna ragaszkodni ehhez a föltételéhez: hirtelen lelkiismeret-furdalásai támadtak, hogy rémlett neki, hogy ha ágyban marad, elmulaszt egy kötelességet és mindenesetre megfosztja egy lirától az apját, a testvéreit és az egész családot. Fölkelt hát ezentúl is minden éjjel és szorongva gondolt arra, hogy valamelyik éjszaka az apja is fölébred és meglepi, vagy esetleg másképpen jön rá a csalásra: hogy véletlenül meg találja olvasni a leirt cimszalagokat.

— Akkor ugy is vége lesz mindennek, — biztatta magát — és legalább nem én szakitom meg a szent munkát, amelyre titokban vállalkoztam.

Folytatta hát az éjszakai munkát, — mig aztán egy este, vacsora közben, sziven nem találták az édesapjának rideg szavai. Az anyja aggódva nézte beesett, halvány arcát, bágyadt szemeit és fájdalmasan kiáltott föl:

— Giulio, fiam! Te beteg vagy!... Mi történt veled, az Istenért?!

Majd odafordult az apához és szorongó kétségbeeséssel fakadt ki:

— Nézd hát meg te is! Nem látod, milyen sápadt? Egészen bizonyos, hogy beteg!... Oh, Giulio fiam: mondd meg hát, hogy mi a bajod?

Az apa futólag rátekintett a fiura és szárazon felelt:

— A rossz lelkiismeret bántja. Nem ilyen volt, amikor még szeretett bennünket és szorgalmasan tanult.

— De látod, hogy beteg! — védelmezte fiát az aggódó anya — hiszen elég rá nézni, hogy lássad!

— Nem akarom látni, mert nem törődöm vele — felelte az apa nyersen.

Ezek a szavak éles késként hasogatták a szegény fiu szivét.

— Ah, hát az apja már látni se akarja és nem törődik vele?!...

Az apja, aki azelőtt már akkor is reszketett, hacsak köhintett is a fia!... Most már egészen bizonyos volt, hogy nem szereti: meghalt számára, nem törődik vele többé.

— Oh, az nem lehet, apám! — mondogatta magában a fiu elszorult szivvel — akkor inkább legyen vége mindennek. Mert a szereteted nélkül nem tudok élni és azt akarom, hogy szeress engemet: *megint ugy, mint régen.* Inkább megmondok mindent, nem csallak tovább, hanem tanulni fogok: csak te szeress engemet ismét! És most már semmire ingat meg ebben a szándékomban!

Mindamellett ezen az éjszakán még fölkelt, bár inkább csak megszokásból; és, amikor már felöltözött: még egyszer be akart menni abba a szobába, ahol titokban annyi szeretettel és örömmel dolgozott az apjáért, — be akart menni, hogy még egyszer, utoljára viszontlássa a csöndes éjszakában a kedves iróasztalt és elbucsuzzék tőle...

És aztán, mikor ott állt az asztal előtt: ahogy a meggyujtott lámpa világa ráesett a még megiratlan, fehér cimszalagok halmazára, amelyekre soha többé nem irhatja a már szinte kivülről tudott előfizetők és városok neveit, — akkor nagy szomoruság szállta meg és heves mozdulattal kapta föl a tollat, hogy még egyszer, utoljára kivegye részét a munkából.

Ám ezzel a heves mozdulattal meglökött egy könyvet, amely nagy zörejjel zuhant a földre... Giulio szive erősen megdobbant: — ha az édesapja fölébred a zajra? Igaz, hogy nem érné rossz cselekedeten: hiszen ő maga is meg akar neki vallani mindent; de mégis... ha most meglepné, ebben a halotti csöndben... ha édesanyja is ijedten riadna föl álmából... És aztán,

ha az édesapja megtud mindent, ha most tetten éri: bizonyára fájni fog neki, hogy méltatlanul szidta, korholta őt...

— Ah, nem: csak ezt ne... Hogy az apám bocsánatot kérjen tőlem?... Soha, soha!...

A lélegzetét is visszafojtva hallgatózott... Nem hallott semmi neszt. Lábujjhegyen odasompolygott a hálószoba ajtajához, mint a tolvaj és fülét odaszoritotta a kulcslyukhoz; — odabent is csöndes volt minden. Nyugodtan aludt az egész ház: édesapja nem hallotta meg a zajt.

Föllélegzett és visszaosont az asztalhoz. Leült irni, — és a cimszalagok lassan gyültek egymás fölé, ahogy az éjszakai órák lepörögtek egymásután... Kivülről, az elhagyatott utcáról, behallatszottak a cirkáló rendőr sulyos lépései a kövezeten, — majd egy bérkocsi vágtatott el robogva az ablak alatt, — aztán, mikor már hajnalodni kezdett, lassu döcögéssel jöttek a zöldséges, a tejes kocsik, melyek a szomszédos falvakból igyekeztek a vásárcsarnok felé, — majd ismét csönd lett, amelyet csak időnként tört meg a szomszédos villa házőrző kutyájának szaggatott ugatása.

És Giulio irt, — lázasan irt: abban a hitben, hogy mindenki alszik a házban. Pedig az apja ott állt a háta mögött; meghallotta a zajt, mikor a könyv leesett, s meglátván a kulcslyukon át beszürődő fénysugarat, tudta, hogy valaki van a szobában. Meg akarta lepni ezt a „valakit": megvárta hát a kedvező pillanatot, mikor a szekerek zörgése elnyomott minden neszt, — akkor óvatosan kinyitotta az ajtót és lábujjhegyen odaosont a fia háta mögé!

Ott állt az apa, ősz feje odahajolt a fia fekete feje fölé. Ott állt és nézte a toll nyargalását a cimszalagokon, — és egy szempillantás alatt kitalált, megértett mindent, ugy hogy kinzó szemrehányás marcangolta a szivét, amiért szidta, korholta ezt a drága gyermeket, aki ő érte áldozta föl az éjszakáit és némán türte a meg nem érdemelt szemrehányásokat. És ekkor oly

végtelen gyöngédséggel, boldogsággal telt meg a szive, hogy szinte elfulladt a nagy gyönyörüségtől és percekig mozdulni se tudott...

És aztán egyszerre csak Giulio riadtan sikoltott föl: — két csontos kéz görcsösen fogta meg a fejét s a háta mögött kinosan fölzokogott valaki.

— Apám! — kiáltott föl a fiu fuldokolva — oh, bocsáss meg, édes jó apám!

— Te bocsáss meg nekem! — mondta az apa, egyre zokogva és csókolgatva a fia homlokát. — Mindent tudok már, értek mindent és én kérek bocsánatot tőled, áldott jó fiam!

És huzta, vagy inkább ölben vitte be az édesanyjához, aki a nagy sirásra szintén fölébredt.

— Öleld meg ezt az angyalt, — mondta neki — aki már három hónap óta nem alszik, hanem dolgozik helyettem! És én szidom, gyötröm, szegényt, holott az ő munkájából is élünk mindannyian!

Az anyja megölelte Giuliót, de sokáig nem tudott szóhoz jutni a nagy fölindulástól. Majd, mikor megkönnyebbült a sirástól, aggódva igy szólt:

— Most menj aludni, de mindjárt, édes fiam... Oh, menj aludni, angyalom!

Az apa szinte ölben vitte aludni a fiut, megigazitotta a vánkosát, gondosan betakargatta és megvárta, mig elalszik; odaülve az ágya szélére, megfogta a kezét és ugy biztatta:

— Aludjál, édes fiam! — és hangjából ki lehetett érezni az örömkönnyeket.

A kimerült, elcsigázott fiu még egyszer fölmosolygott az apjára s aztán lehunyta a szemeit. Mélyen és sokáig aludt, — hónapok óta először aludt nyugodtan és boldogan, oly szépeket álmodva, hogy folyton nevetett álmában. S amikor fölébredt — a nap már teleszórta verőfénnyel a kis szobát — ott látta ágya

szélén az apja ősz fejét: az apjáét, akit ott nyomott el a boldogság és az álom ezen az örökké emlékezetes, szép éjszakán!

A vasakarat.

Szerda, 28-ika.

Azt hiszem, hogy Stardi — aki rug, ha előadás közben zavarják — szintén meg birná csinálni azt, amit a kis firenzei írnok csinált. Ma reggel két dolog is történt az iskolában: Garoffi majd megbolondult örömében, hogy visszakapta az albumát, ráadásul három guatemalai bélyeggel, amelyeket már hónapok óta hajszolt. A másik nagy esemény az volt, hogy a második medáliát Stardi kapta meg.

Stardi tehát Derossi után első lett az osztályban!... Ezen mindenki elálmélkodott. Ki hitte volna ezt októberben, mikor az apja bevezette az osztályba, jól bebugyolálva bő zöld köpenyegébe ,s mindnyájunk füle hallatára igy ajánlta fiát a tanitó ur jóindulatába:

— Kérem, legyen türelmes vele, mert a gyereknek nagyon nehéz feje van!...

Eleinte nem is hivtuk másképpen, csak tökfejünek, de ő azt mondta:

— Vagy megszakadok, vagy átmegyek...

És veszettül tanulni kezdett, — éjjel-nappal, otthon, az iskolában, séta közben — ökölbe szoritva a kezeit és fogcsikorgatva, türelmesen, mint az ökör, csökönyösen, mint az öszvér: de addig tanult és erőlködött, nem törődve a gunyolódókkal és megrugdosva, akik zavarták: — addig tanult, a tökfilkó, hogy végre is mindannyiunknak elébe vágott.

Nem is konyitott a számtanhoz, a magyar dolgozatait teleirta szamárságokkal, nem tudott elmondani egy épkézláb mondatot, — és most pompásan számol, okosan és szépen ir, a leckét pedig oly folyékonyan mondja el, hogy öröm hallgatni.

De meg is látszik rajta a vasakarat: zömök és tömzsi, nagy-

fejü gyerek, nyaka nincs is, a keze vastag és rövid, a hangja nyers és durva. Még az ujságokból is tanul — kivülről tud egyes részleteket — és a hirdetőoszlopok előtt is azért ácsorog, hogy tanuljon a hirdetésekből; ha pedig összekuporgatott tiz soldót, nyomban könyvet vesz rajta. Már egész kis könyvtára van s egy jókedvü pillanatában kiszalasztotta száján azt az igéretet, hogy elvisz haza és megmutatja. Nem beszélget, nem játszik senkivel: mindig a padban ül, két öklével megtámasztja a fejét, ugy ül ott, mint a tuskó és szinte nyeli a tanitó ur szavait. Mennyit fáradhatott, erőlködhetett, szegény Stardi! A tanitó ur, noha türemetlen és rosszkedvü volt, mondta is neki ma délelőtt, mikor a medáliát ráakasztotta:

— Brávó, Stardi! A vasakarat... diadalt arat.

De rajta nem igen fogott ez a dicséret; még csak el se mosolyodott, s ahogy a medáliával visszaült a padba, nyomban megtámasztotta két öklével a fejét és még mozdulatlanabbul, még jobban figyelve ült ott, mint azelőtt. A legszebb mégis az volt, mikor hazamentünk; az apja, aki éppen olyan zömök és tömzsi, mint a fia, csak a hangja vastagabb — mintha csak trombita harsogna — odakint várta a folyosón. Persze, nem is gondolt arra, hogy medáliát kaphat a fia és el se akarta hinni a nevezetes eseményt. De mikor a tanitó ur is azt mondta, hogy a fia medáliát kapott, akkor nagyot nevetett örömében és jól nyakszirten vágta a fiát:

— Brávó, édes tökfilkó fiam! — mondta, hogy csak ugy harsogott a folyosó.

És álmélkodva, mosolyogva nézte a fiát, mintha még mindig nem hinné a dolgot. Mi többiek is mind nevettünk és mosolyogtunk, — csak a Stardi maradt komoly, kemény koponyájában már bizonyára a holnapi leckén kérődzött.

A hála.

Szombat, 13-ike.

Egész bizonyos vagyok benne, hogy a te Stardi barátod sohase panaszkodik a tanító urra. — „A tanító ur rosszkedvü és türelmetlen volt" : — ezt irtad, szinte szemrehányó hangon.

Jusson csak eszedbe : hányszor vagy türelmetlen te is, — és ugyan kikkel ? ! ... édesapáddal és édesanyáddal : akikkel szemben pedig bün a türelmetlenség. És ha a tanitó ur néha türelmetlen : hát ezer oka van rá. Gondold csak el : hány év óta fárad, vesződik a gyerekekkel : s ha van is köztük sok kedves, szelid és ragaszkodó, bizonyára sokkal több a szivtelen, önző és durva, aki visszaél a jóságával és félreérti vesződséges szigoruságát. És mind együttvéve, sajnos, sokkal több keserüséget szereztek neki, mint örömöt.

Gondold meg, hogy az ő helyében a világ legszentebb emberét is gyakran elragadná a harag. Hát még ha tudnád, hogy hányszor tart előadást a tanitó ur betegen — csupán csak azért, mert nem eléggé beteg arra, hogy otthon maradjon — s ilyenkor azért türelmetlen, mert szenved és bizonyára nagy fájdalmat okoz neki, ha látja, hogy ti ezt észre se veszitek vagy visszaéltek vele.

Tiszteld és szeresd a tanitódat, fiam ! Szeresd, mert apád is szereti és tiszteli ; mert egész életét oly sok gyermeknek szenteli, akik mind elfelejtik majd ; szeresd, mert megnyitja és fölvilágositja az értelmedet és neveli a lelkedet, mert amikor már majd férfi leszel és se ő, se én nem élünk többé : gyakran megjelenik emlékedben az ő alakja is az enyém mellett : és akkor emlékezni fogsz jóságos, becsületes arcának bizonyos fájdalmas és fáradt kifejezésére, amire most nem ügyelsz, — és ez az emlék még harminc év mulva is fájni fog neked : és szégyenlni fogod, szomoru leszel, hogy nem szeretted őt és rosszul viselted magadat vele szemben.

Szeresd a tanitódat, mert ő is hozzátartozik az elemi iskolai tanitóknak abba az ötvenezer tagu családjába, akik szét vannak szórva egész Olaszországban és valósággal „értelmi szülei" annak a több millió gyereknek, akik mind veled együtt nőnek föl ; a nemzetnek rosszul ismert és rosszu fizetett napszámosai ők, akik jobb népet nevelnek hazánknak, mint a mostani.

Nem örülök annak a szeretetnek, amellyel engem szeretsz, ha nem szereted mind azokat is, akik jót tesznek veled : — ezek közt

pedig, szüleid után, tanítód a legelső. Úgy szeresd hát őt, mintha az én testvérem volna; szeresd, amikor megcirógat és szeresd akkor is, ha megpirongat: ha igazságos, vagy ha úgy véled is, hogy nem az, ha vidám és gyöngéd, vagy ha kedvetlen és rideg, — szeresd őt mindig egyformán, fiam! És mindig tisztelettel ejtsd ki ezt a nevet: — „tanító": — mert az „apa" szó után ez a legszebb és leggyöngédebb, amivel egyik ember megtisztelheti a másikat.

Édesapád.

Január

A segédtanító.

Szerda, 4-ike.

Édesapámnak igaza volt: a tanító ur azért volt rosszkedvü, mert beteg volt; most már három napja a segédtanító helyettesíti, — az a bajusztalan, alacsony, aki egészen fiatal kis legénynek látszik. Ma délelőtt aztán kellemetlen dolog történt vele. Már az első és második napon is nagy zenebonát csaptak a fiuk az osztályban, mert a segédtanító nagyon türelmes és egyre csak ezt hajtogatja:

— Csöndben legyetek, hallgassatok, kérlek!

Ma délelőtt azonban túl mentek a határon a fiuk. Ugy lármáztak, hogy már nem is lehetett hallani a segédtanító szavait, akárhogy könyörgött és pirongatott bennünket; falra hányt borsó volt minden. Az igazgató ur kétszer is megállt az ajtóban és benézett az osztályba. De alig hogy elment: ujra kezdődött a zugás, akárcsak a piacon.

Hiába fordult hátra Garrone is, Derossi is, integetve a fiuknak, hogy hallgassanak, mert ez már mégis gyalázat: — senkise hallgatott rájuk. Csak Stardi volt csöndben, szokása szerint a padra könyökölve s talán a hires könyvtárára gondolt, — no meg Garoffi, a kampós orru bélyeggyüjtő, aki lázasan irta össze azoknak a névjegyzékét, akik részt vettek egy zsebbeli tintatartó kisorsolásában, számonként két centesimóért. A többiek mind

fecsegtek és nevetgéltek, pöngették a padban szurt tollakat, vagy papirosgolyókat lövöldöztek egymásra a gummi-harisnyakötőjükkel.

A segédtanitó hol az egyiket, hol a másikat fogta meg a karjánál, megrázta őket, — sőt egyet ki is állitott — de mindhiába. Már azt se tudta, hogy mihez fogjon.

— Miért teszitek ezt? — könyörgött a fiuknak. — Hát mindenáron azt akarjátok, hogy feddést kapjak az igazgató urtól?

Mikor látta, hogy a szép szóra nem is hederitenek, öklével verte a katedrát és félig dühös, félig siró hangon kiabált:

— Csönd legyen!... Csönd legyen!... Csönd legyen!

Szinte fájt hallani a mérges-keserves könyörgést, — de a taj csak annál nagyobb lett. Franti rá is lőtt papirosnyilvesszővel, némelyek nyávogtak, mint a macska, mások egymást pofozták: — szóval tótágast állt minden rend és fegyelem, mikor egyszerre csak bejött a szolga és igy szólt:

— Az igazgató ur kéreti a tanitó urat.

A segédtanitó fölkelt és sietve kiment, kétségbeesetten égre emelve a két kezét. Most kezdődött csak az igazi lárma! Ekkor azonban Garrone hirtelen fölugrott — az arca szinte eltorzult a méregtől — és, ökölbe szoritva a kezét, dühtől fojtott hangon kiáltott föl:

— Elég legyen! Barmok vagytok. Visszaéltek a jóságával. Nyomorult bitangok vagytok! A legelsőt, aki még egyszer csufolni meri a tanitó urat, megvárom odakint az utcán és betöröm az orrát még a tulajdon édesapja szemeláttára is!...

Mind elhallgattak... Ah, milyen szép volt Garrone ekkor, a villogó szemeivel! Akárcsak a dühös oroszlánkölyök... Egymásután nézett farkasszemet a legvakmerőbbekkel és mindannyi lesütötte a szemét.

Mire a segédtanitó visszajött — a szemei vörösek voltak, szegénynek — már a légy zsongását is hallani lehetett volna a nagy csöndben... Álmélkodva állt meg a dobogón... De aztán,

mikor ránézett a Garrone lángvörös arcára és még mindig vonagló ajkaira, azonnal megértett mindent és nagy szeretettel, mintha csak a testvérével beszélne, igy szólt hozzá:

— Köszönöm, Garrone.

Stardi könyvtára.

Szerda, 6-ika.

Voltam Stardinál, aki szemközt lakik az iskolával és valóban megirigyeltem a könyvtárát. Nem gazdag fiu és nem vehet sok könyvet, de nagy gonddal őrzi meg az iskolai könyveit meg azokat, amelyeket szüleitől kap ajándékba; és félretesz minden fillért, amit kap, hogy a könyvesboltba vihesse. Ily módon már egész kis könyvtárt gyüjtött össze s az apja, mikor észrevette ezt a szenvedélyét, vett neki egy kis diófapolcot zöld függönnyel, a könyveit pedig mind bekötteti olyan kötésbe, amelynek szinét maga Stardi választja meg.

Most aztán, ha Stardi meghuz egy kis zsineget, a zöld függöny félreszalad és három sorban látszanak a mindenféle szinü vászonba kötött könyvek, mind szép rendben, tisztán és a vászon háton ragyognak az aranybetük: elbeszélések, utleirások, költemények és illusztrált kötetek is. Stardi pedig nagyon szépen össze tudja válogatni a szineket: a fehér hátu köteteket a vörösök mellé állitja, a sárgákat a feketék mellé, a kékeket ismét a fehérek mellé, ugy hogy már messziről gyönyörködik a szem az élénk tarkaságban; ő pedig azzal mulat, hogy folyton fölcseréli a szineket.

Még katológusa is van, akárcsak a könyvtárosoknak. Mindig ott sürög-forog a könyvei közt, hol leporolja, hol forgatja, hol a kötéseket vizsgálja: csak látni kell, hogy milyen gonddal nyitja ki, milyen óvatosan lapoz kövér, rövid ujjaival a könyvekben és nem gyüri, hanem szétfujja a lapokat, ha nem akarnak elválni egymástól; ezért minden könyve még vadonatujnak látszik. És én hogy elnyüttem az enyéimet!...

Neki igazi ünnepnap, ha egy-egy könyvet vesz; megtisztogatja, simogatja, beállitja a könyvtárba, aztán megint leveszi, szeretettel vizsgálja minden oldalról és ugy vigyáz rá, mint valami drága kincsre. Egy teljes óráig mind csak a könyveit mutogatta. Még a szeme is megfájdult a sok olvasástól.

Egyszer bejött a szobába az apja is, aki éppen olyan zömök és tömzsi, mint a fia — még a feje is olyan nagy és szögletes — kétszer-háromszor nyakszirten ütötte és mély zengő hangján nevetve kérdezte tőlem:

— Na, mi a véleményed erről a keményfejü tökfilkóról?... A feje kemény, az bizonyos, de azért hiheted, hogy viszi valamire a tökfilkó!

Stardi, akárcsak a nagy vadászkutyák, félig behunyta szemeit erre a nyers „simogatás"-ra, de még csak el se mosolyodott. Általában olyan komoly, hogy — magam se tudom, miért — még csak tréfálni se mertem vele. Szinte lehetetlen, hogy csak egy évvel idősebb nálam! Mikor elváltunk s a küszöbön elbucsuzott tőlem azzal a komor arccal, amely mintha örökké haragudnék, szinte azt feleltem a kézfogás után:

— Magamat ajánlom ...

Mert olyan, mint egy meglett férfi, akit inkább tisztelünk, mint szeretünk. Nem értem a dolgot: ez a Stardi nem okos, nem jómodoru, sőt szinte kómikus alak és mégis elfogult vagyok, ha szembe kerülök vele. — Mi ennek az oka?... Az édesapám aztán megmagyarázta:

— Azért van igy, mert Stardi jellemes fiu.

Én pedig azt mondtam:

— Egy óra alatt, amig nála voltam, ötven szót se mondott, nem mutatott egyetlen játékot se, sőt nem is nevetett egyetlen egyszer se: és én mégis szivesen maradtam ott.

— Mert becsülöd — felelte az apám.

A kovács fia.

Hétfő, 9-ike.

Igen, de becsülöm Precossit is: és azzal, hogy „becsülöm", nagyon keveset mondtam. Becsülöm Precossit, a kovácsgyereket, ezt a kis, vézna fiut, akinek jóságos szemei mindig szomoruak, az arca örökké ijedt, — aki oly félénk, hogy mindenkinek és minduntalan azt mondja: — „Bocsánat", — hacsak ránéz is... Mindig sápadt és beteges, de azért oly szorgalmasan tanul!

Az apja pálinkától részegen megy haza és üti-veri minden ok nélkül, fölrugja a könyveit, az irkáit, — és szegény Precossi kékfoltos, dagadt arccal jön az iskolába, a szemei pedig vörösek a sok sirástól. De azért, mindig állhatatosan tagadja, hogy az apja verte meg.

— Mondd meg hát, hogy az apád vert meg! — unszolják a fiuk.

És ő röglön hevesen tiltakozik:

— Nem igaz!... Nem igaz! — hogy szégyenbe ne hozza az édesapját.

— Ezt a lapot nem te égetted meg — mondja neki a tanitó ur, rámutatva a félig megpörkölt irkára.

— De igen, — feleli Precossi reszkető hangon — ráejtettem a tüzhelyre.

Pedig nagyon jól tudjuk, hogy részeg apja fölrugta az asztalt az égő lámpással együtt, mikor a kis Precossi a föladatát irta. A mi házunkban lakik, egy padlásszobában, ahová a hátulsó lépcsőn járnak föl és a házmesterné mindent elmond az édesanyámnak. Silvia nővérem egyszer hallotta, mikor a házmesterné fölkiabált édesanyámnak a földszintről, hogy az öreg Precossi lerugdosta fiát a lépcsőkön, mert pénzt kért tőle, hogy megvehesse a nyelvtant.

A részeges kovács iszik, nem dolgozik és a családja éhezik. Hányszor jön a kis Precossi éhesen az iskolába és titokban rágicsálja azt a zsömlét, amit Garronetól kapott, vagy azt az almát,

amit vöröstollas tanítónő hoz neki, aki a mult esztendőben tanította! De azért sohase mondja:

— Éhes vagyok; az apám nem ád ennem...

Az apja néha eljön érte, ha véletlenül éppen az iskola előtt megy el; sápadt, alig áll a lábain, az arca durva, mogorva, a haja mind a szemébe lóg, a sipkáját csáléra vágja a fején; és szegény Precossi ugy reszket, mint a nyárfalevél, ha meglátja az utcán, — de azért mosolyogva szalad elébe: az apja pedig mintha nem is látná és egészen más járna az eszében!

Szegény Precossi!... Összevarrogatja a széttépett, kiszakított irkalapokat, kölcsön kéri a könyveket, hogy megtanulhassa a leckét, gombostűkkel tüzdeli rongyos ingét és elfacsarodik az ember szive, ha tornászni látja a nagy hajócipőkben, amelyekben táncol a lába, a hosszu és bő nadrágban, a meglett emberre szabott kabátban, melynek ujjait egészen könyökig vissza kell hajtania!... És azért mégis tanul, iparkodik; az elsők egyike lehetne, ha nyugodtan dolgozhatna otthon.

Ma reggel összekarmolt arccal jött az iskolába s egyszerre mind rátámadtak a fiuk:

— Az apád volt, most nem tagadhatod: az apád karmolta véresre az arcodat. Mondd meg az igazgató urnak, hogy idéztesse meg a rendőrségre.

De ő nekivörösödve ugrott föl és hangja reszketett a méltatlankodástól, amint tiltakozott:

— Nem igaz! Nem igaz... Az apám még sohase vert meg engem!

De aztán, mig a tanító ur magyarázott, némán potyogtak könnyei a padra, — de mihelyt valaki ránézett, mindjárt mosolyogni igyekezett, hogy észre ne vegyék a bánatát.

Szegény Precossi!... Holnapra meghivtam Derossit, Corettit és Nellit; megmondom neki, hogy jöjjön el ő is. Azt akarom, hogy együtt ozsonnázzon velem, — ajándékozok neki néhány könyvet, fenekestől felforgatom a házat, csakhogy jól mu-

lasson és telerakom a zsebeit gyümölccsel: hogy legalább egyszer boldognak lássam szegény Precossit, aki olyan jó és nemes lélek!

Kedves vendégek.

Csütörtök, 12-ike.

Ez a csütörtök az év egyik legszebb napja volt nekem. Pontban két órakor megjött Derossi és Coretti, meg Nelli, a kis pupos; Precossit nem eresztette el az apja.

Derossi és Coretti még azt nevették, hogy találkoztak az utcán Crossival, a zöldséges kofa fiával — akinek az egyik karja béna és vörös a haja — nagy káposztafejet cipelt eladni és az árából kellett tollat meg irkát vennie; de nagyon boldog volt, mert az apja azt irta Amerikából, hogy minden nap várhatják.

Oh, milyen kedves, boldog órákat töltöttünk együtt! Derossi és Coretti a két legtréfásabb fiu az egész osztályban; az apám egészen beléjük szeretett. Coretti a csokoládészinü trikójában meg a macskaszőrös sapkájában volt; igazi eleven ördög, aki mindig sürög-forog és folyton furni-faragni, mozogni szeretne. Már kora reggel félkocsi fát vitt le a hátán a pincébe és mégis egyre keresztül-kasul nyargalt a lakásban, megfigyelt mindent, folyton fecsegett, fürgén ugra-bugrált, mint a mókus, — még a konyhába is kiment és megkérdezte a szakácsnétól, hogy menynyiért veszi a tüzifa kilóját, mert az ő apja negyvenöt centesimiért adja.

Mindig az apjáról beszél, amikor katona volt a 49-ik gyalogezredben, a custozzai csatában, ahol Umberto trónörökös zászlóaljában harcolt. És olyan figyelmes, gyöngéd, előzékeny a modora! Nem tesz semmit, hogy fás pincében született és nőtt föl: a vérében, a szivében van a finom érzés, — mondja az édesapám.

Derossival is nagyon jól mulattunk; ugy tudja a földrajzot, akárcsak a tanitó ur. Behunyta a szemeit és rákezdte:

— Ime, látom egész Olaszországot: az Appennini hegyláncot, amely elnyulik egészen az Jón-tengerig, a folyókat, amelyek keresztül-kasul szelik, a fehér városokat, a két tengeröblöket és kikötőket, a zöld szigeteket...

És gyorsan, mint a vizfolyás, szép rendben elmondta a városok, folyók, tengeröblök és hegyfokok neveit is, oly pontosan és hiba nélkül, mintha nyitott térképről olvasta volna le. És, ahogy ott állt, magasra emelve göndör, szőkefürtös fejét, behunyt szemekkel, aranygombos, sötétkék ruhájában, — szépen és egyenesen, mint a szobor: — mindnyájan megbámultuk. Egy óra alatt megtanult könyv nélkül csaknem három egész lapot, amit holnap kell elmondania, Viktor Emánuel király temetésének évfordulóján.

Nelli is bámulva és szeretettel nézett rá, markában gyürögetve hosszu, fekete köténykének a szegélyét és mosolyogva bánatos, vizszinü szemeivel. Én pedig nagyon örültem ennek a hármas látogatásnak, amely itt hagyott valamit, — afféle szikrákat a szivben és az észben. És, amikor elmentek, nagyon tetszett, hogy a két nagy és erős fiu közrefogta a szegény kis Nellit, akit karon fogva vezettek haza és aki ugy kacagott örömében, ahogy még sohase láttam se kacagni, se örülni.

Mikor visszamentem az ebédlőbe, észrevettem, hogy már nincs ott az a kép, mely Rigolettót, a pupos bohócot ábrázolja. Édes apa vette le a falról ma reggel, hogy a kis Nelli ne lássa.

Viktor Emanuel temetése.

Kedd, 17-ike.

Ma délután két órakor, mihelyt az osztályba lépett, a tanitó ur azonnal kiszólitotta Derossit, aki fölállt a katedrán, az asztal mellett és szembefordulva velünk, erősen hangsulyozva a szavakat, beszélni kezdett, egyre hangosabban, csengőbb hangon és belepirulva a lelkesedésbe:

— Négy esztendővel ezelőtt, ugyanezen a napon és ugyan-

ebben az órában, a Pantheon elé érkezett Rómában az a halottas kocsi, mely II. Viktor Emánuel hült porait vitte. Az első olasz királyét, aki huszonkilenc évig uralkodott, amely idő alatt a nagy olasz haza, mely két államra volt darabolva és idegen zsarnokok járma alatt nyögött, — egyetlenegy hatalmas, önálló és független államma tömörült; huszonkilenc esztendeig uralkodott s ezt a korszakot dicsővé, örökemléküvé varázsolta azzal, hogy erős, loyalis és bátor volt a veszedelmekben, bölcs volt a diadalaiban és a balsorsban kitartó.

— Odaérkezett a halottas kocsi, roskadozva a koszoruk alatt, miután virágesőben járta meg Róma utcáit, a roppant néptömeg bánatos némaságban, amely a ravatal köré sereglett Olaszország minden részéből; előtte jártak a generálisok százai, tömérdek miniszter és herceg, utána jöttek a harcaiban megcsonkult veteránok, a tarka lobogók erdeje, amelyeket háromszáz város küldött a temetésre, — környezte mind az, ami egy nemzet hatalmát és dicsőségét megtestesíti: és így ért oda a fönséges templomhoz, ahol a sirbolt várta, hogy örök álomra fogadja fáradt testét.

— Ebben a pillanatban tizenkét vértes leemelte a koporsót a kocsiról. Olaszország ekkor bucsuzott el végleg királyától, — öreg királyától, aki annyira szerette! — ekkor mondott utolsó istenhozzádot legelső katonájának, édesapjának: és vérrel irott története legszerencsésebb, legáldottabb huszonkilenc esztendejének. Fönséges és ünnepélyes volt ez a pillanat. Mindenkinek a szeme és lelke ott röpdösött reszketve a koporsó és a gyászfátyolos zászlók között; Olaszország nyolcvan ezredének a lobogója volt az, amelyekkel nyolcvan tiszt állt sorfalat a Pantheon kapuja előtt. Egész Olaszország ott volt tehát ebben a nyolcvan hadijelben, melyek a csatában elhunyt hősök ezreire, a drága vér kiontott patakjaira, legszentebb dicsőségünk epizódjaira, legfönségesebb áldozatainkra és legfájdalmasabb gyászainkra emlékeztettek.

— A koporsó, melyet a vértesek vittek, lassan áthaladt a sorfalon és ekkor, tiszteletadásképpen, mind egyszerre hajoltak feléje az uj ezredek lobogói és a régi, lerongyolt zászlók, melyeket Goito és Pastrengo, Santa Lucia és Novara, Krimia és Palestro, San Martino és Castelfidardo csatái téptek meg; nyolcvan zászló bukott a koporsó fölé, száz és száz hadi érem koccant meg az érckoporsón és ez a ridegen csengő és mégis tompa zörej hideg borzadással rázta meg a vért a szivekben, mintha ezer és százezer hang harsant volna föl egyszerre.

„Isten veled, jó király, hős király, lojális király! Élni fogsz néped szivében, valameddig a nap ragyogni fog Itália fölött!"

— Ezután a lobogók büszkén emelkedtek föl az ég felé és Viktor Emánuel király bevonult a sirbolt halhatatlan dicsőségébe.

Franti kicsapják.

Szombat, 21-ike.

Csak egyetlenegy fiu tudott nevetni, mialatt Derossi a király temetéséről beszélt — s ez: Franti volt. Utálom és megvetem ezt a fickót, mert gonoszlelkü. Ha akármelyik fiunak az apja eljön az iskolába, hogy panaszt tegyen a fiára: Franti örül neki; ha valaki sir: Franti nevet. Meghunyászkodik Garrone előtt, mert az erős, de megveri a kőmüvesinast, mert az gyöngébb nála; gyötri Crossit, mert szegénynek béna az egyik karja; gunyolja Precosit, akit pedig mindnyájan becsülünk, — sőt még Robettit is kicsufolja, mivel mankón jár: pedig ez a fiu azért lett nyomorék, mert a halál torkából mentett meg egy nála kisebb fiut.

Ingerli a nála gyöngébbeket és ha ökölre kerül a dolog, olyan dühbe jön, hogy rug és harap is, mit se törődve azzal, hogy sulyosan megsebesitheti az ellenfelét. Van valami az alacsony homlokán, ami borzadályt kelt a szivben és zavaros, gonosz szemeit szinte mindig eltakarja viaszosvászon-sipkájának ernyőjével. Nem fél senkitől és semmitől, szemébe nevet a tanitó

urnak, lop, ahol lehet, arcátlanul hazudik és tagad, mindig civódik valakivel, hosszu kalaptűket hoz az iskolába és ezekkel szurkálja a szomszédjait, nemcsak a maga kabátjáról, hanem a másokéról is letépi a gombokat, hogy eljászhassa őket, az irkái, füzetei, könyvei mind rongyosak, piszkosak, a vonalzója csorba és rovátkos, mint a fürész, a tollszárait éppen ugy összerágja, mint a körmeit, a ruhája tele van zsirfoltokkal és szinte rongyokban lóg le róla, annyit verekszik.

Mondják, hogy az édesanyját már beteggé tette a sok bánat és hogy az édesapja már háromszor kiverte a házból. Az anyja el-eljön néha, hogy megkérdezze: hogy viseli magát a fia, de mindig sirva megy haza. Mert Franti gyülöli az iskolát, gyülöli a társait, gyülöli a tanitó urat.

A tanitó ur néha ugy tesz, mintha nem venné észre a bitangságait, — de csak annál rosszabb. Megpróbálta, hogy szép szóval a lelkére beszél, de Franti kiröhögte. Majd szigoruan megfenyegette s ekkor Franti két kezébe temette az arcát, mintha sirna, — pedig vigyorgott. Három napra kizárták az iskolából, de mikor ismét visszajött: még sokkal pimaszabb és arcátlanabb volt, mint azelőtt. Egyszer Derossi is rászólt:

— Ugyan hagyd már abba! Nem látod, hogy mennyire fáj ez a tanitó urnak?

De Franti dühösen fölcsattant és azzal fenyegette, hogy kigázolja a beleit...

Ma délelőtt végre, ugy kiverték az osztályból, mint a kutyát. Mialatt a tanitó ur átadta Garronénak a havi elbeszélés fogalmazványát, — „A szárdiniai dobos" a cime — hogy irja le szép tisztán, Franti egy rakétát dobott el, amely fölrobbant és olyan nagyot durrant, mint a puskalövés, hogy az egész osztály megriadt és a fiuk sikoltoztak.

A tanitó ur ingerülten ugrott talpra és rákiáltott:

— Franti! Ki az osztályból!

— Nem én voltam! — tiltakozott Franti. de vigyorgott.

— Takarodj ki! — ismételte a tanitó ur.

— Nem megyek! — felelte Franti dacosan.

Most már a tanitó ur is elvesztette a türelmét, — odarohant hozzá, megragadta a karjánál és kirántotta a padból. Franti kapálózott, csikorgatta a fogait, de nem engedett, — ugy kellett erőszakkal elhurcolni. A tanitó ur csaknem az ölében vitte át az igazgató urhoz, aztán visszajött az osztályba, leült a katedrán, két kezébe támasztotta a fejét, lesujtva és olyan fáradt, szomoru arccal, hogy mindnyájunknak a szive megesett rajta.

— Harminc esztendő után, amióta tanitok! — mondta szomoruan és megcsóválta a fejét.

Senkise moccant. A tanitó ur kezei remegtek a fölindulástól és homloka közepén olyan mély volt a ránc, hogy szinte sebhelynek tetszett. — Szegény tanitó ur! Mindnyájan együtt szenvedtünk vele... aztán Derossi fölkelt és igy szólt:

— Ne legyen szomoru, tanitó ur. Hiszen mi valamennyien szeretjük.

Erre kissé földerült az arca és kis vártatra sóhajtva mondta:

— Folytassuk a leckét, fiaim.

A szardiniai dobos.

— *Havi elbeszélés.* —

Hétfő, 23-ika.

A custozzai csata első napján — 1848 julius 24-ikén — egyik gyalogezredünknek mintegy hatvan katonája azzal a paranccsal indult föl egyik dombtetőre, hogy szállja meg az ott álló magányos majorházat. Alig ért föl a dombra a kis csapat, hirtelen megrohanta két század osztrák gyalogos, rettentő sortüzet adván rá minden oldalról, ugy hogy katonáinknak alig maradt annyi idejük, hogy bemenekülhettek a majorházba, melynek kapuját gyorsan bezárták és eltorlaszolták; de néhány halottjuk és sebesültjük még igy is kint maradt a réten.

Odabent aztán, mihelyt a kaput eltorlaszolták, gyorsan a

földszinti és emeleti ablakokhoz szaladtak, ahonnan hevesen tüzeltek a támadókra, akik félkörben fölállva, lassan közeledtek a ház felé és ugyancsak erősen lövöldöztek vissza. A hatvan olasz katonát két altiszt és egy kapitány vezényelte; magas, szálas és komor katona volt a kapitány, szürkülő hajjal és bajusszal: erős fegyelmet tartó, rideg katona, aki csak annyit törődött a legénységgel, hogy a legszigorubban megkövetelte minden embertől kötelességének a teljesitését. Volt a csapatban egy kis szárdiniai dobos is, — alig idősebb tizennégy évesnél — aki oly fiatalnak látszott, mintha csak tizenkét éves lett volna; alacsony, barna arca, eleven fickó, fekete mély szemekkel, amelyek értelmesen villogtak.

A kapitány az egyik földszinti szobából vezette a védelmet; kiosztott parancsai ugy pattogtak, mint a pisztolylövés, de rideg arcán nyoma se volt semmiféle érzésnek vagy aggodalomnak. A dobos kissé sápadt volt ugyan, de szilárdan állt a lábán, fölkapaszkodott az egyik asztalra, előrenyujtotta a nyakát és megfogózott a falban, hogy mennél jobban kiláthasson az ablakon. Igy aztán, a füstfelhőn keresztül, láthatta a réten a fehérkabátos osztrákokat, amint lassan előrenyomultak.

A majorház a dombtető szélén állt és az egyik oldalon járhatatlan, meredek lejtő határolta; ezen a részen csak egyetlen egy ablaka volt, egészen fönt a magasban, az egyik padlásszobán; erről a részről az osztrákok nem is fenyegették a házat, ugy hogy itt az olaszok se védekeztek; a golyózápor csak az épület homlokzatát és két szárnyát paskolta.

Ez azonban pokoli golyózápor volt; ugy hullott a „puskamag", mint a jégeső, hogy kivül megrepedeztek tőle a falak és belecsorbultak a téglák, — odabent pedig letöredezett a mennyezet, szertehasadoztak a zsaluk, a butorok, hogy a szobákban csak ugy porzott a szétlőtt málter és röpdöstek a lehasadozott butordarabok, edénycserepek és ablaküvegek. Szörnyü volt hallgatni a golyók süvöltözését, ha egy-egy bevágódott az abla-

kon és tört, zuzott, ami az utjába került. Időről időre hanyatt bukott egyik-másik katona, aki az ablakból kifelé lövöldözött. Ezeket félrehuzták valamelyik sarokba, ahol bekötözték a sebét; némelyik aztán szobáról szobára tántorgott, odanyomván kezét a sebére. A konyhában már volt egy halott, akinek homlokát zuzta szét az ellenséges golyó. És az osztrákok támadó félköre egyre összébb szükült a ház körül.

Már jó ideje folyt a puskaharc, mikor a kapitány, aki eddig ridegnek és nyugodtnak látszott, idegesen intett az egyik őrmesternek, hogy menjen utána s ezzel kisietett a szobából. Az őrmester néhány perc mulva futva jött vissza és kihivta a kis dobost. Aztán együtt fölszaladtak a falépcsőn az üres padlásra, ahol a kapitány az ablak mellett valamit irt, a gerendának támaszkodva; és előtte a földön hevert az udvar kutjáról levágott hosszu kötél.

Elvégezvén az irást, a kapitány összehajtotta az irást és, a kis szárdiniai dobosra szögezvén rideg, metsző, szürke szemeit, amelytől minden katonája reszketett, nyersen igy szólt:

— Dobos, te nem vagy gyáva fickó!

A kis dobos gyorsan szalutált és mély, fekete szemei fölvillantak.

— Parancsára, kapitány ur, — mondta keményen.

— Nézz oda le, — folytatta a kapitány és odahuzta a dobost a padlásablakhoz — odalent a síkságon, közel Villafranca házaihoz, ahol a szuronyok villogása látszik: ott táboroznak a mi katonáink. Fogd ezt a cédulát meg a kötelet; kimászol az ablakon, az őrmester leereszt a kötélen, akkor lélekszakadva futásnak eredsz és nyargalsz ákron-bokron át, mig csak oda nem érsz, ahol a mieink vannak. Ott átadott a cédulát a legelső tisztnek, akivel találkozol. Dobd le az övedet és a borjudat.

A dobos levetette az övét meg a borjuját és keblébe dugta a cédulát; az őrmester kidobta a kötelet az ablakon s az egyik végét mind a két kezével fogta, a kapitány pedig segitett a fiu-

nak, hogy kimászhasson a szük ablakon. Közben még figyelmeztette:

— Ugy vigyázz, hogy mindnyájunk élete a te bátorságodtól és a lábaidtól függ!

— Csak bizzék bennem, kapitány ur — felelte a dobos, mikor már kint lógott a kötélen.

— Bukj le, mikor a völgybe érsz, hogy a gazemberek meg ne lássanak — folytatta a kapitány és ő is megragadta a kötelet, melynek végét az őrmester fogta.

— Bizzék bennem, kapitány ur! — ismételte a kis dobos bátran.

— Isten segitsen hát!...

A kis dobos pár pillanat alatt leért a földre; az őrmester gyorsan fölhuzta a kötelet és leszaladt a földszintre, a kapitány pedig rögtön kidugta fejét az ablakon és a dobos után nézett.

A bátor fiu valósággal röpült lefelé a lejtőn s már-már ugy tetszett, hogy sértetlenül és észrevétlenül jut ki a mezőre, mikor öt-hat kis porfelhő, mely a fiu előtt, mögötte és körülötte szállt föl a földről, elárulta, hogy az osztrákok észrevették és lövöldöznek rá a dombtetőről; azokat a kis porfelhőket ugyanis a golyók verték föl. De a kis dobos föl se vette ezt, csak szaladt lélekszakadva, — mig aztán egyszerre csak fölbukott, mintha megbotlott volna.

— Lelőtték! — hörgött a kapitány és dühében az öklébe harapott.

De jóformán ki se mondta még a szót, mikor a dobos már fölkelt a földről.

— Ah, csak elesett! — sóhajtott föl a kapitány megkönnyebbülve.

A dobos csakugyan szaladni kezdett megint, de már sántitott.

— Megrándithatta a lábát — gondolta a kapitány megnyugodva.

Még néhány porfelhő verődött föl itt-ott a dobos körül, de már jóval messzebb, — ugy hogy a fiu túl volt minden veszélyen. A kapitány diadalmasan kiáltott föl, — de azért még mindig szorongva tartotta szemmel a fiut, mert percektől függött mindnyájuk sorsa: — ha a dobos nem érkezik meg idejében a cédulával, mely rögtöni segitséget kért, akkor vagy elesik minden katonája, vagy meg kell adnia magát.

Nézte fiát a dobost, aki egy darabon gyorsan futott, de aztán meglassudott a járása és ekkor sántitott majd ismét nekirugaszkodott, de egyre fáradtabban és minduntalan megállt, elbotlott.

— Talán surolta lábát a golyó — gondolta magában a kapitány.

Éles szemmel figyelte a kis dobos minden mozdulatát, szinte reszketve a nagy, belső izgalomtól és unszolta, beszélt hozzá, mintha a fiu hallhatta volna!... Lázban égő szemeivel szakadatlanul azt a távolságot vizsgálta, méregette, amely még elválasztotta a szaladó fiut a völgyben villogó szuronyoktól, ahol az aranyló kalászerdő éretten hullámzott a langyos szélben. És közben egyre hallotta a golyók süvöltését, a becsapó lövések pokoli zaját, ahogy tépték, szaggatták a falakat, butorokat az alatta lévő szobákban; hallotta saját embereinek fájdalmas sikoltását, nyögéseit, meg az osztrák tisztek és legények szilaj káromkodását...

— Rajta! Előre! — kiabált indulatosan a kapitány, kidülledt szemekkel nézve a kis dobos után. — Szaladj!... Ah, megállt, a bitang!... Na, most megint szalad...

Lihegve szaladt föl az őrmester azzal a jelentéssel, hogy az osztrákok ugyan egyre hevesen tüzelnek, de fehér lepedőt lengetnek feléjük, hogy adják meg magukat.

— Nincs rá felelet! — csattant föl dühösen a kapitány.

Meg se fordult, hogy le ne kelljen vennie szemeit a fiuról, aki ugyan leért már a sikságra, de már nem szaladt, sőt ugy látszott, hogy csak kinosan vonszolja magát.

— De szaladj hát! Gyorsan, az áldóját! — mondogatta a kapitány, ökölbe szorítva a kezeit és a fogait csikorgatva. — Dögölj meg, pusztulj el, gazember, de szaladj!

Majd irtózatos káromkodásra fakadt:

— Ah, leült a gyáva gazember!

És valóban: a dobos, akinek fejét a hullámzó kalászok fölött látta eddig a kapitány, egyszerre csak ugy eltünt, mintha a föld nyelte volna el. — Talán leült, talán elbukott... De néhány pillanat mulva ismét fölbukkant a feje, — de nem sokkal aztán végképp eltünt a sövénykerités mögött és a kapitány nem is látta többé.

Ekkor lerohant a padlásról; a golyók egyre hullottak, mint a jégverés; a szobák tele voltak sebesültekkel s ezek közül néhányan folyton ide-oda támolyogtak, mint a részegek, megkapaszkodva a butorokban; a falak és a padló tele voltak vérrel; a konyhában és itt-ott a szobák sarkaiban nyolc-tiz halott, — az őrmester jobb karját szétroncsolta egy golyó, — a szobákban látni és lélegzeni is alig lehetett a nagy füst és por miatt...

— Bátorság! — kiáltott föl a kapitány. — Mindenki a helyén marad! Jön a fölmentés! Csak még egy kicsit tartsatok ki, fiaim!

Az osztrákok még közelebb jöttek; a füstfelhőn keresztül már jól lehetett látni dühtől eltorzult, kikelt arcukat, a puskaropogást is túlharsogta szilaj kiabálásuk, ahogy káromkodtak, szidták az ellenséget, fenyegették, hogy mind egy lábig kiirtják, ha meg nem adja magát.

Az olaszok csüggedni kezdtek; egyik-másik ijedten akarta ott hagyni az ablakot, de a társai vagy valamelyik altiszt visszakergette. A védők tüzelése mégis csökkent, megritkult, a csüggedés meglátszott minden arcon, — már nem lehetett sokáig erőltetni az ellenállást... Egyszerre csak az osztrákok hirtelen abbahagyták a lövöldözést s egy dörgő hang, először németül, aztán olaszul, fölkiáltott a házba:

— Adjátok meg magatokat!

— Nem, nem és nem! — üvöltött a kapitány fogcsikorgatva az egyik ablakból.

A lövöldözés most még hevesebben és gyilkosabban kezdődött meg mindkét részen. Az osztrákok körül fübe harapott vagy két tucat, de a majorban is összerogyott két olasz katona és az egyik ablak most már védelem nélkül maradt. Itt volt a végzetes, sorsdöntő pillanat...

— Nem jönnek!... Nem jönnek! — őrjöngött a kapitány magában és kardját suhogtatva rohant egyik szobából a másikba, szidva, serkentve katonáit a végső ellentállásra.

El volt szánva, hogy inkább meghal, de nem adja meg magát és már-már kivont karddal akart kirohanni a biztos halálba, mikor az egyik altiszt, aki fönt volt a padlásablakban, lélekszakadva rohant le a falépcsőn és tele torokkal orditotta:

— Jönnek!... Jönnek a mieink!

— Jönnek a mieink! — dörögte a kapitány, bivaly tüdejének minden erejével.

Erre a kiáltásra épek és sebesültek vad ujjongással ugrottak az ablakhoz és a puskák ismét ropogni kezdtek: — most már szó se volt arról, hogy megadják magukat. És pár perc mulva már észrevették, hogy a támadók ingadoznak és a soraik összezavarodtak. A kapitány hirtelen összeállitott egy kis szakaszt a teljesen sebesületlen katonákból és feltüzette velük a szuronyokat, hogy a kellő pillanatban kirohanjanak és két tüz közé fogják igy az osztrákokat.

Ő maga pedig fölrohant a padlásra. Alig ért föl, máris hallotta a szilaj lódobogást és mindjárt rá az egetverő hurrázást, — és látta az ablakból a carabinieri-lovasság napoleoncsákóit, amint előre hajolva a nyeregben, attakot lovagoltak az osztrákok ellen. A lovak ugy elnyultak, hogy a hasuk szinte a földet érte, — aztán megvillantak a széles pengék és recsegveropogva sujtottak le az összegabalyozott osztrákokra. Ugyanekkor kirohant a házból is a kis szuronyos szakasz, mire a két

tüz közé került ellenség elhányta fegyvereit és vagy megszaladt vagy megadta magát.

Szabad volt hát a csatamező és a kapitány elvezethette megtizedelt csapatát, mire a majorházat nem sokkal aztán megszállta két zászlóalj olasz gyalogság két ágyuval.

A kapitány megmaradt embereivel visszament ezredéhez és még részt vehetett a döntő ütközetben, de az utolsó szuronyrohamban könnyedén megsebesitette balkezét egy visszapattanó puskagolyó. Ezen a napon az olaszok győztek, de másnap az osztrákok, miután összevonták és tüzbe vetették fölös számu tartalékaikat, öldöklő csatában visszanyomták az olaszokat, akik, hősies ellentállás után, 26-ikán reggel kénytelenek voltak megkezdeni a visszavonulást a Mincio-folyó vonalára.

A kapitány, noha megsebesült, nem ment kórházba, hanem együtt gyalogolt katonáival, akik fáradtan, leverten érkeztek meg napszáltakor Goitóba, a Minció partján. Itt nyomban az őrmesterét kereste, akinek karját szétroncsolta egy golyó a majorházban; el is vezették az egyik templomba, ahol ideiglenes kórházat rendeztek be. A templom zsufolva volt sebesültekkel, akik két sorba állitott ágyakban feküdtek, de sokan hevertek — a könnyebben sebesültek — a földön is, szalmazsákokon. Két orvos és vagy egy tucat betegápoló katona sürgött-forgott halálra fáradtan a sebültek közt.

Körösközül nyögött, jajgatott a sok sebesült s a kapitány tétovázva állt meg a küszöbön, keresvén szemeivel az őrmesterét ennyi szenvedő között. Egyszerre csak halk hangon megszólitja valaki egészen közelről:

— Kapitány ur!

A kapitány megfordul; — a kis dobos hivta. Ágyban feküdt a szegény fiu, válláig betakarva egy szinehagyott ablakfüggönynyel, ugy hogy csak a két karja volt kint a takarón. Az arca sápadt és beesett volt, csak nagy, mély szemei csillogtak, mint két fekete gyöngyszem.

— Hát te itt vagy? — kérdezte a kapitány csodálkozva, de nyersen. — Brávó, derék fiu vagy: becsületesen elvégezted a kötelességedet.

— Megtettem, ami tőlem telt — felelte a kis dobos.

— Megsebesültél? — folytatta a kapitány szórakozva és szemeivel egyre az őrmestert kereste.

— Bizony belém lőttek — felelte a dobos, aki csakis azért mert beszélni, mert a szenvedései fölbátoritották; különben talán meg se merte volna szólitani a büszke és szigoru kapitányt.

— Belém lőttek, — ismételte. — Hiába szaladtam, mint a nyul: mégis megláttak és eltaláltak. Ha nem kapom azt a sebet, félórával előbb odaérek. De szerencsére mindjárt találtam egy vezérkari századost, akinek átadhattam a cédulát... Hanem keserves utazás volt, mondhatom! Majd megölt a szomjuság, féltem, hogy sohase érek oda, sirtam dühömben, ha arra gondoltam, hogy minden percnyi késés egy ember életébe kerül odafönt... De mindegy; ami tőlem telt, azt megtettem és boldog vagyok. De nézze csak, kapitány ur, bocsánat: ön is vérzik.

És valóban, a kapitány rosszul bekötözött sebéből lassan szivárgott néhány csöpp vér a kötésen át.

— Ha megengedi, kapitány ur, talán megszorithatnám a kötést? — ajánlkozott a kis dobos. — Tartsa ide, kérem, a kezét.

A kapitány odatartotta a bal kezét, a jobbját pedig a dobos felé nyujtotta, hogy segitsen neki fölülni az ágyban; de a fiu, alig hogy kissé fölemelkedett, rögtön elsápadt és kinos nyögéssel hanyatlott vissza párnáira.

— Hagyjad, hagyjad, — mondta a kapitány és visszahuzta bekötözött kezét, melyet a dobos meg akart fogni. — Inkább magaddal törődj, fiam; mert a könnyü sebből is baj lehet, ha elhanyagolod.

— Oh, nekem már mindegy — sóhajtott a kis dobos szomoruan.

A kapitány csak most nézte meg jobban a fiut és megütődve látta, hogy milyen sápadt.

— Te is sok vért veszithettél, — mondta — hogy ilyen sápadt és gyönge vagy.

— Sok vér? — ismételte a dobos elmosolyodva. — Ha csak vér lett volna!... Ide nézzen, kapitány ur! — és hirtelen lerántotta magáról a takarót.

A kapitány eliszonyodva lépett hátra. A fiunak csak egy lába volt: — bal lábát levágták a térd fölött és a csonk véres rongyokba volt bekötözve... Ebben a pillanatban ment arra egy katonaorvos — kicsiny, kövér emberke ingujjban — s megállt pár pillanatra az ágy előtt.

— Ah, kapitány ur, — hadarta gyorsan, a kis dobosra mutatva — igazán sajnálatos szerencsétlenség. Egészen könnyü sebe volt, ugy hogy le se kellett volna vágni a lábát, ha nem erőltette volna meg oly őrült módon. Gyulladást kapott és nyomban amputálni kellett, mert különben ráment volna az élete is. Oh, de azért... derék fiu: azt mondhatom! Nyikkanás nélkül állta a fájdalmat és még csak nem is sirt. Szavamra mondom, hogy büszke voltam rá, hogy én is olasz vagyok, mikor operáltam. Jó fajta vér ez csak mégis!

Ezzel elszaladt. A kapitány pedig összeráncolta bozontos, szürke szemöldökeit és merően nézett a dobosra, akit ismét betakart. Aztán lassan, mintha maga se tudná, hogy mit csinál, folyton a dobosra szögezve szemeit, levette fejéről a sipkát.

— Kapitány ur! — kiáltott föl a gyermek csodálkozva. — Mit csinál, kapitány ur, az Istenért?!

És ez a nyers, rideg katona, akinek soha se volt egy jó szava a legénységhez, kimondhatatlanul lágy és gyöngéd hangon mondta:

— Én csak kapitány vagyok, te pedig hős vagy, fiam.

Aztán lehajolt a kis doboshoz és háromszor megcsókolta a homlokát.

A hazaszeretet.

Kedd, 24-ike.

Mivel a „Kis dobos" története szived mélyéig meghatott, könnyü lehetett jól megcsinálnod a vizsgai dolgozatot ma délelőtt, hogy: „Miért szeretjük a hazát?"...

Hogy miért szeretjük Itáliát? — Vajjon nem visszhangzott-e a kérdésre mindjárt száz felelet a szivedben és eszedben?!

— Szeretem Olaszországot, mert az anyám olasz nő, mert az ereimben olasz vér folyik, mert olasz földben pihennek a halottak, akiket anyám sirat és apám tisztel, mert a város, ahol születtem, a nyelv, amelyen beszélek, a könyvek, amelyek oktatnak, mert az öcsém, a hugom, a barátaim és a nagy nemzet, amelyhez tartozom, meg a szép természet, amely körülvesz és minden, amit látok, szeressek, tanulmányozok és csodálok, — mind, mind olasz!...

Oh, fiam, te még nem tudod teljesen átérezni, hogy mi a hazaszeretet! De megtudod majd, ha férfi leszel, ha visszatérve valami hosszu utról, hosszas távollét után, nekitámaszkodva a hajókorlátnak egy szép reggelen, megpillantod a szemhatáron hazád nagy hegységeinek kék rajzát: — akkor megérzed majd a hazaszeretetet, annak a gyöngédségnek a viharos hullámában, mely könnyekkel önti el szemedet és hangos ujjongást vált ki a szivedből. Megérzed valami távoli nagy városban, lelkednek abban az ösztönében, mely az idegen tömegben hajtani fog az ismeretlen munkás felé, aki hazád nyelvén beszélt, mikor elmentél mellette. Megérzed abban a fájdalmas és büszke fölháborodásban, mely arcodba kergeti a vért, ha idegen ember gyalázza a hazádat. Még hevesebben és dacosabb indulattal érzed meg azon a napon, mikor egy ellenséges nemzet fenyegetése a lángbaboritás pusztító viharát zuditsa hazádra és látni fogod mindenütt a fegyverek villogását, a seregestől özönlő ifjak tömegét, ha majd az apák azzal csókolják meg fiaikat, hogy: — „Bátorság!"... az anyák pedig ezzel a szóval bucsuznak tőlük: — „Győzzetek!"...

Isteni örömmel érzed át, ha a sors megadja neked azt az örömöt, hogy visszatérnek szülővárosodba a megtizedelt ezredek, — fáradtan, rongyosan, de félelmetesen — szemükben a diadal ragyogása, előttük a golyóktól megtépett lobogó, — mögöttük a hősök végtelen sora, amint magasra emelik bekötözött fejüket és láttatják csonka tagjaikat: — a boldogságában ujjongó, őrjöngő tömeg pedig elárasztja őket áldással, csókokkal és virágokkal.

Akkor fogod megérteni a hazaszeretetet, Enrico: akkor fogod megérzeni, hogy mi a haza. Olyan nagy és szent dolog ez, hogy: ha egy napon megérném, hogy épen jönnél haza az érte vívott harcból és megtudnám, hogy csak ugy mentetted meg az életeted, hogy elbujtál a halál elől, — akkor én, a te apád, aki most mindig örvendő szóval fogadlak, mikor az iskolából hazajösz: fájdalmas zokszóval fogadnálak és nem birnálak többé szeretni, bár az én husom és vérem vagy, — hanem meghalnék ezzel a tőrrel szivemben!

Édesapád.

Az irigység

Szerda, 25-ike.

A „hazaszeretet"-ről irt föladatot is Derossi csinálta meg legjobban köztünk. Pedig Votini szentül hitte, hogy ő kapja meg az első medáliát.

Szeretném ezt a Votinit, ámbár egy kicsit hiu és nagyon is szereti magát cicomázni; de most, hogy a szomszédja vagyok és látom: nagyon bosszant, hogy olyan irigy Derossira. Szeretne versenyezni vele és tanul is, de hiába: nem birja, ha megfeszül is, mert Derossi minden tárgyból tizszerte többet tud nála; és Votini csak a körmeit harapdálja...

Carlo Nobis is irigykedik Derossira; de annyi benne a büszkeség, hogy éppen büszkeségből titkolja ezt. Votini ellenben elárulja magát; panaszkodik otthon, hogy a tanitó ur részrehajló és nem osztályoz igazságosan; és amikor Derossi, szokása szerint, mindig gyorsan és jól megfelel a kérdésekre: elborul az arca, lehajtja a fejét, szinleli, hogy nem is figyel oda, — vagy erőltetve nevet: de olyan keservesen, mint a fazekas, mikor földül a szekere.

És, mivel ezt a dolgot már mindenki látja és tudja az iskolában, valahányszor a tanitó ur megdicséri Derossit: mind csak Votinit nézik, akik ilyenkor a sárga irigység emészt, — a kőmüvesinas pedig nyulszájat mutat neki. Ma délelőtt azonban

ugyancsak megjárta. A tanító ur, mihelyt bejött az osztályba, mindjárt kihirdette a vizsga eredményét:

— Derossi első eminens és a nagy medália...

Erre Votini nagyot tüsszentett. A tanító ur arra fordult és ránézett; persze, hogy megértett mindent!

— Votini, — mondta komolyan — ne engedd, hogy az irigység kigyója megfészkelje magát benned. Mert ez a kigyó szétrágja az agyvelőt és megrontja a szivet.

Mind ránéztek, csak Derossi nem; Votini felelni akart, de nem birt szólni; kövé dermedve ült ott és halálsápadt volt az arca. Aztán, mialatt a tanító ur magyarázott, ezt irta nagy betükkel egy tiszta lapra:

„Nem irigylem azokat, akik protekció és részrehajlás árán szerzik meg a nagy medáliát."

Ezt az irást Derossinak akarta elküldeni. Ekkor azonban észrevettem, hogy a Derossi szomszédjai is főznek valamit: halkan sutorásztak egymás fülébe és az egyik bicskával vágott ki egy nagy medáliát, amelyre csunya, fekete kigyót rajzoltak. És Votini is észrevette ezt...

Mikor a tanító ur néhány percre kiment, a Derossi szomszédjai rögtön fölkeltek, hogy kimenvén a padból, ünnepélyesen, testüleg nyujtsák át Votininak ezt a kigyós medáliát. Az egész osztály várta a nagy, drámai jelenetet és Votini már egész testében reszketett. Ekkor Derossi fölkiáltott:

— Adjátok ide nekem!

— Jobb is lesz! — mondták a fiuk — ugy illik, hogy te vidd oda neki.

Derossi azonban elvette és darabokra tépte a medáliát. Ebben a pillanatban visszajött a tanító ur és folytatta a magyarázatot. Én szemmel tartottam Votinit: — az arca lángvörös volt: — fölvette az imént megirt lapot, lassan forgatta, mintha szórakoznék vele, aztán titokban összegyurta kis golyócskává, a szájába vette, egy kis ideig rágta és aztán kiköpte a pad alá...

Mikor kimentünk az osztályból, Votini, aki idegesen zavart volt, elejtette az itatópapirosát, mikor elment Derossi mellett. Derossi rögtön udvariasan fölvette, betette a Votini táskájába és még a táskát is segitett neki a hátára kapcsolni. És Votini föl se mert nézni rá...

Franti anyja.

Szombat, 28-ika.

De Votini javithatatlan. Tegnap, a hittanórán, mikor az igazgató ur is bent volt az osztályban, a tanitó ur fölszólitotta Derossit, hogy tudja-e kivülről azt a kis két strófás verset, amelyik ugy kezdődik, hogy: — „Bármerre is néz a szemem, Téged látlak, jó Istenem"... és amikor Derossi azt felelte, hogy nem tudja: Votini hirtelen fölkiáltott, hogy ő tudja és diadalmasan vigyorgott Derossira, hogy ime: — most az egyszer végre mégis lefőzheti!

A lefőzött ellenben mégis ő maradt és nem is mondhatta el a verset, mert ebben a pillanatban berohant az osztályba Frantinak az anyja, zihálva, a szürkülő haja kócos, hótól átázva és maga előtt tolta a fiát, akit egy hétre kitiltottak az iskolából... Ah, milyen szomoru jelenetet láttunk! A szegény asszony majdnem térdre borult az igazgató ur előtt és ugy kérte, összetett kezekkel:

— Oh, igazgató ur, legyen irgalmas és vegye vissza fiamat az iskolába! Három napja van már otthon, eddig el tudtam rejteni, de Isten őrizz, hogy az apja megtudja, mert nyomban agyonüti. Legyen irgalmas, igazgató ur: már nem tudom, hogy mit tegyek. Segitsen rajtam, az Isten szerelmére!

Az igazgató ur ki akarta vezetni az osztályból a szegény asszonyt, de ez nem hagyta magát: — csak egyre zokogott és könyörgött.

— Oh, ha tudná, mennyit szenvedtem már a fiamért, bizonyára megsajnálna! Legyen hozzám irgalmas! Reménylem,

hogy megváltozik és megjavul. Hiszen már ugyse sokáig élek, igazgató ur: érzem a halált a mellemben; de szeretném látni, hogy megjavul, mielőtt meghalok, mert...

Fuldokló zokogásra fakadt és elcsukló hangon folytatta:

— Hiszen az én fiam és szeretem azért... oh, kétségbeesésemben halnék meg... Csak most az egyszer vegye vissza még, igazgató ur, hogy ne legyen szerencsétlenség a családban. Tegye meg irgalomból, könyörületből egy szegény, boldogtalan anya iránt!

Két kezébe rejtette az arcát és keservesen zokogott, Franti pedig lesütött fejjel, érzéketlenül állt mellette. Az igazgató ur ránézett, pár pillanatig gondolkozott s aztán igy szólt:

— Franti, ülj le a helyedre.

Ekkor a szegény anya levette kezeit az arcáról és egészen megvigasztalódva hálálkodni kezdett, szóhoz se engedte jutni az igazgató urat, lassan ment az ajtó felé, megtörülve könnyes arcát és összevissza beszélt, könyörgött mindenkinek:

— Fiam, viseld jól magadat... Legyenek hozzá türelemmel mind!... Köszönöm, igazgató ur: végtelen nagy jót tett velem!... És jó légy, édes fiam!... Isten veletek, kedves fiuk! Köszönöm, tanitó ur, a viszontlátásra!... És mind bocsássanak meg nekem, szegény anyának...

A küszöbről még egyszer visszafordult és könyörögve nézett a fiára: aztán fölkapta a sálját, melyet maga után huzott a porban és meggörnyedve, sápadtan sietett haza: de hallottuk a köhögését, amint lement a lépcsőkön... Az osztályban halotti csönd volt és az igazgató ur merően nézett Frantira; aztán olyan hangon, hogy mind összerezzentünk, rákiáltott:

— Franti, megölöd az anyádat!

Mind megfordultunk Franti felé. És a nyomorult vigyorgott!

Remény.

Vasárnap, 29-ike.

Szép volt az ősztönös lerdület, Enrico, amellyel anyád keblére borultál, mikor megjöttél a hittanóráról. A tanító ur valóban nagy és vigasztaló dolgokat mondott neked. Isten vezetett bennünket egymás karjaiba és nem választ el bennünket örökre; ha meghal majd az édesapád, nem bucsuzunk a félelmetes és kétségbeejtő szavakkal:

— Apám, anyám, Enrico, sohase látjuk többé egymást!" ...

Mert viszontlátjuk egymást egy másik életben, ahol jutalmat nyer, aki a földön sokat szenvedett, — és aki sokat szeretett idelent, viszontlátja majd odafönt mind, akiket szeretett, — egy oly világbon, ahol nincs bün, nincs szenvedés és nincsen halál. De mindnyájunknak iparkodnunk kell, hogy méltók lehessünk erre a másik életre.

Hallgass ide, fiam: — minden jó cselekedet, minden csöpp szeretet azok iránt, akik szeretnek téged, minden szivesség, amit barátaidnak teszel, szóval minden nemes gondolat: egy-egy magasba türés, ama jobb világ felé. És minden szerencsétlenség, minden fájdalom szintén fölemel téged a jobb világ felé, mert minden fájdalom kiengesztel egy-egy bünt és minden könnycsepp lemos egy-egy szennyfoltot.

Tedd föl magadban mindennap, hogy jobb és gyöngédebb leszel, mint az előző napon voltál. Határozd el minden reggel: — ma tenni akarok valamit, amiért a lelkiismeretem örüljön és az apám is meg legyen elégedve. Olyan valamit akarok tenni, amiért ez vagy az a barátom szeretni fog, amiért a tanító ur, az öcsém, vagy mások megdicsérnek. És kérjed Istent, hogy adjon neked erőt, föltett szándékod végrehajtására.

— Uram, én jó akarok lenni és nemeslelkü, gyöngéd, bátor és őszinte: segits meg engem! ... Tedd azt, oh, uram, hogy amikor édesanyám elalvás előtt mindennap megcsókol, igy szólhassak hozzá: — „Az a fiu, akit ma este megcsókolsz, becsületesebb és méltóbb erre, mint akit tegnap este megcsókoltál" ...

Mindig gondolj arra a másik, túlvilági és boldog Enricóra, aki a földi élet után lehet belőled. És imádkozzál. El se birod képzelni: milyen boldog és mennyivel jobbnak érzi magát bármelyik anya, mikor összetett kézzel imádkozni látja a fiát. Mikor imádkozni látlak téged, szinte lehetetlennek tartom, hogy valaki

ne lásson és ne hallgasson meg. Ilyenkor még sokkal inkább hiszem, hogy van egy Legfőbb Jó, egy Végtelen Irgalmasság: és akkor jobban szeretlek téged, serényebben dolgozom, nagyobb megadással szenvedek és derülten gondolok a halálra.

Oh, jóságos nagy Istenem!... Hogy halálom után ismét hallhatom az édesanyám hangját, újra megtalálom a gyermekeimet, viszontlátom az én Enricómat, az én áldott és halhatatlan fiamat és egyesülhetek vele olyan ölelésben, amely örökké fog tartani!... Oh, imádkozzál, szerelmes fiam: imádkozzunk mindnyájan, szeressük egymást, legyünk jók és hordjuk szívünkben ezt az égi reménységet, — ámen!

Édesanyád.

Február.

A jó helyre került medália.

Szombat, 4-ike.

Ma délelőtt a tanfelügyelő ur osztotta ki az érdemrendeket. Fehérszakállas öreg ur volt, tetőtől talpig feketében. Az igazgató urral jött be, kevéssel csöngetés előtt és leült a tanító ur mellé. Néhányunkat kikérdezett, majd az első medáliát föltüzte a Derossi mellére és, mielőtt a másodikat kiosztotta, pár pillanatig meghallgatta az igazgató urat és a tanító urat, akik halkan beszélgetettek vele.

Mindnyájan azon tanakodtunk, hogy kinek fogja adni a második medáliát, — mikor egyszerre csak hangosan megszólalt a tanfelügyelő ur:

— A második medáliát ezen a héten Pietro Precossi érdemelte meg; megérdemelte otthoni föladataival, a leckéje tudásával, a gondos irásával, a magaviseletével, szóval mindennel.

Mind arra fordultunk és néztük Precossit és látszott, hogy mindnyájan örülünk az ő kitüntetésének. Precossi fölállt, de olyan zavarban volt, hogy azt se tudta, hol áll a feje.

— Jer ide, fiam, — szólitotta most a tanfelügyelő ur.

Precossi kiugrott a padból és fölment a katedrára, a tanító

ur asztala mellé. A tanfelügyelő ur figyelmesen vizsgálta a viaszsárga, sovány arcocskát, a bő kabátba, nadrágba bujtatott vézna testet, a jóságos és szomoru szemeket, melyek kerülték az ő tekintetét, de amelyekből hosszu szenvedések sorozatát lehetett kiolvasni; aztán, föltüzvén Precossi mellére a medáliát, nagy szeretettel igy szólt:

— Precossi, neked adom a medáliát. Senkise méltóbb rá nálad, hogy viselje. Nemcsak azért adom, mert eszes és szorgalmas vagy: hanem adom a jó szivedért, a türelmes kitartásért és azért is, mert becsületes, derék, jó fiu vagy...

Itt az osztály felé fordult és tőlünk kérdezte:

— Igaz-e, fiuk, hogy ezért is megérdemli?

— Meg, meg! — hangzott minden oldalról.

Precossi nagyot ránditott a torkán, mintha lenyelt volna valamit, aztán végighordozta a padokon szelid tekintetét, amelyben végtelen hála tükröződött.

— Menj hát, kedves fiam, — mondta neki a tanfelügyelő — és Isten legyen veled!

Az előadás már vége volt és a mi osztályunk ment ki elsőnek. Alighogy kilépünk a küszöbön, — hát kit látunk a nagy előszobában, mindjárt az ajtónál?... Precossi apja állt ott, a kovács, sápadtan, mint rendesen — mogorva arccal, haja a szemébe csapzottan, a sipkája csáléra vágva a fülén, — és megint alig állt a lábán. A tanitó ur rögtön meglátta és valamit sugott a tanfelügyelő urnak; ez gyorsan megkereste Precossit és kézen fogva odavezette az apjához. A szegény fiu reszketett. Odament a tanitó ur is az igazgató urral együtt és sok gyerek mindjárt körülállta őket.

— Ugy-e, ön ennek a kis fiunak az apja? — kérdezte barátságos, vidám hangon a tanfelügyelő ur a kovácstól, mintha régi barátok lennének.

És meg se várva a választ, mindjárt igy folytatta:

— Szivemből örülök és gratulálok. Nézze csak: ötvennégy

társa közül ő kapta meg a második medáliát. Megérdemelte a nyelvtanban, számtanban és mindenben. Csupa ész és szorgalom ez a fiu, még sokra viheti; derék fiu, akit a kis pajtásai mind szeretnek és tisztelnek; büszke lehet rá, mondhatom!

A kovács tátott szájjal hallgatta mindezt és hol a tanfelügyelő urra, hol az igazgató urra bámult, majd meg rámeredt a fiára, aki lesütött fejjel, reszketve állt előtte; és mintha csak most először emlékezett volna mindarra, amivel megkinozta azt a szegény kis fiut, — mintha csak most értené meg mind azt a jóságot és hősies elszántságot, amellyel a fiu türt és szenvedett: egyszerre csak ostoba álmélkodás, majd kinzó fájdalom és végül szenvedélyes, kesergő gyöngédség tükröződött az arcán, ugy hogy szinte szilaj indulattal kapta el és szoritotta melléhez a fiucska fejét.

Mi pedig mind elmentünk mellettük; én meghivtam Precossit csütörtökre Garroneval és Crossival együtt; mások szeretettel köszöntették; ki megsimogatta, ki megigazitotta mellén a medáliát: — szóval mindenkinek volt hozzá egy kedves szava. Az apja pedig szájtátva bámult ránk, egyre szorongatva a fia fejét, — és a kis Precossi zokogott boldogságában.

Jó föltételek.

Vasárnap, 5-ike.

Lelkiismeretfurdalások bántanak, hogy a második medáliát Precossi kapta meg. És én még egyetlen egyet se kaptam! Egy darab idő óta nem tanulok és nem vagyok megelégedve magammal és a tanitó ur, az édesapám meg az édesanyám szintén nincsenek megelégedve velem. Már a játékban sincs meg az az örömöm, mint azelőtt, amikor még szivesen tanultam és dolgom végeztével vigan ugrottam föl az asztaltól és örömmel tele szaladtam a játékaimhoz, mintha már egy hónap óta nem játszottam volna.

Még az asztalhoz se ülök le már olyan elégedetten, az

enyéimmel, mint azelőtt. Mintha valami árnyék nyomná a lelkemet, folyton visszhangzik a bensőmben egy szózat:

— Nem jól van ez igy, nem jól van!...

Látom, amint este sok gyerek megy hazafelé munkából a téren át, a felnőtt munkásokkal együtt, akik mind fáradtak, de vidámak, nagyokat lépnek és sietnek, alig várják már, hogy haza érjenek a vacsorához, hangosan beszélgetnek, nevetgélnek és tréfásan veregetik egymás vállát mésztől fehér vagy széntől fekete kezükkel... Elgondolom, hogy hajnal hasadtától egész mostanig dolgoztak, — és velük együtt dolgoztak még mások, sokkal többen is: egészen kis inasgyerekek, akik egész nap izzadtak a háztetőkön, a kemencék előtt, a gépek között, a vízben, a föld alatt, — és mindössze csak néhány falat kenyeret ettek. És ilyenkor szinte szégyenlem magamat, hogy ez alatt az egész idő alatt csak még kis lapocskát firkáltam tele jól-rosszul, — de ezt is csak kelletlenül.

Ah, nem vagyok, — nem vagyok megelégedve magammal! Jól látom, hogy az édesapám rosszkedvü; szeretne megpirongatni, de sajnál és még reménykedve várakozik; édes jó apám, aki annyit dolgozol!... Minden a tied, minden, amit látok magam körül a házban, minden, amihez csak hozzányulok: amibe öltözöm és amit megeszek, amivel szórakozom és okulok, — minden a te munkád gyümölcse: és én mégse dolgozom; mindent, amit látok, munkával, nélkülözésekkel és fáradozva szereztél: én pedig se fáradni, se dolgozni nem akarok!

Ah, nem: ez nagyon igazságtalan dolog és nagyon fáj nekem. Mától fogva uj életet kezdek, ismét tanulni akarok, — tanulni, mint Stardi, ökölbe szoritva a kezemet és megcsikorgatva a fogaimat, — nekifeküdve a szivem, lelkem és akaratom minden erejével. Le akarom győzni az esti álmosságot, korábban fogok fölkelni reggel, szakadatlanul dolgoztatni fogom az eszemet, kiméletlenül ostorozom a restségemet, fáradni, sőt szenvedni is akarok, ha belebetegszem is: — de véget vetem ennek a ked-

vetlen, tunya, dologtalan életnek, amely megaláz engem és elszomoritja a többieket.

— Bátorság és munkára hát! Munkára, egész lelkemmel és minden idegszálammal! Munkára, hogy ismét részem lehessen az édes pihenésben, a gondtalan játékban és szórakozásban, a vidám ebédeken és vacsorákban. Munkára hát, hogy ismét örülhessek a tanitó ur bátoritó mosolyának és édes apám áldott csókjainak.

A vasut.

Péntek, 10-ike.

Precossi tegnap itt volt nálam, Garronéval együtt. Azt hiszem, hogy két kis herceget se fogadtam volna nagyobb szeretettel és tisztességgel. Garrone csak most volt nálam először, mert egy kissé medvetermészetü: szégyenli magát mutogatni, hogy már ilyen nagy és még csak harmadikba jár. Mindnyájan kiszaladtunk ajtót nyitni, mikor csöngettek.

Crossi nem jött el, mert végre megérkezett az apja Amerikából, hat hosszu esztendő után. Édesanyám mindjárt megcsókolta Precossit, az apám pedig bemutatta Garronét.

— Tessék, itt van Garrone, aki nemcsak jó fiu, hanem uri ember és derék ember is!

Ő pedig lehajtotta kopaszra nyirt, nagy fejét és titokban rám mosolygott. Precossi most is viselte a medáliát és boldog volt, mert az apja megint dolgozik és már öt napja semmit se ivott; azt akarja, hogy a fia mindig mellette legyen a műhelyben és egészen megváltozott.

Elkezdtünk játszani és én előszedtem minden játékomat. Precossi szájtátva bámult a vasutra, amelynek fölhuzója van és szalad, ha fölhuzzák. Soha életében nem látott ilyent; majd elnyelte szemeivel a kis vörös és sárga kocsikat. Odaadtam neki a kulcsot, hogy játsszék vele; ő aztán letérdelt a földre és föl se emelte többé a fejét. Egyre azt hajtogatta: — „Bocsáss meg,

bocsáss meg", — és odább tolt bennünket a kezével, hogy meg ne állítsuk a gépet, majd ezer gonddal, aggodalommal emelte föl és tette le megint a kis kocsikat, mintha üvegből volnának, óvta őket még a lehellettől is, nehogy meghomályosodjék rajtuk a festék és folyton törülgette, nézegette alulról, fölülről és oldalt: magában egyre mosolyogva.

Mi pedig mind körülálltuk és őt néztük: — a vékony nyakát, átlátszó kis fülét, amelyeket egyszer már véresen is láttam, mikor az apja megtépázta, — néztük a fölhajtott ujju bő kabátot, amelyből két fonyadt, vékony karocska bujt elő: és ezek a karok hányszor védték a sápadt, sovány arcot a meg nem érdemelt ütlegek ellen!...

Oh, ebben a pillanatban oda tudtam volna dobni a lábai elé minden játékomat, minden könyvemet, kivettem volna szám-ból az utolsó falat kenyeremet is, hogy odaadjam neki, levet-kőztem volna, hogy felöltöztethessem őt és letérdeltem volna elébe, hogy megcsókoljam a kezét.

— Legalább a vasutat neki ajándékozom — gondoltam.

Ehhez azonban ki kellett kérnem az apám beleegyezését is. És éppen, amikor erre gondoltam, éreztem, hogy a kezembe nyomnak egy szelet papirost... Az apám irta rá ceruzával:

— Precossinak tetszik ez a vasut. Neki nincs semmiféle játéka. Nem sug a szived semmit?...

Rögtön letérdeltem én is, fölmarkoltam két kézzel a gépet, a kocsikat, a sineket és mindent odatettem neki az ölébe, mondván:

— Ezt majd hazaviszed... a tied!

Rám bámult, nem értette meg.

— A tied, — ismételtem — neked adom.

Ekkor, még nagyobb álmélkodással, előbb az apámra, majd az anyámra nézett és azt kérdezte:

— De miért?

— Enrico neked ajándékozza, mert a barátja vagy, — szól

most az édesapám — mert szeret téged és meg akarja ünnepelni, hogy megkaptad a medáliát.

Precossi félénken kérdezte:

— És... szabad lesz... hazavinnem?

— Hát persze! — feleltünk neki mindnyájan egyszerre.

Már a küszöbön volt és még mindig nem mert elmenni. — Ah, milyen boldog volt!... Megint bocsánatot kért,— és az ajka mosolygott is, reszketett is egyuttal. Garrone segitett neki zsebkendőbe kötni a vasutat, s ahogy lehajolt, ropogott zsebében a sütemény, amellyel teletömtük.

— Egyszer majd eljösz a műhelybe, hogy lássad: hogyan dolgozik az apám — mondta Precossi. — Akkor majd adok neked szögeket.

Anyám néhány szál virágot tüzött a Garrone gomblyukába, hogy vigye haza édesanyjának az ő nevében. És Garrone mély, öblös hangján felelt:

— Köszönöm...

De a nagy fejét nem emelte föl: talán hogy ne lássuk a szemében tükröződő büszke, nemes örömöt és boldogságot?!

Kevélység.

Szombat, 11-ike.

És tessék csak elgondolni: az a Carlo Nobis tüntetően leporolja a kabátját, ha Precossi, elmenvén mellette, hozzáér! Ez a Nobis maga a megtestesült kevélység, mivel az apja nagyon gazdag. De hiszen a Derossi apja is gazdag!

Azt szeretné Carlo Nobis, ha egész külön, egyedül ülhetne egy padban; mindenkitől huzódozik, mert fél, hogy bepiszkolják; mindnyájunkra csak ugy félvállról néz, mindig kicsinylően, megvetően mosolyog: jaj, ha valaki a lábához ér, mikor kettős sorokban kimegyünk az osztályból! A legcsekélyebb semmiségért is csak ugy vagdossa társai fejéhez a durva sértéseket s mindjárt azzal fenyegetőzik, hogy megmondja az édesapjának.

Pedig az apja ugyancsak megszégyenitette, mikor a szenesember fiát megsértette!

Sohase láttam ehhez fogható rossz pajtást. Senkise beszél vele, senkise fog vele kezet, mikor hazamegyünk az iskolából, egy lélek se sug neki, mikor nem tudja a leckét. Ő se szeret közülünk senkit és szinleli, hogy legjobban megveti Derossit, mert ez az első eminens és Garronét, mert ezt mindenki szereti. Derossi azonban még csak rá se néz, Garonne pedig, mikor megmondták neki, hogy Nobis gunyolja, ezt felelte:

— Olyan buta módra kevély, hogy még azt se érdemli meg, hogy fejbeverjem.

Egyszer Coretti, mikor megvetően lemosolyogta a macskaszőrös sipkáját, ezt mondta neki:

— Eredj Derossihoz, ha meg akarod tanulni, hogy milyen az igazi ur!

Tegnap föladta a tanitó urnak a kalábriai fiut, hogy ez megrugja.

— Készakarva csináltad? — kérdezte a tanitó ur a kalábriaitól.

— Csak véletlenül, tanitó ur — felelte a kalábriai bátran és őszintén.

— Nagyon kötekedő vagy, Nobis — csóválta fejét a tanitó ur.

— Majd megmondom az édesapámnak — hencegett Nobis arcátlanul.

— Az apád pedig éppen ugy megszégyenit, mint a multkor — tört ki erre a tanitó ur haragosan. — És aztán az iskolában csak a tanitó itél és büntet: érted?...

Majd szelidebb hangon igy folytatta:

— Nézd csak, Nobis, változtasd meg a modorodat; légy jószivü és udvarias a társaidhoz. Látod, vannak itt urak és munkások gyermekei, gazdag és szegény fiuk, akik azért mind szeretik egymást, mint hogyha csak testvérek volnának. Miért nem vagy te is olyan, mint a többiek? Oly kevésbbé kerülne, hogy

mindnyájan szeressenek és te is boldogabb lennél: hidd el'... Nos, mit felelsz erre?

Nobis most is csak megvetően mosolygott, mint rendesen és hidegen felelt:

— Semmit, tanító ur.

— Ülj le — mondta a tanító ur. — Igazán sajnállak, mert szivtelen fiu vagy.

Ugy látszott, hogy ezzel vége van az esetnek; de a kőmüvesinas, aki az első padban ül, kerek arcát hirtelen hátrafordította Nobis felé, aki az utolsó padban ül és olyan sikerült, nagyszerü nyulszájat csinált neki, hogy az egész osztály hangosan fölkacagott. A tanító ur nagyon megszidta, de ő is kénytelen volt kezével eltakarni az arcát, mert szintén elmosolyodott. És vigyorgott Nobis is, de látszott rajta, hogy mérgelődik.

A munka sebesültje.

Hétfő, 13-ika.

Nobis méltó társa Frantinak; egyik se rendült meg ma délben, mikor szörnyü jelenet játszódott le a szemünk előtt. Mikor kijöttünk az iskolából, apámmal együtt néhány második osztályoson mulattunk, akik letérdeltek a földre és kabátjukkal meg a sipkájukkal törülgették a jeget, hogy simább legyen és jobban csuszkálhassanak rajta. Ekkor egyszerre csak egész kis népcsődület tartott felénk gyors léptekkel, mind komolyan, szinte ijedten és halkan beszélgetve.

Három rendőr jött a középen, mögöttük két ember hordágyat vitt. A fiuk mindenfelől odasereglettek és ez a tömeg felénk tartott. A hordágyon hanyatt feküdt egy ember, olyan sápadtan, mint a hulla, a feje ráhajlott egyik vállára, a haja összecsapzott a vértől és a szájából meg a füleiből is szivárgott a vér; a hordágy mellett ballagott egy szegény asszony, kis gyermeke a karján és ugy jajgatott, kiabált, mint az őrült:

— Meghalt!... Meghalt!... Meghalt!...

És az asszony mögött egy kis fiu zokogott, aki hóna alatt vitte a könyveit.

— Mi történt? — kérdezte az édesapám.

Aki mellettünk állt, elmondta, hogy kőmüves a szegény sebesült és leesett a negyedik emeletről, ahol dolgozott. A hordágyat vivő két munkás lihegve állt meg egy pillanatra pihenni. Sokan iszonyodva forditották félre az arcukat. Láttam, hogy a vöröstollas tanitó-kisasszony mind a két kezével támogatja az én volt tanitónőmet, aki majdnem elájult. Ugyanakkor valaki meglökte a könyökömet: a kis kőmüvesinas volt, halálsápadtan és egész testében remegve. Bizonyára az édesapjára gondolt...

És én is elgondolkoztam. Én legalább nyugodt lélekkel ülhetek az iskolában, mert tudom, hogy az édesapám otthon ül, dolgozik az iróasztalánál, ahol nem fenyegeti semmi veszedelem; de hány társam gondolhat szorongva az apjára, aki talán valami hidon, toronytetőn vagy gépkerék mellett dolgozik és egyetlen hibás mozdulat vagy félrelépés az életébe kerülhet?!... Van aztán sok fiu, akinek az apja katona és talán éppen csatában van, mikor a fia játszik.

A kis kőmüvesinas csak nézett, nézett és egyre jobban reszketett, mig végül az apám is észrevette és azt mondta neki:

— Menj haza, fiam; siess haza édesapádhoz: ő már bizonyosan otthon lesz és vár téged.

A kőmüvesinas el is ment, de majdnem minden lépésnél hátranézett. Közben a menet ujra elindult és a szegény asszony velőtrázó hangon sikoltozott:

— Meghalt!... Meghalt!... Meghalt!...

— Nem, nem, — csitították a szomszédjai — nem halt meg, dehogy halt meg!

De ő rájuk se hallgatott, csak tépte a haját. Ekkor fölháborodva szólalt meg valaki mellettem:

— Te még röhögsz?!

Ahogy arra fordultam, láttam, hogy egy szakállas férfi

fenyegetően néz Frantira, aki még most is vigyorgott. Ekkor a férfi ugy pofonvágta Frantit, hogy leesett a sipkája.

— Vedd le a süvegedet, bitang, — rivaltt rá — ha viszik előtted a munka sebesültjeit!

A menet ekkor már elhaladt és az utca középen végig véres csik jelezte a nyomát.

A fegyenc.

Péntek, 17-ike.

Ah, ennél furcsább eset bizonyára nem volt és nem is lesz ebben az esztendőben!

Édesapám tegnap reggel kivitt Moncalieri környékére, hogy megnézze azt a villát, amit nyárra ki akar bérelni, mert az idén nem megyünk Chieribe. A villa kulcsai az egyik tanitó urnál voltak, aki egyuttal titkára a tulajdonosnak is. Mikor megnéztük a villát, a tanitó ur meghivott bennünket egy pohár borra. Az asztalán a poharak közt, volt egy fatintatartó, kupformára faragva igen szép és furcsa véséssel. Mikor látta, hogy az apám nagyon nézi, igy szólt a tanitó ur:

— Ez a tintatartó nagyon kedves emlék. Hátha még a történetét tudná!

És aztán elmondta... Évekkel ezelőtt Torinóban volt tanitó és egy egész télen át bejárt tanitani a törvényszéki börtönbe is. A börtön templomában volt az iskola; egy gömbölyü terem és köröskörül, a magas csupasz falban sok-sok négyszögletes ablak volt, dupla keresztvasakkal és minden ablak mögött kis cella is volt és ebben ültek külön-külön a rabok. A tanitó ur fel és alá sétálgatva magyarázott a hideg, sötét templomban és a tanitványok mind ott voltak, a kis négyszögletes ablakok mögött, füzeteiket a keresztvasaknak támasztva, ugy hogy a sötét árnyékban éppen csak hogy az arcuk látszott: a sápadt, mogorva, ráncos arcok, torzonborz hajjal és hófehér szakállal, — tolvajok, gyilkosok és betörők riasztó arcai, melyekből szinte csak a villogó, figyelő szemek látszottak...

Volt köztük egy, a 78-as számu cellában, aki valamennyinél jobban figyelt és nagyon szorgalmasan tanult; ez mindig tiszteletlettudó, hálás szemekkel nézett a tanitóra. Még fiatal volt, fekete szakállas férfi: inkább szerencsétlen, mint gonosz; a mesterségére nézve ébenfa-esztergályos, aki hirtelen haragjában, hozzávágta a gyalut gazdájához, mert ez folyton üldözte és ingerelte. A gyalu oly szerencsétlenül érte a gazdája fejét, hogy ez belehalt a sebbe, a fiatal esztergályost pedig több évi fegyházra itélték.

Három hónap alatt megtanult irni-olvasni és folyton olvasott; aztán, mennél többet tanult, annál jobb és jámborabb lett, a bünét pedig keservesen megbánta. Egy napon, mikor az előadásnak már vége volt, intett a tanitónak, hogy jöjjön oda az ablakhoz s aztán szomoruan adta hirül, hogy másnap hajnalban elviszik Torinóból, hogy kitöltse büntetését a venezini fegyházban. Elbucsuzott hát a tanitó urtól és végül alázatos, megindult hangon kérte, hogy engedje megérinteni a kezét... A tanitó erre benyult a rácson és melegen megszoritotta a szegény rab kezét.

— Köszönöm, köszönöm! — suttogta a rab és megcsókolván a tanitó kezét, gyorsan eltünt.

És a tanitó ur keze, mikor visszahuzta, tele volt könnyekkel... Attól fogva nem is látta többé a 78-as számu rabot és az eset óta hat esztendő telt el.

— Már eszembe se jutott az a szerencsétlen, — folytatta a tanitó ur — mikor tegnapelőtt reggel bekopogtat nálam egy ismeretlen férfi, nagy fekete szakállal, amelybe már ősz szálak is kezdtek vegyülni és azt kérdi tőlem: — „Ön-e ez és ez a tanitó?“ — „Hát ön kicsoda?“ — kérdezem tőle én.

— „A 78-as számu rab vagyok, — felelte az ismeretlen látogató — hat esztendővel ezelőtt ön tanitott meg irni és olvasni. Ha még emlékszik rá: az utolsó lecke után még kezet is fogott velem. Most kitöltöttem a büntetésemet és... azért jöttem, hogy

megkérjem: fogadjon el tőlem egy kis emléket, amit a börtönben csináltam... Ugy-e, szeretettel fogadja, tanító ur?"

— Én szólni se tudtam, — folytatta a tanító ur — annyira meglepett ez a látogatás. Ő pedig vonakodásnak vélte a hallgatásomat és szomoruan nézett rám, mintha mondaná:

— „Hat esztendő szenvedése se volt hát elég, hogy megtisztuljon kezem a vértől?!"...

— És annyi fájdalom volt a tekintetében, hogy rögtön kinyujtottam a kezemet az övé után, amelyet melegen megszoritottam és átvettem az emléket is. Tessék, ez az...

Figyelmesen megnéztük a tintatartót; ugy látszott, hogy a szegény rab nem rendes szerszámokkal, hanem csak valami szöggel vagy vasdarabbal dolgozta ki, de igen finoman és nagy türelemmel; keresztben egy füzeten tollszár volt kivésve, ezzel a körirással: „Mesteremnek — Emlékül a 78-as rab — Hat esztendő"... És alatta, kisebb betükkel: „Remény és Szorgalom"...

A tanító ur semmi többet nem mondott és mi hazamentünk. De az egész uton — Moncalieritól Torinóig — nem birtam kiverni fejemből a vasrács mögött figyelő szegény rabot, az elbucsuzást a tanitójától, a tintatartót, melyet a fegyházban csinált s amely oly sok dolgot jelentett, — ugy hogy még éjszaka is erről álmodtam és még ma délelőtt is ez járt az eszemben... nem is sejtvén, hogy micsoda meglepetés várakozik rám az iskolában.

Alighogy beültem a padba, Derossi mellé — mert most ő a szomszédom — mindjárt elmondtam neki a fegyenc meg a tintatartó történetét, és hogy keresztben egy füzeten egy tollszár van kivésve, meg hogy körüskörül micsoda fölirás van rajta, alatta pedig ez: — „Hat esztendő"... Amikor Derossi hirtelen fölugrott és hol rám nézett, hol meg Crossira, a zöldséges kofa fiára, aki éppen előttünk ült a padban és most, háttal fordulva felénk, a számtani föladatával bajlódott.

— Csitt! suttogta halkan, megragadván a karomat — hát nem tudod?... Crossi éppen tegnapelőtt mesélte nekem, hogy az apja megjött Amerikából és látott nála, de csak futólag, egy fából faragott téntatartót, amelynek kupos formája volt és egy füzet meg egy tollszár is volt rajta... Egész bizonyosan ez az... Hat esztendő!... Crossi azt mondta, hogy az apja Amerikában van, pedig be volt zárva... Crossi még kicsike volt, mikor a szerencsétlenség történt: nem is emlékszik rá, az anyja pedig megcsalta, úgy hogy Crossi nem is tud semmit. Vigyázz, nehogy egy szót is elejtsünk erről az esetről! Ne szólj róla soha senkinek!

Nekem a szavam is elakadt, — csak néztem, merőn bámultam Crossira. És ekkor Derossi odaadta a saját számtani föladatát Crossinak, hogy másolja le arról, ajándékozott neki két uj tollat és elvette tőle a havi elbeszélést, amit a tanító ur adott neki, hogy másolja le, és ő maga másolta le Crossi helyett. Aztán szeretettel megcirógata Crossit, velem pedig megfogadtatta becsületszóra, hogy hallgatni fogok, mint a sir. És mikor kimentünk az osztályból, hirtelen odasugta nekem:

— Tegnap az apja volt itt érte; ma is bizonyára ő jön el: tégy ugy, mint én!

Lementünk az utcára és Crossinak az apja valóban ott volt, kissé félrehuzódva: már őszbecsavarodó, fekete szakállas férfi, meglehetősen kopott ruhában, sápadt, gondterhes arccal. Derossi kezet fogott Crossival, hogy az apja is látta és hangosan mondta:

— Szervusz, Crossi, a viszontlátásra!

Mosolygva és gyöngéden megcirógatta Crossi arcát és én is ugyanugy cselekedtem. De, amig ezt csináltuk, Derossi is vérpiros lett meg én is; Crossinak az apja pedig figyelmesen, jóságos hálával nézett ránk, — de azért a tekintetében volt valami nyugtalan gyanakvás, amitől elszorult a szivünk.

A „tata" ápolója.

— *Havi elbeszélés.* —

Szombat, 18-ika.

Csunya, esős márciusi reggel volt, mikor egy kis parasztgyerek, bőrig ázva és nyakig sárosan, hóna alatt a kis batyuja, beállított a nápolyi „Zarándok-kórház" portásához egy levéllel és az apja felől kérdezősködött. Szép, halványarcu, barna fiu volt, nagy, okos szemekkel és piros ajkakkal, melyek közül kivillogott a hófehér fogsor. Valamelyik faluból jött, Nápoly környékéről és az apját kereste, aki egy évvel azelőtt ment el dolgozni Franciaországba, ahonnan most tért haza, de mikor néhány nappal előbb Nápolyban partraszállt, hirtelen megbetegedett és csak éppen annyi ideje volt, hogy megirhatta a családjának, hogy megérkezett, de be kellett feküdnie a kórházba. A felesége kétségbeesett erre a hirre, de nem mozdulhatott ki a házból, mert a kis lánya betegen feküdt s még ezenkivül is volt még egy kis fia, akit szintén gondoznia kellett. Elküldte hát néhány garassal a legidősebb fiát, hogy ápolja az édes apját: — a „tatát", ahogy a gyerek az apját hivta.

A fiatal gyerek tiz mértföldet gyalogolt a szakadó esőben s aztán átadta apja levelét a portásnak, aki futólag belepillantott, aztán szólt az egyik ápolónak, hogy vezesse apjához a fiát.

— Aztán ki az apja? — kérdezte az ápoló.

A fiu, reszketve, hogy esetleg rossz hirt hallhat, megmondta az apja nevét. Az ápoló azonban nem emlékezett ilyen nevü betegre.

— Nem külországból jött? — kérdezte — és nem napszámos?... Öreg ember?

— De az, napszámos — felelte a fiu, még jobban szorongva és reszketve. — Nem nagyon öreg; de külországból jött.

— És mikor jött? — kérdezte tovább az ápoló. — Mely napon vettük föl a kórházba?

— Azt hiszem, öt napja — felelte a fiu, megnézve, hogy az apja levele mely napon kelt.

Az ápoló gondolkodott egy kicsit; aztán, mintha hirtelen eszébe jutna, fölkiáltott:

— Ah, megvan!... Negyedik terem... a sarokban. Ez az... No, gyerünk.

— És nagyon beteg? — kérdezte a gyerek szorongva. — Hogy van az apám, kérem?

Az ápoló csak ránézett a gyerekre, de nem felelt. Intett neki a fejével és előre sietett:

— Gyere velem!

Fölmentek a második emeletre, végigmentek a hosszu, széles folyosón és végre megálltak a terem nyitott ajtaja előtt. A teremben két hosszu sorban állltak az ágyak egymás mellett. Az ápoló bement és a gyerek mindenütt utána; félénken tekintgetett jobbra-balra, szeme megakadt a betegek sápadt, aszott arcán, akik közül néhány csukva tartotta a szemét, mintha már meghalt volna, mig mások sárga nyilt szemekkel, révedezve bámultak a semmibe, mintha nagyon rettegnének. Többen ugy nyögtek és jajgattak, mint a kis gyerekek. A nagy terem sötét volt és tele erős, csipős orvosságillattal, mint a patika. Két apáca, a kezükben orvosságosüvegek, némán jártak-keltek a betegek között.

Mikor odaértek a terem végébe, az ápoló megállt az egyik ágy fejénél, széthuzta az ágy függönyét és a betegre mutatva, igy szólt a fiunak:

— Na, itt van az apád.

A gyerek görcsös zokogásra fakadt és, elejtvén a batyuját, odaborult a beteg vállára, megfogta egyik kezét, mely erőtlenül hevert a takarón és összevissza csókolta azt. A beteg nem szólt, nem mozdult, csak hagyta, hogy a fiu azt tegyen vele, amit akar.

Most fölkelt a fiu, még jobban megnézte az apját és ujra keservesen zokogni kezdett. Most a beteg hosszasan ránézett a

fiura és ugy rémlett, hogy megismeri; de szólni még mindig nem szólt semmit.

Szegény „tata", — mennyire megváltozott! A fiu sohase ismerte volna meg; a haja megőszült, a szakálla megnőtt, az arca megdagadt és vérpiros volt, pofacsontjain megfeszült a fényes bőr, szemei aprók voltak, az ajkai duzzadtak, egész arca torzra változott, — csak a homlok volt régi meg a szemöldöke; lassan, zihálva, fájdalmasan vett lélegzetet.

— Tata, tatuskám! — mondta a gyerek. — Én vagyok itt, hát nem ismersz?... Ciccillo vagyok, a te fiad és hazulról jövök, az édesanyám küldött. Nézz meg jól, tata: hát csakugyan nem ismersz meg?... Csak egy szót, egyetlen egy jó szót szólj hozzám!

A beteg azonban meg se moccant többé, csak zihálva lélegzett tovább. Ekkor a gyerek leült melléje a székre és lassan sirdogálva várt, várt, — maga se tudta, mire. Le nem vette volna szemét az apja arcáról és egyre azt hajtogatta magában:

— Majd csak jön erre valami orvos. És megmondja, hogy mi a baja.

Egészen elmerült szomoru gondolataiba és visszaemlékezéseibe; eszébe jutottak az édesapja kedveskedései, amikor még otthon volt, aztán az indulás napja, amikor elbucsuzott tőle a hajón, a sok szép remény, amit az egész család ehhez az utazáshoz füzött, szegény édesanyja kétségbeesése, mikor a levél megjött a rossz hirrel... és ekkor összeborzadt a halál gondolatára: látni vélte az apját holtan, — az anyját talpig gyászban — az egész kis családot nagy nyomorban...

Sokáig, nagyon sokáig ült már igy összetörve, mikor valaki gyöngéden megérintette a vállát. A fiu hirtelen összerezzent és föltekintett: a kedves testvér — az egyik apáca — állt előtte.

— Mi baja van az édesapámnak? — kérdezte tőle hirtelen.

— Ez a beteg az édesapád? — kérdezte a kedves testvér gyöngéden.

— Az apám, — bólintott a gyerek — eljöttem, hogy meglátogassam. Mi baja van, kérem?

— Bátorság, fiam, — felelte a kedves testvér — mindjárt itt lesz az orvos.

Többet nem is szólt, hanem ment tovább, a többi betegekhez.

Félóra mulva csöngettek valahol az udvarban és nemsokára bejött az orvos, akit a segédje kisért; mögötte jött a kedves testvér meg egy ápoló. Megkezdődött a szemle, egyik ágytól a másikig. Ez a várakozás szinte egy örökkévalóság volt a gyereknek és ahogy az orvos közeledett, ugy nőtt a szorongása is. Végre odaért a szomszédos ágyhoz; öreg, hajlott hátu ember volt az orvos, az arca jóságos és komoly. Még mielőtt elmozdult volna a szomszédos ágytól, a gyerek már fölkelt a székről és sirni kezdett. Az orvos kérdően nézett rá, majd odafordult a kedves testvérhez, aki halkan mondta:

— A beteg fia; ma reggel érkezett meg a falujából. Azóta itt ül az apja mellett.

Az öreg orvos jóindulattal rátette kezét a gyerek vállára, aztán a beteg fölé hajolt, megtapogatta az érverését, a homlokát, kérdezett egyet-mást a kedves testvértől, aki azt felelte:

— Nincs semmi változás.

Az orvos pár pillanatig tünődött, majd azt mondta:

— Folytassák, kérem, az eddigi kezelést.

A gyerek most két kézre fogta a bátorságát és siró hangon, szepegve kérdezte:

— Mi baja van az édesapámnak?

— Légy bátor és erős, fiam, — mondta az orvos és ismét rátette kezét a gyerek vállára. — Csontszú van az arcában. A betegség sulyos, de még van remény. Ápold szegényt. Jól eshetik neki, hogy láthat téged.

— De mikor meg se ismer! — tört ki a gyerek kétségbeesve.

— Majd megismer... talán már holnap. Reméljük a legjobbat, csak légy erős.

A gyerek még sok mindent szeretett volna kérdezni, de nem mert, az orvos pedig tovább ment. És ekkor Ciccillo fölcsapott betegápolónak. Mivel máshoz nem értett, folyton igazgatta a beteg takaróját, minduntalan megfogta a kezét, elhajtotta róla a legyeket, ha nyögött, mindjárt odahajolt hozzá, ha a kedves testvér inni hozott a betegnek, ő vette el a poharat és itatta meg és a kanalas orvosságot is ő adta be, mikor szükség volt rá

A beteg ránézett néha, de nem látszott rajta, hogy megismeri. De azért a tekintete egyre tovább és tovább pihent meg rajta, kivált mikor a gyerek a könnyes szemeit törülgette.

Igy telt el az első nap. Éjjel a gyermek két összetolt széken aludt, a nagy terem egyik szögletében és reggel mindjárt folytatta irgalmas hivatását. Ezen a napon ugy látszott, mintha az öntudat és eszmélet sugara fölragyogna a beteg szemében. A gyermek gyöngéd, szerető szavaira mintha a hála kifejezése villanna föl egy-egy pillanatra a tekintetében és egyszer az ajkai is megmozdultak, mintha mondani akarna valamit. Mikor egy-egy rövid szundikálás után fölnyitotta a szemeit, ugy tetszett, hogy rögtön kis ápolóját keresi és az orvos, aki ezen a napon kétszer nézte meg a betegeit, szintén azt mondta, hogy valamivel jobban van a „tata". Estefelé pedig, mikor a gyerek megitatta, ugy rémlett, mintha futó mosolygás vonaglott volna végig a duzzadt ajkakon.

A gyerek valósággal ujra éledt és reménykedni kezdett. És, abban a hitben, hogy a „tata", ha kissé hiányosan is, de azért megérti: hosszasan beszélt neki az édesanyjáról, a kis öccséről, a kis hugairól, a hazatérésről és forró szeretettel biztatta, vigasztalta, hogy csak legyen nyugodt, mig meg nem gyógyul. És ámbár néha még kételkedett, hogy ugyan megérti-e a „tata", azért mégis csak beszélt neki, mert azt gondolta, hogy — ha nem is ért meg mindent — azért mégis örömmel hallgatja

a szavait, amelyekbe beleöntötte szomoru szivének minden gyöngédségét...

Igy telt el a második, a harmadik, majd a negyedik nap is, kisebb javulásokkal és hirtelen visszaesésekkel a beteg állapotában és a gyerek annyira testestől-lelkestől uj hivatásának élt, hogy naponta csak egyszer-kétszer evett néhány falat kenyeret és sajtot, amit a kedves testvér hozott neki és szinte nem is tudta, hogy mi történik körülötte, — nem látta a haldokló betegeket, az éjjel hirtelen segitségül hitt kedves testvéreket, a kétségbeesetten siránkozó látogatókat, akik minden reménység nélkül távoztak, — nem látta és nem hallotta a kórházi életnek mindazokat a fájdalmas és sötét jeleneteit, amelyek bármely más alkalommal megdöbbentették és lesujtották volna. Az órák és a napok egyre multak és ő mindig ott volt a „tata" ágya mellett, tele figyelemmel, gyöngédséggel, — szorongva leste minden sóhajtását, minden pillantását: — idegesen hányódva a biztató reménység és a lesujtó csüggedés között.

Az ötödik napon váratlanul rosszabbul lett a beteg. Az orvos, mikor megkérdezték, csak a fejét csóválta, mintha mondaná, hogy „mindennek vége", — s a gyerek zokogva roskadt le a székre. Csak egy dolog volt, ami mégis vigasztalta. Ugy rémlett neki, hogy a beteg, noha az állapota rosszabbra fordult is, fokozatosan mégis kezdte visszanyerni az eszméletét. Egyre merőbben nézte a fiut, a növekvő gyöngédség kifejezésével és nem akart többé se inni, se bevenni, csak az ő kezéből és egyre jobban erőltette az ajkait a beszédre, mintha mondani akart volna valamit. És ezt néha oly szemmelláthatóan akarta, hogy a gyermek ilyenkor erősen megragadta a karját, a hirtelen reménységtől sarkalva és szinte ujjongva, hogy bátoritja:

— Csak türelem, tata! Majd meglátod, hogy meggyógyulsz és aztán elmegyünk innen, haza az édesanyához: csak türelem és bátorság, tata!

Délután négy óra volt és a gyermek ismét csupa remény

és gyöngédség volt, tele örömmel, hogy a „tata" megint szólni akart, — mikor a terem ajtajához közel lépéseket hallott és egy mély zengő hang ezt a három-négy szót mondta: — „A viszontlátásra, kedves testvér!" — és ez a pár szó belefojtotta a hangot a gyerek torkába, aki villámgyorsan talpra ugrott.

Ugyanebben a pillanatban egy férfi lépett be a terembe, a kezében nagy batyu és utána jött a kedves testvér. A gyermek hangosan fölsikoltott és oly mozdulatlanul állt, mintha odaszögezték volna a padlóhoz. A férfi arra fordult, egy pillanatig ránézett, aztán ő is nagyot kiáltott:

— Ciccillo!...

Odaugrott a fiához, aki zokogva roskadt az apja karjaiba. A kedves testvérek, az ápolók, az ügyeletes orvos mind odaszaladtak és álmélkodva álltak körül őket. A gyermek nem tudott szólni: — hiszen ez volt az igazi „tata" és nem az, akit már ötödnapja ápolt!

— Oh, Ciccillo fiam! — kiáltott föl az apa, miután ránézett a betegre és összevissza csókolta fiát. — Mi ez, fiam, Ceccillo? Hát másnak az ágyához vezettek? Én meg egészen odavoltam, hogy miért nem jösz, mikor pedig az édesanyád megirta, hogy elküldött!... Szegény Ciccillo! Aztán hány napja vagy már itt? És hogy történt ez a tévedés? Ahogy látod, én hamar szabadultam és már kutyabajom! Hát az édesanyád? És Concettella? Meg a többi kicsi hugod hogy van? Engem éppen most bocsátottak el. Gyerünk hát, fiam... Oh, Uram-Istenem, ugyan ki hitte volna ezt?!

A gyermek gyorsan elmondta pár szóban, hogy odahaza nincsen semmi baj.

— Oh, milyen boldog vagyok! — dadogta örömmel. — De boldog vagyok, tata! Milyen rossz napjaim voltak!... Ha tudnád, tata!

Egyre ölelte, csókolta az apját, de azért nem mozdult.

— No gyere hát, — nógatta az apja. — Még estére haza is érhetünk. Mozogj, fiam.

Kezénél fogva huzta a fiut ez azonban megfordult és a betegét nézte.

— Nos, jösz-e már? — békétlenkedett az apja, csodálkozva, hogy mit akar ez a gyerek.

Ciccillo még egyszer visszanézett a betegre, aki éppen ebben a pillanatban nyitotta ki a szemeit és merően ránézett... Erre aztán kitört a fiuból a szóáradat:

— Nem, tata: várj, kérlek... látod... nem mehetek. Itt van ez az öreg. Öt napja ápolom már. Mindig csak engem néz. Azt hittem, hogy te vagy. Nagyon megszerettem. Most is rám néz, én adok neki inni, azt akarja, hogy mindig mellette legyek, most nagyon beteg, légy türelemmel... nincs bátorságom, hogy itt hagyjam; nem tudom, miért, de nagyon fájna. Majd csak holnap megyek haza, hadd maradjak még itt egy kicsit, nem volna szép, ha itt hagynám... nézd csak, hogyan néz rám, nem tudom, hogy kicsoda, de látod, hogy kiván, szeret engem és egyedül halna meg... oh, hadd maradjak itt, édes tata!

— Brávó, csöppség! — helyeselt hangosan a segédorvos.

Az apa habozva állt ott, hol a fiára, hol a betegre nézve; majd megkérdezte:

— Ki ez? — és a betegre mutatott.

— Olyan napszámos, mint maga, — felelte a segédorvos. — Ez is külföldről jött és ugyanaznapon vettük föl a kórházba, mikor magát. Nem volt eszméletén, mikor behozták és azóta se szólt egy szót se. Talán neki is van családja valahol messze. Azt hiszi talán, hogy a kis Ciccillo az ő fia...

A beteg folyton a gyereket nézte, és ekkor az apa igy szólt fiának:

— Akkor maradj itt.

— Ugy se sokáig kell itt maradnia — mondta halkan a segédorvos.

— Maradj itt — ismételte az apa. — Látom, hogy van szíved. És sietek haza, hogy megnyugtassam az anyádat. Itt hagyok öt lirát, hogy legyen pénzed. Isten veled, édes fiam. A viszontlátásra.

Megölelte a fiát, homlokon csókolta és elment. A gyermek pedig visszaült az ágy mellé és ugy rémlett neki, mintha földerült volna a beteg arca. És Ciccillo megint betegápoló lett: de most már nem sirt, hanem még nagyobb gyöngédséggel és türelemmel ápolta a szegény öreget. Megint inni adott neki, megigazgatta a takaróját, simogatta a kezét, gyöngéden vigasztalta és bátoritotta. Ápolta egész nap és egész éjjel és mellette maradt még a rákövetkező napon is.

Ám a beteg állapota egyre sulyosabb lett; az arca violaszinüre vált, a lélegzete elfulladt, az idegessége növekedett, gyakran hörgött és fölkiáltott, az egyik arca borzalmasan földagadt. Az esti látogatásnál az orvos azt mondta, hogy nem éri meg a reggelt.

Ciccillo ekkor megkétszerezte a gyöngédségét és gondosságát; egy pillanatra se vette le szemeit a betegről, aki szintén csak öt nézte, nézte és időnként nagy erőfeszitéssel próbálta mozgatni az ajkait, mintha szólni akarna és időnként végtelen gyöngédség sugárzott a szemeiből, amelyek egyre kisebbek lettek és lassanként elfátyolosodtak. És ezen az éjszakán a gyermek addig virrasztott, mig az ablakokon átderengett a hajnali szürkület és bejött a kedves testvér... Az apáca odalépett az ágyhoz, rápillantott a betegre és gyorsan kisietett a teremből. De pár pillanat mulva már ismét visszajött a segédorvossal és egy betegápolóval, aki lámpást is hozott.

— Az utolsó pillanatokat éli — mondta a segédorvos.

A gyermek megragadta a beteg kezét. Ez kinyitotta a szemét, ránézett a gyermekre s aztán ismét fáradtan lehunyta szempilláit... És Ciccillónak ugy tetszett, hogy a beteg megszoritotta az ő kezét.

— Megszorította a kezemet! — kiáltott föl.

A segédorvos a beteg mellére hajtotta a fejét és ugy maradt néhány pillanatig. Amikor fölegyenesedett, a kedves testvér levette a falról a feszületet és ráfektette a beteg mellére.

— Meghalt? — kiáltott föl a gyermek szorongva.

— Most már elmehetsz, fiam — mondta a segédorvos. — Elvégezted a te szent munkádat. Menj és légy boldog, ahogy megérdemled. Isten segiteni fog, mert jó szived van. Isten veled, fiam!

A kedves testvér, aki elment egy pillanatra, most visszajött egy kis ibolyabokrétával, melyet az ablakpárkányon álló pohárból vett ki; odaadta a gyermeknek és igy szólt:

— Nincs semmim, amit adhatnék neked. Fogadd ezt emlékül a kórházból.

— Köszönöm — felelte a gyermek, mig egyik kezével elvette a bokrétát, a másikkal letörülte kicsorduló könnyeit. — De nagyon messzire kell mennem gyalog és addig tönkre menne ez a szép virág.

Ezzel szétszórta az ibolyákat a halott ágyára és igy folytatta:

— Itt hagyom emlékül az én szegény halottamnak. Köszönöm, kedves testvér. Köszönöm, orvos ur...

Majd a halotthoz fordult:

— Isten veled...

És keresvén, hogy milyen néven szólitsa, hirtelen ajkaira tört az édes név, amelyen öt napon át becézte és szólitgatta; ezzel bucsuzott el hát tőle:

— Isten veled, tata!

És aztán, hóna alá csapván kis batyuját, lassan, a fáradtságtól összetörve, elindult szülőfaluja felé... Odakint éppen hasadt a hajnal.

A kovácsmühelyben.

Vasárnap, 19-ike.

Precossi pénteken este eljött hozzám és eszembe juttatta, hogy menjek megnézni a kovácsműhelyt. amely lent van az utcában és szombaton reggel, mikor sétálni mentem az apámmal, meg is látogattuk őt. Mikor már közel voltunk, egyszerre csak látom ám, hogy a Garoffi szalad ki onnan, kezében egy csomag és csak ugy röpdösött rajta a malaclopó-köpenyeg, mely alá a „portékáit" szokta rejteni. Ah, most már tudom, hogy hol szerzi a vasrészeket, amit régi képes ujságokért cserél be!

Mikor megálltunk a küszöbön, megpillantottuk Precossit, aki egy téglarakáson ült és térdeire fektetve a könyvét, tanulta a leckét. Rögtön fölkelt és bevezetett bennünket: — nagy, tágas terem volt a műhely, tele szénporral, a falakon pedig egész csomó mindenféle kalapács, harapófogó, vasrud és reszelő függött; az egyik sarokban parázslott a tüz, melyet az inas éppen fujtatóval élesztett.

Az öreg Precossi az üllő mellett állt, az egyik segéd pedig a tüzben tartotta a vasat.

— Ah, itt vannak! — mondta a kovács, mihelyt meglátott bennünket és levette a sipkáját — az a kedves, derék fiu, aki vasutakat ajándékoz?!... Eljött megnézni, ugy-e, hogy hogyan dolgozunk?... Na, most majd mindjárt megláthatja.

Mosolyogva mondta ezt és az arca már nem volt mogorva, se a szeme nem volt vérbeborult. A segéd most kivette a tüzből a vasrudat, amelynek egyik vége izzóvörös volt és a kovács rátette ezt a végét az üllőre. Korlátvasat akart kovácsolni belőle, — olyan kétfelé görbülő tartót, aminőt az emeletre vezető lépcsők mentén alátámasztják a korlátot.

Fölvett egy hatalmas kalapácsot és elkezdte verni a vasat, ide-odatolva az izzóvörös végét az üllőn, miközben egyre forgatta is; és csodálatos volt látni, amint a vasrud, a kalapács gyors és biztos ütései alatt, hajladozott, meggörbült és lassan-

ként átalakult összepöndörödő falevéllé. Mintha csak agyag lett volna az izzó vas a pöröly alatt, ugy engedelmeskedett neki!... A kis Precossi pedig közben egyre minket nézett, — az arca szinte sugárzott a büszkeségtől, mintha mondaná:

— Látjátok, hogyan dolgozik az édesapám?

— Nos, látta-e, urfi, hogyan készül? — kérdezte tőlem a kovács, mikor elkészült vele.

Odatartotta elém a vasrudat, amely most olyan forma volt, mint a püspökök pásztorbotja; aztán félretette és egy másikat dugott a tüzbe.

— Igazán nagyon jól sikerült — bólintott az édesapám, elégedetten.

Majd félig tréfásan, félig csipkelődve tette hozzá:

— Most már jól megy a munka, ugy-e?... Megjött hozzá a kedve?

— Meg, hál' Istennek, — felelte a kovács, letörülve homlokáról a verejtéket és kissé elpirulva. — És tudja-e, hogy ki hozta meg a kedvemet?

Édesapám szinlelte, hogy nem érzi a célzást, mire a kovács, a fiára mutatva, igy folytatta:

— Ez a derék fiu... ez a szorgalmas tökmag, aki tanult és becsületet hozott az apjára, mig az apja... korcsmázni járt és ugy bánt vele, mint a kutyával! De mikor megláttam azt a medáliát... Ah, édes, jó fiam: te kis Hüvelyk Matyi... jer közelebb, hogy jobban megnézhesselek!

A kis Precossi mindjárt odaszaladt, az apja pedig fölállította az üllőre és ugy fogta a hóna alatt.

— Törüld csak le a verejtéket ennek a rossz apádnak a homlokáról — mondta tréfásan.

És akkor a fia addig csókolta az édesapja kormos, fekete arcát, mig az övé is fekete lett tőle.

— Igy van jól! — mondta a kovács és megint letette fiát a földre.

— Valóban igy van jól, Precossi! — kiáltott föl elégedetten az édesapám.

Elbucsuztunk tőlük és kifelé mentünk már a műhelyből, mikor a kis Precossi odaugrott hozzám... „Bocsáss meg!" — mondta halkan és egy csomag szöget dugott a zsebembe, mire én meghivtam, hogy utolsó farsang napján jöjjön el hozzánk és a mi ablakunkból nézze végig a menetet.

— Te neki ajándékoztad a vasutadat, — mondta apám, miközben hazafelé mentünk — de ha minden kocsija szinarany lett volna és gyöngyökkel teli: akkor is csekély ajándék lett volna ennek az áldott jó gyermeknek, aki átgyurta és jobbá tette az édesapja szivét!

A kis pojáca.

Hétfő, 20-ika.

Az egész város forr és pezseg, mert farsang utólja van; minden téren komédiás bódék és panorámák vannak; a mi ablakaink alatt is van egy ponyva-cirkusz, amelyben öt lóval dolgozik egy kis velencei társulat.

A cirkusz a tér közepén áll; egyik sarokban van három nagy kocsi, ahol a komédiások laknak, alszanak és átöltözködnek; három kis házikó kereken: mindegyiken vannak kis ablakocskák meg kémény is, amely folytonosan füstölög; a kis ablakok közt pedig kötél van kifeszitve és ezen száradnak a gyerekek ruhái, fehérneműje. Van köztük egy anya is, aki szoptat és egy másik kis fiut etet, este pedig a kötélen táncol.

Szegény emberek! Csufságból hivják őket „komédiások"-nak, pedig becsületesen keresik a kenyerüket, mulattatják a nézőket és... hogyan fáradoznak, dolgoznak! Egész nap lótnak-futnak a cirkusztól a kocsikhoz és vissza és csak trikóinget viselnek ebben a nagy hidegben is. Csak futtában, állva esznek néhány falatot, mikor egy-egy percre kiszaladhatnak a cirkuszból; és az is megesik, hogy amikor a cirkusz már zsufolva van,

hirtelen szél támad, földtépi a ponyvát, eloltja a lámpásokat, — és akkor vége az előadásnak! Vissza kell adniuk a pénzt és egész éjszaka dolgozhatnak, mig ismét fölállitják a ponyvákat és sátorfákat.

Van köztük két kis fiu is, akik szintén játszanak; édesapám ráismert a kisebbikre, mikor átment a piacon: — ez a tulajdonos fia, akit már a mult évben is láttunk lóháton ugrálni, de akkor a Viktor Emánuel-téren volt a cirkusz. Azóta nagyot nőtt, lehet már nyolcéves is és nagyon kedves fiu, szép, kerek arccal, fekete göndör fürtökkel, amelyek sehogyse férnek el a hegyes süvege alatt. Pojácának öltöztetik, belebujtatják egy nagy, zsákforma-ruhába, amelynek borjuszáju, széles ujjai vannak, nagy fekete foltokkal fehér alapon és vászoncipőket huznak a lábára.

Igazi eleven-ördög és mindenki szereti. És mindent elvégez a ház körül is. Korán reggel nagykendőbe bugyolálja magát és tejet hord az édesapja házikójába; aztán elmegy a lovakért a Bertola-utcai istállóba; karján babusgatja a legkisebbik öccsét, aki még pólyásbaba; behordja a cirkuszba az ugróabroncsokat, a légtornászok vasrudjait, a köteleket, kisöpri a kocsit, tüzet rak: mikor pedig pihenője van, mindig az anyja körül ugrándozik. Az édesapám folyton lesi az ablakból és egyebet se tesz, csak róla beszél meg a szüleiről, akik, ugy látszik, jó emberek, mert nagyon szeretik a gyermekeiket.

Egy este mi is elmentünk a cirkuszba; hideg volt és alig volt közönség; de azért a kis pojáca egyre sürgött-forgott és mindent elkövetett, hogy megnevettesse ezt a kevés közönséget is. Egymásután csinálta a halálugrásokat, belekapaszkodott a lovak farkába, cigánykereket hányt, járt a kezén, — mind csak egyedül — és énekelt, mosolygott, tréfált, hogy csak ugy ragyogott az édes kis barna arca. És az apja, aki vörös frakkot meg fehér nadrágot viselt, nagyokat pattintgatott az ostorával és mind csak a fiát nézte, — de nagyon szomoru volt.

Az apám meg is sajnálta és másnap, mikor Dellis ur, a hires festő, meglátogatott bennünket, szóba hozta a dolgot. Hogy ezek a szegény emberek menyire törik magukat és még sincsen se közönségük, se bevételük!... És az a kis fiu annyira tetszik neki! Ugyan mit lehetne tenni értük?... És akkor a festőnek nagyon jó ötlete támadt.

— Irj egy szép cikket az „Ujság"-ba, — mondta neki — hiszen tudsz irni! Ird meg, hogy milyen csodagyerek ez a kis pojáca, én pedig megrajzolom az arcképét. Az „Ujság"-ot mindenki olvassa: és legalább egyszer zsufolásig megtelik a cirkusz.

Igy is cselekedtek. Édesapám megirta a cikket, — nagyon szép volt, tele humorral és tréfával: — elmondott mindent, amit az ablakból láttunk: ugy hogy akik olvasták, mind kedvet kaptak rá, hogy megismerjék és megcirógassák a kis pojácát. A festő nagyon kedvesen lerajzolta a szép, mosolygó fiuarcot, — és az egész szombaton este jelent meg az „Ujság"-ban. És ime, — a vasárnapi előadásra csak ugy özönlött a nép a cirkuszba. Már előre meghirdették, hogy:

„A kis pojáca jutalomjátéka"...

Édesapám is „kis pojácá"-nak nevezte el az „Ujság"-ban.

Mi is elmentünk erre az előadásra és édesapám az első sorba váltott jegyet. A bejárat két oldalára ki volt függesztve az „Ujság" szombat esti száma az arcképpel. A cirkusz tömve volt; sok nézőnek a kezében ott volt az „Ujság": ezt mutogatták a kis pojácának, aki kacagott boldogságában és hol ide futott, hol amoda.

De örülhetett is! Mert soha még ujság nem tisztelte meg ennyire és a pénztár ládikója is szinültig megtelt. Az édesapám én mellettem ült. A nézők közt sok ismerősünk volt; közel ahhoz az ajtóhoz, amelyen a lovak bejártak, állt a tornatanárom, aki együtt harcolt Garibaldival; szemben velünk, a második helyen, ott ült a kis kőmüvesinas, kerek arcával, óriástermetü apja mellett... s mihelyt engem meglátott, nyomban nyulszájat

csinált rám. Valamivel odább láttam Garoffi, aki a nézőket számolta és mindjárt kivette az ujjain, hogy mennyi lehet a bevétel. Nem messze tőlünk, szintén az első helyen, ült a szegény Robetti — az, aki egy kis fiut kimentett a robogó omnibusz elől — két mankója a lábai közt és egészen odasimult az édesapjához, aki tüzérkapitány és most egyik karját rátette a fiacskája vállaira.

Aztán megkezdődött az előadás. A kis pojáca csodákat művelt a lovon, a nyujtón, a kötélen és valahányszor talpra ugorva csókot hányt a közönség felé, mind tapsoltak neki és sokan meghuzogatták a huncutkáit. Majd egész sor szebbnél szebb mutatvány következett: kötéltáncosok, bohócok, lovarnők, csupa arannyal-ezüsttel kivarrott ruhában. De mikor a kis pojáca nem volt odakint, a közönségnek mintha semmise tetszett volna.

Egyszerre csak láttam, hogy a tornatanárom, aki még mindig ott állt a lovak bejáratánál, valamit sug a cirkusz gazdájának, amire ez rögtön körülhordozta szemét a közönségen, mintha keresne valakit. És mirajtunk állt meg a szeme. Édesapám is észrevette ezt; megértette, hogy a tornatanár elárulta a cirkuszosnak, hogy ő — az édesapám — irta a szép cikket az „Ujság"-ba; megszökött tehát, hogy ne kelljen hallania a cirkuszos hálálkodását.

— Maradj itt, Enrico, — mondta nekem — majd odakint megvárlak.

A kis pojáca, miután pár szót váltott az édesapjával, még néhány gyakorlatot csinált: megállt egyenesen a nyargaló lovon és négyszer átöltözött a hátán; volt zarándok, aztán matróz, majd katona és végül dijborkozó; és valahányszor elvágtatott mellettem, mindig rám mosolygott. Mikor pedig leszállt, két kézre fogta hosszu süvegét és ugy járt vele körül a cirkuszban. Mindenki dobott bele valamit: ki pénzt, ki meg cukrot; én is készen tartottam már két soldót, — de mikor odaért hozzám,

elhuzta a süvegét, ahelyett, hogy odatartotta volna: csak rám nézett, mosolyogva és tovább ment.

Engem nagyon bántott ez. — Miért volt hozzám ily neveletlen?...

Az előadásnak vége volt, az igazgató megköszönte a közönségnek a szives pártfogást és a nép lassan tódult kifelé a cirkuszból. Én is fölkeltem és már indultam a többiekkel, mikor valaki hátulról a vállamra tette a kezét. Megfordultam: — a kis pojáca volt, szép barna arcával, göndör fekete fürteivel és kedvesen mosolygott rám: mind a két keze tele volt finom cukorkával... Most már mindent megértettem!

— Elfogadnád-e, — kérdezte tőlem — ezt a csokoládét a kis pojácától?

— El én, — bólintottam mosolyogva és mindjárt el is vettem hármat-négyet.

— Akkor, — tette hozzá habozva — adok egy csókot is.

— Mindjárt kettőt is adhatsz, — feleltem nevetve és odatartottam neki az arcomat.

A kis pojáca szépen megtörölte rizsporos arcát a köntöse ujjával, egyik karjával átölelte a nyakamat és két csattanós csókot nyomott az arcomra mondván:

— Nesze! És az egyiket vidd haza az édesapádnak.

Farsang utolsó napja.

Kedd, 21-ike.

Milyen szomoru jelenetet láttunk ma, a farsangi meneten! Igaz, hogy jól végződött: de lehetett volna belőle nagy szerencsétlenség is.

A San-Carlo-téren, amely pompásan föl volt diszitve sárga, piros és fehér zászlókkal — Torino város szineivel — egymás hegyén-hátán hullámzott a tömeg. Valósággal kergették egymást a tarka-barka dominók; szebbnél szebb kocsik váltogatták

föl egymást: aranyozott, zászlódiszes hintók, virágos pavillonok, csonakok, kagylók, tele bohócokkal, páncélos lovagokkal, szakácsokkal, hajólegényekkel és pásztorleánykákkal; olyan zürzavar volt, hogy az ember azt se tudta, merre nézzen: a trombiták és kürtök harsogtak, a nagydobok bufogtak, a cintányérok csinnadrattáztak, hogy majd megszakadt a fülem dobja.

A kocsikon pedig ittak, koccintottak és énekeltek az álarcosok, lekiabálva a gyalogjáró népre, vagy föl kiabálva az ablakokban, erkélyeken állókra, akik torkuk szakadtából kiabáltak vissza és kölcsönösen dobálták egymást narancsokkal meg cukorkákkal. És a kocsik meg a tömeg feje fölött, ameddig csak ellátott a szem, mindenütt zászlók lengedeztek, sisakok csillogtak, hosszu tollak hajladoztak, roppant papirosfejek mozogtak a levegőben: — óriási kontyok, hórihorgas köcsögkalapok, mindenféle furcsa fegyverek, aztán béka- és kutyafejek, vörös bóbiták, — a kezekben tálak, üvegek és skatulyák; szóval mintha mindenki megbolondult volna!

Mikor a mi kocsink is kiért a térre; előttünk egy hatalmas, gyönyörü kocsi ment, amelyet négy, aranyozott szerszámos ló huzott és az egész kocsit elboritotta a papirosrózsából font rózsafüzérek; tizennégy-tizenöt francia nemeslovagnak öltözött ur ült rajta, csupa selyembe öltözve, fehér parókában, a hónuk alatt széles karimáju, tollas kalap, oldalukon a vékony spádé, a mellükön finom, csipkés hajtóka, a cipőjükön és térdükön szines szalagcsokrok: — szépek voltak, mint a festett kép! Mind énekeltek, valami régi, francia dalt és tele marokkal szórták a csokoládé-cukorkákat a nép közé, amely hangosan tapsolt nekik és éljenezte őket.

Ekkor egyszerre csak a baloldali gyalogjárón egy ember fölkap a földről egy öt-hat éves kisleányt, aki ugy sirt és rikoltozott, mintha nyuzták volna. Kézzel-lábbal rugdalózott szegény, de az ember nem sokat törődött vele, hanem magasra emelte két karjával a tömeg feje fölé s áttörvén a népáradaton, egészen

odament a kocsihoz. Ott az egyik ur lehajolt, hogy megkérdezze, mit akar?... mire az ember hangosan igy felelt:

— Vegye föl a kocsira, kérem, ezt a kis leányt. A nagy tolongásban elvesztette az anyját; ha ön igy a karjában tartja, az anyja, aki még aligha lehet messze, bizonyára meglátja és érte jön. Másként aligha találhatná meg ebben a nagy sokadalomban.

Az álarcos lovag föl is vette karjára a kis leányt és a többiek rögtön abba hagyták az éneklést; — annál jobban orditott és kapálózott azonban a kis leány. Az az ur, aki a karjaiban tartotta, még az álarcát is levette, a kocsi pedig lassan ment tovább. Ez alatt — ahogy később hallottuk — a tér tulsó felén egy szegény asszony félig őrülten tolakodott a tömegben jobbra-balra és kétségbeesetten sikoltozott:

— Maria! Maria! Maria!... Elvesztettem a kislányomat!... Elrabolták!... Megfojtották, agyontaposták az egyetlen gyermekemet!

Jó negyedórája tombolt már ily kétségbeesetten, hol ide, hol oda furakodott a tolongó tömegben, mely részvéttel, de nehezen nyitott neki utat. Az a fényes öltözetü ur pedig a kocsiban gyöngéden szoritotta szalagos, csipkés mellához a kis leányt, egyre keresgélve, nézegetve a tömegben, hogy nem látja-e a gyermek anyját s egyuttal igyekezett lecsillapitani a leányt is, aki két kezébe takarta az arcát és nem tudván, hogy hol van, szivszaggatóan jajgatott.

Az uri embert nagyon meghatotta ez a jajveszékelés; látszott rajta, hogy megrázta lelkét a kisleány kétségbeesése; a többiek vetélykedve kinálgatták a kisleányt narancscsal, csokoládéval, — de az félrelökött mindent és rémülten, ijedtében már-már görcsös vonaglásba esett.

— Keressétek meg az anyját! — kiáltotta ekkor az ur a tömegnek.

A körülötte tolongók mindjárt sürögtek-forogtak, nézelőd-

tek is, — de az anya nem volt sehol. Végre, mikor alig pár lépésnyire voltunk már a Róma-ut torkolatától, láttuk, hogy egy nő rohanva tör magának utat a tömegben a kocsi felé.

... Ah, sohase feledem el ezt a jelenetet! Már emberi formája se volt annak a nőnek, — a haja lebontva, az arca eltorzulva, a ruhája rongyokban: — igy törtetett a kocsi felé olyan tagolatlan hörgéssel, amelyről nem lehetett tudni, hogy az öröm, a fájdalom vagy a düh nyilatkozása-e?... és a két karját, begörbitett ujjaival, ugy nyujtotta a leánya felé, mint a héja, mikor lecsap a csirkére, hogy a karmaival megragadja. A fényes diszhintó most megállt.

— Itt a leánya, — mondta az ur és, megcsókolván a kis leányt, leadta a kocsiról.

Az anya szinte megfojtotta a gyermeket, oly szenvedélyesen szoritotta magához. De a kislány egyik kezecskéje pár pillanatig még ott maradt a megmentője kezében; és ekkor a fényes öltözetü lovag hirtelen lehuzott jobb kezéről egy gyönyörü aranygyürüt, nagy gyémántkővel, gyorsan ráhuzta azt a kislány ujjára és mosolyogva mondta:

— Tartsd meg emlékül; és ez legyen a hozományod.

Az anya szólni se tudott, annyira elálmélkodott a mesébe illő szerencsén, a tömeg ellenben zajosan tapsolt és éljenzett. Ekkor a lovag ismét föltette az álarcát, a társai megint rákezdték az éneket, a kocsi pedig lassan tovább döcögött a tömeg éljenzése és tapsvihara közt.

A vak gyermek.

Csütörtök, 24-ike.

A tanitó ur nagyon beteg; helyette most a negyedik osztály egyik tanitója tart előadásokat, aki azelőtt a „Vakok Intézeté"-ben tanitott. Ez a legöregebb tanitó az egész iskolában, olyan ősz, mintha gyapotparókát viselne a fején és ugy beszél, mintha szomoru dalt énekelne; de nagyon jó ember és igen sokat tud.

Alighogy belépett az osztályba, mindjárt meglátta, hogy az egyik gyereknek be van kötve a félszeme; odament hozzá, megkérdezni, hogy mi a baja és aztán igy szólt:

— Vigyázz a szemedre, fiam!

Ekkor Derossi megkérdezte tőle: — igaz-e, hogy tanitott a „Vakok Intézeté"-ben?...

— Tanitottam, — felelte a tanitó ur — még pedig sok esztendőig.

— Beszéljen, kérjük, a vakokról — kérte őt Derossi halkan. — Az olyan érdekes lehet!

A tanitó ur fölment a katredrára és leült. Ezalatt Coretti hangosan megszólalt:

— A „Vakok Intézete" a Nizza-uton van.

— Azt mondjátok, hogy „vakok", — szólt most a tanitó ur — mintha csak azt mondanátok, hogy „betegek" vagy „szegények"! De jól megértitek-e, hogy mit jelent ez a szó? Gondolkozzatok csak rajta... Vakok!... akik nem látnak semmit: soha semmit! Nem tudják a különbséget a nappal és az éjszaka között, nem látják se az eget, se a napot, sőt még a tulajdon szüleiket se: szóval semmit abból, ami körülöttük van és amit megfoghatnak; örökké a legteljesebb sötétségben mozognak, mintha el volnának temetve a föld gyomrában. Próbáljátok csak meg: hunyjátok be a szemeiteket és gondoljátok el, hogy igy kell maradnotok mindörökké: rögtön elszorul a szivetek, halálra ijedtek, ugy érzitek, hogy ezt nem lehet kibirni és kiabálnátok, sirnátok, hogy megőrültök vagy bele haltok!

— És mégis, — folytatta sóhajtva a tanitó ur — aki először lép be a „Vakok Intézeté"-be, mikor azok a szegény gyermekek szórakoznak és hallja őket, amint itt is, ott is hegedülnek vagy fuvoláznak, hangosan beszélgetnek vagy nevetgélnek, gyorsan föl és le szaladoznak a lépcsőkön, sürögnek-forognak a folyosókon, a hálótermekben: aki ilyenkor látná őket, bizo-

nyára nem mondaná, hogy ezek a szerencsétlenek vakok. Jól meg kell figyelni őket, hogy rájőjjünk erre. Vannak tizenhat-tizennyolc éves ifjak, erősek és vidámak, akik könnyedén veszik a vakságot, sőt szinte büszkélkednek is vele; de éppen a fájdalmasan, dacosan büszke arcuk árulja el, hogy mily rettentő módon szenvedtek, mig beletörődtek a szörnyü szerencsétlenségbe. Vannak mások, halvány és szelidarcu fiuk, akiken meglátszik a nagy lemondás, belenyugvás; de ezek szomoruak is és nyilvánvaló, hogy titokban sokat sirnak.

— Ah, fiam!... Gondoljátok el, hogy némelyek pár nap alatt vakultak meg, mások hosszu évek vértanui szenvedései után vesztették el a szemük világát, miután sok fájdalmas sebészi műtéten estek át, sokan pedig már vakon születtek: egy olyan éjszakába, amelynek sohase volt hajnala, ugy léptek a világba, mintha valami óriási sirbolt lenne az és még azt se tudják, hogy milyen az emberi arc formája! Képzeljétek el: mennyit kellett szenvedniök és mennyit kell szenvedniök még most is, ha mindez az eszükbe jut, ha öntudatlanul rágondolnak arra a rettentő különbségre, mely elválasztja őket azoktól, akik látnak és ha ekkor fölvetik magukban a lelketölő kérdést:

— „Miért van ez a különbség, ha mi nem követtünk el semmi rosszat?!"

— Én, aki oly sok esztendeig voltam köztük: ha rágondolok arra az osztályra, ahol minden szem örökre be volt zárva, ahol a szembogarakban nem volt lélek, se élet: ha rágondolok erre s aztán rátok nézek... lehetetlennek tartom, hogy nem vagytok mind boldogok. Gondoljátok csak el: körülbelül huszonhatezer vak él Olaszországban! Huszanhatezer lélek, aki nem látja a napot: értitek-e?... Egy egész hadsereg, amelynek hat óra kellene, hogy négyes sorokban elmasirozzon az ablakaink előtt!

A tanitó ur elhallgatott és az osztályban oly csönd lett, hogy még a szempillák rebbenését is hallani lehetett volna.

Aztán Derossi megkérdezte: — igaz-e, hogy a vakok tapintása finomabb, mint a miénk?

— Igaz, — bólintott a tanító ur. — Valamennyi érzékük élesebb lesz és megfinomodik; éppen azért, mert nekik kell pótolniuk a látást: a vak jobban használja többi érzékeit és ezek a használatban kifinomodnak, jobban megélesednek. Reggelenként, mikor fölébrednek, egymástól kérdik a hálótermekben:

— „Süt-e a nap?“...

És aki legelőbb felöltözik köztük, gyorsan leszalad az udvarra, a kezeivel hadonászik, hogy érzi-e a nap jótékony melegét s aztán örvendve siet vissza a jó hirrel:

— „Szép idő van! Süt a nap!“

— Ha valaki megszólal, a hangjáról következtetnek a nagyságára; mi a szemekből itéljük meg az emberek lelkét, ők a hangból; évekig visszaemlékeznek a hang rezgésére, szinére, a kiejtésére. Megérzik, hogy többen vannak-e a szobában, még ha csak az egyikük beszél is és a többiek némán mozdulatlanul állanak. Tapintással megérzik, hogy a kanál tiszta-e vagy piszkos. A leányok meg tudják különböztetni a festetlen gyapjut a festettől. Ha kettesével sétálgatnak az utcán, majdnem minden boltot megismernek a belőle kiáradó illatról: még azokat is, ahol mi nem érzünk semmiféle illatot. Játszanak bugócsigát is és ahogy hallják a bugását, ostorral hajtják tovább és a hang után menve, sohase hibázzák el a csapást. Kergetik az abroncsot, tudnak kuglizni, ugrálnak kötéllel, házakat épitenek téglákból, sőt épitőkövekkel is, épp ugy megtalálják és letépik az ibolyát, mintha látnának, lábszőnyegeket és kosarakat fonnak, seprőket és keféket kötnek szines szalmából, sörtéből, még pedig minta szerint: annyira kifejlődött a tapintási érzékük.

— A tapintás pótolja náluk a látást; egyik legnagyobb örömük, ha megérinthetik, megfoghatják a tárgyakat és tapogatva kitapasztalhatják a formájukat. Megható látni, ha elmen-

nek az iparkiállitásra, ahol szabad hozzányulniuk mindenhez, amit „látni" kivánnak. Igazi boldogsággal esnek neki a mintáknak, a szerszámoknak: örvendezve tapogatják, simogatják, fogdossák és forgatják kezükben a tárgyakat, hogy lássák: milyen a formájuk. Ők is azt mondják, hogy „látnak"!

Most Garoffi szólt közbe és megkérdezte a tanitó uriól: — igaz-e, hogy a vak fiuk jobban megtanulják és jobban is értik a számvetést, mint a nem vakok?

— Igaz, — bólintott a tantió ur. — A vak fiuk is megtanulnak számolni és olvasni. Vannak erreváló külön könyvek, melyekben a betük kidomborodnak; az ujjaikkal tapintják meg a betük, végigszaladnak a sorokon és igy sillabizálnak; de ha belejöttek: folyékonyan olvasnak. És látni kell, szegényeket: hogyan elpirulnak, ha hibát ejtenek! És irnak is, de nem tintával. Vastag, kemény papirosra irnak, hegyesvégü ércvesszővel; pontokat szurnak a papirosba, s a pontot különféle csoportositása szerint formálják a különböző betüket. Ezek a beszurt pontok a papiros tulsó lapján kidomborodnak, s ahogy az ujjukat végighuzzák ezeken a pontokon: olvashatják a saját irásukat, meg a másokét is. Igy csinálják a föladataikat és igy leveleznek is egymással. Ugyanigy irják a számokat és ugyanigy számolnak is. Fejből számolnak, még pedig hihetetlen könnyüséggel, mert nem szórakoztatja, köti le őket a látásuk, mint bennünket.

— És ha látnátok, — folytatta a tanitó ur — hogy mily szenvedélyesen hallgatják, ha fölolvasnak nekik, mennyire figyelnek, hogyan emlékeznek mindenre, hogyan vitatkoznak, még a kicsinyek is, a történelemről, a földrajzról, a nyelvtanról, négyen-öten is ülve ugyanazon a padon, anélkül, hogy szembe fordulnának egymással: az első a harmadikkal, a második a negyedikkel, hangosan és mind egyszerre, el nem veszitve egyetlenegy szót se, oly éles és gyors a hallásuk. És sokkal fontosabbnak tartják a vizsgákat, mint ti, azt mondhatom: és job-

ban szeretik a tanitóikat is. Megismerik a tanitót a lépéseiről; mindjárt észreveszik, hogy jó- vagy rosszkedvü-e, pusztán csak a hangjáról; szeretik, ha a tanitó cirógatja őket, ha dicséri, vagy buzditja valamelyiket: ők pedig tapogatják, szorongatják a kezét, a karját, hogy mutassák a hálájukat.

— Aztán egymást is szeretik és nagyon jó pajtások. Szünet alatt a jóbarátok mindig együtt vannak, egy csoportban. A leányosztályokban, például, annyi csoportba tömörülnek, ahányféle hangszeren játszanak: külön a hegedüsök, a zongoristák, a fuvolások és ezek sohase válnak el egymástól. Akit egyszer megszeretnek, attól nehezen szakadnak el. Nagy vigasztalásuk a barátkozás. Egymást nagyon igazságosan itélik meg. Világos, mélyen gyökerező fogalmaik vannak a jóról és rosszról. És senkise lelkesedik náluk jobban, ha nemes cselekedetről vagy nagy tettről hallanak.

Votini megkérdezte, hogy jól muzsikálnak-e?

— Végtelenül szeretik a zenét — felelte a tanitó ur. — Ez az örömük: valósággal életük a zene. Az egész kicsi vak gyerek, akik éppen csak hogy beléptek az Intézetbe, három óra hosszáig is elállnak mozdulatlanul, csakhogy hallhassák a zenét. Könnyen tanulnak és nagy érzéssel játszanak. Ha a tanitó ur azt mondja valamelyiknek, hogy nincs tehetsége a zenére, az szinte kétségbeesik, de annál nagyobb igyekezettel tanul. Ah, ha hallanátok a zenét az Intézetben: ha látnátok őket, mikor nyilt homlokkal, ragyogó arccal, mosolyogva, de reszketve a meghatottságtól játszanak vagy szinte átszellemülve hallgatják azt a muzsikát, mely szétárad az őket körülvevő sötétségben; akkor értenétek meg csak igazán, hogy milyen isteni vigasztalás a zene! És ujjonganak, ragyog az arcuk a boldogságtól, ha a tanitó azt mondja nekik:

— „Belőled művész lesz"...

— Nekik mindennél előbbvaló a zene; aki legjobban zongorázik, vagy hegedül köztük, az olyan, mint a király; szeretik

és tisztelik. Ha két fiu közt civódás támad, elébe viszik a pört; ha két barát összevész, ő békiti ki őket. A kisebbek, akiknek ő ád zeneleckéket, ugy szeretik, mint az apjukat. Mielőtt lefekszenek, mind odamennek hozzá és jóéjszakát kívánnak neki.

— És mindig a zenéről beszélgetnek, — folytatta a tanitó ur. — Már ágyban fekszenek, késő este, elfáradva a tanulástól és a sok munkától, félig már elszunnyadva: de halkan még mindig beszélgetnek az operákról, a karmesterekről, zeneszerzőkről, hangversenyekről és hangszerekről. És oly nagy büntetés nekik, ha megvonják tőlük a fölolvasást vagy a zenét, hogy még a legszigorubb tanár se igen szokta ezzel büntetni őket. Mert ami nekünk a világosság, az az ő szivüknek a zene.

Derossi megkérdezte, hogy nem lehetne-e meglátogatni őket?

— De igen, — felelte a tanitó ur — de nektek, fiaim, még nem való az. Majd elmentek később, amikor már meg tudjátok érteni azt a csapást a maga egész nagyságában és sajnálni tudjátok a szerencsétleneket, ahogyan megérdemlik. Szomoru látvány az nagyon, édes fiaim. Látjátok néha, hogy a fiuk ott ülnek a nyitott ablaknál a friss levegőn, mozdulatlan arccal, mintha ők is néznék a nagy zöld síkságot és a szép kék hegyeket, amelyeket ti láttok... és ha rágondoltok, hogy ők nem látnak semmit, hogy sohase fognak látni semmit a Természetnek ebből a nagy szépségeiből: bizony ugy elszorul a szivetek, mintha ti is megvakultatok volna abban a pillanatban.

— És azok a vakok, — folytatta a tanitó ur — akik már ugy születtek, akik sohase látták a világot s ezért nem is sirathatják azt, amiről nem is tudták, hogy megvan: még nem is annyira szánandók, mint a többiek. Mert ezek közt vannak, akik nem régen vakultak meg, akik még mindenre emlékeznek, akik nagyon jól tudják, hogy mit vesztettek el: oh, ezeknek a fájdalma sokkal nagyobb, mert napról napra érzik, hogyan homályosodik el lassanként minden az emlékükben: a legszebb

képek, a legkedvesebb arcok, a szeretett szülők, testvérek és rokonok képe... Egy ilyen kis fiu azt mondta nekem egyszer végtelen szomorusággal:

— „Szeretném még egyszer visszakapni a látásomat, csak éppen egy pillanatra, hogy viszontlássam az édesanyám arcát, mert már nem emlékszem rá!"...

— És amikor az édesanyjuk meglátogatja őket, — magyarázta a tanitó ur — az arcára teszik a kezüket, végig tapogatják homlokától az álláig és keresztben, egyik fülétől a másikig, hogy „lássák", milyen: és szinte nem hiszik, hogy nem láthatják, hanem egyre unszolják, szólitgatják, mintha kérnék, hogy mutassa meg magát, az arcát, legalább csak egyszer!... Hányan távoznak az Intézetből sirva, még keményszivü férfiak is!... Oh, egész bizonyosan tudom, hogy nincs köztetek egy se, aki, távozván onnan, nem válna meg szivesen a szeme világától egy kis időre, ha tudná, hogy ezzel visszaadja a látást, hacsak pár percre is, azoknak a szegény fiuknak, akik sohase látják a napot és nem tudják, hogy milyen az édesanyjuk arca!

A tanitó ur beteg.

Szombat, 25-ike.

Tegnap délután, mikor kijöttem az iskolából, meglátogattam beteg tanitómat. Megbetegedett a sok munkától. Naponta öt órai oktatás, aztán egy órai torna, este két óra az esti iskolában, ami annyit jelent, hogy keveset alhatik, szinte futva eszik és reggeltől estig a tüdejét rontja: tönkretette az egészségét.

Igy mondja édesanyám. Ő is elkisért és megvárt az utcán, mig én fölmentem a lépcsőkön és ott találkoztam a feketeszakállas tanitó urral, — Coatti a neve — aki mindenkire ráijeszt, de nem büntet meg senkit; ugyancsak forgatta a nagy szemeit, mikor meglátott és tréfából rám kiáltott, mint az oroszlán, de nem nevetett.

Én ellenben jóizüen nevettem még akkor is, mikor meg-

huztam a csengőt a negyedik emeleten; de aztán elment a kedvem a vigságtól, mikor a cseléd bevezetett a félig elsötétített, szegényes szobába, ahol a tanító ur feküdt. Kicsiny vaságyban feküdt és nagyon megnőtt a szakálla; egyik kezét ellenzőnek a homloka elé tette, hogy jobban lássa s aztán gyöngéd, kedveskedő hangon kiáltott föl:

— Nini, Enrico?!...

Közelebb mentem az ágyához, mire ő föltette vállamra a kezét és igy szólt:

— Nagyon derék, édes fiam. Jól tetted, hogy eljöttél meglátogatni szegény beteg tanitódat. Ugyancsak rossz bőrben vagyok, amint láthatod is... Hát az iskola hogy megy? Mit csinálnak a pajtásaid? Minden jól megy, mi? Még nélkülem is?! Persze, nem hiányzik az öreg tanitótok, ugy-e?

Tiltakozni akartam, hogy nem ugy van, de az öreg tanító letorkolt:

— Jól van, jól, hiszen tudom, hogy szerettek — és fölsóhajtott.

Én ezalatt nézegettem az arcképeket a falon.

— Látod, — magyarázta a tanító ur — ezek a fiuk mind a tanitványaim voltak. Husz éve tanitok már és sok derék fiu megajándékozott az arcképével. Ezek az én kedves emlékeim. Ha meghalok, rájuk esik az utolsó pillantásom: ezekre a gyerekekre, akik közt eltöltöttem az egész életemet. Te is ideadod az arcképedet, ugy-e, Enrico, ha majd elvégezted a negyedik elemit?

Levett egy naracsot az éjjeli szekrényről és a kezembe nyomta, mondván:

— Mást nem tudok adni; beteghez illő ajándék.

Én csak néztem rá és nem tudom, hogy miért: de olyan nehéz volt a szivem!

— Hát majd csak kilábolok ebből a nyavalyából, — mondta aztán a tanító ur — de ha mégse gyógyulnék meg... ügyelj

mindig a számtanra, mert abban gyönge vagy. Iparkodjál és erőlködjél; csak az első, nagy erőfeszítés a fontos, mert néha csak előítélet az, hogy nincs kedvünk, vagy nem értünk valamihez. Olyan ez, mint a rögeszme és ha legyürtük: megy minden, mint a karikacsapás.

Mialatt beszélt, erősen zihált és látszott rajta, hogy szenved.

— Nagy lázam van, — sóhajtotta — félig-meddig már odavagyok... Mondom, csak feküdj neki a számtannak. Föladat föladat után, csüggedés nélkül. Nem sikerül először?... Rajta még egyszer és harmadszor is! És ha mégse megy: akkor pihenj egy kicsit és fogj hozzá negyedszer is. És csak előre; mindig előre, nyugodtan, rohanás nélkül, hogy el ne veszitsd a fejedet. Most pedig menj szépen haza. Köszöntsd nevemben az édesanyádat. És ne másszál föl még egyszer erre a négy emeletre: nemsokára ugyis látjuk egymást az iskolában. Ha pedig nem találkoznánk: jusson eszedbe néha a harmadik osztályos tanitód, aki szeretett téged...

Ezekre a szavakra majdnem elfogott a sirás.

— No, hajtsd ide a fejedet — mondta most a tanitó ur.

Lehajtottam fejemet a vánkosára és ő megcsókolta a hajamat. Aztán csak annyit mondott:

— Menj, fiam.

És befordult a fal felé. Én pedig hanyatt-homlok rohantam le a lépcsőkön, mert alig vártam, hogy megölelhessem az édesanyámat.

Az utcán,

Szombat, 25-ike.

Néztelek az ablakból ma este, mikor hazajöttél a tanitó urtól: — meglöktél egy asszonyt. Jobban vigyázz arra, hogy hogyan mégy az utcán. Ott is vannak kötelességek. Ha vigyázol a járásodra és mozdulataidra bent a házban: miért ne tehetnéd meg ezt az utcán is, amely mindnyájunknak a háza?

Véssed jól az emlékezetedbe, Enrico: valahányszor találkozol roskadozó öreg emberrel, elnyomorodott koldussal, szegény asz-

szonnyal, aki gyermekét viszi a karján, mankóra járó bénával, olyan emberrel, aki nagy teher alatt görnyed vagy gyászba öltözött családdal: — térj ki nekik tisztelettel, mert mindnyájan tisztelni tartozunk az öregséget, a nyomort, az anyai szeretet, a betegséget, a munkát, a halált.

Valahányszor látod, hogy a kocsi ráhajt valakire: rántsd el onnan, ha gyermek, — figyelmeztesd, ha felnőtt; mindig kérdezd meg, ha sirni látsz egy elhagyatott kis fiut, hogy mi a baja és vedd föl a földről az öreg ember botját, ha elejtette. Ha két fiu verekszik, válaszd szét őket; ha két férfi kapott össze, menj el onnan és ne nézd végig a durva erőszakot, melynek látása sért és megkeményiti a szivet. És ha megbilincselt embert látsz két rendőr közt: ne állj be te is a kegyetlenül kiváncsi csőcselék közé nézőnek; — hiszen az a megkötözött ember lehet ártatlan is.

Ne fecsegj és ne nevetgélj pajtásaiddal, ha gyászmenettel vagy beteget vivő hordággyal találkozol, amelyen tán egy haldokló fekszik: mert ugy lehet, hogy holnap a te családodból is elvisznek valakit. Tisztelettel nézz azokra az intézeti fiukra, akik kettesével mennek az utcán: a vakok, süketnémák, angolkórosok, árvák és lelencek ezek, — és jusson eszedbe, hogy a szerencsétlenséget gyámolitó emberszeretettel találkoztál. Ne vedd észre soha, hogy valakinek undoritó vagy nevetségesen torz a külseje.

Mindig udvariasan felelj, ha valaki megkérdezi, hogy merre menjen. Ne vigyorogj rá senkire, ne szaladj ok nélkül és ne kiabálj. Tiszteld az utcát. Minden népnek a műveltségét arról lehet megitélni első sorban, hogy miképpen viseli magát az utcán. Ahol durvaságot látsz az utcán, durvaságot fogsz találni a házakban is. És tanulmányozd az utcákat; tanulmányozd a várost, amelyben élsz. Ha holnap messzire vet innen a sorsod, boldoggá tesz, ha emlékezedben él a képe, ha gondolatban végigjárhatod szülővárosodat, — a szükebb hazádat — amely éveken át egész világod volt: ahol járni tanultál édesanyád oldala mellett, ahol először érezted, mi az élet, az öröm és a fájdalom, — ahol először kezdtél érezni és gondolkozni: ahol legelső barátaidat találtad. Anyád és mestered volt ez a város: oktatott, szórakoztatott és védelmezett. Tanulmányozd az utcáit és a népeit — és szeresd is: — védelmezd meg, ha bárkitől is hallod, hogy lekicsinyli és ócsárolja.

Édesapád.

Március.

Az esti iskolák.

Csütörtök, 2-ika.

Tegnap elvitt az édesapám a Baretti-negyed esti iskolájába; a termek már mind ki voltak világitva és munkások kezdtek szállingózni. Mikor megérkeztünk az igazgató ur meg a tanitó urak mind nagyon mérgesek voltak, mert valaki nem sokkal előbb kővel bedobta az egyik ablakot; az iskolaszolga nyomban kiszaladt és nyakon is csipett egy fiut, aki éppen akkor ment arra, de ekkor jelentkezett Stardi, aki szemközt lakik az iskolával és azt mondta:

— Nem ez volt, kérem; láttam a tulajdon szemeimmel, hogy Franti dobta be az ablakot és még meg is fenyegetett engem: „Jaj neked, ha elárulsz“... de én nem félek tőle.

Az igazgató ur azt mondta, hogy most már végképpen kicsapják a Frantit. Én eközben néztem a munkásokat, akik kettesével-hármasával jöttek és már kétszáznál is többen voltak. Sohase láttam még, hogy milyen szép ez az esti iskola! Voltak itt inasgyerekek, tizenkét évtől fölfelé, aztán legények, meg hatalmas, szakállas férfiak is, akik a műhelyből vagy a gyárból jöttek és magukkal hozták a könyveiket, füzeteiket. Voltak ott asztalosok, fütök, széntől fekete arccal, kőmüvesek, a kezük mésztől fehérek, péklegények, lisztes hajjal és megtelt a levegő a firnájsz, a bőr, a szurok, az olaj szagával, hogy szinte azt hittem: valami nagy műhelyben vagyok.

Jött aztán egy szakasz tüzérkatona is, akik az arzenálban dolgoztak; ezeket egy káplár vezette. Mind gyorsan beültek a padokba, leakasztották a lábtartókat, melyekre mi a lábunkat tesszük, mert igy a lábuk nem fért volna el a padban és mindjárt szorgalmasan dolgozni kezdtek, ráhajolva a padra. Néhányan, kezükben a nyitott irka, odamentek a tanitó urhoz és fölvilágositást, utbaigazitást kértek tőle. Láttam azt a fiatal,

csinosan öltözött tanitót is, akit „ügyvéd ur"-nak hivnak; háromnégy munkás is volt az asztala körül és tollal javitgatott az irkájukban. Ott volt a sánta tanitó ur is, aki együtt nevetett egy timárral; ennek az irkája ugyanis csupa kék meg piros volt: ugy látszott, hogy ráömlött a festék és elboritotta a lapokon az irást.

Ott volt az én tanitóm is, aki meggyógyult és holnap már minket is tanitani fog. Az osztályok ajtai mind nyitva voltak. Elálmélkodtam, mikor megkezdődött az előadás, hogy mily nagyon figyeltek mindnyájan. Pedig a legtöbbjük — igy mondta az igazgató ur — éhes volt, mert még haza se ment vacsorázni, nehogy elkéssen az előadásról. A kis inasok azonban, félórai figyelem után, már bóbiskoltak a nagy álmosságtól; némelyik el is aludt: ráhajtotta fejét a padra, — és a tanitó ur ébresztgette őket, csiklandozva tollszárral a fülüket.

De a nagyok annál jobban figyeltek, szinte tátott szájjal hallgatták a leckét és még a szempillájuk se rezdült. És nekem olyan furcsa volt, hogy a „mi" padjainkban látom ezeket a szakállas férfiakat! Fölmentünk az első emeletre is és én mindjárt az én osztályom ajtajához szaladtam... Hát az én helyemen egy nagy bajszu munkás ült, akinek a keze be volt kötözve; talán valami gépnél sebesült meg: de azért csak irt, nagy üggyelbajjal. Legjobban tetszett azonban, hogy a kis kőmüvesinas helyén, ugyanabban a szük sarokban ült az édesapja, aki olyan nagy, mint egy óriás, hogy azt se tudom, hogyan fért el a kis kuckóban! Fölhuzta a két térdét, fejét rátámasztotta a két könyökére és oly nagy figyelemmel nézett a könyvébe, hogy talán még lélegzeni is elfelejtett. És nem véletlenül került ám arra a helyre; hanem mindjárt az első este, mikor az iskolába jött, odament az igazgató urhoz:

— Igazgató ur, kérem, ültessen engem a kis nyulszáju helyére — mert mindig csak „nyulszáju"-nak hivja a fiát — én is ott akarok tanulni, ahol ő...

Ott maradtam apámmal egészen addig, amig vége lett az esti oktatásnak; és sok asszonyt láttunk az utcán, kis gyermekük a karjukon, akik mind a férjüket várták; és amikor a férjek kijöttek, akkor cseréltek: a férfiak elvették a gyermeket, az asszonyok pedig a könyveket meg az irkákat és igy mentek haza. Az utca pár percig tele volt zajjal és néppel; aztán ismét csöndes lett minden és nem láttunk mást, csak az igazgató ur fáradt, nyurga alakját, mely lassan cammogva távozott.

A verekedés.

Vasárnap, 5-ike.

Erre számitani lehetett: — Franti, akit az igazgató ur kicsapott, bosszut akart állni és megleste Stardit az utcasarkon, mikor előadás után elment a hugáért, mint minden nap, a Dora-Grossa-utcai leányiskolába. Silvia hugom, aki szintén odajár, mindent látott és halálra rémülten jött haza. Ime, mi történt.

Franti, szemére huzván viaszvászon-sapkáját, lábujjhegyen Stardi után szaladt és, hogy fölingerelje, megrántotta hugának a befont haját, — még pedig oly erősen, hogy a szegény kis leány majd hanyatt bukott. A kis leány ijedten fölsikoltott, mire a bátyja megfordult. Franti, aki sokkal nagyobb és erősebb, mint Stardi, igy okoskodott:

— Vagy meg se mukkanik, vagy pedig jól helyben hagyom.

De Stardi nem okoskodott. Amilyen apró, tömzsi legényke volt, egy ugrással rárohant a nagy kamaszra és teljes erejéből gyomrozni kezdte. De nem birt vele és bizony többet kapott, mint amennyit adott. Az egész utcában nem voltak, csak lányok, ugy hogy senkise választhatta szét őket. Franti földhöz vágta az ellenfelét, de ez nyomban talpra ugrott és megint rárohant, mire Franti elkezdte öklözni, mint a kétfenekü dobot: egy szempillantás alatt csaknem letépte a félfülét, majd kiverte az egyik szemét és ugy az arcába vágott, hogy szegény Stardinak eleredt

az orra vére. Hanem azért Stardi nem tágított; fogcsikorgatva hörögte:

— Megölhetsz, kutya, de mégis megfizetek neked...

És Franti nekiesett, rugta, pofozta, Stardi pedig, noha alul került, kamatostól adott vissza mindent. Egy asszony lekiáltott az ablakból:

— Brávó, kis fiam! Ne hagyd magad!

Más asszonyok is voltak ott, akik szintén közbeszóltak, — az egyik azt mondta:

— Ez a kis fiu a hugát védelmezi... Csak bátran!... Üsd, ahogy birod!

És rákiabáltak Frantira:

— Duhaj gazember!... Mit bántod azt a kis fiut?!...

De most már Franti is dühbe jött, elgáncsolta Stardit, aki hanyatt esett és Franti ráfeküdt.

— Add meg magad! — fenyegette dühösen.

— Nem!

— Add meg magad!

— Nem!...

És Stardi hirtelen, mint a villám, ismét csak talpra ugrott, megint nekirohant Frantinak és dühös erőfeszítéssel átkarolta a derekát, aztán nagyot lökött rajta, ugy hogy mind a ketten a földre estek, de Stardi került fölül és féltérdével rátérdelt a Franti mellére.

— Ah, a gazember bicskát vesz elő! — kiáltott föl egy ember, aki éppen akkor jött arra.

Odarohant, hogy kivegye Franti kezéből a bicskát, de ekkor már Stardi, magánkivül dühében, mind a két kezével megragadta Franti karját és ugy megharapta az öklét, hogy a bitang elejtette a bicskát, a kezéből pedig folyt a vér. Most már több férfi is jött oda, szétválasztották és talpra állitották őket. Franti, jól megtépázva, futásnak eredt, Stardi ellenben ott maradt összevissza karmolva, a szeme bedagadva, de győztesen — kis huga

mellett, aki hangosan sirt, mig más kis lányok összedték a könyveit és irkáit, melyet szétszórva hevertek a földön.

— Derék fiucska, — mondogatták a körülállók — a hugát védelmezte!

De Stardi, aki többet törődött a táskájával, mint a győzelmével, mindjárt egyenként vizsgálni kezdte a könyveit meg az irkáit, hogy nem esett-e kár bennük, mindegyiket gondosan megtörülve a kabátjával, megnézte a tollát, szépen mindent visszarakott a helyére, aztán nyugodtan és komolyan, mint mindig, kézen fogta a kis hugát:

— Siessünk, mert van egy nehéz föladatom az összetett hármasszabállyal.

A fiuk szülei.

Hétfő, 6-ika.

Ma délelőtt itt volt a Stardinak tagbaszakadt apja is és megvárta a fiát, attól féltében, hogy Franti talán ismét meglesi; de Franti — igy mondják — aligha jön többé, mert javitóintézetbe viszik.

Ma délelőtt különben sok szülő jött el a fiáért. Itt volt többek közt az aprófás ember — Coretti apja — szakasztott a fia: fürge, vidám emberke, fölfelé pödört bajusszal és kétszinü szalagocskával a gomblyukában. Én már csaknem minden pajtásomnak a szüleit ismerem, mert sokszor látom őket az iskola előtt. Van egy görnyedt hátu nagyanya, fehér fejkötőben; akár esik, akár havazik vagy szélvihar van: naponta négyszer jön és hozza-viszi a kis unokáját, aki az elsőbe jár, leveszi róla a kabátot, meg föladja rá, leporolja, kicsomogatja, megnézi a könyveit, irkáit: látni, hogy nincs más gondja és hogy a világon semmi egyébbel nem törődik már, csak az unokájával.

Gyakran eljön a tüzérkapitány is — a kis mankós Rebetti apja — ez a fiu mentett meg egy nála kisebbet az omnibusz kerekei alól; és mivel a fia pajtásai, mikor elmennek mellette,

mind megsimogatják, ő is mindegyiket visszasimogatja és köszön nekik. Soha el nem felejtkeznék egyetlen egyről se, valamennyihez lehajlik és mennél szegényebb, vagy kopottabb valamelyik, annál szivesebben bánik vele.

Néha azonban történnek szomoru dolgok is; egy ur, aki már egy hónap óta nem volt itt, mert az egyik kis fia meghalt, a másikért mindig a cselédet küldte el; tegnap azonban megint eljött és amikor meglátta azt az osztályt, amelybe a kis halott fia járt, odament az egyik sarokba és arcát a két kezébe rejtve, görcsös zokogásra fakadt. Ekkor az igazgató ur odament hozzá és bevezette az irodába.

Vannak apák és anyák, akik mind név szerint ismerik a gyermekük osztálytársait. Jönnek nagy leányok is a szomszédos felső-leányiskolából, meg gimnáziták is, a kis öccsükért. Van egy öreg ur, aki ezredes volt, s amikor valamelyik fiu elejti az irkáját vagy a tollát az utcán, ő lehajol érte és fölveszi. Vannak jól öltözött anyák is, akik elbeszélgetnek az iskoláról más anyákkal, akiknek kendővel van bekötve a fejük és kosarat visznek a karjukon; és azt mondják:

— Ah, milyen nehéz volt a tegnapi számtani föladat!... A nyelvtani leckét alig győzte megtanulni a fiam ma reggel!

És, ha valamelyik fiu beteg az osztályba, azt mind tudják; ha jobban lesz a beteg, akkor mind örülnek. És éppen ma reggel is voltak nyolcan-tizen uri asszonyok és munkásnők, akik mind körülállták Crossi anyját, a zöldséges kofát és kérdezősködtek tőle egy beteg fiucskáról, aki az én öcsémmel jár egy osztályba; mert ez egy házban lakik Crossival és életveszélyesen beteg. Ugy látszik, hogy az iskola mindnyájukat egyenlővé teszi és összebarátkoztatja.

(Vége az első kötetnek.)

MAGYAR SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

A SZIV

EGY ISKOLÁSFIU NAPLÓJA

IRTA

EDMONDO DE AMICIS

FORDITOTTA

ZIGÁNY ÁRPÁD

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST
TOLNAI NYOMDAI MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT R.-T.
KIADÁSA

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1953 év N1295 sz.

Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Rt. nyomása. Budapest

Tartalom.

Oldal

Március.

A 78-as szám 5
A kis halott 7
Március 14-ikének előestéje 9
A prémiumok kiosztása . 11
Civódás 16
Silvia néném 19
A római vér 20
A kőmívesinas haldoklik 28
Gróf Cavour 31

Április.

Tavasz 33
Umberto király 34
Az árvaház 39
A torna-óra 43
Az apám tanítója . . . 47
A gyógyulás utján . . . 57
A munkásbarátok . . . 59
Garrone édesanyja . . . 61
Guseppe Mazzini . . . 62
Polgári erény 64

Május.

Az angolkóros gyermekek 69
Áldozatkészség 71

Oldal

A tüzvész 73
Az Appeninektől az Andes hegyláncig . . . 76
Nyár van 108
Költészet 109
A süketnéma leány . . 111

Junius.

Garibaldi 119
A hadsereg 121
Itália 122
32 fok meleg 124
Az édesapám 126
Kirándulás 127
Dijkiosztás az esti iskolában 131
Meghal a tanitó-kisasszonyom 133
Hála! . . . . . , 135
Hajótörés 137

Julius.

Édesanyám utolsó lapja 144
A vizsgák 145
Az utolsó vizsga 147
A bucsuzás 150

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Március.

A 78-as szám.

Szerda, 8-ika.

Tegnap délután megható jelenetet láttam. A zöldséges kofa már néhány nap óta, valahányszor elment Derossi mellett, mindig nagy szeretettel nézett rá; mert attól fogva, hogy rájött a tintatartó meg a 78-as szám titkára, Derossi nagyon megszerette a kis Crossit, akinek vöröshaja van és az egyik karja béna, ugy hogy mindig segit neki a föladatait megcsinálni az iskolában, sug neki, mikor felel és papirost, tollakat, ceruzát is ajándékoz neki. Szóval egészen ugy bánik vele, mintha a testvére lenne, mintha kárpótolni akarná a szerencsétlenségért, mely az apját érte s amelyről Crossi nem is tud.

Néhány nap óta kerülgette már a zöldséges kofa Derossit és majd hogy egészen rajt nem felejtette a szemét a nagy szeretettől, mert nagyon jó asszony, aki csak a fiáért él; és Derossi, aki segit a fiának, hogy mennél jobban tanuljon, — Derossi, aki urnak a fia és első eminens az osztályban: — igazi király, valóságos szent az ő szemében. Szóval mindig nézte, egyre csak nézte, mintha mondani akarna neki valamit, de szégyelné magát. De tegnap reggel végre megemberelte magát, megállitotta Derossit egy kapu előtt és gyöngéd alázatossággal megszólitotta:

— Bocsásson meg, urfi, ha meg nem bántanám... Az urfi olyan jószivü, tudom, hogy szereti az én kis fiacskámat: legyen olyan kedves és fogadja el ezt a kis emléket egy szegény anyától.

Elővett a zöldséges kosarából egy kis aranyozott skatulyát, tele cukorkával. Derossi a haja tövéig elpirult, de nem fogadta el és szabadkozva mondta:

— Kérem, adja oda a fiának; én igazán nem fogadhatom el.

A szegény asszonynak nagyon fájt a visszautasitás és hebegve kért bocsánatot:

— Nem akartam ám megsérteni... hiszen csak cukor van benne!

Derossi azonban megint csak szabadkozva rázta a fejét. Mire Crossi anyja félénken egy köteg szép hónapos retket vett elő a kosarából és igy szólt:

— Legalább ezt fogadja el; egészen friss: hazaviszi az édes mamának...

— Nem, nem, köszönöm, — felelte Derossi mosolyogva — nem fogadok el semmit. Mindig nagyon szivesen segitek Crossinak, de ezt szeretetből teszem. Hanem azért nagyon köszönöm.

— De legalább nem sértettem meg? — kérdezte szorongva a szegény asszony.

Derossi mosolyogva mondta, hogy nem, nem, mire Crossi anyja elbucsuzott tőle és egész boldogan mondogatta:

— Milyen áldott, jó fiu! Sohase láttam még ilyen kedves, derék, szép fiut!...

Ugy látszott, hogy ezzel vége is van a dolognak. De ime: délután négy órakor Crossinak az anyja helyett az apja jött el, sápadt és szomoru arcával. Megállitotta Derossit, s ahogy ránézett, mindjárt megértettem a valót; ez az ember gyanakszik, hogy Derossi tudja az ő titkát!... Mondom, merően ránézett Derossira s aztán szomoru, de gyöngéd hangon megszólitotta:

— Ön szereti a kis fiamat. Mondja meg: miért szereti oly nagyon?

Derossi lángvörös lett. Már az ajkán volt, hogy ezt feleli:

— „Szeretem, mert szerencsétlen; mert ön, az apja is, inkább

szerencsétlen volt, mint bünös; mert nemesen megszenvedett a hibájáért és a szive jó"... De mégse merte ezt mondani, mert alapjában véve még mindig félt, sőt borzadt is ettől az embertől, aki kiontotta egy másiknak a vérét és hat esztendeig be volt zárva. Ám Crossinak az apja mindent kitalált és meghalkitván a hangját, szinte reszketve sugta Derossinak a fülébe:

— Szereted a fiut; de, ugy-e, nem gyülölöd és nem veted meg az apát?

— Ah, nem, nem! Sőt ellenkezőleg! — kiáltott föl Derossi heves őszinteséggel.

És ekkor Crossinak az apja szilaj érzéssel előrehajolt, mintha meg akarná ölelni Derossit, — de nem merte... csak két ujjával megfogta hosszu, göndör fürtjeinek egyikét — s aztán megint eleresztette. Majd ajkához vitte az ujjait és megcsókolta, mialatt könnybe borult szemeivel egyre Derossit nézte, — jelezni akarván, hogy ez a csók neki szól. És kézen fogván a fiát, gyorsan elsietett vele.

A kis halott.

Hétfő, 13-ika.

Meghalt az a kis fiu, aki a zöldséges kofával lakott egy házban; első osztályos volt és iskolatársa az én kis öcsémnek. Delcati kisasszony szombaton délután nagyon szomoruan hozta meg a hirt a tanitó urnak és Garrone meg Coretti rögtön ajánlkoztak, hogy ők majd viszik a koporsót.

Kedves, derék fiucska volt a halott: csak egy héttel a betegsége előtt is ő kapta meg a medáliát; az öcsémet szerette, ajándékozott is neki egy csempe perselyt; édesanyám mindig megsimogatta, valahányszor találkozott vele. Szép kis sipkája volt, két vörös szalaggal; az apja vasuti hordár.

Tegnap, vasárnap délután, félötkor voltunk nála, hogy elkisérjük utolsó utján a templomba. A földszinten laknak. Az

udvarban már sok első osztályos volt az anyjával és mindegyik hozott gyertyát is; volt ott még vagy öt-hat tanitónő és néhány szomszéd is. A piros tollas tanitónő és Delcati kisasszony bementek a lakásba és a nyitott ablakon át láttuk, hogy sirnak; kihallatszott a fiu anyjának hangos zokogása is. Két uriasszony, — a halott két iskolatársának az édesanyja — hozott egy-egy koszorut is.

Pontban öt órakor indultunk el. Előttünk ment egy fiu, aki a keresztet vitte, aztán a pap és utána a koporsó; nagyon-nagyon kis koporsóba belefért a szegény fiu! Fekete posztóval teritették le és rajta volt a két uriasszony két koszoruja. És a fekete posztó egyik oldalára odatüzték a medáliát, a másik felére pedig a három nagy szorgalomjegyet, amit már eddig kapott az évben.

A koporsót négyen vitték: Garrone, Coretti és még két fiu, akik a halottal egy házban laktak. A koporsó mögött mindjárt Delcati kisasszony ment, aki ugy sirt, mintha az ő fia lett volna a halott; mögötte mentek a többi tanitónők és utánuk a fiuk, köztük néhány egészen kis fiu és mindegyiknél volt egy kis ibolyabokréta; szájtátva bámulták a koporsót és erősen fogták az édesanyjuk kezét, akik a gyertyákat vitték helyettük... Hallottam, amint az egyik kis fiu azt kérdezte:

— És most már nem jön többé iskolába?

Mikor a koporsót kivitték az udvarból, kétségbeesett sikoltást hallottunk az ablakból: — a kis fiu édesanyja volt. Ahogy kiértünk az utcára, találkoztunk egy szakasz intézeti növendékkel, akik éppen sétálni mentek párosával; mihelyt meglátták a koporsót a medáliával és a tanitónőkkel, mind levették a sapkájukat.

Szegény kis fiu!... Örökre elment aludni a medáliájával. Sohase látjuk többé, kis vörös sapkájával. Ugy szólván beteg se volt: négy nap alatt halt meg. Az utolsó napon még erővel föl akart kelni, hogy megcsinálja a nyelvtani föladatát és az ágyára tétette a medáliát, mert félt, hogy elviszik. — „Nem

veszi már el előled senki, szegény fiu!... Isten veled! Isten veled!... Mindig emlékezni fogunk rád a Baretti-kerületben. Aludj békében, kedves fiucska!

Március 14-ikének előestéje.

13-ikán este.

Ez a mai nap sokkal vidámabb volt, mint a tegnapi. — Március tizenharmadika!... A prémiumosztás előestéje; az egész iskolai és legszebb ünnepének előestéje, amit a Viktor Emánuel-szinházban tartanak. Ma válogatták ki azokat a fiukat, akik odafönt lesznek a szinpadon és összeszedik a bizonyitványokat, melyeknek alapján a bizottsági urak majd kiosztják a jutalmakat. Mikor a délelőtti előadásnak vége volt, bejött az igazgató ur és igy szólt:

— Jó hirt hozok, fiuk... Jer csak ide, Coraci.

A kalábriai — mert ő volt ez — rögtön fölugrott és kiment. Ezt kérdezi tőle az igazgató ur:

— Akarod-e te is összeszedni és az igazgató-tanácshoz vinni azokat a bizonyitványokat, amelyeknek alapján holnap kiadják majd a jutalmakat a szinházban?

— Hogyne akarnék! — felelte a kis kalábriai örvendezve.

— Jól van, — bólintott az igazgató — igy legalább lesz képviselője Kalábriának is, ami nagyon szép dolog. A községtanács azt akarta, hogy ebben az évben ugy válogassuk össze a városi iskolákból azt a tiz-tizenkét fiut, aki a bizottságnak segit a jutalom-kiosztásban, hogy Olaszország minden vidékéről legyen köztük egy. Husz kerületi iskolánk van, öt párhuzamos iskolával: ez összesen hétezer tanuló; ekkora tömegben nem volt nehéz képviselőt találni. Olaszország minden vidékéről!

— A Torquato-Tasso-kerületben találtunk két fiut a szigetekről, — folytatta az igazgató ur — egy szárdiniait és egy sziciliait; a Buoncompagni-iskolában akadt egy kis firenzei, egy

fametszőnek a fia; a Tommaseo-iskolából került egy római, aki Rómában született; velenceiek, lombárdok, közép-olaszországiak vannak bőven; a Monviso-kerületben találtunk egy nápolyit, aki katonatisztnek a fia; a mi iskolánk ád egy genovait és egy kalábriait: tégedet, Coraci; és igy, a piemontival együtt, tizenketten lesztek... Hát nem szép ez, mondjátok csak?! Olaszország minden vidékéről kiválogatott testvéreitek fogják kiosztani nekik a prémiumokat.

— Figyeljetek ide, — magyarázta az igazgató ur — mind a tizenketten egyszerre lépnek a szinpadra. Fogadjátok őket nagy tapsviharral. Igaz, hogy még ők is csak gyermekek, de éppen ugy képviselik szükebb hazájukat, mintha férfiak volnának. A kis háromszinü lobogó éppen ugy jelképe Itáliának, mint a nagy zászló: igaz-e?... Tapsoljatok tehát, ahogy birtok. Mutassátok meg, hogy a ti kis szivetek is lángra lobban, hogy a ti tiz éves lelketek is föllelkesül a haza szent jelképe előtt!

Ezzel kiment az igazgató ur, a tanitó ur pedig mosolyogva mondta:

— Tehát, Coraci, te vagy Kalábria képviselője!

Erre mindnyájan tapsoltunk, kacagtunk s mikor leértünk az utcára, közrefogtuk Coracit, lekaptuk a tiz körméről, lábainál fogva fölemeltük és igy hordoztuk diadallal, kiabálva:

— Éljen Kalábria képviselője!

Persze, csak tréfából és nem gunyolódva, hanem inkább, hogy ünnepeljük, tiszta szivből, mert jó fiu és mindnyájan szeretjük. Ő maga is jól mulatott a tréfán és igy vittük egészen az utca sarkáig, ahol találkoztunk egy feketeszakállas urral, aki nevetve nézett ránk.

— Ez az édesapám — mondta a kalábriai.

És ekkor a fiuk odatették az apja karjaiba, ők pedig szétszaladtak.

A prémiumok kiosztása.

Március 14-ike.

Két óra tájban zsufolásig megtelt a nagy szinház; a földszint, a karzatok, a páholyok, maga a szinpad is, ugy tele volt, hogy mozogni alig lehetett. Ezer meg ezer arc: fiuk, uri asszonyok, tanitók, munkások, urak, munkásnők, sőt egész kis gyerekek is, — mindenütt mozgó arcok, karok, röpködő tollak, szalagok, hajfürtök, halk, de ünnepies zsibongás: — csupa öröm és élet!

A szinházat pompásan földiszitették piros-fehér-zöld lobogókkal és füzérekkel; a földszintről két lépcső vezetett föl a szinpadra; a jobboldalán mentek föl a kitüntetettek, a baloldalin pedig jöttek le, miután a jutalmat megkapták. A szinpad elején egész sor vörösbársony-szék volt és a középsőnek támlájáról kis babérkoszoru lógott le; a háttérben zászlódisz volt, előtte zöld posztóval leteritett asztal, rajta mind azoknak a bizonyitványai, — nemzetiszinü szalaggal át kötve, akik prémiumot fognak kapni.

A zenekar a földszinten állt, a szinpad alatt; a tanitók és a tanitónők elfoglalták az egész első emeleti erkély felét, melyet a számukra tartottak fönn; a földszintre még külön széket is raktak és ezeken ült az a sok száz fiu, akiknek énekelniük kellett és mindnek a kezében kotta volt. A tanitó urak és kisasszonyok sürögtek-forogtak a nyüzsgő gyerekseregben, sorban állitván a jutalomra kiválasztottakat és ott volt sok anya is, aki még egyszer megigazgatta a fiacskája haját, vagy gallérját.

Mihelyt beléptem szüleimmel a mi páholyunkba, a szemközti páholyban mindjárt megláttam a vöröstollas tanitókisasszonyt, aki éppen nevetett és olyan szép gödröcskés volt az arca! Vele volt a kis öcsém tanitónője is, meg az „apácácska", talpig feketében, mint mindig és az én jó kisasszonyom is az első osztályból; de nagyon sápadt volt, szegényke és oly nagyon köhögött, hogy a tulsó oldalról is áthallatszott hozzánk.

A földszinten mindjárt megláttam a Garrone nagy fejét, jóságos arcát, meg a Nelli szőke fejecskéjét, melyet a Garrone vállához szoritott. Valamivel odább láttam Garoffit, a hajlott bagolyorrával; nagy munkában volt: garmadába gyüjtötte a jutalmazottak nyomtatott névjegyzékét — már egész csomót összeszedett — bizonyára ebből is „üzlet" lesz: hogy micsoda... majd holnap megtudjuk. Az ajtóhoz közel állt az apróíakereskedő a feleségével, nagy parádéban, mert Coretti is kap prémiumot. Egészen elálmélkodtam, hogy nem látom rajta a csokoládészinü trikót meg a macskaszőrös sipkát: — most urfinak öltöztették a szülei. Az egyik karzaton láttam egy pillanatra Votinit is, nagy csipkegallér volt rajta, de aztán eltünt. Az egyik földszinti páholyban, amely zsufolásig tele volt, megpillantottam a mankós Robetti édesapját, a tüzérkapitányt, persze, a fiával együtt.

Pontban két órakor megszólalt a banda s ugyanekkor a jobboldali lépcsőn fölment a szinpadra a polgármester, a tartományi főnök, a pénzügyigazgató, a törvényszék elnöke és még sok más ur, mind feketében és szép sorjában leültek a pirosbársonyszékekre a szinpad elején.

Mikor a banda elhallgatott, előlépett az énekiskola igazgatója, kezében a kis pálca. Ezzel intett; abban a pillanatban az énekesek mind fölálltak a földszinten: — most még egyszer intett... és mind énekeltek. Kétszázan voltak és nagyon szép dalt énekeltek: — kétszáz fiunak a hangja, mikor együtt énekel. oh, milyen szép! Az egész közönség mozdulatlanul hallgatta: — édes, tiszta, lassu dal volt, tele finom áhitattal, minthogyha csak templomi ének lett volna!

Mikor elhallgattak, az egész közönség viharosan tapsolt, s aztán megint csönd lett. Most kellett kezdődnie a prémiumok kiosztásának. Az én kis tanitóm a második osztályból már előre is jött vörös hajával és élénk szemeivel a szinpadon; neki kellett fölolvasni a névsort. Most várták azt a tizenkét fiut, aki

majd átnyujtja a kitüntetettek bizonyitványát. Az ujságok már megirták, hogy ugy válogatták őket össze Itália minden tartományából. Mindenki tudta ezt és várakozott, — kiváncsian nézegetve arra felé, ahonnan jönniök kellett; még a polgármester meg a többi urak is mind arra néztek, — és az egész szinház mély csöndben hallgatott...

Egyszerre csak futólépésben jött ki a tizenkét fiu és közvetlenül a rivalda előtt mosolyogva megállt. Az egész szinház — pedig voltak ott legalább háromezren — egy szempillantás alatt talpra ugrott és olyan tapsviharban tört ki, hogy szinte mennydörgésnek tetszett. És a tizenkét fiu odafönt ugy megdöbbent, hogy egy se mosolygott már.

— Itt van egész Itália! — kiáltotta valaki dörgő hangon és erre ismét kitört a tapsvihar.

Mindjárt megismertem Coracit, a kalábriait; mint mindig, most is fekete ruhába volt öltözve. Volt a páholyunkban egy városi tisztviselő, aki mind ismerte a fiukat és ő mutogatta őket egyenként az édesanyámnak:

— Az a kis szőke, ott jobbra, Veneziát képviseli — mondta. — Róma képviselője az a magas, göndörhaju, barna fiu...

Kettő-három uriasan volt öltözve, a többiek munkásgyerekek voltak, de mind tiszták és csinosak. A firenzei, aki legkisebb volt köztük, kék övet viselt a derekán. Mind elmasiroztak a polgármester előtt, aki egyenként homlokon csókolta őket, mig egy ur, aki a polgármester mellett állt, mosolyogva mondogatta, hogy ki melyik városból való:

— Firenze... Nápoly... Bologna... Palermo... Cágliari... Genova...

És a szinház viharosan megtapsolta valamennyit. Aztán mind odasietett a zöld asztalhoz, ahol a bizonyitványok voltak és a tanitó ur lassan, de erős hangon, fölolvasta a neveket, megmondván az iskolát és az osztályt is, — a fölolvasottak pedig lassanként kezdtek fölmenni a szinpadra.

Az elsők jóformán még föl se értek, mikor a színfalak mögött halkan játszani kezdett egy hegedüzenekar, amely el se hallgatott, míg csak a prémiumosak mind el nem vonultak; kedves és mindig egyforma ária volt ez, — mintha sok-sok elfojtott hangnak az összeolvadása lett volna: — a sok anya, tanító és tanítónő hangja, akik mind együtt intelmeket suttognak, buzditanak, kérnek és szemrehányásokat tesznek.

Eközben a megjutalmazottak egymásután vonultak el a hosszu széksorban ülő urak előtt, akiknek mindegyikhez volt egy-egy nyájas szavuk és sokat meg is simogattak. A földszintről és a karzaton a fiuk mindig tapsoltak, valahányszor egy-egy szokatlanul kis gyerek kapott prémiumot, vagy olyan, akinek a ruhájáról meglátszott, hogy nagyon szegény lehet; de tapsolták a nagyfejü, göndörhaju fiukat is, meg azokat is, akiknek nagyon szép fehér vagy piros ruhájuk volt.

Egyik-másik első osztályos, mikor odaért az urak elé, ugy összezavarodott, hogy azt se tudta: mit csináljon vagy merre forduljon; ilyenkor hangosan kacagott az egész szinház. Jött egy kis fiu: alig volt három arasznyi magas, de hátul a derekán nagy piros másli volt; ez megbotlott a szőnyegen és elesett. Maga a tartományi főnök emelte föl, amire megint nagy kacagás támadt, de aztán tapsoltak is. Egy másik, mikor lefelé jött a szinpadról, legurult a lépcsőn a földszintre; ekkor sokan sikoltozni kezdtek, de a fiu, szerencsére, nem ütötte meg magát.

Volt ott mindenféle gyerek; kis huncutok, akik furfangosan mosolyogtak, ijedtarcu fiuk, akik azt se tudták, merre lépjenek, mások olyan vörösek voltak az izgatottságtól, mint a főtt rák, — és voltak egész kicsiny, pufók fiucskák is, akik csak bután mosolyogtak mindenkire: s alighogy leértek a földszintre, belecsimpeszkedtek az apjukba-anyjukba, akik boldogan vitték el őket.

De én csak akkor mulattam igazán, mikor a mi iskolánk került sorra. Egymásután jöttek, akiket ismertem. Először Co-

retti, tetőtől talpig uj ruhában, örökké vidám mosolygásával, hogy csakugy ragyogtak a szép, fehér fogai: — pedig ki tudja, hány kiló fát hordott le már reggel óta a pincébe?!... A polgármester, mikor átadta neki a bizonyitványt, megkérdezte tőle, hogy mitől van a homlokán az a vörös folt: s mig beszélt vele, Corettinak a vállára tette a kezét; megkerestem a földszinten az apját meg az anyját és láttam, hogy mosolyogtak, egyik kezükkel eltakarva az ajkukat.

Aztán jött Derossi kékbe öltözve, a fényes aranygombokkal és ragyogó, göndör, szőke hajával; magas, karcsu termete ugy kiegyenesedett, mint a nádszál, — s ahogy bátran, föltartott fejjel ment föl a szinpadra: oly szép volt, hogy szerettem volna csókot dobni neki; de az uraknak is nagyon tetszett: mind megszólitották és sorban kezet fogtak vele... Aztán a tanitó ur hangosan kiáltotta:

— Giulio Robetti!...

És jött a tüzérkapitány fia, a két kis mankón. Sok száz gyerek tudta, hogy miért lett nyomorék és a hir futó tüzként terjedt el egy szempillantás alatt, mire olyan tomboló éljenzés és tapsvihar támadt, hogy az egész szinház megrendült bele; az urak mind talpra ugráltak, a nők lengették feléje a zsebkendőjüket, a szegény fiu pedig elbódulva, sápadtan, szinte remegve állt meg a szinpadon...

A polgármester fölkelt, elébe ment, kezébe nyomta a bizonyitványt és gyöngéden megcsókolta a fiut; aztán leakasztotta a középső szék támláján függő kis babérkoszorut és ráfüzte Robetti mankójának a fogójára. Ekkor kézen fogta a fiut és maga kisérte le a lépcsőn a földszintre, egészen addig a páholyig, amelyben Robetti apja ült; ott a tüzérkapitány kihajolt érte és ugy emelte be a páholyba a földről, — mialatt a szinház csak ugy harsogott a „brávó" és „evviva"-kiáltásoktól.

A kedves, halk zene pedig egyre szólt a szinfalak mögött és a fiuk folyton jöttek-mentek: — a Consolata-kerületbeliek, majd-

nem mind apró szatócsok fiai, — a Vanchiglia-kerületbeliek, csupa munkásgyerekek, — a Boncompagni-kerületbeliek, akik közt sok a parasztgyerek, — és aztán a Rayneri-iskola tanulói, akik az utolsók voltak.

Mihelyt vége volt a prémiumosztásnak, a földszinten álló kétszáz fiu megint egy nagyon szép dalt énekelt; aztán a polgármester ur beszélt, majd pedig a törvényszék elnöke, aki ezekkel a szavakkal végezte beszédjét:

— ...„És ne távozzatok innen, mig nem üdvözlitek hálás szeretettel azokat, akik annyit fáradnak értetek, akik szivüklelkük minden melegét, tehetségét nektek szentelik, akik bennetek élnek és értetek dolgozva halnak meg. Nézzétek: ott vannak ők!"...

És fölmutatott az erkélyre, ahol a tanitók és tanitónők ültek.

Erre az egész szinházban — a karzaton, a páholyokban, a földszinten és az erkélyeken — mind fölugráltak a fiuk és kitárva karjaikat, tele torokból éljenezték a tanitókat és tanitónőket, akik szintén fölállva és meghatottan válaszoltak, integetve a kezükkel, a zsebkendőjükkel, a kalapjukkal.

Aztán még egyszer fölharsant a banda és az egész közönség zajosan megtapsolta, megéljenezte Itália tartományainak tizenkét gyerek-képviselőjét, akik egy sorjában álltak a szinpadon, mosolyogva és egymás kezét fogva, mialatt a földszintről és a karzatokról elboritotta őket a virágeső...

Civódás.

Hétfő, 20-ika.

Pedig nem irigységből történt — azért, mert ő kapott prémiumot és nem: — igazán nem irigységből történt, hogy ma délelőtt összeszólalkoztam Corettivel. Nem irigységből történt. És nem volt igazam.

A tanitó ur odaültette mellém, mialatt a szépirási füzetembe

irtam; Coretti meglökött a könyökével, úgy hogy beleszántottam az irásomba és még be is tintáztam a havi elbeszélést — a cime: „Római vér“ — melyet a beteg kőmüvesinas helyett nekem kellett lemásolnom. Nagyon dühös lettem és sértően, durván rákiáltottam, Coretti pedig mosolyogva mentegetőzött.

— Nem készakarva csináltam!

El kellett volna ezt hinnem, mert hiszen jól ismerem őt, de én csak bosszusan fürtölögtem magamban: — „Oh, persze! Most, hogy prémiumot kapott, nem fér a bőrébe a büszkeségtől!“

Kevéssel aztán, hogy bosszut állhassak rajta, én is durván meglöktem, ugy hogy teljesen tönkretette irkájában azt a lapot. Erre nekivörösödve förmedt rám mérgében:

— Te igenis készakarva löktél meg!...

Fölemelte a kezét, hogy megint, de éppen ekkor arra nézett a tanitó ur; nem ütött hát meg, hanem fenyegetően mondta:

— Majd megvárlak odakint!

Engem nagyon bántott a dolog, forrt bennem a méreg és szégyenkezve bántam meg a bosszut.

— Nem! — gondoltam magamban — Coretti nem készakarva tette. Sokkal jobb fiu...

Eszembe jutott, hogy milyen volt, mikor otthon, a boltjukban meglátogattam: — hogyan dolgozott, hogyan ápolta az édesanyját, aki beteg volt: — és eszembe jutott, hogy én is mily örömmel fogadtam és szivesen láttam a házunkban és hogy apám is mennyire megszerette. Sokért nem adtam volna, ha nem sértettem volna meg szóval, ha nem löktem volna meg szánt-szándékkal!... És arra gondoltam, hogy mit tanácsolna az édesapám.

— „Nincs igazad?“ — „Nincs“. — „Akkor hát kérj tőle bocsánatot“.

De ezt nem mertem megtenni: szégyeltem, hogy meg kell aláznom magamat. Félszemmel rálestem és láttam, hogy a trikóinge fölfeslett az egyik vállán... alighanem sok fáscsomót hor-

dott le ma reggel a pincébe... éreztem, hogy szeretem s így bátoritottam magamat:

— Rajta, kérj tőle bocsánatot...

De ez a szó: — „Bocsáss meg", — sehogyse akart kiférni a torkom. Időről időre Coretti is rám nézett lopva, de ugy látszott, hogy inkább szomoru, semmint mérges. De mikor én kihivó daccal néztem rá, hogy mutassam, mennyire nem félek: ő is fölfortyant és megismételte:

— Majd odakint találkozunk!

— Hát találkozunk odakint! — ismételtem én is.

De aztán eszembe jutott, hogy egyszer ezt mondta az édesapám:

— Ha nincs igazad, csak védjed magad, de ne támadj és ne üss!

Én tehát elhatároztam, hogy csak védeni fogom magamat, de nem ütök vissza. Ám azért elégedetlen és szomoru voltam, annyira, hogy már nem is figyeltem a tanitó urra. Végre eljött a pillanat, amikor kimentünk az osztályból. Mikor már egyedül mentem az utcán, láttam, hogy Coretti utánam jön. Megálltam és — kezembe a lénia — harciasan megvártam. Mikor közeledett, fölemeltem a léniát, de ő, jóságosan mosolyogva, félre háritotta kezével a léniát:

— Nem, Enrico, — mondta szeliden — legyünk megint jó barátok, mint azelőtt.

Egy pillanatig álmélkodva bámultam rá, aztán, mintha láthatatlan kezek meglökték volna a vállamat, beledöftem a karjaiba. Ő pedig megcsókolt és azt mondta:

— Ugy-e, soha többé nem pörölünk össze?

— Soha! soha! — feleltem én.

Boldogan váltunk el; de mikor otthon mindent elmondtam édesapámnak, azt vélve, hogy örömöt szerzek neki, ő hirtelen elkomorodott és igy szólt:

— Neked kellett volna először kezet nyujtanod, mivel nem volt igazad.

Majd hozzátette:

— Nem lett volna szabad fölemelned a vonalzót erre a pajtásodra, aki jobb, mint te és ráadásul még katonának a fia is!

És kitépvén kezemből a léniát, haragosan ketté törte és földhöz vágta.

Silvia néném.

Péntek, 24-ike.

Miért voltál hozzám oly goromba, Enrico, miután édesapánk már megpirongatott, amiért durván viselted magadat Corettival szemben? — Nem is képzeled, milyen nagy fájdalmat okoztál nekem!... Nem tudod már, hogy amikor még egészen kicsiny voltál, órák hosszáig elüldögéltem a bölcsőd mellett, ahelyett, hogy játszottam volna a barátnőimmel, — és amikor beteg voltál, minden éjszaka fölkeltem az ágyamból, hogy megnézzem a homlokodat: nem vagy-e lázas?

Te, aki megsérted a nénédet, nem tudod, hogy: ha ránk szakadna a legszörnyübb szerencsétlenség, — akkor anyád helyett én lennék az anyád és ugy szeretnélek, mint tulajdon fiamat!... Hát nem tudod, hogy amikor édesapánk és édesanyánk nem lesz többé: én leszek a te legjobb barátnőd, az egyetlen, akivel beszélgethetsz halottainkról és gyermekkorodról; és, ha szükség lenne rá: dolgoznom érted, Enrico, hogy megkeressem a kenyeredet és tanittassalak?... És tudod-e, hogy mindig szeretni foglak, még ha nagy leszel is, — gondolatban mindig veled leszek, bármily messzire vet is tőlem a sors: hiszen együtt nőttünk föl és ugyanaz a vér kering bennünk?!... Oh, Enrico, légy nyugodt, hogy amikor már férfi leszel is, ha szerencsétlenség ér, ha ugy érzed majd, hogy egyedül állsz a világon, — légy nyugodt, hogy keresni fogsz engem, eljösz hozzám és könyörögni fogsz:

— Silvia néném, hadd maradjak itt nálad; beszéljünk arról az időről, amikor még boldogok voltunk: emlékszel-e?... Beszéljük édesanyánkról, a házunkról, a rég elmult szép napokról!

És akkor majd meglátod, Enrico, hogy a néném mindig tárt karokkal vár téged. Igy lesz, kedves Enrico: és bocsásd meg ezt

a mostani szemrehányást is. Nem fogok visszaemlékezni semmiféle hibádra és ha még ezentúl is bántanál: azzal se törődném! Hiszen azért mindig a testvérem maradsz és én csak arra fogok emlékezni, hogy karjaimon hordoztalak, mint pólyás babát, hogy láttalak fölserdülni és éveken át voltam a legjobb barátnőd és pártfogód.

Te pedig irj nekem most néhány jó szót erre a lapra, hogy elolvashassam, hogy még este előtt megnézzem. Hogy pedig lássad, mennyire nem haragszom rád, mikor észrevettem, hogy fáradt vagy, lemásoltam helyetted a „Római vér" cimü havi elbeszélést, melyet neked kellett volna leirnod a beteg kőmüvesinas helyett. Ma éjjel irtam, mialatt te aludtál... Te pedig most irj nekem néhány jó szót, kérlek, Enrico!

Silvia Néném.

Nem vagyok rá méltó, hogy megcsókoljam a kezedet.

Enrico.

A római vér.

— Havi elbeszélés. —

Szombat, 25-ike.

Aznap este csöndesebb volt a Ferruccio házatája, mint rendesen. Az apja, akinek kis szatócsüzlete volt, átment Forliba portékát venni és elkisérte az anyja is, a kis Luiginával; ez a kis leány huga volt Ferrucciónak és azért vitték el, hogy megoperálják az egyik beteg szemét. S amikor elmentek, azt mondták, hogy csak másnap jönnek haza.

Már nem sok hiányzott az éjfélhez. Az a bejáró asszony, aki a nappali munkát végezte, már alkonyatkor elment. A házban nem volt senki, csak a nagyanya, akinek a lábait megütötte a szél, meg Ferruccio, a tizenhárom éves fiu. A házuk földszintes volt, az országut mentén, puskalövésnyire a falutól, amely viszont nem volt messze Forlitól, Romagna-tartomány egyik városától. Nem volt szomszédja, csak egy lakatlan, düledező ház, mely két hónappal azelőtt leégett, de a korcsmacégér még rajta

volt. A házikó mögött kis kertecske volt, sövénykeritéssel, amelynek alacsony faajtaja volt, mig a boltajtó, mely egyuttal a ház bejárata is volt, az országutra nyilt. Körüskörül pedig a magányos mezőség terült el, — nagy szántóföldek, beültetve eperfával.

Kevés hiányzott az éjfélhez, a szél fujt, az eső szakadt. Ferruccio meg a nagyanyja még ébren voltak az ebédlőben s e közt meg a kert között még egy kis kamra volt, zsufolva öreg, használhatatlan butorokkal. Ferruccio csak tizenegy tájban jött haza; egész délután, egész este csavargott és a nagyanyja nyitott szemmel, szorongva leste-várta, odaszögezve a nagy karosszékhez, amelyben a nappalt és gyakran az éjszakát is szokta tölteni, mivel mindjárt elfullad, ha lefeküdt.

Szakadt az eső és a szél odaverte az esőt az ablakokhoz; az éjszaka koromsötét volt. Ferruccio fáradtan, csatakosan jött haza, a kabátja megtépve, a homloka kékre dagadva; kövekkel hajigálta a pajtásait, aztán pedig, szokás szerint, össze is verekedtek és ekkor kapta homlokára az ütést; ráadásul elgombozta minden pénzét és a sipkáját is elhagyta valahol.

Bár az ebédlőben csak kicsiny olajmécses égett, mely az asztal sarkán állt, szemközt a karosszékkel, a szegény nagyanya mégis mindjárt észrevette, mily siralmas állapotban jött haza az unokája; részben magától kitalálta, részben pedig kivallotta Ferrucciót, hogy mi történt vele. Szivvel-lélekkel szerette ezt a fiut s mikor mindent megtudott, sirva fakadt.

— Ah, nincsen szived, — mondta végül, hosszas hallgatás után — nem szereted szegény nagyanyádat. Szivtelen vagy, mert visszaélsz apád és anyád távollétével és ilyen fájdalmakat okozol nekem. Egész egyedül hagytál. Nem sajnáltál meg, hogy nincsen senkim és nem törődtél velem! Vigyázz, Ferruccio! Olyan rossz utra tértél, amely romlásba visz. Láttam én már másokat is, akik ugy kezdték, mint te és aztán elpusztultak. Azzal kezdik, hogy elszöknek hazulról, csavarognak, belekötnek a többi suhan-

cokba és elgombozzák a pénzüket; aztán lassanként kövek helyett a bicskához nyulnak, a pénzre játszás után következnek a többi bünök... és végül a lopás.

Ferruccio némán hallgatott; három lépésnyire állt a nagyanyjától, háttal a szekrénynek támaszkodva, a fejét lesütötte, a szemöldökeit összeráncolta és belül még forrt benne a méreg, amit a verekedésben nem birt kiönteni. Szép fekete hajának egyik dus fürtje homlokán keresztben nagy kék szemeibe csapzott.

— A kártyától a lopásig csak egy lépés, — folytatta a nagyanya sirdogálva. — Gondolj csak, Ferruccio, arra a veszedelmes gazfickóra, Vito Mozzonira, aki a mi falunkból való és most a városban csavarog; még nincs huszonnégy éves és már kétszer volt börtönben; szegény anyja, akit ismertem, szivfájdalmában és szégyenében halt meg, az apja pedig Svájcba bujdosott kétségbeesésben. Gondolj csak erre a gyalázatos gazemberre, akinek édesapád restelli elfogadni még a köszönését is, aki mindig magánál hitványabbakkal csavarog és cimborál, egészen addig, mig a fegyház el nem nyeli. Látod, én jól ismerem ezt a csavargót már gyerekkorától fogva; egészen ugy kezdte, mint te. Gondold meg, hogy te is odajuttatod apádat és anyádat, ahova az ő szülei jutottak!

Ferruccio hallgatott. Alapjában véve nem volt szivtelen, se gonosz lelkü; pajkosságának forrása inkább a túlelevenség és a vakmerőség volt, de nem a durvaság vagy rossz hajlandóság. És az apja is éppen ezért kényeztette el. Tudta ugyanis, hogy a fiu nem rossz, sőt inkább nagyon nemes gondolkozásu és nagylelkü áldozatokra is képes, ha szükség van rá; ezért hát szabadjára engedte a fiut, hogy hadd jőjjön meg magától az esze.

Mert Ferruccio nem volt romlott, sőt inkább derék fiu volt, — csak makacs volt; annyira csökönyös, hogy még akkor se nyitotta bocsánatkérésre az ajkait, mikor a szive tele volt őszinte

bünbánattal; még ilyenkor se tudta rászánni magát, hogy azt mondja apjának: — „Tudom, hogy hibáztam, de nem teszem többé, csak bocsáss meg!“... Tele volt a szive gyöngédséggel és megbánással, — de a büszkeség belefojtotta torkába a szót.

— Ah, Ferruccio! — folytatta a nagyanya, látva, hogy a fiu hallgat és meg se moccan. — Egy szóval se mondod, hogy megbánod, amit tettél? Látod, milyen állapotban vagyok: hogy akár mindjárt is eltemethetnének. Hát nem fáj a szived, hogy megkinzol, hogy megrikatod az édesanyád édesanyját, aki olyan öreg, hogy már az utolsó napjait éli? Agyon gyötröd szegény nagyanyádat, aki mindig oly nagyon szeretett téged, aki oly sok éjszakán át ringatott téged, amig kicsike voltál, aki nem is evett, csak hogy dédelgethessen téged! Mindig azt mondtam: — „Ez a fiu lesz az én vigasztalásom“, — és most te viszel a sirba! Örömest odaadnám azt a kis életemet, ami még hátra van, csak láthatnám, hogy visszatérsz a jó utra s megint a régi leszel, az engedelmes, jó fiu... mint akkor, amikor kézen fogva vezettelek a templomba az első szent áldozáshoz!... Emlékszel-e még, Ferruccio? Akkor szeretted a nagyanyádat! Most pedig, amikor ugy rászorulnék a szeretedre, mint a levegőre: amikor gyönge, erőtlen, szélütött vagyok és nincsen rajtad kivül senkim a világon: most elhagysz, nem törődsz velem és miattad ugyan akár mindjárt is meghalhatnék!

Ferruccio szeretett volna odarohanni a nagyanyjához, hogy a nyakába borulva jól kisirja magát és elmondja: mennyire szereti, — mikor hirtelen ugy tetszett neki, hogy valami halk neszt hall — csöndes nyikorgást és deszkareccsenést — a szomszédos kis kamrában, melynek ajtaja a kertre nyilik. De mig nem volt bizonyos benne, hogy vajjon nem a szél rázza-e az ablakot?

Hegyezte a füleit és hallgatózott. Az eső zuhogott... Majd megismétlődött az előbbi különös nesz és ezuttal a nagyanya is hallotta.

— Mi volt ez? — kérdezte meghökkenve és szorongva figyelt.

— Semmi... az eső, — felelte a fiu, hogy megnyugtassa az öreg asszonyt.

— Hát ugy-e, Ferriccio, — folytatta az öreg asszony, megtörülve szemeit — megigéred, hogy jó leszel, hogy soha többé nem rikatod meg szegény nagyanyádat...

Megint félbeszakitotta valami halk reccsenés.

— De ez nem az eső! — kiáltott föl elsápadva. — Menj és nézd meg, hogy...

De hirtelen mást gondolt és fojtott hangon mondta:

— Nem!... maradj itt... jer közelebb, Ferruccio!

Megfogta a gyermek kezét és egészen odahuzta őt magához. Igy szorongtak egymás mellett, még a lélegzetüket is visszafojtva. Nem hallottak egyebet, csak az eső zuhogását.

Aztán mind a ketten összerezzentek: — mindkettőjüknek ugy rémlett, mintha csoszogó lépéseket hallanának a szomszédos kis kamarában.

— Ki jár ott? — kiáltotta a fiu, összeszedve minden bátorságát.

Senkise felelt.

— Ki jár ott? — kérdezte ujra Ferruccio, megdermedve a rémülettől.

De alig ejtette ki ezeket a szavakat, mind a ketten ijedten sikoltottak föl. Két férfi tört be a szobába; az egyik megragadta a fiut és befogta kezével a száját; a másik torkon ragadta az öreg asszonyt.

— Meg ne mukanj, ha kedves az életed! — mondta az egyik.

— Hallgass! — csikorgatta fogait a másik és hosszu kést vett elő.

Mindkettőnek az arcát valami fekete kendő födte el, amelyen két lyuk volt a szemek számára.

Pár pillanatig nem hallatszott más, mint a négy ember zihálló lélegzetvétele és az eső csobogása; az öreg asszony borzalmasan hörgött és a szemei szinte kiugrottak az arcából. Ekkor az, aki a gyermeket fogta, suttogva kérdezte:

— Hol tartja apád a pénzét?

— Amott... abban a szekrényben — felelte Ferruccio fogvacogva.

— Jer velem oda — mondta a rabló.

És áthurcolta a szomszéd szobába, egyre fojtogatva a torkát. Ott elővette a tolvajlámpását és azt kérdezte:

— Melyik az a szekrény?

A fiu nem tudott szólni, csak az ujjával mutatott rá. Ekkor, hogy a fiu bajt ne csináljon, a rabló térdre nyomta őt, a szekrény előtt, s két térde közé szoritván a fiu nyakát, hogy belefojthassa a hangot, ha sikoltana, szájába fogta a hosszu kést s egyik kezében tartva a tolvajlámpást, a másikban a vésőt, feszegetni kezdte ezzel a zárt, mig az fölpattant s a szekrény két ajtaja kinyilt. Most gyorsan szétdobálta a ruhát s megtalálván a pénzt, beletömte a zsebeibe, a fiut pedig ismét torkon ragadta és viszszahurcolta az ebédlőbe, ahol a másik rabló még mindig fogta a félig ájult öreg asszonynak a torkát.

— Megtaláltad? — kérdezte halkan visszatérő társától.

— Meg, — felelte ez suttogva. — Menj és nézd meg az ajtót: tiszta-e a levegő?

A rabló elereszlette az öreg asszonyt és a kertbe nyiló ajtóhoz szaladt; kinézett, hogy nincs-e ott senki s aztán halkan, suttogva, szólt hátra:

— Jöhetsz!

A másik, aki még mindig fogta Ferruccio torkát, megvillogtatta a hosszu kést a gyermek szemei előtt s egyuttal ráförmedt az öreg asszonyra is, aki eközben kinyitotta a szemeit:

— Egy hangot se, vagy vissza jövök és megöllek benneteket!

Fenyegetően nézett rájuk egy pillanatig, — s éppen ekkor,

nagyon messziről az országuton hallani lehetett, hogy többen énekelnek... A rabló riadtan fordult arra s a hirtelen mozdulattól leesett arcáról a fekete rongy.

— Mozzoni! — kiáltott föl az öreg asszony rémülten.

— Átkozott! — hörögte a rabló fogcsikorgatva. — Halj meg, ha megismertél!...

Magasra emelt késsel rohant az öreg asszonyra, aki ekkor elájult rémületében... A gyilkos lesujtott, — de ebben a végzetes pillanatban Ferruccio, gyorsan, mint a gondolat, rávetette magát a nagyanyjára, ugy hogy testével védte őt...

A gyilkos elmenekült s meglökte eközben az asztalt, amelyről a mécses a földre esett és elaludt. Most Ferruccio lassan lecsuszott a nagyanyjáról és térdre roskadt előtte, átölelvén a derekát, még a fejét odahajtotta az öreg asszony ölébe.

Elmult néhány pillanat; a szobában koromsötét volt; a parasztok éneke lassan távolodva halt el a mezőségen. Most magához tért az öreg asszony.

— Ferruccio! — szólt oly halkan, hogy hallani is alig lehetett és a fogai vacogtak.

— Nagyanya — felelte suttogva a fiu.

Az öreg asszony erőlködve akart szólni, de a rémület megbénitotta a nyelvét. Egész testében reszketett és csak nagysokára tudta, dadogva megkérdezni:

— Már elmentek, Ferruccio?

— El.

— Nem öltek meg, — mondta fojtott hangon az öregasszony és összerázkódott.

— Nem... nem bántottak téged — felelte Ferruccio elhaló hangon. — Nem szurtak meg. A pénzt elvitték. De nem sok volt; apám alig hagyott itthon valamit.

Az öreg asszony megkönnyebbülten sóhajtott föl, Ferruccio pedig, még mindig a földön térdelve, szorosan ölelte nagyanyjának a derekát és azt kérdezte:

— Nagyanya... édes jó nagyanya... ugy-e, szeretsz engem?

— Oh, Ferruccio! szegény kis fiam, — felelte az öreg asszony s rátette reszkető kezét a fiu fejére — hogy megijedhettél! Oh, Isten: — irgalmas Isten, hála néked, hogy megszabadultunk!... Gyujtsd meg a mécsest, Ferruccio... De mégse... maradjunk sötétben, mert még félek.

— Nagyanya, — kezdte ujra a gyerek — én mindig csak szomoritottalak...

— Nem, Ferruccio: ne beszélj ilyeneket, — szót az öreg asszony. — Nem is gondolok már rá, mindent elfelejtettem és megint nagyon szeretlek téged.

— Mindig csak keseritettelek, — folytatta a fiu lihegve, erőlködve, reszkető hangon — de azért... mindig szerettelek. Nem haragszol rám, ugy-e?... Bocsáss meg, édes jó nagyanya!

— Megbocsátok, fiam, — felelte az öreg asszony — tiszta szivemből megbocsátok. Már hogyne bocsátanék meg! De kelj föl, fiam... Soha többé nem szidlak meg. Hiszen tudom, hogy jó fiu vagy. De most már gyujtsd meg a mécsest... Elmentek, hát nem kell félnünk. Kelj föl, Ferruccio.

— Köszönöm, nagyanya, — mondta a gyerek, egyre gyöngülő hangon. — Most már... boldog vagyok. Ugy-e, sokszor az eszedbe jutok majd... nagyanya?... Mindig gondolni fogsz rám...

— Ferruccio, mi az? — kiáltott föl az öreg asszony megdöbbenve és nyugtalanul.

Mind a két kezét a fiu vállára tette és előrehajolt, mintha az arcába akarna nézni, — de a koromsötétben, persze, semmit se láthatott.

— Gondolj rám mindig, — suttogta a fiu, olyan hangon, mintha sóhajtana. — Csókold meg édesapát... édesanyát és Luiginát... Isten veled... nagyanya!

— Az Isten szerelmére: mi bajod van? — sikoltott föl az

öreg asszony és reszkető kezével rémülten tapogatta az unokája fejét, mely lehanyatlott az ölébe. — Ferruccio!... Ferruccio! — rikoltozott kétségbeesve: — fiacskám... édes fiam!... Oh, Istennek minden szentjei, segitsetek!...

De Ferruccio már nem felelt. A kis hős, nagyanyja életének a megmentője — hátában a gyilkos késszurás — kilehelte bátor és önfeláldozó lelkét, mely felröppen az Ur szine elé, hogy elvegye hűséges szeretete és őszinte megbánása jutalmát.

A kőmüvesinas haldoklik.

Kedd, 28-ika.

A szegény kőmüvesinas nagyon beteg; a tanitó ur mondta, hogy látogassuk meg és mi hárman — Garrone, Derossi meg én — össze is beszéltünk, hogy együtt megyünk el hozzá. Stardi is eljött volna, de mivel a tanitó ur azt adta föl házi dolgozatnak, hogy irjuk le „Cavour emlékszobrá"-t, Stardi azt mondta, hogy meg kell néznie a szobrot, hogy egész pontosan le tudja irni. Próbaképpen hivtuk azt a fölfuvalkodott Nobist is, de ő csak annyit felelt:

— Nem megyek...

Votini is mentegetőzött, hogy nem jöhet velünk; talán félt, hogy meszes lesz a ruhája. Mi ellenben négy órakor, mikor az iskolából kijöttünk, elindultunk, noha csakugy szakadt az eső. Az uton egyszerre csak megállt Garrone; tele volt a szája kenyérrel, ugy kérdezte:

— Aztán mit veszünk neki?

És megcsörgette két soldóját a zsebében. Összeadtunk két-két soldót mind a hárman és vettünk rajta három hatalmas narancsot. Igy mentünk föl a padláslakásba. Az ajtó előtt azonban Derossi levette melléről a medáliát és zsebre dugta, mikor megkérdeztem, hogy miért teszi ezt, igy felelt:

— Magam se tudom... hogy ne lássék hencegésnek. Azt

hiszem, illendőbb, ha nem teszem föl a medáliát. Még valaki megsértődhetnék...

Bekopogtattunk. A kőmüvesinas édesapja nyitott ajtót; az a hatalmas szál ember, aki olyan, mint egy óriás; de most nagyon ijedtnek és szomorunak látszott.

— Kik vagytok? — kérdezte meghökkenve.

— Antonio iskolatársai vagyunk, — felelte Garrone — és három narancsot hoztunk neki.

— Szegény Tonino! — sóhajtott a kőmüves, a fejét rázva — attól félek, hogy már nem is ehetik majd ezekből a narancsokból...

Keze fejével megtörülte a szemeit és bevezetett bennünket a padlásszobába, ahol a „kőmüvesinas" kis vaságyban feküdt és éppen aludt; az anyja ráborult az ágyra, arcát a két kezébe rejtve és csak alig fordult meg, mikor beléptünk. Az ágy fejére akasztva lógott néhány meszelő, egy kalapács meg a malteroskanál; a beteg lábára rá volt teritve a kőmüves zubbonya, amely csupa mész volt. A szegény fiu nagyon lesoványodott, olyan fehér volt, mint a fal, az orra megnyult, a lélegzetvétele rövid és szaggatott volt.

Oh, kedves Tonino, én kicsi pajtásom, aki mindig vidám, jókedvü és fürge voltál: hogy fájt nekem, mikor igy lefogyva megláttalak! És mit nem adtam volna, hogy lássam, amint vigan nyulszájat csinálsz, szegény kis kőmüvesinas!... Garrone odatette az egyik narancsot a vánkosára, az arca mellé; a finom illatra fölébredt, szegény és mindjárt kézbe is vette a narancsot, de aztán fáradtan ejtette le és merően nézett Garronéra.

— Én vagyok: Garrone, — mondta ez. — Talán csak megismersz?

A kis kőmüvesinas gyöngén elmosolyodott és nagy nehezen fölemelte rövid, sovány kezét, odanyujtotta Garronénak, aki megfogta s az arcához szoritva azt, igy szólt:

— Bátorság, bátorság, kis kőmüvesinas. Most már hamarosan meggyógyulsz és ha megint jösz az iskolába, a tanitó ur mellém fog ültetni. Nos, jó lesz-e, pajtás?

De a kis kőmüvesinas nem felelt. Az anyja ellenben hevesen fölzokogott:

— Oh, szegény Tonino! Én egyetlen, drága kis fiam! Ilyan derék, olyan jó fiu és az Isten most el akarja venni tőlünk!

— Hallgass! — kiáltott rá a kőmüves elkeseredve — hallgass, az Isten szerelmére, mert elvesztem a fejemet én is!

Aztán hozzánk fordult és fuldokolva mondta:

— Menjetek, menjetek, fiaim... köszönöm, hogy eljöttetek, de most menjetek... Mit is csinálnátok itt?... Köszönöm, köszönöm!... De csak menjetek haza.

A beteg ismét behunyta a szemeit és most egészen olyan volt, mint a halott.

— Nem segithetnénk talán valamiben? — kérdezte Garrone szeretettel.

— Nem, nem, édes fiam, — rázta fejét a kőmüves — csak menjetek haza.

És kitolt bennünket a folyosóra, az ajtót pedig becsukta mögöttünk. De még le se értünk az alattunk lévő emeletre, mikor már nagy kiabálást hallottunk:

— Garrone!... Garrone!...

Gyorsan fölszaladtunk mind a hárman s a folyosón ott állt a kőmüves.

— Garrone, — mondta sápadtan, elváltozott arccal — tégedet hivott kétszer is... Már két napja egy szót se szólt, most pedig kétszer hivott téged... Oh, irgalmas Isten: bár csak jó jel lenne arra, hogy meggyógyul!... De gyere már, az Istenért!

— Isten veletek! — bucsuzott tőlünk Garrone gyorsan — én itt maradok.

Beszaladt a szobába a kőmüvessel... Derossinak csupa könny volt a szeme.

— A kőművesinast siratod? — kérdeztem tőle. — Most már meggyógyul, mert beszélt.

— Én is azt hiszem, — felelte Derossi — de nem őrá gondoltam... az jutott eszembe, hogy milyen jó és nemes lélek ez a Garrone!

Gróf Cavour.

Szerda, 29-ike.

Le kell írnod Cavour gróf emlékszobrát. Ezt megcsinálhatod. De azt, hogy ki volt ez a gróf Cavour: most még nem értheted meg. Egyelőre tudj meg róla ennyit:

Sok évig volt Piemont miniszterelnöke; ő küldte a krimiai hadjáratba a piemonti hadsereget, hogy a Cernaja melletti győzelemmel kiköszörülje azt a csorbát, melyet a novarai vereség ütött az olasz katonai dicsőségen; az ő hívó szavára jött át az Alpokon százötvenezer francia, hogy kiüzze Lombardiából az osztrákokat; ő kormányozta Itáliát nemzeti forradalmunk legválságosabb korszakában: ő adta a leghatalmasabb lökést az „Egységes Olaszország" szent vállalkozásának sikeréhez, mely az ő lángeszének, győzhetetlen kitartásának és emberfölötti munkájának az eredménye.

Sok tábornok rettentő órákat élt át a harcmezőn: de ő még szörnyűbb órákon ment keresztül a dolgozószobájában, mikor hatalmas munkája egyik pillanatról a másikra úgy rombadőlhetett, mint a gyönge épület a féktelen földrengésre; a küzdelem és szorongás olyan óráit, éjszakáit élte túl, amelyekből más ember talán elborult elmével vagy összetört szívvel került volna ki. És ez az emberfölötti, viharos munka legalább husz évvel megrövidítette az életét. De ő még akkor is — mikor agyongyötörte a láz, mely lassanként valóban a sírba is vitte — még akkor is kétségbeesetten küzdött a betegséggel, hogy tovább dolgozhasson a hazájáért.

— Milyen furcsa, — mondta fájdalmasan a halálos ágyán — már nem tudok olvasni, nem olvashatok többé...

Mialatt eret vágtak rajta s a láza egyre növekedett, folyton a hazájára gondolt és parancsoló hangon sürgette orvosait:

— Gyógyítsatok meg! Az elmém elhomályosodik, pedig szükségem van minden tehetségemre, hogy elvégezhessem a rám bízott nehéz ügyeket.

Mikor már a végét járta s az egész város lázas izgalomban volt és a király ott állt az ágya mellett, szorongó fájdalommal kiáltott föl:

— Sok dolgot kell elmondanom Fölségednek és sok dolgot kell még megmutatnom; de beteg vagyok és nem tehetem... nem tehetem!

Lázas gondolatai mindig az „Egységes Olaszország" körül járták, folyton az új tartományokkal törődött, amelyek már csatlakoztak, meg a sok tennivalóval, ami még hátra volt. Mikor már az eszmélete kezdte elhagyni, hörögve kiáltott föl:

— Neveljétek a gyermekeket... neveljétek a gyermekeket és az ifjúságot... Kormányozzatok becsületesen és szabadsággal, ne zsarnoki módra.

A láz egyre növekedett, a halál már kinyújtotta érte csontkezét és ő izgatottan, könyörögve hívta Garibaldi tábornokot, akik nincsenek fölszabadítva. Fényes víziói voltak Olaszország és Európa jövendőjéről: azt álmodta, hogy idegen hadsereg tör be az országba és kérdezte: hol vannak a csapatok, a hadvezérek, mert még mindig remegett értünk, az ő népeiért.

Nem az fájt neki, — értsd meg, Enrico — nem az fájt neki, hogy elfogy az élete, hanem az, hogy itt kell hagynia a hazát, amely még rászorult, amelyért pár év alatt elnyűtte roppant erős szervezetének minden idegszálát. Harci kiáltás tört ki a torkából, mikor elszállt a lelke: — s a halála épp olyan nagy volt, mint az élete.

Gondold el most egy kissé, Enrico, hogy micsoda a mi munkánk, amely pedig ugy lenyom bennünket, mik a mi fájdalmaink, sőt a halálunk is, azoknak a férfiaknak a fáradalmaihoz, szörnyű szorongásához képest, akiknek egy egész ország, egy egész nemzet sorsának a gondjai nehezednek?!... Gondolj erre, fiam, ha elmégy ama márványszobor előtt és mondjad neki a szivedben:

— Dicsőség az emlékednek!

Édesapád.

Április.

Tavasz.

Szombat, 1-eje.

Április elseje! Tehát már csak három hónap. Ez volt az esztendő egyik legszebb napja. Már az iskolában boldog voltam, mert Coretti meghivott, hogy holnapután nézzük meg együtt a király érkezését az ő apjával, aki ismeri a királyt; édesanyám pedig megigérte, hogy ugyanaznap elvisz a Valdocco-utcai árvaházba. Örültem annak is, hogy a kis „kőművesinas" jobban van, tegnap délután pedig a tanitó ur azt mondta édesapámnak, mikor kijöttünk az iskolából, hogy:

— Most iparkodik a fiu...

Aztán meg gyönyörü szép tavaszi reggel is volt. Az osztály ablakain át láttuk a kék eget, a kert pompásan rügyező fáit és a házak nyitott ablakain beláttunk a szobákba is, az ablakdeszkákon pedig már zöldeltek a cserepes virágok.

A tanitó ur nem nevetett, mert ő sohase nevet, de azért jókedvü volt és szinte nem is látszott már az a mély, egyenes ránc, keresztben a homlokán; tréfálkozva magyarázott egy példát a táblán. És látszott, hogy jól esik neki a nyitott ablakon beáradó balzsamos, kerti levegő, tele a föld és a sarjadó levelek friss illatával, ami a hosszu mezei sétákra emlékeztetett.

Mialatt a tanitó ur magyarázott, a szomszéd utcából fölhallatszott, amint a kovács dolgozott az üllőn, a szemközti házban pedig egy asszony énekelt, hogy elaltassa a kis gyermekét, — mig távol, a Cernaia-kaszárnyában, szóltak a trombiták. Mind örültünk és jókedvüek voltunk, még Stardi is. Egyszerre csak a kovács gyorsabban kezdett dolgozni, az asszony pedig hangosabban énekelt. A tanitó ur félbeszakitotta a magyarázatot és lülelt; majd, kinézvén az ablakon, lassan mondta:

— Az ég mosolyog, egy anya énekel, egy derék munkás,

aki dolgozik, a fiuk meg tanulnak... ezek mind nagyon szép dolgok.

Mikor kimentünk az osztályból, láttuk, hogy a többiek is mind vidámak; hosszu sorban ballagtak egymásután, erősen dobogva és dudolgatva, mintha csak négy napi vakációt kaptunk volna; a tanitónők nevetgéltek és tréfáltak a fiukkal; a vörös-tollas ugy ugrált körülöttük, mintha ő is közéjük tartoznék; a szülők nevetve beszélgettek egymással és Crossinak az anyja, a zöldséges kofa, annyi ibolyabokrétát hozott a kosarában, hogy elárasztotta a finom illatával az egész nagy előszobát. Talán még sohase voltam oly boldog, mint ezen a délelőttön, mikor megláttam édesanyámat, aki az utcán várt rám. Meg is mondtam ezt neki, mikor odaszaladtam hozzá:

— Boldog vagyok; de mi tesz oly boldoggá ma délelőtt?

És anyám mosolyogva felelte, hogy a tavasz meg a tiszta lelkiismeret.

Umberto király.

Hétfő, 3-ika.

Édesapám pontban tiz órakor meglátta Corettit, az aprófaárust, az ablakból és vele volt a fia is; engem vártak odalent a téren és az apám igy szólt hozzám:

— Itt vannak, Enrico! Menj hát velük és nézd meg a királyt.

Villámgyorsan szaladtam le az utcára. Az apa és fia még a rendesnél is fürgébbek, vidámabbak voltak ezen a napon és még sohasem vettem észre, hogy annyira hasonlitanak egymásra, mint ma délelőtt; az apa föltüzte kabátjára a vitézségi érmet is, a két emlékérem közé, a bajuszát pedig oly hegyesre pödörte fölfelé, hogy ugy állt, mint két drótszög.

Mindjárt elindultunk a vasutállomás felé, ahol féltizenegykor kellett megérkeznie a királynak. Coretti papa pipázott és vigan dörzsölte a kezeit.

— Tudjátok-e, — mondta — hogy nem láttam a 66-iki had-

járat óta? Ennek éppen csekély tizenhatodfél esztendeje! Előbb három évig Franciaországban voltam, aztán meg Mondoviban; itt pedig, ahol láthattam volna, a vaksors mindig ugy intézte, hogy éppen akkor sohase voltam a városban, mikor ő ide jött. Hát ilyen a véletlen, fiuk!

Egyszerüen csak „Umbertó"-nak hivta a királyt, mintha a bajtársa lett volna... „Umberto volt a 16-ik hadosztály parancsnoka", — „Umberto huszonkét esztendős mult akkor", — „Umberto ilyen meg ilyen lovon ült a csatában"...

— Tizenhatodfél esztendő, — ismételte hangosan, nagyokat lépve. — Igazán alig várom már, hogy viszontlássam. Ugy váltunk el, hogy trónörökös volt és most királyként látom viszont. De én is megváltoztam azóta, — folytatta nevetve — katonából fakereskedő lettem!

— Ha meglátna: megismerne téged, apám? — kérdezte most a fiu.

— Elment az eszed? — nevetett az öreg Coretti. — Még csak az kellene!... Umberto csak egy volt: őt hát mindnyájan ismertük. De mi, katonák, annyian voltunk, mint nyáron a legyek. Ámbár meg-megállt előttünk és egyenként jól megnézett bennünket.

Kiértünk a Viktor Emánuel-korzóra; tömérdek nép hullámzott rajta, mind az állomás felé. Elment mellettünk egy alpesi vadászszázad, harsogó trombitaszóval, aztán két lovascsendőr vágtatott végig az utcán. A verőfény szinte tikkasztó volt.

— Hát igen! — kiáltott föl az öreg Coretti nekihevülve — igazán örülök, hogy viszontláthatom a hadosztály-parancsnokomat. Ah, milyen hamar megöregedtem! Szinte ugy tetszik, hogy csak tegnap nyomta vállamat a bornyu és szorongattam a puskát, abban a nagy zürzavarban, junius 24-ikén reggel, mikor már-már késre mentünk. Umberto egyre jött-ment a vezérkarával, mialatt a távolban dörögtek az ágyuk; mind öt nézték és azt mondogatták:

— Csak el ne találná valami eltévedt golyó!...

— Nem is álmodtam, hogy nem sokkal később közvetlenül mellette leszek, az osztrák ulánosok lándzsái előtt: — folytatta az öreg Coretti — mindössze csak négy lépésnyire voltunk egymástól. Gyönyörű, verőfényes nap volt; az ég olyan, mint a fényesre csiszolt tükör: hanem cudar meleg volt!... Na, most nézzük meg, hogy bejuthatunk-e?

Odaértünk az állomáshoz; rengeteg nép tolongott előttünk, aztán kocsik, csendőrök, rendőrök, mindenféle egyesületek is voltak ott lobogókkal. Valamelyik ezred bandája muzsikált. Az öreg Coretti megpróbálta, hogy bemegy a kapun, de nem eresztették. Akkor azt gondolta, hogy kifurakodik az első sorba a tömegben, mely sorfalat állt a kapu előtt; és addig dolgozott a könyökével, míg minket is kitolt az első sorba. De a tömeg, amely egyre hullámzott, hol ide, hol oda lökdösött bennünket. Ekkor az öreg Coretti észrevette a kapu első, hatalmas oszlopát, amely szabadon állt, mert a rendőrök senkit se eresztettek oda.

— Jertek gyorsan! — mondta kézen fogva bennünket.

Három-négy ugrással átszaladt a kapu előtti szabad téren és magával hurcolva bennünket is, nekivetette hátát az oszlopnak. Rögtön odaszaladt egy rendőrbiztos és rászólt:

— Itt nem szabad állni!

— A 49-esek negyedik zászlóaljában szolgáltam — felelte Coretti és a vitézségi éremre mutatott.

A rendőrbiztos megnézte az érmet és bólintott:

— No, akkor itt maradhat.

— Hát nem megmondtam?! — kiáltott föl Coretti diadalmasan. — Varázsos szó ez a „49-esek". Miért is ne volna jogom, hogy kedvemre megnézhessem a generálisomat, mikor én is ott voltam mellette, a híres négyszögben? Ha akkor közelről láthattam, igazságos, hogy most is közelről nézhessem. Hiszen nem is annyira generális volt, hanem a zászlóaljparancsnokom; mert

abban a nehéz félórában nem Ubrich őrnagy vezényelte a zászlóaljat, hanem maga Umberto!

Eközben észrevettük, hogy az udvari váróteremben és kivül is egyre több katonatiszt meg előkelő ur verődik össze, a kapu előtt pedig megálltak az udvari hintók, a vörös-libériás lakájokkal. Coretti azt kérdezte az apjától, hogy volt-e kard Umberto trónörökös kezében, mikor a négyszög közepén állt?

— Bizonyosan volt, — felelte az öreg Coretti — hogy félreüsse a landzsát, amely éppen ugy érhette volna őt is, mint bárki mást. Ah, a láncaikról elszabadult ördögök! Ugy törtek ránk, mint az Isten haragja! Ott nyargalásztak a csapatok, a négyszögek közt és repültek, mint a forgószél, legázolva mindent, ami az utjukba került. Fejetlen zürzavar volt; alessandriai könnyü lovasok, foggiabeli lándzsások, gyalogosok, ulánosok, vadászok mind egymásba gabajodva, hogy senki nem lelte a helyét ebben a pokolban. Hallottam, hogy kiabálnak: — „Fönség!... Fönséges ur!" — Láttam, hogy közelednek a landzsák... sortüzet adtunk, a puskapor füstje elnyelt mindent... És amikor a füst szertefoszlott: az egész földet elboritották a halott vagy megsebesült lovak és ulánosok. Ekkor megfordultam és láttam, hogy Umberto ott van köztünk és nyugodtan néz körül, mintha kérdezné: nem karcolták-e meg valamelyik katonámat?... Mi pedig, mint az őrültek, közvetlen közelebb orditottuk, ahogy a torkunkon kifért: — „Ev-vi-va!"... Uram segits! Micsoda pillanat volt az!... De már itt a vonat.

A katonabanda harsogva fujta a királyhimnuszt, a tiszt urak mind odaszaladtak, a tömeg lábujjhegyre állt.

— Ej, nem jön ám mindjárt, — mondta az egyik rendőr. — Ott bent ünnepi beszéddel tartóztatják.

Az öreg Coretti már alig fért a bőrébe a nagy izgalomtól.

— Hej, ha rágondolok, — sóhajtotta — még mindig itt látom magam előtt. Igaz, jól viselte magát a kolerások közt is, meg a földrengés idején is. De én már mindig csak ugy emlék-

szem rá, ahogy akkor állt közöttünk, a nyugodt arcával. És bizonyos vagyok benne, hogy ő is emlékszik a 49-esek negyedik zászlóaljára: még most is, amikor már király és alighanem örülne, ha vendégül láthatna bennünket az asztalánál: mindnyájunkat, akik körülötte voltunk akkor. Most tábornokok, miniszterek és pléhgallérosok sürögnek-forognak körülötte: akkor csak szegény bakák fogták körül... Hej, ha pár szót válthatnék vele, ugy szem között! A mi huszonkétéves tábornokunk, a trónörökösünk, aki a mi bajonettjeinkre volt bizva!... Tizenhatodfél éve, hogy nem láttam... A mi Umbertónkat... Ah, ez a rezes banda még most is megbizseregteti a véremet, aki áldója van!

Hangos éljenzés szakitott félbe, ezer meg ezer kalap került le a fejekről, négy feketébe öltözött ur ült föl az első kocsiba.

— Ez az! — kiáltott föl Coretti és ugy nézett rá, mintha megbabonázták volna.

Majd halkabban mondta:

— Uram, segits... Hogy megőszült!

Mind a hárman levettük a sipkánkat: a kocsi lassan előbbre jött a tömegben, amely egyre éljenzett és lengette a kalapokat. Én csak egyre az öreg Corettit néztem. Egészen más volt, mint rendesen: sokkal magasabbnak, komolyabbnak látszott, kicsit halvány volt és oly egyenesen állt, hogy szinte hozzánőtt az oszlophoz, amelyhez támaszkodott. A kocsi odaért elénk, egy lépésre tőlünk.

— Éljen — kiabáltak mindenfelől.

— Evviva! — üvöltözött Coretti dörgő hangon, ahogy a többiek elhallgattak.

A király arra nézett s a tekintete megakadt egy pillanatra a három medálián.

Ekkor Coretti, mintha megrészegedett volna, torka szakadtából fölorditott:

— Negyvenkilencedik ezred, negyedik zászlóalj!

A király, aki másfelé nézett, most hirtelen ismét visszafordult, egy pillanatig farkasszemet nézett Corettivel s aztán kinyujtotta kezét a kocsiból.

Coretti villámgyorsan odaugrott és megszoritotta a király kezét. A kocsi tovább ment, a tömeg utána tódult, szétválasztott bennünket és elvesztettük szem elől az öreg Corettit. De ez csak egy szempillantásig tartott, mert mindjárt jött értünk, lihegve, a szemei könnytől fátyolosan; a fia nevét kiabálta és egyik kezét magasra tartott. A fia odafurakodott hozzá és az öreg fölkiáltott:

— Ide gyorsan, fiam, még meleg a kezem!

Megsimogatta a fia arcát és aztán igy szólt:

— Ugy vedd, hogy a király keze cirógatott meg!

Álmodozva nézett a távozó kocsi után, mint a holdkóros; kezében a pipa, mosolyogva állt egy kiváncsi csoport közepén, amely egyre csak őt nézte.

— Ez is ott volt a 49-esek négyszögében — mondta az egyik. — Ismeri a királyt.

— A király ismerte meg őt — mondta a másik. — Kezet is nyujtott neki a kocsijából.

— Kérvényt adott a királynak — szólt hangosan egy harmadik.

— Nem, — felelte Coretti és hevesen megfordult — nem adtam neki semmiféle kérvényt. Más valamit adnék neki, ha kérné...

Mind megütődve néztek rá, Coretti pedig igy folytatta:

— Az életemet adnám neki.

Az árvaház.

Kedd, 4-ike.

Anyám, ahogy megigérte, tegnap délelőtt elvitt a Valdoccoutcai árvaházba, hogy fölvétesse Precossinak a kis hugát. Most láttam életemben először árvaházat. De milyen jól mulattam

az apróságokkal! Kétszázan voltak, fiucskák és leánykák vegyesen, de olyan kicsinyek, hogy az első elemisták már meglett férfiak lehetnének hozzájuk képest.

Éppen akkor érkeztünk oda, mikor szép sorjában bevonultak az ebédlőbe, ahol két hosszu asztal állt, sok-sok gömbölyü lyukkal és minden lyukban egy tányér, tele rizses babbal és minden tányér mellett a kanál. Néhányan, mihelyt beléptek, nyomban letelepedtek a földre és ott is maradtak volna, ha oda nem jönnek a tanitónők és föl nem rázzák őket. Sokan megálltak valamelyik tányér előtt, azt vélvén, hogy ez az övék és már kanalazni kezdték a levest, mikor a tanitónő rájuk szólt:

— Előre!

És a kicsikék előbbre is totyogtak három-négy lépéssel, de ott megint megálltak és belekanalaztak a tányérba; igy kóstolgatták végig a rizses babot, ugy hogy mire a helyükre értek, már félig jól is laktak. Végre sok lökdösés és kiabálás után mindenki megtalálta a helyét és ekkor következett az imádkozás. De azok, akik a belső sorban álltak s ezért, amig imádkoztak, háttal fordultak a tányérok felé, félig hátrafordították a fejüket rásanditván a tányérjukra, nehogy valaki kotorásszon benne és igy imádkoztak, kacsóikat összetéve és szemükkel az égre nézve, — mig a szivük a tányéroknál volt.

Aztán enni kezdtek. Ah, mily kedves látványosság volt ez! Az egyik két kanállal evett, a másik a kezével tömte szájába az ételt, sokan egyenként szedték ki a babszemeket a tányérból és zsebre vágták, mások ellenben a köténykébe szedték és ott lekvárrá törték... Voltak, akik nem ettek, hanem inkább a röpdöső legyeket nézték, mások meg köhögtek, mert rosszul nyeltek és tele prüszkölték az asztalt rizzsel. Olyan volt a terem, mint valami tyukól: de nagyon kedves volt. Különösen tetszett nekem a kislányok két asztala; mindnek a haja szalaggal volt megkötve a feje bubján: s oly szépek voltak az egyformán kötött piros, kék, zöld, sárga szalagocskák.

Az egyik asztalnál nyolc kis lány evett s a tanitónő megkérdezte tőlük:

— Hol terem a rizs?

Mind a nyolc kitátotta a száját, amely tele volt étellel és éneklő hangon felelt:

— A rizs a föld-ben te-rem.

— Föl a kezeket! — parancsolta most a tanitónő.

És szép volt látni, ahogy egyszerre a levegőbe emelkedtek a gömbölyü, vékony karocskák és a sok apró kezecske mind billegett a levegőben, mint megannyi rózsás-fehér pillangó.

Most kimentek játszani, de előbb leakasztották a falról kis kosarukat, amelyben benne volt az uzsonnájuk. Kimentek a kertbe, ott elszéledtek és előszedték az eleséget: kenyeret, aszalt szilvát, kis darabka sajtot, főtt tojást, almát, körtét, csirkeszárnyat, ami akadt. A kert egy szempillantás alatt ugy tele lett morzsával, mintha szándékosan hintettek volna eleséget egy madárcsapatnak. Minden elképzelhető módon ettek: mint a házinyulak, az egerek, a macskák, — rágicsálva, nyalánkodva, szopogatva: hogy azt se tudtam, merre nézzek.

Volt köztük egy kis fiu, aki mellének szoritotta hegyével a kiflijét s ugy kenegette lasponyával, mintha kardot fényesitene. Néhány kis lány valami sajtfélét mancsikolt a kezében s ez ugy szétfolyt az ujjaik közt, mint a tej, belecsurogván a ruhájuk ujjába; de ők észre se vették. Vigan kergetőztek és szájukban tartották az almát és kiflit, amelybe beleharaptak, akárcsak a kis kutyák. Láttam hármat, amint összebujva kis faágakkal furdaltak egy főtt tojást, mintha kincseket keresnének a belsejében s aztán a morzsákat oly gonddal szedegették föl a földről, mintha megannyi gyöngyszem lett volna.

Azok körül pedig, akiknek a kezében valami szokatlan holmi volt, nyolcan-tizen is csoportosultak, beleütve kis kobakjukat a kosárba, mintha a holdat bámulnák a kut tükrében. Talán huszan is körülfogtak egy öklömnyi kis legényt, akinek

cukros stanicli volt a kezében; és mind udvaroltak neki, hogy belemárthassák kenyerüket a cukorba: ő pedig némelyeknek nagy kegyesen megengedte ezt, mig másoknak csak az ujját adta oda, hogy — szopogathassák.

Közben édesanyám is lement a kertbe és hol az egyiket, hol a másikat megsimogatta. Sokan elébe mentek, sőt egyenesen rávetették magukat s az arcukat fölnyujtogatva, csókot kértek tőle, mintha fölnéznének a harmadik emeletre s közben egyre tátogtak a szájukkal. Az egyik félig megrágott narancsszeletet kinált neki, a másik kenyérhajat, a harmadik pedig néhány eperfalevelet; egy kis leány nagy komolyan mutogatta neki a mutatóujja hegyét, amelyen, ha jól megnézték, látszott is egy ici-pici hólyag, ami tegnap este támadt rajta, mert hozzáért az égő gyertyához.

Mint nagy ritkaságokat és kincseket dugdostak az orra alá ici-pici bogárkákat, amelyeket azt se tudom, hogyan láttak vagy foghattak meg, — aztán eltört dugókat, inggombokat, cserépből kitépett virágokat. Az egyik kis lány, akinek be volt kötözve a feje, mindenáron azt akarta, hogy az anyám hallgassa meg; aztán elgagyogta, hogy miképpen esett el: de egy szót se lehetett belőle érteni. Egy másik addig könyörgött, mig az anyám lehajolt hozzá s akkor titokzatosan a fülébe sugta:

— Az én apám kefekötő.

Ezalatt, persze, egymást érték a balesetek és a tanitónők lélekszakadva rohantak oda: — kis lányok keservesen sirtak, mert nem birták kioldozni csomóra kötött zsebkendőjüket, mások sikoltozva karmolták egymást és verekedtek két szem almamagért, az egyik kis fiu beleesett egy fölboritott padba és, mivel nem birt fölkelni, sivitott, mintha nyuzták volna.

Mielőtt elmentünk, édesanyám fölvett az ölébe három-négy kicsikét és ekkor jobbról-balról tódultak hozzá a többiek is, hogy vegye föl őket is, — kinek tojássárgától, kinek narancslétől vagy más gyümölcstől volt maszatos az arca, — és ki a kezét

fogta meg, ki az ujján lévő gyürüt nézegette, ki pedig az óraláncába kapaszkodott, sőt akadt olyan is, aki a kontyát akarta szétszedni.

— Vigyázzon, kérem, — figyelmeztették nevetve a tanitónők — tönkreteszik a ruháját!

De édesanyám nem sokat törődött a ruhájával és tovább csókolgatta őket, az apróságok pedig egyre többen tolongtak körülötte, — az első sorban állók kinyujtott karral, mintha föl akarnának rá mászni, a távolabb állók furakodva, hogy közelebb jussanak hozzá, — és mind kiabáltak:

— Is-ten ve-le!... Is-ten ve-le!...

Végre le tudta rázni őket a nyakáról és kiszaladt a kertből. Akkor mind odaszaladtak a rácsos keritéshez s kidugván fejüket a vasrácsok közt, hogy utána nézzenek, kidugták a kezüket is és még egyre kinálgatták kenyérdarabokkal, sajthéjakkal, lasponyával és mind kiabáltak:

— Isten veled!... Gyere el holnap is!... Gyere el mindennap!... Isten veled!

Anyám még egyszer végigzongorázott a feléje nyujtott soksok kezecskén, amelyek ugy nyultak ki a vasrácsokon, mint apró eleven rózsák s végre szerencsésen kiért az utra, a ruhája tele morzsával és foltokkal, összegyürve, bepiszkolva, — egyik kezében sok virág, a szemeiben könnyek, — de azért boldogan, mintha csak bálban lett volna. És a kertből még egyre kihallatszott a sikongatás, mintha nagy madarak csicsergése lett volna, ahogy utána kiabáltak:

— Isten veled!... Isten veled!... Gyere el holnap is, aszszonyság!

A torna-óra.

Szerda, 5-ike.

Mivel az idő állandóan szép és meleg volt, kivonultunk a tornateremből a kertbe, ahol szergyakorlatokat végeztünk. Gar-

rone tegnap éppen az igazgató ur irodájában volt, mikor odajött a Nelli anyja, — az a feketeruhás, szőke uriasszony — hogy fölmenttesse fiát a szergyakorlatoktól. Minden szó nagy fájdalmába került s mialatt beszélt, egyik kezét a fia fején tartotta.

— Nem birja, — mondta az igazgató urnak — az egyik karja miatt...

De Nelli egészen oda volt, hogy kizárják a szergyakorlatokból; végtelenül fájt neki ez az ujabb megaláztatás, amelybe nem akart belenyugodni.

— Meglátod, anyám, — könyörgött — hogy éppen ugy elvégzem én is, mint a többiek!

Az anyja némán nézett rá, végtelen szánalommal és szeretettel. Aztán az igazgató urhoz fordult és aggódó habozással mondta:

— Félek a kis pajtásaitól...

Azt akarta mondani: — „Félek, hogy a pajtásai kicsufolják.“ — De Nelli mindjárt igy felelt:

— Nem tesz semmit... Engemet nem bánt. És aztán ott lesz Garrone is. Nekem elég, ha ő nem nevet ki...

Erre aztán megengedték neki, hogy részt vehessen a szergyakorlatokban.

A tornatanár ur — akinek nagy sebforradás van a nyakán s ezt akkor szerezte, mikor Garibaldi seregében szolgált — mindjárt a mászópóznákhoz vezetett bennünket, amelyek nagyon magasak; föl kellett mászni egészen a csucsig s ott rákellett ülni a keresztgerendára, mint a lóra, vagy akár egyenesen is föl lehetett rá állani.

Derossi és Coretti ugy kusztak föl a póznákra, mint két mókus; a kis Precossi is gyorsan fölmászott, bár térdig érő, hosszu kabátja akadályozta; hogy megnevettessék, mialatt fölfelé mászott, mind hangosan ismételték kedvenc szavajárását: — „Bocsánat, bocsánat!“... Stardi nagyon erőlködött, bufogott, nekivörösödött, mint a pulyka, csikorgatta a fogait, mint a

mérges kutya: de akkor is fölért volna, ha megszakad bele. Fölmászott Nobis is, nagy nehezen; és amikor odafönt volt: oly diadalmasan állt meg a keresztgerendán, mint a római császárok. Votini ellenben kétszer is lecsuszott, bár szép, kék-csikos ruhája volt, amit egyenesen a tornára kapott.

Hogy könnyebben mászhassanak, mind bedörzsölték a kezüket gyantával, hogy ne csusszék a sima fán; és persze, hogy az a szatócs Garoffi látott el mindnyájunkat gyantaporral. Egy soldóba került a stanicli és ki tudja, mennyit nyert rajta!... Most Garrone következett, aki kenyeret rágva mászott föl, mintha ez semmise lenne: és azt hiszem, egész könnyen föl birta volna vinni bármelyikünket is a vállain, olyan széles és erős ez a „kis bika".

Garrone után most Nellire került a sor. Alighogy hosszu, sovány kezei megfogták a póznát, máris többen csufolódni és nevetni kezdtek; de Garrone keresztbe fonta vastag karjait a mellén és olyan sokat jelentő pillantással mérte végig „a bandát", amiből mindenki megértette, hogy még a tanitó ur jelenlétében is ki fog osztani egy-két „mellport a baltüdőre", ha valaki mukkanni mer; erre aztán mindnyájan abbahagyták a vigyorgást.

Nelli pedig elkezdett mászni; szörnyen erőlködött, szegény, az arca violaszinbe játszott, a melle zihált, homlokáról csorgott a verejték, ugy hogy a taniló ur megszánta:

— Már elég, — mondta neki — gyere le, fiam.

De Nelli nem fogadott szót; makacskodott és tovább erőlködött. Remegtem érte minden pillanatban, hogy lezuhan és összetöri magát. — Szegény Nelli!... Elgondoltam, hogy ha én lennék az ő helyében és ha igy látna az édesanyám: mennyire fájna neki! És erre gondolva ugy megszerettem szegény Nellit, hogy nem tudom, mit adtam volna, csakhogy sikerüljön fölmásznia, — csakhogy föltolhatnám titokban, hogy senki észre

ne vegye!... Eközben Garrone, Derossi és Coretti egyre biztatták:

— Rajta, Nelli!... Bátran, előre!... Csak még egy kicsit szoritsad... Rajta!

És Nelli, óriási erőfeszitéssel, nagyokat nyögve, kinlódott tovább, ugy hogy már csak két arasznyira volt a pózna végétől. Most már a többiek is biztatták:

— Brávó!... Bátorság!... Éljen a Nelli!... Huzd föl magad, pajtás!

És ime: Nelli megragadta a keresztgerendát, mire mindnyájan tapsoltak.

— Brávó, Nelli! — kiáltott föl a tanitó ur is. — De most már elég: gyere le!

Nelli azonban éppen ugy föl akart állni a keresztgerendára, mint a többiek; rövid erőlködés után föl is tette könyökeit a gerendára, aztán fölhuzta rá a derekát, majd rátérdelt és végre talpra is állt, mint a többiek; lihegett és zihált, de boldogan mosolyogva nézett le ránk. Megint tapsoltunk neki és Nelli most kinézett az utcára. Én is arrafelé fordultam és a fákon át, melyek elzárták a kilátást a rácsos keritésen keresztül, ugy tetszett, mintha az édesanyját láttam volna sétálni az utcán... A szegény asszony azonban nem is mert felénk nézni.

Ekkor Nelli is leszállt és mindnyájan örömmel fogtuk körül; izgatott volt, az arca kipirult, a szemei ragyogtak, — mintha egészen kicserélték volna! Aztán, mikor hazamentünk s az édesanyja, elébe sietve, kissé nyugtalanul kérdezte, miközben megcsókolta:

— Nos, hogy ment a dolog, szegény kis fiam?

Mindnyájan egyszerre kiabáltunk:

— Nagyon jól ment!... Éppen ugy fölmászott, mint a többiek!... Ügyes, erős fiu!...

Látni kellett volna, hogy milyen boldog volt a Nelli anyja! Meg akarta köszönni ezt a jó ujságot, de nem tudott szólni, csak

három-négyünknek megszoritotta a kezét, hálásan megsimogatta Garrone arcát, aztán elvitte a fiát és, ahogy utánuk néztünk, láttuk, hogy sietve mennek egymás mellett, élénken beszélgetve, — és oly boldogan, aminőknek talán még soha senkise látta őket!

Az apám tanitója.

Kedd, 11-ike.

Milyen szép kiránduláson voltam tegnap az édesapámmal! — Ime, hogyan... Tegnapelőtt, mikor apám vacsora után az ujságját olvasta, egyszerre csak csodálkozva kiáltott föl:

— És én azt hittem, hogy már husz éve meghalt!... Tudjátok-e, hogy még él az én első tanitóm, aki elé az elemiben jártam? Szegény Vincenzo Crosetti most nyolcvannégy éves! Itt olvasom, hogy a miniszter kitüntette a koronás arany érdemkereszttel hatvan évi tanitása jutalmául.. Hat-van esz-tendő: érlitek-e? És csak két évvel ezelőtt ment nyugdijba. Szegény Crosetti! Vasuton csak egy órányira lakik innen, Condovében, ahová a régi kertészünk is való.

Majd rövid gondolkodás után, igy folytatta:

— Hallod-e, Enrico, meglátogatjuk az öreget.

És aztán egész este csak róla beszélt. Első tanitójának a neve ezer és ezer gyerekkori emléket támasztott föl a szivében: első pajtásairól, elhunyt édesanyjáról.

— Crosetti! — kiáltott föl. — Negyven éves volt, mikor engem tanitott az első elemiben. Mintha még most is látnám. Alacsony emberke volt, kissé már meg is görbült, vidám, világos szemei voltak és mindig simára borotválta az arcát. Szigoru, de kedves, jószivü ember volt, ugy szeretett bennünket, mint az édesapánk, de semmi csinyt nem hagyott büntetlenül. Parasztfiuból lett tanitó, sok küzködés és nélkülözés árán. Tetőtől talpig derék ember volt, az anyám szerette, apám pedig ugy bánt vele, mint a barátjával. De hogyan került Torinóból éppen Condo-

vébe? Egészen bizonyos, hogy nem fog megismerni. De mindegy: majd megismerem én. Negyvennégy év mult el azóta! Negyvennégy év, Enrico!... Holnap elmegyünk és meglátogatjuk.

És tegnap reggel kilenc órakor már kint voltunk az állomáson, ahonnan Susa felé visz a vasut. Szerettem volna, hogy jöjjön Garrone is, de nem jöhetett, mert az édesanyja beteg. Gyönyörü tavaszi nap volt. A vasut zöld réteken és virágzó sövénykeritések közt szaladt, ugy hogy a levegő tele volt illattal. Az apám nagyon jókedvü volt; időnként átölelte a nyakamat és ugy beszélt hozzám, mintha a barátja lettem volna, — közben pedig a vidéket nézte.

— Szegény Crosetti! — mondta. — Apám után ő volt az első férfi, aki szeretett és jót tett velem. Sohase fejejtettem el néhány jó tanácsát, se néhány kemény szemrehányását, amelyek egész uton fojtogattak hazafelé menet. Nagy, rövid kezei voltak. Még most is szinte látom: hogyan lépett be az iskolába, hogyan támasztotta botját a sarokba és akasztota föl kabáját a fogasra. Mindig ugyanazokkal a mozdulatokkal. És napról napra mindig egyformán jókedvü volt, mindig lelkiismeretes, tele jóindulattal és figyelemmel, mintha mindig csak aznapon kezdte volna a tanitást. Ugy emlékszem rá, mintha csak most is hallanám, mikor figyelmeztetett:

— „Bottini, ej, Bottini! kinyujtva tedd rá mutatóujjadat arra a tollszárra"...

— Negyvennégy esztendő alatt bizonyára nagyon megváltozott! — tette hozzá apám sóhajtva.

Mihelyt Condovébe érkeztünk, azonnal megkerestük régi kertészünket, akinek valamelyik utcában szatócsüzlete volt. De csak a feleségét találtuk otthon, a gyerekeivel; nagyon megörült a látogatásunknak, elmondta, hogy az ura Görögországban van, de nemsokára hazajön, már három év óta odavan dolgozni; aztán beszélt még legnagyobbik leányáról, aki a torinói siket-

némák intézetében van. Végül megmagyarázta az utat, hogy merre kell mennünk a tanító urhoz, akit a kis városban mindenki ismer.

Kimentünk a városkából s elindultunk dombnak fölfelé a kis gyaloguton, melyet virágzó sövény szegélyezett két felől. Az apám már nem beszélgetett; egészen elmerült visszaemlékezéseibe, időnként el-elmosolyodott és csóválta a fejét. Egyszerre csak megállt és igy szólt:

— Itt jön! Fogadok, hogy ő az.

Szemben velünk lefelé tartott az ösvényen egy alacsony, öreg ur, fehér szakállal, széles karimáju kalapban, boton támaszkodva; már nehezen huzta a lábait s a kezei reszkettek.

— Ő az, — ismételte az apám és meggyorsitotta lépéseit.

Mikor közel értünk hozzá, megálltunk. Megállt az öreg ur is és ránézett az apámra. Az arca még friss volt, a szeme világos és élénk.

— Ugyebár, — kérdezte apám, megemelve a kalapját — ön Vincenzo Crosetti tanító ur?

— Az vagyok, — felelte az öreg ur, kissé reszkető, de még csengő hangon és szintén levette a kalapját.

— Akkor, — folytatta apám, megfogva az öreg ur kezét — engedje meg, hogy egy régi tanitványa kezet foghasson önnel és megkérdezhesse: hogy van? Egyenesen azért jöttem Torinóból, hogy láthassam önt.

Az öreg ur álmélkodva nézett apámra, s aztán igy szólt:

— Igazán nagyon megtisztel... de nem tudom... Tanitványom volt, azt mondja?... De, bocsánat: mikor?... Ha talán megmondaná a nevét?

Apám megmondta: — „Alberto Bottini“... Megmondta azt is, hogy melyik évben volt a tanitványa s aztán igy folytatta:

— Ön, persze, már nem emlékszik rám. De én olyan jól megismertem!

Az öreg tanító lehajtotta a fejét és gondolkodva nézett a

földre; kétszer-háromszor halkan ismételte az apám nevét, — aztán hirtelen föltekintett és azt kérdezte:

— Alberto Bottini?... Bottini mérnök ur fia?... Azé, aki a Consolatu-téren lakott?

— Azé, — felelte apám mosolyogva és odanyujtotta a kezét.

— Akkor, — mondta az öreg ur — engedje meg, kedves uram, engedje meg...

Odalépett apámhoz és megölelte: a feje alighogy a válláig ért neki; de apám gyöngéden lehajtotta az arcát az öreg tanitó homlokára.

— Tiszteljen meg azzal, hogy velem jön — mondta az öreg ur.

Szótlanul megfordult és indult vissza, a háza felé. Pár perc mulva már ott is voltunk a kis ház előtt, melyhez kertecskén át kellett bejutni s az öreg ur kinyitotta az egyik ajtót. Fehérre meszelt kis szobába léptünk: egyik sarokban volt egy tábori ágy, fehér-kék kockás teritővel letakarva, a másikban iróasztal kis könyvtárral, négy szék meg egy régi térkép a falra szögezve; jó almaillat töltötte be a szobát... Leültünk mind a hárman; apám és az öreg tanitó néhány pillanatig szótlanul nézegették egymást.

— Bottini! — szólalt meg aztán az öreg ur, merően nézve a téglás padlót, mely szinte vakitott a besütő verőfényben — most már jól emlékszem! Kedves anyja áldott jó asszony volt. Ön az első évben egy darabig az első padban ült balra, közel az ablakhoz... No, ugy-e, hogy jól emlékszem?... Még most is látom göndörfürtös fejét.

Kicsit elgondolkozott, majd elmosolyodva folytatta:

— Eleven gyerek volt, mi?... Sőt nagyon is eleven! A második évben torokgyikja volt. Még emlékszem, mikor a betegsége után először hozták iskolába: lesoványodva, nagykendőbe csavarva... Negyven év telt el azóta, igaz-e? Nagyon szép és

DRSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

nagyon kedves, hogy megemlékezik szegény tanitójáról. Jöttek ide már mások is, évekkel ezelőtt, a régi tanitványaim: van köztük egy ezredes, aztán sok pap és több előkelő ur.

Megkérdezte apámtól, hogy mi a foglalkozása; aztán igy szólt:

— Nagyon örülök, igazán szivemből örülök. És nagyon köszönöm, hogy eljött. Már jó ideje nem látogatott meg senki. És tartok tőle, hogy ön lesz az utolsó vendégem, kedves uram.

— Ugyan ne mondjon ilyet! — kiáltott föl édesapám. — Hiszen semmi baja sincs: teljesen egészséges. Nem szabad ilyet mondania.

— Ej, dehogynem! — felelte az öreg ur — nézze csak, hogy reszket a kezem. Ez már rossz jel. Három évvel ezelőtt kezdődött, amikor még tanitottam. Eleinte nem is törődtem vele, azt hittem, hogy majd elmulik. De nem mult el, sőt inkább növekedett. Végre egy szép napon már nem birtam irni... Ah, csunya nap volt az, uram, mikor először mocskoltam be egyik tanitványom irkáját, amelybe irni akartam: mintha csak a szivembe szaladt volna a megcsuszott toll! Egy darabig még csak elkinlódtam valahogy, de aztán sehogyse ment a dolog. Hetven esztendei tanitás után el kellett bucsuznom az iskolától, a tanulóktól, a munkától. És ez fájt: nagyon fájt akkor. Amikor utoljára tartottam előadást, mind elkisértek haza, ugy ünnepeltek; de én szomoru voltam: megértettem, hogy vége az életemnek. Már egy évvel előbb meghalt a feleségem és egyetlen fiam. Nem maradt senkim, csak két kis paraszt unokám. Most a néhány száz lirás nyugdijamból élek. Már nem csinálok semmit: és a napok oly hosszuak, sohase akarnak véget érni! Minden szórakozásom az, hogy lapozgatok a régi iskolás könyveimben, a „Tanitók Lapjá"-ban és néhány olyan könyvben, amit ajándékba kaptam. Ime, — folytatta, kis könyvtárára mutatva — itt vannak az én emlékeim, az egész multam. Nincs másom a világon!

Aztán hirtelen fölvidult és igy szólt:

— Meg fogom önt lepni valamivel, kedves Bottini ur!

Fölkelt, odament az asztalához, kihuzott egy hosszu fiókot, amelyekben sok apró csomag volt, zsineggel szépen átkötve és mindegyikre volt irva valami dátum. Miután egy darabig keresgélt, kibontott egy ilyen csomagot, lapozgatott benne s végül kihuzott egy elsárgult lapot, amelyet odanyujtott az apámnak... A negyven év előtti iskolai dolgozata volt!... Legfölül ez volt rá irva: „Alberto Bottini, diktálás után, 1838 április 3"... Apám rögtön megismerte darabos, gyermekes irását és mosolyogva kezdte olvasni. De aztán hirtelen elöntötték szemét a könnyek. Én fölkeltem, odamentem hozzá és megkérdeztem, hogy mi baja?

Apám magához ölelt az egyik karjával és igy szólt:

— Nézd meg ezt a lapot. Meglátod rajta szegény édes jó anyám javitásait. Az „l" és „t" betüket mindig utána javitotta, mert én nem huztam föl elég magasra a szárukat. És az utolsó sorokat egészen ő maga irta. Megtanulta utánozni az irásomat s amikor én fáradt voltam és elálmosodtam, ő végezte be helyettem a föladatot. Édes, áldott jó anyám!

Áhitatos gyöngédséggel csókolta meg az elsárgult lapot.

— Ime, itt vannak az emlékeim, — szólt most az öreg tanitó, rámutatva a csomagokra. — Minden évben félretettem minden tanitványomnak egy-egy irását és itt mind megvannak, szép rendben, dátum szerint. Néha lapozgatok bennük, hol itt olvasok egy sort, hol amott és ilyenkor eszembe jut sok ezer apróság, ugy hogy szinte átélem a régmult időt... Behunyom a szememet és látom a sok arcot egymás után: egyik osztály jön a másik után, száz meg száz gyerek: és ki tudja, hányan haltak meg már közülük! Sokra még nagyon jól emlékszem. A legjobbakra és a legrosszabbakra: akikben legtöbb örömöm volt s akik legtöbb szomoruságot okoztak; mert annyi sok gyerek közt bizony akadtak kigyók is! De most már, minthogyha

nem is ezen a világon volnék már: nem haragszom senkire és egyformán szeretem mindannyit.

Megint leült és egyik kezemet a két keze közé fogta.

— Hát én rólam, — kérdezte apám mosolyogva — nem jut eszébe valami csiny?

— Önről, uram? — felelte az öreg tanító szintén mosolyogva. — Egyelőre nem. De ez még nem jelenti ám, hogy nem is követett el csinyeket. De ugy emlékszem, hogy okos fiu volt: nagyon is komoly a korához képest. Emlékszem, hogy nagyon szerette az édesanyját... Ah, milyen kedves, gyöngéd figyelem ez, hogy eljött, meglátogatni engem! Hogyan is mulaszthatta el a dolgait, csak azért, hogy meglátogasson egy szegény öreg embert?

— Lássa, Crosetti ur, — felelte élénken az édesapám — nagyon jól emlékszem az első alkalomra, mikor szegény édesanyám elkisért az iskolába. Először kellett megválni tőlem két hosszu órára, amikor idegen kezekben hagyott és nem az édesapám vigyázott rám: szóval ismeretlen emberre kellett biznia engem. Szegény édesanyámnak annyi volt, mikor az iskolába léptem, mintha kirepültem volna a világba: az első válás abban a szükséges és fájdalmas sorozatban, amelynek el kellett következnie; a társadalom először szakitotta el tőle a fiát, akiről tudta, hogy ezentúl már sohase kapja vissza osztatlanul. Nagyon el volt érzékenyülve, éppen ugy, mint én is. Remegő hangon ajánlott engem az ön jóindulatába s elmentében, a félig csukott ajtón át még egyszer üdvözölt a kezével, a szemei pedig könnyekben usztak. És éppen abban a pillanatban ön megnyugtatólag intett az egyik kezével, a másikat pedig a szivére tette, mintha mondaná: „Bizzék bennem, asszonyom!“... És ezt a taglejtést, azt a tekintetet, amelyből kivettem, hogy ön megértette anyámnak minden aggodalmát, gondolatát és érzését, azt a tekintetet, amely azt mondta: „Bátorság!“... ezt a taglejtést, amely a szeretet, elnézés, jóindulat ünnepélyes fogadalma volt:

sohase felejtettem el, annyira belerögződött a szivembe; és ez az emlékezés vett rá, hogy eljöjjek önhöz Torinóból. És ime, negyvennégy esztendő után ismét itt vagyok, hogy elmondjam, amit akkor csak gondoltam, de kimondani még nem tudtam: „Köszönöm, kedves tanitó ur!"

Az öreg tanitó nem felelt: simogatta a hajamat és reszkető keze ide-oda táncolt fejemről a homlokomra, homlokomról a vállamra. Apám pedig végignézett a meztelen falakon, a szegényes ágyon, a darab kenyéren és a félüveg olajon, ami az ablakdeszkán állt, s mintha megszólalt volna:

— Szegény tanitó ur! Hát hatvan esztendei munka után ez a te jutalmad?

De a jó öreg boldog volt és ujra élénken kezdett beszélni édes apám családjáról, az akkori többi tanitókról és apám iskolatársairól; apám egyik-másikra még emlékezett, de sokra már nem; aztán kölcsönösen adtak hirt egymásnak azokról, akikről tudtak, — mig aztán apám hirtelen félbeszakitotta a beszélgetést, megkérvén az öreg tanitót, hogy jöjjön le velünk a városkába, közös villásreggelire a fogadóba. Az öreg ur hálásan köszöngette a meghivást:

— Köszönöm, igazán köszönöm! — de még habozott és nem merte elfogadni.

Édesapám megfogta mind a két kezét és ugy kérte, hogy jöjjön...

— De hogyan fogok enni, — szabadkozott az öreg ur — ezzel a két táncoló kezemmel? Kinos baj ez nekem is, de gyötrelem másoknak is!

— Majd mi segitünk — biztatta apám könyörögve.

Erre már elfogadta a meghivást és mosolyogva ingatta a fejét.

— Szép nap ez a mai, — mondta bezárván a házát — nagyon szép nap, kedves Bottini ur! Biztosithatom, hogy emlékezni fogok rá, ameddig csak élek.

Apám karon fogta öreg tanitóját, aki viszont megfogta az én kezemet és igy mentünk le az ösvényen. Találkoztunk két kis mezitlábas leánnyal, akik teheneket hajtottak és egy fiuval, aki nagy csomó szénát vitt a hátán. Az öreg tanitó elmondta, hogy mind a három iskolába jár, de nappal mezitláb járnak, barmokat legeltetnek és a földeken dolgoznak, este pedig cipőt huznak és mennek az iskolába.

Az idő már délre járt és senki mással nem is találkoztunk. Pár perc alatt leértünk a fogadóba, ahol a nagy asztalhoz ültünk és, közrefogván az öreg tanitó urat, mindjárt hozzá fogtunk az ebédhez. A fogadó oly csöndes volt, mint a kolostor. Az öreg tanitónak nagyon jó kedve volt és az örömmel járó izgalom még fokozta kezeinek a reszketését, ugy hogy szinte enni se tudott. De apám összevágta neki a hust, eltörte a kenyeret és megsózta a levesét. Mikor inni akart, két kézzel kellett fognia a poharat és még akkor is a fogaihoz verődött. De gyorsan és nagy hévvel beszélt azokról a tankönyvekről, melyekből fiatal korában tanitott, az akkori tanrendekről, a fölebbvalóitól kapott dicséretekről, az utóbbi években kiadott uj rendeletekről, — és az arca mindig derült, mosolygós volt, csak valamivel pirosabb: a hangja pedig vidám és a nevetése egészen fiatalos.

És az apám csak nézte, nézte, — ugyanazzal a kifejezéssel, amelyet észreveszek rajta néha, mikor engem néz otthon — mikor magában gondolkozik és mosolyog, kissé féloldalt hajtva a fejét. Aztán, mikor az öreg tanitó kissé leöntötte magát borral, az apám fölkelt és letörülte a szalvétával.

— De ugyan, kérem: nem engedem! — tiltakozott szerényen.

Elnevette magát és latinul mondott valamit. Majd fölvette a poharát, amely táncolt a kezében és ekkor elkomolyodva mondta:

— Isten éltesse, kedves mérnök ur, a gyermekeivel együtt... Drága, jó édesanyja emlékére!

— Az ön egészségére, kedves tanitó ur — felelte az apám és megszoritotta az öreg ur kezét.

Az étterem tulsó végében ült a fogadós néhány vendéggel együtt, akik mind odanéztek és olyanformán mosolyogtak, mintha nagyon tetszenék nekik, hogy igy ünnepeljük az ő öreg tanitójukat.

Két óra is elmult már, mikor fölkeltünk az asztaltól és a tanitó ur ki akart kisérni bennünket az állomáshoz. Apám ismét karonfogta és ő megint megfogta a kezemet; a botját én vittem. A járókelők megálltak és ugy nézték, mert mindenki ismerte; sokan köszöntek is neki. Aztán egyszerre nyitott ablakon át hangos gyerekzsivajt hallottunk; silabizálva olvasott az egész osztály... Az öreg tanitó megállt és ugy látszott, hogy elszomorodik:

— Ime, kedves Bottini ur, — mondta sóhajtva — ez fáj nekem. Hogy hallom a gyerekek szavát az iskolában és nem lehetek köztük, mert más van a helyemen. Hatvan esztendőn át hallottam ezt a zenét és a szivem összenőtt vele... Most nincsen családom. Elvesztettem a gyermekeimet.

— Nem, kedves tanitó ur, — mondta édesapám, tovább menve — a gyermekei még mind megvannak, szétszórva a világban és mind emlékeznek önre: ahogy én is mindig emlékeztem.

— Nem, nem, — csóválta fejét szomoruan az öreg tanitó nincs már iskolám, nincsenek már gyermekeim! És gyermekek nélkül nem birom el sokáig. Hamar fog ütni az órám...

— Ne mondjon ilyet, kedves tanitó ur és ne is gondoljon erre! — vigasztalta édesapám. — De, akárhogy van is: ön oly sok jót tett! Oly nemesen élte végig az életét!

Az öreg ur odahajtotta galambősz fejét az apám vállára és megszoritotta a kezemet... Aztán siettünk az állomásra s mikor odaértünk, a vonat már indulóban volt.

— Isten vele, kedves tanitó ur! — mondta apám és megcsókolta.

— Isten vele s köszönöm! — felelte az öreg ur, s megfogván reszkető kezeivel az apám egyik kezét, odaszoritotta a szivéhez.

Aztán én is megcsókoltam és éreztem, hogy arcát elöntötték a könnyek. Apám fölsegitett engem a kocsiba s amikor ő is fölszállt gyorsan kivette az öreg ur kezéből a kopott, durva botot és belenyomta helyette a saját ezüstgombos botját, melyen a neve kezdőbetüi is rajt voltak.

— Tartsa meg emlékül — mondta.

Az öreg ur vissza akarta adni a botot, hogy visszavegye a magáét; de édesapám már a folyosón volt és becsukta az ajtót.

— Isten vele, kedves jó tanitó ur! — mondta mosolyogva.

— Isten vele, fiam! — felelte a tanitó ur, mialatt a vonat elindult — és Isten áldja meg a vigasztalásért, amivel megörvendeztetett öreg napjaimra!

— A viszontlátásra! — kiáltotta apám megindult hangon.

De az öreg tanitó csak megcsóválta a fejét, mintha mondaná:

— Soha többé nem látjuk egymást viszont!

— De igen, igen! — ismételte édesapám — a viszontlátásra!

Ő pedig fölemelte reszkető kezét az ég felé:

— Odafönt!...

És igy tünt el szemeink elől, kezével az égre mutatva.

A gyógyulás utján.

Csütörtök, 20-ikc.

Ki hitte volna, amikor oly vidáman jöttem haza apámmal a szép kirándulásról, hogy tiz napig nem látom se az eget, se az utcát?! Nagyon beteg voltam, még az életem is veszélyben forgott. Hallottam, hogy édesanyám keservesen zokogott, láttam,

hogy édesapám nagyon sápadt és merően néz rám, — Silvia néném meg az öcsém halkan beszélgettek és a szemüveges orvos minden pillanatban ott volt és csupa olyan dolgot mondott, amiből egy szót se értettem.

Igazán ugy volt, hogy már örökre itt hagyok mindenkit. — Ah, szegény édesanyám!... Legalább három-négy olyan napom is volt, amelyekből szinte semmire se emlékszem, mintha csak bonyolódott, homályos álom szállt volna rám. Ugy rémlik, hogy láttam az ágyam mellett az én jóságos, első osztálybeli tanitókisasszonyomat, aki zsebkendőjébe akarta fojtani a köhögését, hogy ne zavarjon; épp ily homályosan emlékszem, hogy a tanitó ur lehajolt hozzám és megcsókolt, a szakálla pedig szurta egy kissé az arcomat; láttam, mint valami ködben, elsuhanni a Crossi vörös fejét, a Derossi göndör, szőke fürtjeit, a feketébe öltözött kalábriait és Garronét, aki levelestől hozott egy mandarint, de mindjárt el is szaladt, mert az édesanyja beteg volt.

Aztán mintha hosszu, mélységes álomból ébredtem volna föl, megpillantottam apámat és anyámat, akik rám mosolyogtak és ebből mindjárt megértettem, hogy jobban vagyok és hallottam azt is, hogy Silvia dudolgatott. — O, milyen szomoru volt ez az álom!...

Ettől fogva napról napra javult az állapotom. Eljött a kis „kőmüvesinas", aki először nevettetett meg a nyulszájával: — és milyen pompásan csinálja, szegényke, mióta megnyult az arca a hosszu betegsége miatt! Eljött Coretti és meglátogatott Garoffi is, aki két számot ajándékozott nekem uj sorsjátékából; egy „ötágu pompás zsebkést" sorsol ki, melyet a Bertola-utcai ószeresnél vásárolt.

Tegnap aztán, mialatt aludtam, itt volt Precossi, a kovács fia is; ráfektette arcát a kezemre, de nem ébresztett föl; és mivel az apja műhelyéből jött, tele szénporral: az arcának fekete nyoma ott maradt az ingem ujjain és nagyon megörültem neki, mikor fölébredve megláttam.

Mily szépen kizöldültek a fák e pár rövid nap alatt! És hogy irigylem a fiukat, ahogy szaladni látom őket az iskolába, tele könyvekkel, valahányszor édesapám odavitt az ablakhoz! De nemsokára én is megint járok iskolába. Nagyon türelmetlenül várom már, hogy mikor látom viszont ujra a fiukat, a padokat, a kertet, az utcát; szeretnék tudni mindent, ami ez alatt az idő alatt történt, szeretnék megint együtt lenni a könyveimmel, az irkáimmal és ugy rémlik, hogy már szinte egy év óta nem voltak a kezemben!...

Szegény édesanyám: hogy lesoványodott és milyen sápadt lett. Szegény édesapám, milyen fáradtnak látszik. És a jó pajtásaim, akik meglátogattak, mind lábujjhegyen jártak és megcsókolták a homlokomat!... Szomoruan gondolok arra, hogy egy szép napon majd meg kell válnom tőlük. Derossival és még néhánnyal talán együtt tanulok majd tovább; de a többiek?... Ha egyszer kijárták a negyediket: Isten velünk! Sohase látjuk egymást többé; nem látom őket az ágyam mellett, ha beteg leszek; Garrone, Precossi, Coretti, — csupa derék gyerek és jó pajtás; sohase látlak többé bennetek!

A munkásbarátok.

Csütörtök, 20-ika.

Miért mondtad, Enrico, hogy „soha többé ?'" ... Hiszen ez csak tőled függ ! — Ha elvégezted a negyedik elemit, te a gimnáziumba mégy, ők pedig munkások lesznek ; de azért, talán sok évig, ugyanabban a városban maradtok. És akkor miért ne találkozhatnátok ? Ha te az egyetemre vagy a liceumba jársz, elmehetsz hozzájuk a boltba vagy a műhelybe és nagy örömöd lesz benne, ha viszontlátod gyerekkori pajtásaidat, — most már, mint embereket, komoly munkában.

El se tudom képzelni, hogy ne látogatnád meg Corettit és Precossit, akárhol lesznek is. El fogsz menni hozzájuk, órákat töltesz el a társaságukban és, ha tanulmányozod az életet, a világot : meglátod majd, hogy mennyit tanulhatsz tőlük — amire senki más

nem tanithat meg — a munkájukról, a társadalmi osztályukról, a hazádról. És ne feledd el: ha nem vigyázol az ő barátságukra, nagyon nehéz lesz a jövőben hasonló barátokat szerezned, — olyan barátokat értek, akik nem abban a körben élnek és mozognak, amelyhez tartozol; igy aztán mindig csak egy társadalmi osztályban élsz majd: már pedig az az ember, ki csak egy társadalmi körben mozog, olyan, mint az a tanuló, aki mindig csak egy könyvet olvas.

Tedd föl hát magadban, hogy meg fogod őrizni ezeket a jó barátaidat azután is, ha majd elváltok egymástól és szeresd őket már mostantól kezdve jobban, éppen azért, mert munkások gyermekei. Ugy tekintsd a dolgot, hogy a felsőbb osztályokba tartozó emberek a tisztek, a munkások pedig a munka közkatonái; de a társadalomban, éppen ugy, mint a hadseregben: a közkatona nemcsak hogy nem kisebb, mint a tiszt, — mert hiszen az érdem a munkában és nem a haszonban, az értékben és nem a rangban van: — hanem, ha van felsőbbség és fokozat az érdemben, akkor az a közkatonáé, a munkásé, mert ők kapják saját munkájukból a legkevesebb jutalmat.

Szeresd tehát és tiszteld mindenek fölött, pajtásaid közt a munka közkatonáinak gyermekeit; becsüld meg bennük szüleik fáradságát és áldozatait; vesd meg a vagyon, a rang és társadalmi osztály különbségeit, mert csak a hitványak szabályozzák eszerint az érzéseiket és modorukat; gondolj arra, hogy az áldott vér, mely fölszabaditotta a hazát, majdnem mind a műhelyek és szántóföldek munkásainak az ereiből ömlött ki; szeresd Garronet, szeresd Precossit, szeresd Corettit, szeresd a kis „kőművesinast", mert az ő kis munkásmellükben királyi szivek dobognak, — és esküdj meg rá magadban, hogy a szerencsének semmiféle forgandósága nem irtja ki lelkedből ezeket a szent, gyermekkori barátságokat. Esküdj meg, hogy ha, negyven esztendő mulva, végigmenve bármelyik vasutállomáson, megismernéd a mozdonyvezető szurtos zubbonyában öreg Garrone barátodnak szénportól fekete arcát... ah, nem kell, hogy megesküdj reá: — szentül hiszem, hogy rögtön fölugranál a gépre és megölelnéd még akkor is, ha miniszterelnöke volnál az országnak!

Édesapád.

Garrone édesanyja.

Szombat, 29-ike.

Mikor először mentem iskolába a betegségem után, mindjárt rossz hirt hallottam. Garrone már néhány nap óta nem volt iskolában, mert az édesanyja sulyos beteg volt. Szombaton este aztán meg is halt. Tegnap reggel a tanitó ur, alighogy belépett az osztályba, igy szólt:

— Szegény Garronet a legnagyobb szerencsétlenség érte, ami csak egy fiut sujthat. Meghalt az édesanyja. Holnap jön először iskolába. Már most is kérlek benneteket, fiuk: tartsátok tiszteletben a szörnyü fájdalmat, mely a szivét emészti. Ha jön, köszöntsétek komolyan, de szeretettel; senkise tréfáljon vele és senkise nevetgéljen, kérlek benneteket.

Ma reggel aztán, kissé később, mint a többiek, meg is jött szegény Garrone. Valami a szivembe nyilalt, mikor megláttam. Az arca sápadt volt, a szeme vörös, ő maga alig állt a lábán: olyan volt, mintha egy hónapig beteg lett volna; szinte rá se ismertem, talpig gyászban volt és igazán meglehetett szánni. Senkise szólt egy szót se, mind csak néztük őt.

Mihelyt belépett és ujra látta a falakat, ahova édesanyja majdnem mindennap eljött érte, hogy hazavigye, — mikor meglátta a padot, amelyre édesanyja annyiszor rákönyökölt a vizsgák napjain, hogy bátoritsa, buzditsa őt: azt a padot, amelyben annyiszor ült türelmetlenül, várva a pillanatot, hogy előadás végeztével az anyjához szaladhasson, — szegény Garrone görcsös zokogásra fakadt. A tanitó ur odament hozzá, szeretettel megölelte és gyöngéden vigasztalta:

— Sirj, édes fiam, csak sird ki magadat; de azért légy erős. Édesanyád már nincsen itt, de azért lát és szeret téged, még mindig melletted él s egy napon viszont fogod látni, mert a te lelked olyan jó és nemes, mint az övé. Légy hát erős, fiam!

Ezzel odavezette a padba és leültette mellém. Én nem mertem ránézni. Garrone előszedte a füzeteit és a könyveit

amelyeket már több nap óta ki se nyitott; és most, mivel éppen ott nyitotta ki az olvasókönyvet, ahol a képen egy anya kézen fogva vezeti a fiát, megint sirva fakadt és leborult a két karjára. A tanitó ur intett, hogy ne zavarjuk és magyarázni kezdett. Szerettem volna valamit mondani Garronénak, de nem tudtam, hogy mit. Rátettem kezemet a karjára és a fülébe sugtam:

— Ne sirj, Garrone!

Nem felelt, se a fejét nem emelte föl a karjáról, csak kezembe tette a kezét és jó darabig ott tartotta. Mikor kimentünk az osztályból, senkise szólitotta meg, de mind ott sürögtek-forogtak körülötte, némán és tisztelettel. Megláttam édesanyámat, aki várt rám és odaszaladtam hozzá, hogy megcsókoljam; de ő elháritotta az ölelésemet és Garronera nézett. Eleinte nem értettem meg, hogy miért teszi ezt, de aztán észrevettem, hogy Garrone, aki egészen külön állt a többiektől, engem nézett; és a szemében kimondhatatlan szomoruság tükröződött, mintha mondaná:

— Te megölelheted az édesanyádat, én sohase ölelhetem meg többé az anyámat! Neked még van édesanyád, az enyém pedig meghalt!

Ekkor megértettem, hogy édesanyám miért háritotta el az ölelésemet és ugy mentem ki az iskolából, hogy meg se fogtam a kezét.

Guiseppe Mazzini.

Szombat, 29-ike.

Garrone ma reggel is sápadtan és kisirt szemmel jött iskolába és szinte rá se nézett azokra a kis ajándékokra, melyeket odaraktunk a padjára, hogy megvigasztaljuk. De a tanitó ur hozott egy könyvet, amelyből diktált, hogy megvigasztalja Garronet. Előbb azonban figyelmeztetett bennünket, hogy holnap pontban tizenkét órakor mind menjünk el a városházára és legyünk ott, mikor a polgári érdemkeresztet föltüzik egy fiu

mellére, aki egy vizbefuló fiucskát kimentett a Po-folyó habjaiból. Ő aztán majd hétfőn lediktálja az ünnepély leirását a havi elbeszélés helyett. Aztán Garronéhoz fordult, aki még mindig lehorgasztott fejjel ült a helyén.

— Garrone, — mondta neki — szedd össze magadat és irjad te is, amit diktálok.

Mind kézbe vettük a tollat és a tanitó ur ezeket diktálta:

„Guiseppe Mazzini, született Genovában 1805-ben, meghalt Pisában 1872-ben, nagylelkü hazafi, lángeszü, kiváló iró, az első olasz forradalom fölszitója és apostola; aki, mert a hazáját szerette, negyven esztendőn át szegénységben, számüzetésben élt, üldözve, bolyongva, de hősies szilárdsággal ragaszkodva szándékaihoz és elveihez; Guiseppe Mazzini, aki imádta az édesanyját és magába szivta annak erős, nemes lelkéből a legtisztább és legmagasztosabb ideálokat, ezt irta egyik leghivebb barátjának, hogy vigasztalja a legfájdalmasabb veszteségért:

— Barátom, sohase fogod látni többé édesanyádat ezen a földön. Ez a rettenetes valóság. Nem látogatlak meg, mert a fájdalmad oly szent és mérhetetlen, hogy azt csakis egyedül érezheted át és győzheted le. Megérted-e, hogy mit akarok mondani ezekkel a szavakkal: — Le kell győznöd a fájdalmadat?! — Le kell győznöd, aki nem szent és nem tisztitó a fájdalomban; tehát mindazt, ami, ahelyett hogy megjobbitaná, meggyöngiti és lealacsonyitja a lelket. De a fájdalomnak másik, nemes része, amely naggyá teszi és fölemeli a lelket, meg kell, hogy maradjon benned.

Idelent semmise pótolhatja a jó édesanyát. Fájdalmaidban és örömeidben, amiket az élet még nyujthat neked: sohase felejtheted el őt. De hozzá méltó módon kell rá emlékezned, szeretned őt és szomorkodnod a halálán. Oh, barátom, hallgass meg! A halál nincs, a halál semmi. Még csak meg se érthetjük. Az élet minden, az élet a haladás, amelynek örök sövényei vannak. Tegnap még volt anyád itt a földön: ma már egy angyalod

van másutt. Minden, ami jó, túléli a földi életet és megnövekszik erejében. Ilyen az édesanyád szeretete is. Ő most jobban szeret téged. És te még inkább felelős vagy neki a tetteidért, mint azelőtt.

— Tetőled függ tehát és a cselekedeteidtől, hogy ismét találkozzál vele és viszontlássad őt egy uj életben. Anyád iránt való szeretetből és tiszteletből tehát jobbnak kell lenned, hogy öröme teljék benned. Mostantól kezdve minden tettednél meg kell kérdezned önmagadat: — Helyeselné-e az édesanyám? — az ő átalakulása egy őrzőangyalt adott neked a földi életben, akinek be kell számolnod minden dolgodról. Légy jó és erős; állj ellent a kétségbeesett, közönséges fájdalomnak: szálljon szivedbe a nagy lelkek nyugalma a nagy szenvedésben: — ezt kivánja tőled az édesanyád"...

Garrone! — szólt most a tanitó ur — légy erős és nyugodt; ezt kivánja az édesanyád. Megértetted?

Garrone rábólintott a fejével s eközben egyre potyogtak szeméből a könnyek, a kezére, az irkáira, a padra.

Polgári erény.

— Havi elbeszélés. —

Déli harangszókor mind ott voltunk a tanitó urral a városház előtt, hogy lássuk, hogyan tüzik föl a polgári érdemkeresztet annak a fiunak a mellére, aki megmentette egyik pajtását a vizbefulástól.

A palota homlokzatán nagy, háromszinü lobogó lengett. Bementünk az udvarra, amely már tele volt néppel. Hátul vörös posztóval letakart asztal állt, rajta iratok, mögötte egész sor aranyozott hátu székek, a polgármester és a tanácsurak számára; ott voltak a városi hajduk is, égszinkék térdnadrágban, fehér harisnyában. Az udvar jobb oldalán sorfalat állt egy sza-

kasz rendőr, mind tele voltak érdemrendekkel és mellettük egy szakasz finánc; a másik felén álltak a tüzoltók, ünnepi egyenruhában és sok katona, összevissza keverve, akik mind azért jöttek, hogy lássák az ünnepélyt: huszárok, alpesi vadászok és tüzérek. Aztán körüskörül urak és iparosok, néhány katonatiszt, asszonyok és gyerekek, akik mind egymás hátán szorongtak.

Mi behuzódtunk az egyik szögletbe, ahol már sok, más iskolából való fiu szorongott a tanitó urakkal és közel hozzánk állt egy csomó munkásgyerek, ugy tiz-tizennyolc évesek összevissza, akik mind nevetgéltek és hangosan beszélgettek; látszott rajtuk, hogy mind a Po-negyedből valók, pajtásai vagy jó ismerősei annak, aki majd az érdemkeresztet kapja. Fönt, az ablakokban, voltak a városi tisztviselők; a könyvtár erkélye is zsufolva volt néppel, akik ugyancsak szorongtak a korlát mögött; velük szemben pedig, azon az erkélyen, mely a kapu fölött van, egymás hátán álltak az iskolás leányok, meg a „katonák árvaházá"-nak a növendékei, szép kék ruhájukban.

Olyan volt az egész, mint valami szinház. Mindenki vidáman beszélgetett, oda-odanézve időnként a vörös asztal felé, hogy jön-e valaki. A városi banda halkan játszott a kapu alatt és a verőfény elöntötte a magas falakat. Szóval nagyon szép volt!

Egyszerre csak mindenki tapsolni kezdett az udvarban, az erkélyeken, az ablakokban. Lábujjhegyre álltam, hogy jobban lássak. A tömeg, mely a vörös asztal mögött állt, most ketté vált s egy férfi meg egy nő jött előre; a férfi kézen fogva vezetett egy fiut. Ez mentette meg a pajtását. A férfi volt az apja; kőmüves volt, de ünneplő ruhában. A nő volt az anyja, alacsony, szőke asszony, fekete ruhában. A fiu szintén szőke és kicsiny volt, szürke ruhát viselt.

Ahogy meglátták azt a rengeteg népet és hallották a tapsvihart, mind a hárman ugy megálltak, mintha sóbálvánnyá váltak volna: se mozdulni, se nézelődni nem mertek. Az egyik városi szolga odatuszkolta őket a jobboldali asztal mellé.

Egy pillanatig csöndben volt az egész udvar, aztán megint fölzugott a tapsvihar minden oldalról. A fiu fölnézett az ablakokra, aztán az erkélyre, ahol a leányok voltak; kezében tartotta a kalapját és ugy látszott, azt se igen tudja, hogy hol van. Nekem ugy rémlett, mintha az arca hasonlitana a Corettiéhez, csak sokkal pirosabb volt. Az apja meg az anyja le nem vették szemüket az asztalról.

Ekkor a Po-negyedből való gyerekek, akik közel állltak hozzánk, előre nyujtották a nyakukat, integettek a pajtásuk felé, hogy észrevétessék magukat s közben halkan szólitgatták:

— Pin!... Pin!... Pinot!

Addig szólitgatták, mig végre a fiu is meghallotta, arra nézett és sipkája mögött elmosolyodott.

Aztán valamennyi rendőr hirtelen „vigyázz"-állásba állt. Most jött a polgármester, akit sok ur kisért. Galambősz férfi a polgármester, mellén keresztben a széles, háromszinü szalag: igy állt meg a kis asztal előtt; a többiek mind mögötte vagy kétoldalt. Most elhallgatott a banda, a polgármester intett a kezével, mire csönd lett. Aztán beszélni kezdett.

Az első szavait nem igen jól hallottam, de megértettem, hogy az esetet mondja el. Aztán hangosabb lett a szava és oly tiszta csengéssel áradt szét az udvaron, hogy egyetlen szótagot se veszitettem el már.

— ...Mikor meglátta a partról kis pajtását, amint a folyóban vergődött, már eltorzult arccal a haláltól rettegve: akkor lehányta magáról a ruháját s egyetlen pillanatig se habozva sietett a segitségére. A többiek kiabáltak:

— „Te is belefulsz!"...

— ...De ő nem is felelt; megragadták: kitépte magát a kezükből; hivták vissza: ő már a vizben volt. A folyó áradásban volt, a kockázat veszedelmes, még a felnőtt férfira nézve is. De ő nekirugaszkodott a halálnak, kis testének és nagy szivének minden erejével; még idejében elérte és megragadta a

szerencsétlent, aki már víz alá merült és fölrántott a fölszínre. Dühösen küzködött a hullámokkal, melyek el akarták sodorni, kis pajtásával, aki szinte fojtogatta az ölelésével; többször alámerült s egy-egy kétségbeesett erőfeszítéssel ismét fölbukott; csökönyösen, legyőzhetetlenül szent szándékában: nem úgy, mint a gyerek, aki a pajtását akarja megmenteni, hanem mint a férfi, mint az apa, aki azért küzd, hogy megmentse a fiát, aki az ő reménye és az élete. És aztán Isten nem engedte meg, hogy ez a nemes hősiesség kárba vesszen. A bátor fiu kiragadta a prédát a hatalmas folyó sodrából, kihuzta a partra és a többiekkel együtt még segitett őt éleszteni, vigasztalni; aztán pedig egyedül, nyugodtan hazament és őszintén elmondta, hogy mit cselekedett.

— ... Uraim! Szép és tiszteletreméltó a férfi hősiessége. De a gyermekben, akinek lelkében még se nagyravágyás, se vetélykedés, se más efféle ösztönző erő nem fejlődhetett; a gyermekben, akiben annál nagyobb a vakmerőség, mennél kevesebb az ereje, — a gyermekben, akitől semmit se követelünk, akit már akkor is jónak és nemeslelkünek mondunk, ha megérti és elismeri a mások önfeláldozását: — a gyermekben isteni hősiesség!

— ... Nem mondok többet, uraim. Nem akarom fölösleges dicséretekkel disziteni ezt az egyszerü, de fönséges nagyságot. Ime, itt áll önök előtt a gyönge és bátor életmentő. Katonák, köszöntsétek őt, mint a testvéreteket; anyák, áldjátok meg őt, mint a fiatokat; gyermekek, emlékezzetek a nevére, véssétek az emléketekbe ugy, hogy a szivetek sohase felejtse el. Jer közelebb, fiam!... Olaszország királya nevében melledre tüzöm a polgári érdemek keresztjét!

Sok száz torokból kitörő, eget verő éljen rázta meg a palota falait. A polgármester fölvette az érdemkeresztet az asztalról és föltüzte a fiu mellére. Aztán megölelte és megcsókolta. A fiu anyja eltakarta szemeit a kezével, az apja mellére horgasztotta

a fejét. A polgármester kezet fogott mind a kettővel és a kitüntetésre vonatkozó, szalaggal átkötött oklevelet átadta az anyának. Majd a fiuhoz fordult, mondván:

— Ennek a napnak az emléke, mely dicsőség neked, boldogság a szüleidnek, tartson meg téged egész életeden át az erény és becsület utján. Isten veled!

A polgármester elment, a rezes banda fölharsant és ugy látszott, hogy már vége az ünnepélynek, mikor a tüzoltók szakasza kettévált s egy nyolc-kilenc éves gyermek, akit egy asszony, aki rögtön aztán elbujt, előretolt, — odaszaladt az érdemkeresztes fiuhoz és a nyakába borult.

Ujra hatalmas éljenzés és tapsvihar rázta meg az udvart; mindenki rögtön megértette, hogy ez volt az a fiu, a Po vizében fuldoklott és aki most hálálkodik a megmentőjének. Miután megcsókolta, belekapaszkodott a karjába, hogy elkisérje. Ők ketten mentek elül, utánuk az apa és az anya mentek a kapu felé, nagy nehezen törve utat a nép közt, mely sorfalat állt előttük, — rendőrök és katonák, gyerekek és asszonyok, egymásba gabalyodva. Mind előre furakodtak és lökdösték egymást, lábujjhegyre állva, hogy jobban lássák a fiut. Mikor az iskolás gyerekek mellett elment, ezek mind lengették a kalapjukat. A Po-negyedbeliek csapták a legnagyobb lármát, rángatták a karjánál, a kabátjánál fogva és kiabáltak:

— Pin!... Éljen Pin!... Brávó, Pinot!

Én jól láttam, mert egészen közel ment el mellettem. Az arca lángolt az örömtől, az érdemkeresztnek piros-fehér-zöld szalagja volt. Az anyja sirt és nevetett, az apja a bajuszát pödörgette jobb kezével, amely reszketett, mintha láz gyötörte volna. És fönt az ablakokban, meg az erkélyeken mind kihajolt a nép és tapsolt neki.

Egyszerre csak, mikor már majdnem a kapu alá értek, a „katona-árvaház" növendékeinek erkélyéről igazi virágeső hullott alá; ibolyák, százszorszépek, — elborítván a fiu meg az apja

és az anyja fejét s aztán szétszóródtak a földön. Sokan szedni kezdték és átnyujtották az anyának. A banda pedig szép halkan egy gyönyörü áriát játszott, amely olyan volt, mintha sok száz ezüstös hang lassan siklanék lefelé a nagy folyam hullámain...

Május.

Az angolkóros gyermekek.

Péntek, 5-ike.

Ma nem voltam iskolába, mert szédült a fejem és édesanyám elvitt magával az angolkóros gyermekek intézetébe, ahová azért ment, hogy beajánlja a házmester kis leányát; de nem engedte meg, hogy én is bemenjek vele az iskolába...

„Nem érted, Enrico, hogy miért nem vittelek be magammal? Mert nem akartalak odaállitani téged a szerencsétlenek elé, az iskola közepére, mint egy mutatónak, mint izmos és egészséges fiut: — ugy is elég alkalmuk van, hogy fájdalmas összehasonlitásokat tegyenek. Milyen szomoru dolog ez! Szivem elszorult a részvéttől és sirni szerettem volna, mikor beléptem az intézetbe. Körülbelül hatvanan lehettek, fiucskák és leánykák vegyesen...

Szegény elkinzott csontok! Szegény elfacsarodott, összegörbedt kezecskék és lábacskák! Szegény kis elnyomorodott testek! Mindjárt láttam köztük sok édes arcot, gyöngédséget és eszességet sugárzó arccal; volt köztük egy kis leányka megvékonyodott, hegyes orral és hegyes állal, hogy öreg anyókának látszott; de szinte angyalian gyöngéd volt a mosolygása. Mások, elülről nézve szépek és hibátlanoknak látszanak; de ha megfordulnak... elfacsarodik az ember szive. Éppen ott volt az orvos, aki rendes szemlét tartott fölöttük. Fölállitgatta őket a padokon és fölhajtván ruhácskájukat, megtapogatta puffadt gyomrukat és megdagadt csuklóikat; még csak nem is szégyenkeztek, szegény teremtések. Meglátszott rajtuk, hogy már hozzászoktak, hogy meztelenül vizsgálják, forgasssák, tanulmányozzák őket.

És ezek most vannak betegségük legjobb, legkedvezőbb stádiumában, amikor már szinte fájdalmaik sincsenek! De ki mondhatná meg, hogy mit szenvedtek akkor, amikor testük eltorzulni

kezdett, amikor betegségük terjedésével látták, hogyan csökken irántuk a szeretet, — szegény kicsikék! — mikor órák hosszán át egyedül hagyták őket a szoba vagy az udvar valamelyik sarkában, amikor rosszul táplálták, nem ritkán ki is gunyolták vagy hónapokon át elgyötörték őket hiábavaló kötésekkel és orthopaediai eszközökkel!

Most már azonban, hála az orvosi kezelésnek, a jó táplálkozásnak és a tornászásnak, soknak az állapota javul. A tanító-kisasszony tornásztatta őket. Szánalom volt nézni, ahogy bizonyos vezényszavakra kinyujtották a pad alatt össze-vissza kötözött, lécek közé szoritott, csomós, formátlan lábszárukat, — azokat a kis lábacskákat, melyek az egészséges gyerekek édesanyja csókokkal borit el! Néhányan nem birtak fölállni a padban és ott maradtak, fejüket a karjukra hajtva és a mankójukat cirógatva; mások, előre lökvén a karjukat; érezték, hogy elfullad a lélegzetük és sápadtan roggyak vissza: de azért mosolyogtak, hogy palástolják a fájdalmukat.

Ah, Enrico! Miért is nem becsülitek az egészségteket, miért tartjátok olyan semmiségnek?... Rágondoltam az erős, viruló gyermekekre, akiket az anya mindenhová magával visz, mint valami diadaljelet, büszkélkedve a gyermeke szépségében. És szerettem volna megfogni azokat a szegény fejecskéket mind, hogy odaszoritsam őket a szivemhez, forró szeretettel; azt mondtam volna, ha egyedül lennék, hogy: nem mozdulok többé innen, nektek szentelem az életemet, nektek akarok szolgálni, az anyátok leszek egészen utolsó lehelletemig...

Ők pedig, szegények, énekeltek; énekeltek vékony cérnahangon, édeskés-szomoruan, hogy a hangjuk leszállt a szivembe és amikor a tanító-kisasszony megdicsérte őket, mind boldogok voltak, s ahogy elment a padok közt, csókolgatták a kezét, a karját, mert véghetetlenül hálásak mindenkihez, aki jót tesz velük.

És eszük is van ezeknek a szegény angyaloknak: tanulnak, — mondta nekem a tanító-kisasszony. Szelid és kedves ez a fiatal tanító-kisasszony, jóságos arcán visszatükröződik a szomoruság, mintha képe lenne annak a sok szenvedésnek, amit enyhit és megvigasztal. — Szegény, drága lélek! Valamennyi ember közt, aki munkával keresi a kenyerét, egyetlen egy sincs, aki szentebb fáradsággal keresné meg!

Édesanyád.

Áldozatkészség.

Az édesanyám végtelenül jó és Silvia néném éppen olyan, mint ő: ugyanolyan jó és nemes a szive. Tegnap este éppen másoltam a havi elbeszélés — „Az Appenninektől az Andes-hegységig" — egy részét, mert olyan hosszu, hogy a tanitó ur fölosztotta köztünk a másolást, mikor Silvia lábujjhegyen bejött hozzám és halkan, de gyorsan igy szólt:

— Jer velem édesanyához. Ma reggel hallottam, mikor beszélgettek: apának rosszul sikerült valami dolga, nagyon szomoru volt, édesanya vigasztalta... Szegények lettünk: érted-e? Nincsen már pénzünk. Apám azt mondta, hogy áldozatokat kell hoznunk, hogy tönkre ne menjünk. Akkor hát nekünk is áldozatokat kell hoznunk, igaz-e?... Készen vagy-e rá?... Ha igen, akkor majd én megmondom anyának és te csak bólints rá és igérd meg a becsületedre, hogy mindent megteszel, amit mondok.

Ezzel megfogta a kezemet és átvezetett édesanyához, aki elgondolkozva, bánatosan varrogatott; én odaültem melléje a divánra az egyik oldalon, Silvia pedig a másikra és mindjárt igy szólt:

— Kérlek, édesanyám, szeretnék beszélni veled. Mind a ketten beszélni akarunk veled.

Édesanyánk csodálkozva nézett ránk, Silvia pedig igy folytatta:

— Édesapának elfogyott a pénze, igaz-e?

— Micsoda beszéd ez? — kérdezte anyám elpirulva. — Nem igaz! Mit tudod te ezt? Ki mondta?

— Én tudom, — felelte Silvia határozottan. — Hallgass hát ide, édesanya. Nekünk is áldozatokat kell hoznunk. Te legyezőt igértél nekem május végére. Enricónak pedig festékes dobozt. Mi nekünk most már nem kell ez, nem kell semmi. Nem akarjuk, hogy pénzt pazaroljatok ránk; enélkül is elégedettek leszünk: érted, anyám?

Anyám szólni akart, de Silvia nem engedte szóhoz jutni:

— Nem, nem! Ez igy lesz; mi már elhatároztuk. És ameddig édesapának megint nem lesz pénze, nekünk nem kell addig se gyümölcs, se más; délre elég lesz egy tál étel, reggelire pedig beérjük kenyérrel is; igy kevesebb kell az élelemre, hiszen ugyis sokat költünk; mi pedig igérjük neked, hogy azért elégedettek leszünk. Igaz-e, Enrico?

Én azt feleltem, hogy igen; Silvia pedig tovább beszélt:

— Mondom, hogy épp oly elégedettek leszünk — és befogta kezével az anyám száját — és ha kell több áldozat is, a ruházkodásban vagy másban: szivesen meghozzuk azt is és eladjuk, amit ajándékba kaptunk is: én odaadom mindenemet, leszek szobalány, nem adunk ki többé semmit a házból, dolgozni fogok egész nap, mindent megteszek, amit akarsz: el vagyok szánva mindenre. Mindenre! — ismételte, édesanyám nyakába borulva: — csak se apa, se anya ne keseregjenek többé, csak lássam, hogy megint nyugodtak és vidámak vagytok mind a ketten, mint azelőtt és szerettek bennünket, akik ugy szeretünk titeket, hogy az életünket is szivesen odaadnók értetek!

Ah, még sohase láttam oly boldognak az édesanyámat, mint ezekre a szavakra; sohase csókolt meg igy össze bennünket, sirva és nevetve, bár szólni nem tudott. Aztán megnyugtatta Silviát, hogy rosszul értette, amit halott, mert — szerencsére — nem jutottunk ugy tönkre, mint ahogy ő hiszi és aztán százszor is megköszönte a szeretetünket és jókedvü volt egész este, mig csak haza nem jött az édesapa, akinek mindjárt elmondott mindent. Ő pedig ki se nyitotta a száját, szegény apám!

De mikor ma délben az asztalhoz ültünk... nagy szomoruság és nagy öröm is ért egyszerre: a szalvétám alatt megtaláltam a festékes dobozt, Silvia pedig a legyezőt.

A tüzvész.

Csütörtök, 11-ike.

Ma reggel elvégeztem „Az Appennineklől az Andes-hegyláncig" cimü elbeszélés másolásának rám eső részét és azon törtem a fejemet, hogy mit válasszak a föladott „szabad dolgozat" tárgyának, mikor egyszerre csak szokatlan zsivajt, kiabálást hallottam a lépcsőkön s nem sokkal aztán két tüzoltó jött be hozzánk, engedélyt kérve édesapámtól, hogy megvizsgálhassák a kályhákat és kéményeket, mert a háztetőn sürü füst gomolyok, amelyről nem tudják, hogy honnan jön.

— Hát csak tessék — mondta édesapám.

És, ámbár nálunk sehol se égett tüz, a tüzoltók mégis sorra járták a szobákat és hallgatóztak a falaknál, hogy nem hallják-e valahogy ropogni a tüzet azokban a kéménycsövekben, melyek a földszintről az emeletekre vezetnek.

És, mialatt ők a szobákat vizsgálták, édesapám igy szólt hozzám:

— Na, Enrico, itt van a „szabad dolgozat" tárgya: a tüzoltók. Próbáld meg leirni, amit elmondok. Két évvel ezelőtt láttam őket munkában egy este, mikor késő éjjel kijöttem a Balbo-szinházból. Ahogy befordultam a Róma-utcába, szokatlan fényességet és nagy tömeg futó embert láttam; lángban állt egy ház. A lángnyelvek és füstfelhők kicsapdostak az ablakokból és a padlásról; nők és férfiak jelentek meg az emeleti ablaknál és megint eltüntek, kétségbeesetten sikoltozva; a kapu előtt nagy tömeg hullámzott és kiabált:

...„Elevenen égnek meg!... Segitség!... Tüzoltók!"

— Ebben a pillanatban érkezett oda egy kocsi, négy tüzoltó ugrott ki belőle: ők érkeztek elsőknek a városházára és most rögtön berohantak az égő házba. Alighogy eltüntek, borzalmas dolgot láttam; egy nő orditva hajolt ki a harmadik emelet egyik ablakán, belekapaszkodott a vaskorlátba, átmászott rajta és megkapaszkodva benne, ég és föld között libegett odafönnt,

háttal kifelé fordulva, legörnyedve a láng és a füst alatt, mely a szobából kicsapva, majdnem perzselte már a haját.

— A tömeg iszonyodva hördült föl. A tüzoltók tévedésből megálltak már a második emeleten, mert a halálra rémült lakók nem eresztették őket tovább s áttörvén egy közfalat, már be is rohantak az egyik lakásba, mikor száz meg száz torok hangos kiáltással figyelmeztette őket:

...„A harmadik emeletre!... A harmadik emeletre!“...

Szinte repültek a harmadik emeletre, szegények. Odafönt már pokoli romlás és zürzavar volt: roskadozó padlásgerendák, lángban álló folyosók, fojtogató füstfelhő. Hogy bejuthassanak azokba a lakásokba, ahol a lakók be voltak zárva, csak egy utjuk volt már: a padláson át, azonnl fölrohantak a padlásra és egy perccel később már, mint valami fekete árnyék, ugrott ki a tetőre az első a sürü füstben. De, hogy eljuthasson a padlásnak arra a szakaszára, mely alatt a tüztől körül fogott lakás feküdt, végig kellett szaladnia a tető keskeny párkányán, közvetlenül a csurgó mellett, mert a tetőnek többi része már recsegve-ropogva égett, ez a keskeny párkány pedig nyaktörően csuszós volt, mert ellepte a jég és hó: megkapaszkodni pedig seholse lehetett.

...„Nem tud elmenni rajta!... Kitöri a nyakát!“ — üvöltözte a tömeg borzadva.

— A tüzoltó megindult a tetőpárkány szélén; mind eliszonyodva, a lélegzetüket is visszafojtva nézték... a másodpercek óráknak tetszettek... de a tüzoltó végre mégis átjutott: amire egetverő éljenzés tört ki a tömeg torkából. Most már futott a tüzoltó egészen a veszedelmes helyig, ahol őrült szilajsággal verte szét csákányával a tető cserepeit, a gerendákat, léceket, a mennyezetet, hogy lyukat vágjon, amelyen át leereszkedhessék a lakásba. Végre megvolt a lyuk; a tüzoltó leakasztotta nyakából a kötelet és leereszkedett. Ekkor értek oda a többi tüzoltók is, akik mindjárt utána ereszkedtek s egy pillanattal később

megérkezett az utcán a hatalmas, összetolható mentőlétra, melyet rögtön odatámasztottak a ház falához, közvetlenül azok alá az ablakok alá, ahonnan ki-kicsaptak a lángok és kihallatszott az őrült sikoltozás. De mindenki azt hitte, hogy a segitség már elkésett.

...„Nem menekül meg senki!“ — üvöltözött a tömeg. — „Megégnek a tüzoltók is!... Vége mindennek!... Valamennyien meghalnak, elpusztulnak!“...

— Egyszerre csak megjelenik az ablak vaskorlátjánál az első tüzoltó, akinek alakját egész magasságában megvilágitották a mögötte csapkodó lángok. Derekánál fogva megragadta az asszonyt, aki viszont a tüzoltó nyakába kapaszkodott; igy aztán a tüzoltó beemelte a szobába. A tömeg olyan éljen-rivalgásra fakadt, mely elnyelte a rettenetes tüzvész ropogását.

...„De hát a többiek?... És hogyan jönnek le?“

— A lépcső, mely a falhoz volt támasztva, elég messzire volt az ablaktól, mert nem ért föl odáig. Hogyan fognak hát lejönni, akik a szobában vannak?

— Mialatt a nép ezen tünődött, az egyik tüzoltó kibujt az ablakon, jobb lábával rálépett az ablakpárkányra, ballábával lelépett a létra legfelső fokára és ebben a hajmeresztő állásban, valósággal a levegőben lógva, egymásután kapta ölbe a lakókat, akiket a társai átnyujtottak neki s aztán leadta őket annak a tüzoltónak, aki a létrán feljött az utcáról és jól megkötözvén a szerencsétleneket a derekukra csatolt hevederrel, szépen leboesátotta valamennyit a földre.

— Legelőször ereszteték le azt az asszonyt, aki a vaskorlátba kapaszkodva libegett ég és föld között, utána következett egy kis leány, aztán megint egy asszony és végül egy öreg ember. Mind meg voltak mentve. Az öreg ember után egymásután lejöttek a tüzoltók is; utolsónak maradt a Robbino nevü káplár, aki legelső volt a mentésben. A nép zajos tapsviharral fogadta mindnyájukat; de mikor lejött az utolsó is: az, aki legelőször

kockáztatta az életét a többiekért, a tömeg ugy ünnepelte, mint a diadalmas hadvezért; kiabáltak, kitárták feléje a karjukat, a csodálat, hála és rajongás szilaj kitöréseivel árasztották el és addig ismeretlen neve — Giuseppe Robbino — ezer és ezer ajakról visszhangzott.

— Érted-e, Enrico? Ez az igazi bátorság: a szivből, lélekből fakadó bátorság, amely nem okoskodik, nem fontolgat és nem ingadozik, hanem vakon és villámgyorsan rohan oda, ahonnan a halállal vivódónak segélykiáltását hallja. Egy napon majd elviszlek a tüzoltók gyakorlataira és megmutatom ezt a Robbino káplárt; mert, ugy-e: szeretnéd megismerni.

Azt feleltem, hogy nagyon.

— Na, hát itt van! — mondta édesapám.

Hirtelen megfordultam. A két tüzoltó, elvégezvén a vizsgálatot, éppen átment a szobán és kifelé tartott. Ekkor apám rámutatott az alacsonyabbikra és igy szólt:

— Szoritsd meg Robbino káplár kezét.

A káplár megállt, odanyujtotta a kezét és mosolygott. Én megszoritottam, mire ő katonásan köszönt és kiment. Apám pedig elkomolyodva igy szólt:

— Emlékezzél vissza erre a napra; mert bizony mondom neked, hogy a sok ezer kéz között, amelyeket meg fogsz szoritani életedben: talán tiz se lesz, amelyik annyit érne, mint az övé!

Az Appeninektől az Andes-hegyláncig.

— Havi elbeszélés. —

Hétfő, 15-ike.

Sok esztendővel ezelőtt egy tizenhárom éves genovai gyerek, akinek az apja munkás volt, Genovából Amerikába ment — teljesen egyedül— hogy megkeresse az édesanyját.

Az anyja két évvel azelőtt ment el Buenos-Ayresbe, az

argentinai köztársaság fővárosába, hogy beszegődjék valami gazdag családhoz és igy rövid idő alatt sok pénzt keressen, mert a családja, sok minden baj és szerencsétlenség által nyomorba jutott és tele volt adóssággal.

Sok ilyen derék, bátor asszony van, aki ugyancsak ilyen célból teszi meg a hosszu utat; mert odaát, Amerikában, olyan jól megfizetik a szorgalmas cselédet, hogy aki takarékoskodik, pár év mulva már néhány ezer lirával jöhet haza.

A szegény anya majd kisirta a lelkét, mikor el kellett válnia a fiától, akik közül az egyik tizennyolc, a másik tizenegy éves volt; de bátran utazott el, tele reménységgel. Az utja szerencsés volt; alig érkezett meg Buenos-Ayresbe, mindjárt talált is jó helyet egy gazdag és derék családnál, ahol nagyon megbecsülték és jó fizetést is kapott. Férjének az unokatestvére szerezte neki a helyet, aki szintén genovai volt és már sok évvel azelőtt szatócsboltot nyitott a városban.

Az asszony egy darabig rendesen és pontosan levelezett az urával. Ugy állapodtak meg, hogy az ura az unokatestvérének is, aki a levelet tovább adta az asszonynak; ez viszont a választ a szatócsnak adta át, aki megtoldta néhány sorral és ugy küldte el Genovába.

Mivel az asszonynak havonta nyolcvan lira fizetése volt és magára ugyszólván semmit se költött, minden három hónapban jó csomó pénzt küldött haza, amiből az ura — aki tetőtől talpig becsületes ember volt — lassanként kifizette a nyomasztó adósságokat és igy visszaszerezte ismerőseinek és hitelezőinek a bizalmát. Közben pedig ő maga is dolgozott és nagyon meg volt elégedve, mert remélte, hogy nemsokára hazajöhet a felesége is. Az asszony nagyon hiányzott a házban, mely üres volt nélküle s legkivált a kisebbik fiu, aki fölötte igen szerette az anyját, sokat szomorkodott és sehogyse birt belenyugodni az anyja távollétébe.

Már több, mint egy esztendő óta volt Amerikában az asz-

szony, mikor — egy rövid levél után, amelyben csak annyit irt, hogy kissé beteges — egyszerre csak megszakadt a levélváltás. Kétszer is irtak az unokatestvérnek, de ez nem felelt. Irtak annak az argentinai családnak is, amelynél az asszony szolgált, de onnan se kaptak választ; ennek azonban az is lehetett az oka, hogy talán elferditve irták le a furcsa nevet és a levelet Buenos-Ayresben nem is kézbesithették.

Az apa ekkor már nagyon aggódott és irt az olasz konzulnak Buenos-Ayresbe, hogy kerestesse az asszonyt. Három hónap mulva megjött a konzul válasza, hogy a kutatásnak nem volt semmi eredménye, noha az ujságokban is közzé tették a hirdetést. Ez azonban egészen természetes volt; mert a derék asszony, azon való aggodalmában, hogy szégyen ne érje a családot, amiért ő cselédnek szegődött el, nem az igazi nevét mondta meg a gazdáinak; akik, ennélfogva, hogy olvasták is a hirdetést, nem gondolhatták, hogy ez az ő cselédjükre vonatkozik.

Hónapok teltek el és még mindig nem jött semmi hir. Az apa és fiai végképp odáig voltak; a kisebbik majdnem belehalt bánatába. — Mit tegyenek?... Kihez forduljanak? — Az apának az volt az első gondolata, hogy elutazik és megkeresi Amerikában a feleségét. — De hát a munka?... És ki fogja eltartani addig a fiait? — De nem utazhatott el a nagyobbik fiu se, aki éppen akkor kezdett keresni és a család nagyon rászorult az ő keresményére is. Örökös szorongásban éltek hát; napról napra ugyanazokat a szomoru dolgokat ismételték, vagy néma fájdalommal bámultak egymásra. Mig egyszer aztán Marco, a kisebbik fiu elszántan igy szólt:

— Elmegyek én Amerikába és megkeresem az édesanyámat.

Az apja szomoruan csóválta a fejét és nem felelt. Ez ugyan nagy szeretet volt, de a gondolatot végrehajtani nem lehet. Hogy egy tizenhárom éves fiu egyedül vágjon neki Amerikának, — mikor csak az ut is egy hónapig tart!... De a fiu nem tágitott.

Hajtogatta aznap, hajtogatta másnap és harmadnap is: elszánt türelemmel s kitartással, okoskodva, akár csak a meglett emberek.

— Mások is jártak már ott — mondta — nálam kisebbek is. Ha egyszer a hajón vagyok, én is éppen ugy odaérek, mint akárki más. Ha pedig ott leszek, csak a nagybácsi boltját kell megkeresnem. Sokan vannak ott olaszok: valaki majd csak megmutatja. Ha megtaláltam a nagybácsit, megtaláltam az anyámat is. Ha pedig a nagybácsit nem találom, elmegyek a konzulhoz és megkeresem az argentinai családot. Akármi történik is, odalent mindig van munka; találok hát munkát én is és annyit bizonyosan meg birok majd keresni, hogy megint hazajöhessek.

És igy, lassan-lassan már rávette az apját. Az apja becsülte a fiut; tudta, hogy van esze és bátorsága, hozzászokott a nélkülözésekhez és a türelemhez; mind ezek a jó tulajdonságai pedig megkétszereződnek attól a szent vágytól, hogy megtalálja az édesanyját, akit imádott. Aztán az történt, hogy ez egyik genovai gőzös kapitánya, egy ismerősének a barátja, mikor meghallotta az esetet, megigérte, hogy szerez a fiunak egy harmadosztályos ingyenjegyet Argentinába. És ekkor, még némi habozás után az apa végre beleegyezett, hogy hadd menjen hát a fiu. Teleraktak neki egy kis zsákot fehérneművel, adtak neki néhány lirát, fölirták a nagybácsi cimét s egy szép áprilisi estén fölkisérték a hajóra.

— Fiam, Marco, — bucsuzott tőle könnyes szemmel az apja, mikor utoljára megcsókolta a gőzös födélzetén — ne veszitsd el a bátorságodat. Szent célért utazol és megsegit az Isten!

*

Szegény Marco! — Bátor volt ugyan és elszánt szivvel indult el a nagy utra: de mikor a szemhatáron letünt szülővárosa, a szép Genova és ott állt egyedül a nagy gőzös, a kivándorló parasztok zagyva tömegében, akik közül senkit se ismert, — bizony elcsüggedt és leverte a szomoruság. Két napig ugy gub-

basztott a hajó orrán, mint a kivert kutya, szinte nem is evett és mindig csak sirni szeretett volna. Mindenféle szomoru gondolat kergetőzött az agyában és a legszomorubb, amely egyre makacsul gyötörte, az volt, hogy az édesanyja már meghalt. Nyugtalan álmában folyton megjelent előtte egy ismeretlen arc, amely szánakozva nézett rá s aztán a fülébe sugta:

— Meghalt az anyád!

És ilyenkor nagyot sikoltva rezzent föl álmából. Mind amellett, mikor átment a Gibraltári-szoroson és először pillantotta meg az Atlanti-óceánt, kissé megjött a reménye és a bátorsága. De ez nem sokáig tartott. Az örökké egyforma tenger végtelensége, a folyton növekedő hőség — mert hiszen a hajó az Egyenlitő felé tartott — de legkivált a szegény kivándorlók csüggedt szomorusága és saját elhagyatottságának az érzése megint csak leverte.

Az üres, egyhangu napok ugy fölfokozták szivében az unalmat, hogy szinte ugy rémlett neki, mintha már egy év óta volna a tengeren. És minden reggel, mikor fölébredt, bamba álmélkodással nézett végig a mérhetetlen tengeren, amelynek végehossza nem volt. A gyönyörü repülőhalak, melyek időnként lepotyogtak a födélzetre, a vizben bukfencező, mókás delfinek, a csodaszép alkonyat, mikor a viz alá merülő nap izzó korongjától szinte lángtengerré válik az egész óceán, — mind olyan volt neki, mint az álomban látott csodák, amelyek nem is erről a világról valók.

Volt rossz idő is, amikor folyton odalent maradt a hálóteremben, ahol minden táncolt és gurult, mig a férfiak káromkodtak, a nők és gyermekek pedig sirtak; ilyenkor azt hitte, hogy ütött az utolsó órája. Máskor oly roppant hőség volt mindenütt, a teljes szélcsönd következtében, hogy az eltikkadt utasok szinte félholtan a bágyadtságtól moccanni se igen birtak, hanem fáradtan és erőtlenül heverésztek a födélzeten, halak módjára tátogva és lesve egy-egy maroknyi friss szellőlibbenést.

És az ut egyre tartott, — sejteni se lehetett a végét! Tenger és ég, — ég és tenger: — ma éppen ugy, mint tegnap és holnap éppen ugy, mint holnapután, — és igy megy ez majd mindörökkön örökké... A kis Marco órák hosszáig elácsorgott a hajó karfájára támaszkodva és nézte, egyre nézte a hullámzó tengert, — közben az anyjára gondolt, mig csak a szemei le nem csukódtak és a feje fáradtan a mellére nem esett. És ilyenkor ismét megjelent neki az a titokzatos, szánakozó kifejezésü arc, amely ujra a fülébe sugta a rettentő titkot:

— Meghalt az anyád!...

És ilyenkor mindig rekedt sikoltással, egész testében borzongva ébredt föl, hogy aztán nyitott szemekkel álmadozzék tovább, elcsüggedve az egyforma és végtelen szemhatár vizsgálatában.

*

Huszonhét napig tartott az ut, de az utolsó napokban gyönyörü idő volt. Marco megbarátkozott egy derék, öreg lombárd paraszttal; ez a fiához igyekezett, aki „földesur" volt valahol Rosario város határában. A fiu mindent elmondott az öregnek, ez pedig meg-megveregette a fiu vállait és folyton jóindulatu mosolygással biztatta:

— Bátorság, fiam! Meglátod, hogy jó egészségben leled az anyádat.

Ez a biztatás nagyon jól esett Marcónak, ugy hogy most már nem gyötörték az aggodalmai, sőt egyre boldogabban reménykedett. Lekuporodott a hajó orrán, az öreg paraszt mellé, aki gondtalanul pipázgatott a csillagos éjszakában; a sok kivándorló közt, akik énekeltek, szegény Marco százszor is elgondolta képzeletben, hogy miképpen érkezik meg Buenos-Ayresbe... Látta magát abban a bizonyos utcában, megtalálta a szatócsboltot, odarohant a nagybátyjához:

— Hogy van az édesanyám?... Hol van?... Menjünk hozzá rögtön!...

És aztán együtt szaladtak, fölsiettek a lépcsőkön, kinyílt az ajtó... Itt azonban megállt a képzelőtehetsége, belefult a kimondhatatlan gyöngédség áradatába, — ugy hogy nem tudott mást cselekedni, mint hogy kihuzta titokban a nyakában viselt szent érmet és ezt csókolgatva suttogta el hálás könyörgését a Mindenhatóhoz.

*

A huszonhetedik napon végre megérkeztek. A gőzös gyönyörü májusi hajnalon vetett horgonyt a hatalmas La Plata-folyamban, melynek partján Argentina köztársaság fővárosa fekszik. Marco biztató jelnek vette a pompás időt és szinte magán kivül volt örömében és türelmetlenségében. Édesanyja alig pár mértföldnyire volt tőle és pár óra mulva már viszontláthatja. Ő pedig itt van Amerikában, az ujvilágban és volt bátorsága, hogy egyedül jöjjön ide!

Most már az egész hosszu utazást csekélységnek, semminek találta. Ugy tetszett neki, mintha álmában repült volna idáig és most hirtelen fölébredt. És oly boldog volt, hogy szinte nem is csodálkozott, se nem szomorkodott, mikor a zsebében kotorázva már csak felét találta meg annak a kis pénznek, amivel az apja utnak eresztette. Óvatosságból ugyanis két részre osztotta a csekélyke pénzt, hogy ha baj érné, ne egyszerre veszitse el mindet; a felét most ellopták tőle, ugy hogy csak pár lirája maradt: — de mit törődött most már ezzel, mikor pár óra mulva ugyis viszontlátja az édesanyját?!

Hátára vetvén az iszákját, sok más olasz kivándorlóval együtt ő is lement arra a kis gőzösre, mely csaknem a partig vitte őket; ott megint csónakokba szálltak és igy értek a molóra, ahol elbucsuzott öreg lombárd barátjától és nyakába vette a várost.

Nekivágott az első utcának s a legelső szemközt jövő embertől megkérdezte, hogy merre kell mennie a Los Artes-utcába? Véletlenül éppen egy olasz munkást szólitott meg. Ez kiván-

csian végignézte, megkérdezte, hogy tud-e olvasni s mikor a fiu bólintott, hogy igen, — igy szólt:

— Akkor menj mindig egyenesen ezen az utcán és minden sarkon olvasd el a keresztbe menő utcák nevét: igy majd elérsz ahhoz, amelyet keresel.

Marco megköszönte az utbaigazitást és sietve indult el a mutatott irányban. Nyilegyenes, nagyon hosszu, de szük utca volt ez, alacsony, fehér, villaszerü házaktól szegélyezve, tele néppel, kocsikkal, szekerekkel, amelyek fülsiketitő lármát csaptak. Itt-ott óriási lobogók lengtek a házakról és minden lobogó más-más szinü volt; egy-egy gőzös indulásának a napját hirdették, meg azt, hogy melyik kikötőbe megy. Minden két-háromszáz lépésnyire egy-egy keresztutca szelte át azt, amelyiken ment és ezek az utcák is épp olyan hosszuak és nyilegyenesek voltak, ezekben is egymás hátán tolongott a nép, robogtak a kocsik és szekerek, — messze a háttérben pedig a véghetetlen délamerikai róna terjedezett, melynek sima földszine olyan volt, mint a szélcsöndes tenger.

A város olyan nagynak látszott, mintha se vége, se hossza nem volna, de azért Marco gyorsan, bátran sietett előre az utcán, gondosan elolvasván minden sarkon a keresztutcák neveit; csupa furcsa név volt, amelyet elovasni se igen tudott. Valahányszor egy-egy utcasarokhoz közeledett, mindig erősen dobogott a szive, hogy hátha ez lesz az, — s ahány nővel csak találkozott, mindnek jól az arcába nézett: hogy hátha megismeri az édesanyját. Az egyiknek alakja, akit hátulról látott, annyira hasonlitott az anyjáéhoz, hogy minden vér a szivére tolult; gyorsan utánaszaladt és szembekerült vele: — hát egy szerecsenasszony volt!

Ment, ment tovább és meggyorsitotta a lépéseit. Megint utcakeresztezéshez ért, — elolvasta az utca nevét és lábai a földbe gyökereztek. Ez volt a „Los Artes“ — a „Művészetek“ — utcája. Befordult rajta, megnézte az első számát: 117 volt; nagy-

bátyjának a boltja a 175-ös számu házban volt. Most már nekiiramodott, szinte szaladt is, ugy hogy a 171-es számu háznál meg kellett állnia, hogy kifujja magát. Lihegve mondogatta magában:

— Oh, anyám! Édesanyám!... Hát csakugyan mindjárt meglátlak?!...

Futva érkezett a 175-ös számu házhoz: — a kis szatócsbolt csakugyan ott volt... Ez az, nem is lehet más!... Bekukkantott az ajtón, aztán belépett. Egy őszhaju, pápaszemes asszony fogadta.

— Mit akarsz, fiacskám? — kérdezte tőle spanyol nyelven.

— Ugy-e, kérem, — kezdte Marco, alig tudván kinyögni a szót — ez Francesco Merellinek a boltja?

— Francesco Merelli meghalt — felelte az öreg asszony, most már olaszul.

Marco megtántorodott, mintha mellbe vágták volna és dadogva kérdezte:

— Mikor halt meg?

— Már bizony annak jó ideje, — felelte az öreg asszony. — Rosszul ment a boltja, sok volt az adóssága: hát megszökött. Azt mondják, hogy Bahia Blancába ment, jó messzire innen. De nem sokkal aztán, hogy odaért, meg is halt. A boltja most az enyém.

A fiu elsápadt. Aztán hirtelen csak ugy dőlt belőle a szó:

— Merrelli ismerte az anyámat, az anyám itt szolgált Mequinez urnál. Csak ő tudta volna megmondani, hogy hol lakik Mequinez ur. Én azért jöttem Amerikába, hogy megkeressem az anyámat. Merelli küldte a leveleket. Meg kell találnom az édesanyámat.

— Szegény fiu, — felelte az öreg asszony — én bizony nem tudom ezt. De megkérdezhetem az udvarost. Ez ismerte azt a fiut, akit Merelli ide-oda szokott küldözni. Lehet, hogy ez a fiu tud valamit.

Hátra ment a boltban és behivta az udvarost, aki jött is mindjárt.

— Mondd csak, fiam, — kérdezte tőle — tudsz-e arról, hogy a Merelli inasa leveleket szokott vinni egy cselédnek, aki itt szolgált valahol a városban?

— Tudom, — felelte az udvaros — Mequinez urhoz szokott járni. Vitt leveleket, igen: itt laknak a Los Artes-utca végén.

— Ah, köszönöm, asszonyom! — hálálkodott Marco. — Mondja meg, kérem, a házszámot... nem tudja? Kisértessen el... kisérj el te, pajtás... Van még néhány lirám...

És ezt oly hévvel, oly könyörögve mondta, hogy az udvaros, meg se várva az öreg asszony biztatását vagy engedelmét, a maga jószántából ajánlkozott:

— Gyerünk! — és már szaladt is kifelé a boltból.

Szótlanul siettek egymás mellett, végig a hosszu-hosszu utcán, mig végre odaértek a kis villához, mely kifehérlett a zöldelő kertből és a vasrácsos keritès előtt lihegve álltak meg. Marco benézett a rácson át a virágos kertbe s aztán megrántotta a csengőt.

Fiatal urinő nyitott ajtót.

— Ugy-e, kérem, itt lakik a Mequinez-család? — kérdezte Marco szorongva.

— Csak itt lakott — felelte a fiatal nő, spanyolos kiejtéssel. — Most mi lakunk itt.

— És a Mequinez-család hová ment? — kérdezte Marco szivdobogva.

— Cordovába.

— Cordovába? — kiáltott föl Marco. — Hol van ez a Cordova? És hová lett a cselédjük? Az én édesanyám? A szakácsnéjuk az én édesanyám volt! Őt is elvitték magukkal?

— Nem tudom, — felelte a fiatal nő. — De az édesapám talán tudja. Ő már akkor is itt volt, mikor elutaztak. Várj csak egy kicsit, fiam.

Beszaladt a villába és csakhamar visszajött az édesapjával, aki magas, őszbecsavarodott uri ember volt. Ez kíváncsian megnézte az értelmes arcu, szőke fiucskát és olasz nyelven szólította meg:

— Az édesanyád genovai?

— Az, uram — bólintott Marco.

— Hát akkor ő is elment velük, — mondta az öreg ur — ezt bizonyosan tudom.

— És hová mentek?

— Cordovába, egy másik városba — felelte az öreg ur.

A fiu nagyot sóhajtott, aztán megadással mondta:

— Akkor... utána megyek Cordovába.

— Ah, pobre nino! — kiáltott föl az öreg ur szánakozva — ah, szegény fiam! Cordova nagyon messze van ide, több száz mértföldnyire!

Marco halálsápadt lett és megkapaszkodott a vasrácsba, különben elesett volna.

— Várjunk csak, várjunk csak, — szólt most az öreg ur, megsajnálván a fiut. — Jer be egy pillanatra és lássuk, hogy nem csinálhatunk-e valamit.

Leült a verandán, maga mellé ültette a fiut is, elbeszéltette vele az egész esetet, figyelmesen meghallgatta, pár pillanatig gondolkozott, majd azt kérdezte:

— Pénzed, persze, nincsen?

— Valami kevés... van, — felelte Marco akadozva.

Az öreg ur megint gondolkozott egy kicsit, aztán leült az asztalhoz, levelet irt, leragasztotta és átadta a fiunak, mondván:

— Ide hallgass, kis fiam. Ezzel a levéllel elmégy Bocába, kis város ez, a fele lakossága genovai, két órányira van innen. Az utat akárki megmutatja neked. Menj oda és keresd meg azt az urat, akinek ez a levél szól; mindenki ismeri a városban. Add oda neki ezt a levelet. Ő majd elküld téged holnap Rosarióba és ajánlani fog ott valakinek, aki megint gondoskodni fog

arról, hogy eljuthass Cordovába, ahol megtalálod a Mequinez-családot és édesanyádat. Ezt pedig utiköltségre adom...

A markába nyomott néhány lirát és igy folytatta:

— Menj Isten nevében és légy erős. Itt mindenfelé találsz olaszokat, nem leszel hát elhagyatva. Most hát Isten veled!

Marco csak annyit tudott mondani, hogy: — „köszönöm!" — s kijövén a villából, elbucsuzott a fiutól, aki idáig kisérte. Aztán lassan elindult Boca felé, tele szomorusággal, a nagy városon keresztül.

*

Ami ettől fogva másnap estig történt vele, ugy maradt meg az emlékezetében, mint valami lázas álom, annyira ki volt merülve, ugy el volt csüggedve és meg volt zavarodva. És másnap alkonyat felé, miután az előző éjszakát Bocában töltötte egy kis szobácskában egy kikötőmunkás mellett a földön, s miután az egész napot félálomban üldögélte át a kikötőben, révedező szemekkel bámulva a sok vitorlás hajóra és gőzösre, melyeken lázasan folyt a munka, — másnap alkonyatkor ott ült egy nagy vitorlás bárka farán, amely szinig meg volt rakva gyümölccsel és Rosario felé vitorlázott. Három tagbaszakadt, naptól égett arcu genovai volt a bárka legénysége: és a hazai tájszólás ismerős csengése ugy, ahogy mégis megvigasztalta kissé a szomoru gondokba borult szegény fiut.

Három nap és három éjjel tartott az ut a csodás szépségü Paranu-folyón fölfelé, amelyhez képest Olaszország legnagyobb folyója, a Po, még csak nem is patak, hanem kis erecske: folyásának a hossza pedig majdnem ötször akkora, mint egész Olaszország hossza!

A vitorlás bárka lassan ment fölfelé a hatalmas folyón; széles és hosszu szigetek közt siklott tova, amelyek igazi kigyó- és párduc-fészkek, elboritva narancs-, füz- és banánligetekkel; majd szük csatornákba futott be, amelyekből mintha kijárat se

lett volna; aztán nagy, szabad vizekre került, amelyek óriási tavakhoz hasonlítottak, ugy hogy semerre se látszottak a partok.

Mélységes csönd volt körös-körül, s ahogy a bárka fölfelé suhant ezen az elhagyatott, magányos vidéken, ugy tetszett a szegény fiunak, mintha egy elátkozott hajó vinné őt a kárhozat felé a csöndes vizeken, amelyeknek tükrén hajók futása még sohase szántott barázdát... Ugy rémlett neki, hogy édesanyja ott ül valahol a folyam forrása körül és hogy évek telnek majd bele, mig ő odaérhet.

Napjában kétszer evett egy kis kenyeret meg sózott hust a hajóslegényekkel, akik, látván, hogy milyen szomoru, nem is igen beszélgettek vele. Éjjel a födélzeten aludt és gyakran fölriadt álmából, elcsodálkozván a holdvilág ragyogásán, mely ezüstös fénnyel öntötte le a végtelen vizeket és a sötétlő partokat; és ilyenkor elszorult a szive...

— Cordova! — mondogatta magában: — Cordova!...

Mintha valami tündérországbeli, titokzatos város neve lett volna, amelyről gyerekkorában szép meséket hallott. Majd ismét szinte fölujjongott, mikor arra gondolt:

— Az anyám is járt erre, látta ezeket a szigeteket és partokat...

Ekkor már ijedezett a lakatlan vidéktől, a nagy folyam temetői csöndjétől: hiszen az édesanyja nyomait követte!... Éjszaka az egyik hajóslegény énekelt: és ez a dal eszébe juttatta édesanyát, aki mindig ilyen hajósnótákkal altatta el őt, amig kicsiny volt. És az utolsó éjszaka, mikor a matróz ismét énekelt, Marco sirva fakadt. A hajós abbahagyta a dalt és rákiáltott:

— Bátorság, fiu, az áldóját! Micsoda genovai az, aki azért pityereg, mert távol van a családjától? A genovaiak mindig bátran és dicsőséggel járták a világ országutjait. Ne sirj hát te se, fiu!

Ezek a szavak fölrázták Marcot a lelki tespedésből, meg-

érezte ereiben a genovai vérlüktetését, a homlokát büszke daccal szegte föl és öklével nagyott ütött a kormányra.

— Hát ugy van! — fogadkozott magában — még ha az egész világot be kellene is járnom, ha évekig kell is utaznom, száz meg száz mértföldet megjárnom gyalog... még akkor is megyek előre, mig csak meg nem találom az édesanyámat. Nem bánom, ha haldokolva érkezem is meg, ha holtan roskadok is a lábai elé: csak még egyszer megláthassam! Segits meg engem, jóságos Istenem, hogy megtaláljam az édesanyámat!

Ezzel az elszánt akarattal érkezett meg a negyedik nap hajnalán Rosarióba, melynek tágas kikötőjében száz meg száz, mindenféle nemzetiségü hajó szorongott egymás mellett.

*

Nem sokkal azután, hogy a hajó kikötött, Marco is partra szállt s nyakába vetvén az iszályát, nekivágott a városnak, hogy megkeresse azt az argentinai urat, akinek Bocából egy névjegyet hozott pár ajánló sorral. Mikor elindult a városban, ugy rémlett neki, mintha már járt volna itten. Ugyancsak a keskeny, hosszu utcák, keresztül szelve épp olyan keskeny és végnélküli utcákkal, apró, fehér házak zöldelő kertek közepén, a házak tetején táviró- és telefondrótok összegabalyodott hálózata, zajos forgalom az utcákon: — szóval minden olyan volt itt is, mint Buenos-Ayresben és Marcónak ugy tetszett, mintha megint ugyanabba a nagy városba került volna vissza.

Már majdnem egy óra óta bolyongott az utcákon, az egyikből ki, a másikba be, mig végre, hosszas kérdezősködés után megtalálta a házat, amelyben uj protektora lakott. Meghuzta a csengőt. Tagbaszakadt, mogorva arcu, szőke férfi nyitott ajtót és nem éppen barátságosan rivallt rá:

— Mit akarsz?

Marco megmondta annak az urnak a nevét, akit keresett.

— A gazdám tegnap este egész családjával Buenos-Ayresba utazott — felelte a szőke férfi.

Marcónak a szája is tátva maradt ijedtében, ugy hogy csak nagy sokára tudta kidadogni:

— De én... nekem senkim sincs itten... Egyedül vagyok... Senkit se ismerek!

Átadta a névjegyet, melyet a férfi elolvasott, s aztán vállat vonva, durván mondta:

— Nem tudom, hogy mit csináljak. A névjegyet majd átadom, ha egy hónap mulva hazajön.

— De én... én... egyedül vagyok itt... Nekem kell, hogy segitsen... és...

— Ej, menj a dolgodra! — mordult rá a férfi. — Elég talján naplopó csatangol már Rosarióban! Ha koldulni akarsz, eredj vissza a fatornyos hazádba.

És becsapta az ajtót a fiu orra előtt, aki majdnem megkövült. Sokáig tartott, mig annyira magához tért, hogy ismét utnak eredhetett. Riadt agyában ezerféle badar gondolat kergette egymást, amint szorongva ballagott az ismeretlen város utcáin. — Mit tegyen? Hová menjen?... Rosarióból Cordovába egy napig tart az ut a vasuton, neki pedig csak néhány lirája van. Ha ebből leszámitja azt, amiből még ma élnie kell, szinte semmije se marad. Hol vegyen hát pénzt utiköltségre?...

Igaz, hogy dolgozhatna. De hol és kitől kérjen munkát? Vagy koldulni menjen? — Ah, nem! Hogy elutasitsák, kigunyolják, megalázzák, mint csak az imént is: nem, soha! — inkább nyomban meghal... És, ahogy mind ez átvillant az agyán, mikor ismét végigszaladt szeme a végtelen sikon, mely céljától elválasztotta, megint elvesztette a bátorságát, ledobta iszákját a gyalogjáróra, háttal a falnak dőlve leült és arcát a kezébe rejtve, könnyhuilatás nélkül bámult maga elé a semmibe.

A járókelők meg-megrugták, mikor belebotlottak, a kocsik, szekerek robogása szinte elkábitotta, néhány utcagyerek bámészkodva állt meg előtte, — de ő semmit se nem látott-hallott

ebből és mozdulatlanul ült a helyén, mig egyszerre csak jól ismert hang rázta föl kábultságából:

— Hogy kerülsz ide és mi bajod van, fiam?

Fölnézett, aztán hirtelen talpra ugrott és álmélkodva kiáltott föl:

— Hát maga itt van?

Az öreg lombárd paraszt volt, akivel még az uton barátságot kötött. Persze, az öreg lombárd éppen ugy elálmélkodott, mint ő. Marco nem is várta meg, mig kérdezősködik, hanem ő maga mondta el mindjárt, hogy mi történt vele.

— Most már nincs pénzem, — végezte a szavait — most már dolgoznom kell. Találjon nekem valami munkát, hogy összerakhassak néhány lirát. Megteszek akármit: leszek hordár, söpröm az utcát, vállalok megbizásokat, még kapálni és követ törni is elmegyek. Beérem a száraz, fekete kenyérrel is, csak mennél előbb utra kelhessek, hogy megtalálhassam az édesanyámat. Tegye meg ezt, oh: legyen hozzám irgalmas, találjon valami munkát, az Isten szerelmére, mert nem birom tovább!

— Ejnye, ejnye, — mondta az öreg paraszt, körültekintgetve és az állát vakargatva — ez bizony furcsa eset... Dolgozni!... könnyü azt mondani. Hanem lássuk csak... Miért ne lehetne összeszedni harminc lirát a földiek között?

Marco ránézett és uj reménység csillant föl a lelkében.

— Jer velem — mondta neki az öreg.

— Hová? — kérdezte Marco és fölvette az iszákját.

— Ne törődj vele, csak jer velem.

Az öreg kézen fogta Marcot és szótlanul vezette jó darabon át, keresztül-kasul az egyenes utcákon; végre megállt egy csapszék előtt, melynek cégére egy csillag volt és alatta a fölirás: — „La Estrella de Italia“ — „Olaszország csillaga“. Benézett az ajtón s megfordulván Marco felé, vigan mondta:

— Éppen jókor jövünk.

Mind a ketten beléptek a nagy ivóba, ahol számos asztal

volt, ezek körül sok ember, akik iddogáltak és hangosan beszélgettek. Az öreg lombárd odalépett az első asztalhoz és, ahogy köszöntötte a hat tagu társaságot, meglátszott, hogy kevéssel előbb még ő is itt volt köztük. A vendégek mind a hatan pirosak voltak már a borból, hangosan koccintgattak, kiabáltak, nevetgéltek.

— Cimborák, — kezdte az öreg, minden bevezetés nélkül és előretuszkolta Marcot — ehol van ez a szegény kis földink, aki egyedül jött át Genovából a tengeren Buenos-Ayresbe, hogy megkeresse az édesanyját. Buenos-Ayresben azt mondták neki: — „Nincs itt, hanem Cordovában van". — Vitorlásbárkán jött föl Rosarióba, négy éjszakán és három napon, pár soros ajánlólevéllel. Mikor keresi a levéllel a cimzettet, hát az nincs itthon, a helyettes pedig szóba se áll a gyerekkel. Most nincs egy vörös fillérje se és egyedül, kétségbeesetten lődörög az utcákon. Pedig csupa szív és bátorság ez a gyerek. Hát ne tudnánk összeszedni annyit, amennyibe a vasuti jegy kerül Cordováig, hogy megtalálja az anyját? Vagy hagyjuk elpusztulni, mint a gazdátlan kutyát?

— Szó sincs róla!... Még csak az kellene!... Dehogy engedjük! — kiabáltak mindnyájan össze-vissza, nagyot ütve öklükkel az asztalra. — Hiszen ez a gyerek is földink! Jer ide, csöpség!... Itt vagyunk mi, a kivándorlók!... Nézzétek csak, milyen derék fiu!... Elő a garasokkal, testvérek!... Brávó! Hát egyedül jöttél idáig?... Bátor legény vagy!... Na, igyál egy kortyot, fiam!... Légy nyugodt, hogy elküldünk az édesanyádhoz...

Az egyik megcsipdeste az arcát, a másik megveregette a vállát, a harmadik leakasztotta nyakából az iszákot; a szomszédasztalokból is odajött néhány kivándorló, a fiu esete szájról szájra járt a korcsmában, a másik szobából is bejött három argentinai vendég és alig néhány perccel aztán, hogy az öreg lombárd körüljárt kalapjával az ivóban, már is negyvenkét lira gyült össze.

— Láttad-e, — szólt ekkor, Marcóhoz fordulva — mily gyorsan megy ez Amerikában?

— Igyál! — kiáltott föl egy másik, odanyujtva a poharát — az édesanyád egészségére!

Mindnyájan fölvették a poharukat és koccintottak, Marco pedig ismételte:

— Az édesanyám...

De a zokogás annyira fojtogatta, hogy nem birt többet mondani s mikor az üres poharat visszatette az asztalra, sirva borult az öreg paraszt nyakába.

*

Másnap reggel már hajnalban elindult Cordovába, vigan, fölbátorodva, tele örömmel és reménységgel. De a vidámsága nem tartott sokáig, mert az elborult idő visszahatott a kedélyére. Szürke, felhős ég alatt robogott a csaknem teljesen üres vonat a végtelen alföldön, ahol nyoma se volt az emberi lakásnak. Marco teljesen egyedül volt egy hosszu kocsiban, mely hasonlitott a Vöröskereszt sebesültszállitó kocsijaihoz. Akár jobbra, akár balra nézett, mindenütt csak a végteleuül szomoru és egyhangu sikságot látta, alacsony, fejletlen fáival, bokraival, — ezt a ritka és csenevész növényvilágot, amely hasonlatossá tette a sikságot a frissen hantolt temetőhöz.

Ha szundikált vagy félóráig s aztán kinézett az ablakon, megint csak azt a lehangoló tájat látta. Az állomások oly elhagyatottak és néptelenek voltak, mint egy-egy remetelakás a pusztában; ha megállt a vonat, nem hallatszott egy hang se és a szegény fiunak ugy tetszett, hogy teljesen egyedül van egy vadvonaton, amely beletévedt a sivatagba. Ugy rémlett neki, hogy minden következő állomás már az utolsó lesz, amely után a kannibálok rejtélyes országa következik...

Közben fázni kezdett. Mert amikor április végén Genovában hajóra szállt, csak nyári ruhában eresztették utnak, mert az apja nem is gondolt arra, hogy Argentinában most jön a tél.

Pár óra mulva tehát Marco már erősen didergett és a fázással együtt álmos, kimerült lett, aminek részben az elmult napok sok izgalma, álmatlan éjszakája is az oka volt. Végigfeküdt a padon, elaludt s amikor pár óra mulva fölébredt, minden tagja meg volt dermedve.

Ekkor hirtelen megrémült, hogy megbetegedhetik és meghalhat az uton, hogy kidobják holttestét ebbe a sivatagba, ahol széthordják a kutyák meg a keselyük, — és eszébe jutottak az elhullott marhák és lovak hullái, melyeket itt-ott látott a vasut mentén s amelyektől iszonyodva fordult el. És ebben a nagy lelki fölindultságban megint erőt vett rajta a kishitüség... Hogy vajjon Cordovában megtalálja-e az édesanyját? — És hogyha nem?... Ha az a derék öreg ur, aki a levelet adta neki, rosszul emlékezett a város nevére, ahová Mequinez ur átköltözött? És hogyha az édesanyja talán már meg is halt?!

Ezekkel a gondolatokkal foglalkozva szunnyadt el megint és azt álmodta, hogy Cordovában van és a házakban, ahol bezörgetett, minden ablakból ezt kiabálják feléje:

— Nincs itt!... Nincs itt!... Nincs itt!

Riadtan ébredt föl és a kocsi tulsó végében három torzanborz férfit pillantott meg, akik ugy be voltak csavarva takarókba és kendőkbe, hogy csak az orruk hegye látszott ki és halkan beszélgettek egymással, miközben egyre őt nézték. És Marcónak az villant át az agyán, hogy ezek itt gyilkosok, akik meg akarják őt ölni, hogy elrabolják tőle az iszákját. A didergéshez, lázhoz most még a rettegés is járult; különben is megzavart képzelete végképp tótágast állt... A három ember egyre őt nézte, — majd az egyik fölkelt és feléje jött, — erre Marco végképp elvesztette az eszét, — fölugrott és kitárt karokkal elébe szaladt a férfinak, kétségbeesetten sikoltozva:

— Nincsen semmim. Szegény fiu vagyok. Itáliából jövök, az édesanyámat keresem, egyedül vagyok... Oh, ne bántsanak, kérem!

A három ember persze, hogy nem volt rablógyilkos! Rögtön látták, hogy a szegény fiu lázas és kimerült, gyöngéden megsimogatták, megnyugtatták, de Marco inkább csak a hangjuktól csillapodott le, mert a beszédjüket nem értette. És a három utas, mikor látta, hogy a fiunak a fogai is vacognak a hidegtől, szépen betakargatta Marcót egy nagykendőbe, s lefektetvén, elaltatta a fiut. Ekkor már kezdett alkonyodni... Mire fölébresztették: Cordovában volt a vonat.

Ah, milyen nagyot lélegzett Marco és hogyan rohant ki a kocsiból!... Az egyik vasuti tisztviselőtől megkérdezte, hogy nem tudja-e, hol lakik Mequinez mérnök ur?... A tiszt valami templomnak a nevét mondta, — hogy a mellette lévő házban lakik — és Marco már szaladt is arra felé.

Már éjszaka volt és Marcónak ugy tetszett, hogy ismét Rosarióba került vissza. Ugyanazok az egyenes, keskeny utcák, a szép, fehér, apró házaktól szegélyezve, — csak a nép volt kevesebb és köztü ksok furcsa, visszataszitó arc: feketes-zöldes szinü, aminőt Marco még sohase látott. Itt-ott furcsa formáju, roppant templomokat látott, melyeknek bizarr körvonalai sötéten rajzolódtak le az égboltozatra. Találkozott egy pappal, akitől még egyszer megkérdezte, hogy merre van a templom; csakhamar meg is találta és mellette volt a ház... Félkezét a szivére szoritotta, hogy visszafojtsa a dobogását, a másikkal megrántotta a csengőt.

Öreg asszony nyitott ajtót és lámpásával belevilágitott Marco arcába, aki néhány pillanatig nem tudott szólni a nagy megindultságtól; végre is az öreg asszony kérdezte spanyolul:

— Kit keresel, fiam?

— Mequinez mérnök urat — felelte Marco.

Az öreg asszony megcsóválta a fejét és kissé bosszusan mondta:

— Hát neked is Mequinez mérnök urral van bajod? Ideje volna már, hogy vége legyen. Három hónap óta bosszantanak

ezzel. Pedig már az ujságok is megirták! Most már majd kiragasztom az utcasarkokon, hogy Mequinez mérnök ur Tucumanba ment lakni.

Marco ökölbe szoritotta a kezét és kétségbeesetten belevágott a levegőbe; aztán dühösen, fogcsikorgatva csattant föl:

— Micsoda átok ez? Hát meghaljak az utban és mégse találom az édesanyámat? Megőrülök, elemésztem magamat!... Én édes Istenem!... Hogy hivják azt a várost? És merre van? Mennyire van innen?

— Ej, szegény fiam, — felelte szánakozva az öreg asszony — az bizony elég messzire van. Lehet négyszáz-ötszáz mértföldnyire, ha keveset mondok.

Marco két kezébe temette az arcát és fájdalmasan jajdult föl:

— Akkor hát... mit csináljak?

— Hát én honnan tudjam ezt, szegény fiam? — sajnálkozott az öreg asszony.

De rögtön valami ötlete támadt és gyorsan hozzátette:

— Hallgass csak ide. Fordulj be jobbra, ennek az utcának a sarkán. A harmadik ház után nagy udvar következik; ott egy capataz lakik: olyan karaván-fuvaros, aki ökrösszekéren szállitja a portékát. Ez holnap hajnalban indul Tucumanba; kérd meg, hogy vigyen el téged is, mondd neki, hogy gondozod az ökreit, vagy amit akarsz: talán megesik rajtad a szive és ad helyet valamelyik szekéren. De siess, fiam és a jó Isten segitsen meg.

A fiu csak futtában köszönte meg a tanácsot és máris szaladt. Meg is találta a nagy udvart, ahol sok ember lámpavilág mellett rakott hatalmas buzászsákokat a roppant nagy szekerekre, amelyeknek födelük is volt, akárcsak a komédiások utazóházainak. Egy nagybajuszos, óriástermetü férfi, magasszáru csizmákban parancsolgatott az embereknek.

Marco odament hozzá, félénken előadta a kérését, hogy Olaszországból jött és az édesanyját keresi. A capataz — vagyis

önök: aki a szekércsapatot vezeti — fejtől bokáig végig mérte a gyerket és szárazon rákiáltott:

— Nincs hely a szekereimen.

— Van még tizenöt lirám, — könyörgött a fiu — odaadom minden pénzemet. És szivesen dolgozom is. Hordok vizet, szénát az ökröknek és elvégzek minden munkát. Beérem egy darab kenyérrel is. Adjon egy kis helyet, uram, az Isten szerelmére.

A capataz megint végigmérte a fiut és most már kissé nyájasabban felelt:

— Nincsen hely... aztán meg... nem is Tucumanba megyünk, hanem egy másik városba: Santiago dell' Estero-ba. El kellene hát válnunk az uton és neked még jó nagy darabon gyalognod is kellene.

— Ah, az még nem baj! — kiáltott föl Marco — gyaloglok én szivesen! Csak odáig vigyen el, kérem! Adjon egy kis helyet, az Isten szerelmére, akárhol! Csak itt ne hagyjon, uram, Jézus szent nevére!

— Gondold meg, hogy három hétig tart az ut! — figyelmeztette a capataz.

— Ah, nem baj! — könyörgött Marco.

— Nagyon nehéz, fárasztó az utazás!

— Szivesen eltürök mindent.

— Ha elváltunk, egyedül kell tovább utaznod — csóválta fejét a capataz.

— Én nem félek semmitől, — könyörgött Marco — csak megtaláljam az édesanyámat. Könyörüljön rajtam, édes jó uram, hogy az Isten áldja meg!

A capataz fölemelte kézilámpását, belevilágitott a fiu arcába, amelyet élesen megnézett és aztán igy szólt:

— Hát nem bánom.

Marco nem tudott szólni, csak kezet csókolt neki.

— Ma éjjel valamelyik szekéren alhatsz, — mondta a capa-

taz — holnap hajnali négy órakor majd felköltelek. Buenas noches! („Jó éjszakát!")

*

Hajnali négy órakor, a csillagok ezüstös fénye mellett, nagy zörgéssel, robajjal megindult a szekerek hosszu sora; mindegyik szekeret hat ökör huzta és nagyon sok ökör ballagott a szekerek mögött, hogy fölváltsák azokat, amelyek a járomban elfáradtak. Marcót, mikor a karaván már utban volt, bedugták az egyik szekérbe, ahol nyomban elaludt a zsákokon. Mikor fölébredt, a karaván már pihent a puszta mezőségen, a nap ragyogva sütött és az emberek mind ott ültek a nagy tüz körül, amelynek lángjai mellett nyársra huzva sült egy fél borju.

Mindnyájan együtt és egyszerre ettek, aztán aludtak és megint fölkerekedtek; igy folytatták az utat, pontosan és rendszeresen, akárcsak a katonák. A kisérő férfiak lovon ültek és hosszu pálcákkal ösztökélték az ökröket. Marco gyujtotta meg a tüzet, mikor megpihentek enni, megetette az ökröket, rendben tartotta a lámpásokat és hozta az ivóvizet. A vidék ugy vonult el előtte, mint a bizonytalan körvonalu ködfátyolkép: nagy, cserjés erdők, apró falvak, szétszórt házakkal, roppant kiterjedésü tapályok, — talán régi tavak medencéi — melyeket arasznyi vastagon boritott a sziksó és deszkasima sikság köröskörül, amelyen temetői csönd uralkodott.

Utasokkal csak ritkán találkoztak; ketten-hárman jártak együtt lovon és háromszor-négyszer annyi vezetékló volt velük. A napok mind egyformák voltak, akárcsak a tengeren: végtelen hosszuak és unalmasok. De az idő szép volt. Csak egy volt a baj: hogy az emberek, mintha Marco a cselédjük vagy a rabszolgájuk lett volna, napról napra követelőbbek lettek és nagyon durván bántak vele. Lassanként rátoltak minden munkát s mikor nem tudta elég gyorsan kiszolgálni a faragatlan fickókat, sokszor meg is verték szegényt. Éjjel pedig nem birt aludni,

mert a szekerek rettenetesen ráztak és a kerekek is ugy nyikorogtak, hogy tán még a halott is fölriadt volna tőle.

Szegény Marco ugy lerongyolódott és lesoványodott, hogy szinte már csak árnyéka volt önmagának és talán bele is őrült volna a sok keserüségbe, ha a capataz nem szólt volna néha egy-egy jó szót hozzá. De azért sokat sirt, mikor egyedül volt a szekéren és nem látta senki. Mindennap fáradtabban és csüggedtebben kelt föl és amikor kinézett a szekérből a végtelen pusztaságra, melynek sivár egyhanguságát semmise enyhitette, fájdalmasan sóhajtott föl magában:

— Oh, nem érem meg a mai estét! Itt pusztulok el ebben a sivatagban!

Napról napra több volt a dolga és napról napra jobban gyötörték. Mikor egy-egy nyaklevest kapott, a durva fickók még meg is toldották ezt a komiszságot egy-egy kegyetlen sértéssel — hogy szidták az anyját meg őt magát is — ugy hogy a szegény fiunak majd meghasadt a szive. Egyszer három napig beteg is volt; akkora láz jött rá, hogy félrebeszélt és a capataz nem ápolja, talán bele is halt volna. Ekkor zokogva, kétségbeesetten fohászkodott az édesanyjához:

— Oh, édesanyám, segits rajtam, édes jó anyám! Jöjj el értem te, mert meghalok. Oh, édesanyám, hát nem látlak meg többé soha és itt kell elpusztulnom az ut porában?!...

Lehunyta a szemeit, két kezét összekulcsolta a mellén, mint a halott és órákig igy, mozdulatlanul imádkozott. Aztán jobbra fordult az állapota és meg is gyógyult, — de ekkor meg elkövetkezett a legszörnyübb nap, — a válás napja, amikor egyedül maradt!

Ahogy odaértek az ut keresztezéséhez, ahol elágazik az ut Tucuman felé, a capataz megmagyarázta neki, hogy merre kell mennie, hátára kötötte az iszákját, hogy könnyebben vihesse és aztán mintha félne, hogy elérzékenyül, rövidre fogta a bucsuzást. Marco éppen csak hogy kezet tudott neki csókolni. A töb-

biek is — akik eddig csak szidták és verték — mintha megszánták volna, amint egymagában nekivágott a pusztaságnak, a kezükkel integettek utána. És a szegény fiu, megfeledkezve a sok durvaságról, — szemében a válás fájdalmának könnyei, — bágyadtan mosolyogva visszaintegetett nekik...

És megindult a síkságon, melynek peremén, messze távolban, kéklő hegységek tünedeztek föl hófehér gerincükkel... Mint hogyha ismerős hazai tájék lett volna: ilyenek voltak a liguri Alpesek, melyek havas koszoruként fogják körül Genovát. Az Andes-hegyláncot látta, az amerikai szárazföld gerincét, mely a Tüzföldtől egészen a Sarki-tengerig huzódik, százliz szélességi fokon keresztül. Az is jól esett Marcónak, hogy már nem volt olyan hideg; az utjuk ugyanis folyton észak felé tartott, tehát közeledtek az Egyenlitőhöz.

Nagy távolságokban apró házcsoportok estek az utjába és mindegyikben volt valami kis bolt, ahol vehetett ennivalót. Találkozott lovas utasokkal; itt-ott látott nőket és gyermekeket is, a földön ülve, komoly és méltóságteljes tartással, némán: — téglavörösarcu nép volt, indusok, aminőket még sohase látott; ferde vágásu szemükkel élesen megnézték és ahogy ment, sokáig követték a tekintetükkel, lassan forgatván utána a fejüket, mintha gépre járna a nyakuk.

Az első napon addig gyalogolt Marco, ameddig az ereje birta és éjszaka egy fa alatt aludt. A második napon már sokkal kevesebbet és sokkal csüggedtebben folytatta az utját. A cipői elszakadtak, a lábai kisebesedtek, a gyomra korgott, az ereje fogyott az éhségtől. Este pedig félni kezdett. Még odahaza hallotta, hogy Amerikában sok a kigyó és most lépten-nyomon ugy rémlett neki, hogy hallja a kigyók sikló zizegését a füben; ilyenkor a füleit hegyezve megállt, majd nekiiramodott, egész testén végigszaladt a hideg borzongás. Gyakran átgondolta a saját nyomoruságát és ilyenkor elfogta a keserüség; gyalogolt ugyan, de szemeiből patakzottak a könnyek.

— Oh, hogyan szenvedne szegény édesanyám, ha tudná, hogy mennyire félek!

Ez a gondolat ismét visszaadta a bátorságát. Máskor, hogy elfelejtse a félelmét, visszagondolt a multra, emlékébe idézte, hogy mit is mondott az édesanyja, mikor elutazott Genovából, — hogy milyen gonddal szokta betakargatni őt, mikor már az ágyban feküdt, — hogy hányszor vette magához a saját ágyába, mondván neki: — „Na most aludjunk együtt egy kicsit"... És, amikor erre gondolt, megint csak kicsordultak a könnyei...

— Oh, édes jó anyám, — mondogatta magában — meglátlak-e még egyszer? Vége lesz-e már ennek a gyötrelmes utazásnak, édes jó anyám?

És ment, folyton ment, sietett előre, az ismeretlen fák árnyékában, a roppant cukornád-ültetvények mentén, keresztül a végtelen mezőségen, melynek szemhatárán, mint hatalmas bástyafalak tornyosultak az Andes-hegylánc kéklő ormai. Igy mult el négy nap — öt nap — egy egész hét. Marco ereje rohamosan gyöngült, a lábai véreztek. Végre egy délután, napszállat elé, azt mondták neki:

Tucuman öt mérföldnyire van innen.

Marco fölsikoltott örömében és meggyorsitotta a lépéseit, mintha egyszerre visszakapta volna a régi erejét és fürgeségét. De ez csak rövid csalódás volt. Az ereje csakhamar elhagyta és a szegény fiu szinte félholtan roskadt össze egy árokparton. Ám a szive azért hevesen dobogott az örömtől és boldogságtól. A csillagos eget sohase látta még ilyen szépnek és ahogy nézte, végtelen boldogság szállt a szivébe, mert arra gondolt, hogy talán az édesanya is éppen most nézi ugyanezeket a ragyogó csilagokat.

— Oh, édes jó anyám, — mondogatta magában — merre vagy most? és mit csinálsz?... Gondolsz-e a fiadra, aki már oly közel van hozzád?!...

*

Szegény Marco, ha láthatta volna, hogy milyen állapotban volt az édesanyja éppen akkor, bizonyára összeszedte volna megtört erejének minden maradékát, hogy pár órával előbb odaérhessen hozzá. Mert a szegény asszony betegen feküdt annak a szép villának egyik földszintes szobájában, amelyben az egész Mequinez-család lakott. Már akkor beteg volt, mikor Mequinez mérnöknek váratlanul el kellett utaznia Buenos-Ayresből és nem gyógyította meg Cordova pompás levegője se.

Aztán pedig, mikor se az unokabátyjától, se az urától nem kapott választ a leveleire, folyton valami nagy szerencsétlenségnek a balsejtelme gyötörte és az örökös szorongás, az emésztő aggodalom egyre jobban aláásta az egészségét. Az orvosok végül megállapították a bajt: — vakbélgyulladás... Meg kellett operálni, hogy megmenthessék az életét: — de a szegény asszony hallani se akart erről. És éppen akkor, amikor szegény Marco oly végtelen boldogsággal és szeretettel gondolt rá: a mérnök és neje unszolva könyörögtek a beteg asszonynak, hogy engedje megoperáltatni magát, — de ő sirva tiltakozott.

— Ne is tessék fáradni, — rázta a fejét — ugyis hiába már minden! Oly gyönge vagyok, hogy belehalnék az operációba. Hadd haljak meg legalább békességben. Aztán meg az életemmel se sokat törődöm már. Ugyis mindennek vége. Jobb, ha előbb halok meg, mint megtudom, hogy elpusztult az egész családom!

A mérnök és a neje vigasztalták, hogy ez mind csak agyrém, könyörögtek neki, hogy legyen bátor és erős, mert az operáció után rögtön meggyógyul és legyen türelemmel, mig válasz érkezik a legutolsó levélre, amelyet Mequinez ur maga irt, közvetlen a férjének, — de a szegény asszony már nem is felelt, csak bágyadtan lehunyta a szemeit és valami félájult álomba esett.

És a gazdái szomoruan, elszorult szivvel, mély részvéttel nézték ezt a bámulatraméltó anyát, aki — hogy segithessen a

családján — idejött meghalni, hatezer mértföldnyire a hazájától, miután annyit fáradt, szenvedett és nélkülözött az otthon hagyott uráért és gyermekeiért!...

Másnap kora reggel, halálra fáradtan, sántitva, de boldogan és jókedvüen megérkezett Marco a rég sóvárgott Tucumenba, mely Argentinának egyik legujabb, de egyszersmind legvirágzóbb városa is. Mintha Cordovát, Rosariót és Buenos-Ayres látta volna viszont: ugyanazok a hosszu, egyenes utcák, az alacsony, fehér házacskákkal; köröskörül pompás kertek és virágok, a levegő tele balzsamos illattal. És Marco, ahogy végigsántikált az első utcán, dobogó szivvel nézett meg minden asszonyt, hogy vajjon nem az ő édesanyja-e, — mig egyszerre csak megakadt a szeme egy cégtáblán, amelynek olasz volt a fölirása. Itt megemberelte magát, belépett a boltba és, levévén a sipkáját, alázatosan megkérdezte:

— Nem tetszik tudni, kérem, hogy Mequinez mérnök ur merre lakik?

— Mequinez mérnök ur? — ismételte a boltos — az már nem lakik Tucumanban.

Marco velőtrázóan fölsikoltott, mintha tőrt döftek volna a szivébe. A boltos meg a felesége odaugrottak hozzá és néhány szomszédasszony is összeverődött a borzalmas sikoltásra.

— Mi az?... Mi bajod, fiam? — kérdezték tőle ijedten. — Minek azért mindjárt kétségbeesni?... Hiszen a mérnök ur nem a világ végén lakik, csak pár órányira Tucumantól!

— Hol?... Hol? — kiáltotta Marco és ugy ugrott föl, mintha az életét adták volna vissza ezek a szavak.

— Talán tizenöt mértföldnyire innen, — felelte a boltos — a Saladillo-folyócska partján, ahol nagy cukorgyárat épitenek. Ott lakik a mérnök ur is, egy szép kis házban. Akárki megmutatja.

— Én is voltam ott egy hónappal ezelőtt, — szólt közbe egy fiatal suhanc, aki szintén a sikoltásra jött oda.

Marco ránézett és belesápadva az izgalomba, remegő hangon kérdezte:

— Látta Mequinez ur szakácsnőjét is... aki olasz asszony?

— Azt a genovait?... Persze, hogy láttam! — felelte a suhanc.

Marco fuldokló zokogásra fakadt, de egyuttal kacagott is örömében. Majd hirtelen szilajsággal fölpattant:

— Merre van az ut oda?... Gyorsan, mondják meg az utat, mert rögtön indulok!

— De az ut egy napi járó föld, mondták neki — te pedig fáradt vagy. Pihenj egy napig a városban, aztán holnap elindulhatsz.

— Nem lehet, nem várhatok! — makacskodott a fiu izgatottan. — Mondják meg, merre van az ut! Rögtön indulok, még ha elpusztulok is az uton!

— Hát a jó Isten vezéreljen, — mondták neki, mikor látták, hogy nem enged. — Az ut egyenesen visz odáig, csak az erdőben vigyázz, hogy baj ne érjen...

Az a suhanc elvezette a város végéig, ott megmutatta neki az utat, — és Marco néhány perc alatt sántikálva tünt el a sürü fák között, melyet két oldalt beszegték az országutat.

*

Ezen az éjszakán rettentő sokat szenvedett a szegény asszony. Ugy sikoltozott kinjában, hogy a két ápolónő, aki mellette volt, halálra rémült és nem tudta, hogy mit csináljon. A beteg lázas önkivületben volt és egyre a családját emlegette... Hogy ily távol tőlük kell meghalnia és még nem is láthatja őket!... Különösen Marcóról fantáziált folyton: hogy milyen kicsiny és milyen okos, — hogy mily végtelenül szerette az anyját és most majd azt se tudja, hogy meghal...

— Ah, nem akarok meghalni! — sikoltott föl egyszerre, irtózatos kétségbeeséssel. — Az orvost!... Hivják az orvost rögtön!... Hadd négyeljen föl: csak mentse meg az életemet!...

Meg akarok gyógyulni, hogy még egyszer láthassam a kis fiamat!... Hol az orvos?... Segítség!...

A két ápolónő behivta a háziasszonyt és aztán hármasban csitották, vigasztalták a szegény beteget, hogy bizzék Istenben és legyen türelemmel reggelig, — akkor itt lesz az orvos és minden jóra fordul...

Ugyanekkor Marco, miután sokáig pihent az utszéli árok partján, nekivágott a sürü erdőnek és sántikálva ballagott a százados faóriások között. A hatalmas fák koronája sötét lombsátorként borult össze fölötte és ebben a félhomályban szorongó szivvel ment előre a kis fiu. Minden babona, amit gyerekkorában hallott a mesebeli sárkányokról, griffmadarakról, törpékről és óriásokról, — egyszerre életre kelt és testet öltött a fantáziájában. Remegő szivvel leste-várta percről percre, hogy mikor toppan elébe valamelyik faóriás mögül a rémmesék egy-egy szörnyalakja, — de ő azért csak ment előre dacosan, még az élete árán is: hiszen az édesanyjához igyekezett!

És ahogy erre gondolt, szinte megacélosodott a lelke. Képzeletében látni vélte az édesanyját, amint mosolyogva tárja ki feléje a karjait és lázas homlokán szinte érezte az édesanya bársonyos kezének simogatását. Megujhodott erővel rugaszkodott neki az utnak, ismét gyorsabban ment, — elfeledte, hogy fáradt, hogy a lába vérzik, — és észre se vette, hogy a sürü lombsátoron átszürödő ezüstös holdfény lassanként elhalványodik, mert keleten már szürkülni kezd az ég alja a fölkelő nap első sugaraitól...

Aznap reggel nyolc órakor a tucumani orvos már ott állt a beteg anya ágya mellett és még egyszer kérte, biztató szavakkal beszélte rá, hogy vesse alá magát az operációnak, amely nem fájdalmas, nem veszélyes és egész bizonyosan megmenti az életét. Ott volt a gazdája meg az urnője is, akik szintén könyörögtek neki, hogy ne makacskodjék, — de a szegény beteget

ugy elgyöngitették az éjszakai lázrohamok, hogy nem is felelt, csak bágyadtan lehunyta a szemeit.

Aztán csönd lett a szobában, mert valaki halkan kihivta a mérnököt meg a feleségét. A szomszédos szobában lépések hallatszottak, majd elnyomott, halk beszélgetés, — aztán kihivták az orvost is és a beteg egyedül maradt a két ápolónővel..

Most végre fölnyitotta a szemeit, melyeket merően rászögezett a szomszédos szoba ajtajára, mintha onnan várna valamit. Pár pillanat mulva belépett az orvos és visszajött vele Mequinez ur meg a felesége is; mind a hármuk arcán meglátszott a belső izgalom, ahogy kérdően néztek hol egymásra, hol a betegre. Végre az orvos halkan odasugott valamit az urnőnek, aki ekkor reszkető hangon igy szólt a beteghez:

— Jó ujságot hozok, Jozefa... Erősitse meg a szivét, hogy meg ne ártson a jó hir...

A beteg feszülten nézett urnője arcára: — nem értette, hogy mit akar.

— Jó hirt hozok, — ismételte az uri nő izgatottan — tudom, hogy örülni fok neki.

A beteg tágra nyilt szemekkel bámult az urnőjére, hirtelen fölegyenesedett az ágyon és lihegve tekintgetett az ajtó felé.

— Valaki, — folytatta az urnője — akit maga nagyon szeret, egész váratlanul megjött...

— Ki az? — sikoltott föl a beteg fojtott hangon. — Ki az, az Isten szerelmére?!

Rémes nyögéssel, emberfölötti erőfeszitéssel ült föl az ágyában, két kezét a halántékaira szoritotta és révedezve nézett az ajtóra, mintha kisértetet látna...

Marco állt a küszöbön, rongyosan, szurtosan és az orvos fogta a karját, nehogy odarohanjon az édesanyjához.

— Isten!... Isten!... Isten! — nyögte a szegény asszony fulladozva.

És ekkor Marco kitépte magát az orvos kezéből, odaugrott

az anyjához, aki görcsösen magához ölelte és közben sirt is, meg kacagott is egyszerre. Aztán kimerülten visszaroskadt párnáira, majd ismét fölült, agyon csókolta a fiát és lázasan faggatta:

— Hogyan jöttél ide?... Miért jöttél?... Igazán te vagy? Ah, hogy megnőttél!... Ki hozott ide?... Csak egyedül jöttél?... Nem vagy beteg, Marco?... Oh, hát nem álom ez?... Irgalmas Isten!... De beszélj hát, fiam!...

Majd hirtelen fölkiáltott és az orvoshoz fordult:

— Nem! Hallgass!... Gyorsan, doktor ur... Meg akarok gyógyulni... Rögtön operáljon meg... Vigyék el a fiamat, hogy ne lásson, ne halljon semmit... Ne félj, édesfiam: csekélység az egész... Most csókolj meg... Menj ki a szobából... Később mindent elmondasz... Nos, doktor ur: készen vagyok.

Marcot kivezették, kiment a szobából mindenki, csak az orvos meg a segédje maradt odabent a beteggel; az ajtót pedig bezárták. De Marco ott maradt a küszöbön: — hiába hivták, nem lehetett elmozditani, mintha csak odaszögezték volna.

— Mi ez? — kérdezte remegve. — Mi baja van az édesanyámnak?... Mit csinálnak vele?

— Megmondom, — felelte Mequinez ur és kézen fogva Marcot, el akarta vezetni onnan. — Az édesanyád beteg és meg fogják operálni. Semmi az egész. Jer velem, majd elmondom...

— Nem! — rázta a fejét Marco, megkapaszkodva az ajtófélfában. — Itt akarok maradni és itt mondja el, kérem, hogy mit csinálnak az anyámmal.

Mequinez ur mindenképpen el akarta vezetni onnan Marcot, de mennél jobban erőlködött, a gyerek annál nyakasabb lett és végezetül reszketni kezdett félelmében.

Egyszerre csak rémes sikoltás hallatszott a betegszobából, mintha valaki halálos sebet kapott volna. És mindjárt rá fölharsant a Marco kétségbeesett jajveszékelése:

— Meghalt az anyám!

— Nem: az anyád él, — mondta az orvos, aki ebben a pillanatban jelent meg a küszöbön.

Marco egy pillanatig bambán nézett az orvosra s aztán térdre borult előtte:

— Köszönöm, doktor ur! — zokogta hálás boldogsággal.

A doktor azonban fölemelte őt és komoly hangon mondta:

— Kelj föl, fiam! Mert nem én mentettem meg az édesanyádat, hanem te!

Nyár van.

Szerda, 24-ike.

A genovai Marco volt az utolsóelőtti kis nemzeti hős, akivel ebben az évben megismerkedünk: még csak egy következik juniusban. Mindössze két hóvégi vizsgánk van még hátra, — huszonhat iskolai nap, közben hat csütörtök és öt vasárnap. Már érezzük, hogy jön az esztendő vége. Az udvarban a fák lombsátora már árnyékot tart a tornaszerek fölött és a fiuk is mind nyári ruhában vannak.

Nagyon szép most a gyereksereg, mikor kijövünk az iskolából: egészen más, mint az elmult hónapokban. Eltünt a hosszu haj, mely a vállakat verte, kopaszra nyirtak minden koponyát; meztelen nyak és lábszárak mindenfelé, sok fajta, mindenféle formáju szalmakalap, hosszu szalagokkal hátul, melyek a csipőkig is leérnek, százféle szinü matrózing és nyakravaló, a kisebb fiukon mindannyin van valami kék vagy piros: nyakkendő vagy öv, gallér vagy trikó, — már ahogy amilyen telik, még a legszegényebbnek is. Sokan még kalap nélkül is jönnek, mint hogyha csak ugy szöktek volna meg hazulról és néhányen egészen fehér tornaruhában járnak.

Delcati kisasszonynak van egy tanitványa, aki tetőtől talpig pirosban jár, mint a főtt rák; mások ugy öltöznek, mint a hajóslegények. Legszebb mégis a kis kőmüvesinas, akinek óriási szalmakalapja van; egészen olyan benne, mint a gyertya,

amelyre lámpaernyőt tesznek és borzasztóan nevetséges, ha kalapban nyulszájat csinál. Coretti is félretette a macskaszőrsipkáját és most viseltes, szürkeselyem utazósipkában jár. Vitininak valami skótdivatu ruhája van és ugy áll rajta, mintha ráöntötték volna; Crossinak az egész melle meztelen, Precossi szinte elvész egy bő kovácsbluzban.

Hát Garoffi?... Most, hogy le kellett vetnie a „malaclopó" köpenyeget, mely pompásan eltakarta minden portékáját, szabadon vannak a zsebei, tele mindenféle cók-mókkal és a sorsolási ivek is kilátszanak belőlük. Különben most majdnem mindenkinek a zsebéből kikandikál, amit benne tart; soknak van ujságpapirosból készült legyezője, nádbugája, gummipuskája, bogáncsa, virágja és sok más egyebe, amivel játszik vagy kereskedik.

A kicsinyek közül sokan visznek virágot a tanitó-kisasszonyoknak. Ezek is mind világos, tarka nyáriruhákban járnak, kivéve a „kis apácát", aki mindig feketében jár; a vöröstollas kisasszonynak még mindig megvan a vörös tolla, a nyakára pedig rózsaszinü szalagot kötött; de ez már nagyon gyürött és piszkos a tanitványainak szurtos ujjaitól.

Most van a cseresznye meg a pillangók ideje, amikor este muzsikaszótól hangos az utca, nappal pedig kirándul a nép a zöldbe; a negyedikesek közül sokan megszöknek már fürödni a Pó vizében. Mindenkinek az esze a vakáción jár; napról napra türelmetlenebbül várjuk a holnapot és örülünk, hogy a tegnap már elmult. Csak az szomorit, hogy szegény Garrone még mindig gyászol és a tavalyi tanitónő-kisasszonyom egyre sápadtabb, soványabb és mind jobban köhög. Most már egészen összegörnyedt és olyan szomoruan köszön vissza!

Költészet,

Péntek, 26-ika.

Kezded már megérteni az iskla költészetét, Enrico: noha ma még csak belülről látod az iskolát. Harmínc esztendő mulva majd

szebbnek látod, ha te kíséred iskolába a gyermekeidet és kívülről nézed, mint én most. Amíg várlak benneteket, hogy kijőjjetek, sétálgatok a csöndes utcákon, az iskola körül és hallgatózom a földszinti, csukott ablakok előtt. Az egyik ablaknál hallom a tanító-kisasszony hangját, amint mondja:

— Ah, nem jól huztad át a „t" betűt! Mit fog szólni az édesapád, ha meglátja?

A szomszédos ablaknál hallom egyik tanító ur mély hangját, amint diktál:

— Vett ötven méter posztót... méterjét négy lira ötven centisemóért... és eladta...

Valamivel odább a vörös-tollas tanító-kisasszony fönhangon olvas:

— Ekkor Pietro Micca, meggyujtván a kanócot...

A szomszédos osztályban mintha száz kis madárka csicsereg ne... ez annak a jele, hogy a tanító ur kiment egy pillanatra. Tovább megyek és ahogy befordulok a sarkon, hallom az egyik kis fiu sir, a tanító-kisasszony pedig korholja, de vigasztalja is. Más ablakokból hallom, hogy odabent verseket mondanak, hires költők, nagy emberek neve szürődik át az ablakon és bölcs mondások, amelyek erényre, hazaszeretetre, szorgalomra és bátorságra buzditanak. Aztán csönd lesz, mint hogyha egy lélek se volna a hatalmas intézetben, pedig 700 gyermek van benne!... Majd hangos nevetéstől visszhangzanak a falak: valamelyik jókedvü tanító ur mondott el egy jóizü tréfát.

És akik odakint a fiainkat várjuk, mind megállunk hallgatózni és mind szeretettel nézzük az iskolát, melynek falai közt oly sok kedves fiu és annyi remény lakozik. Aztán hirtelen tompa moraj hallatszik, dobálják ide-oda a könyveket, füzeteket, a lábcsoszogás, zsibongás osztályról osztályra, föntről lefelé terjed, mint mikor valami jó hir szalad szájról-szájra: — az iskolaszolga jelenti az osztályokban, hogy vége az előadásnak. Erre a zajra egész csomó asszony, férfi, gyerek és ifju tolong az ajtók két oldalán, várván a fiait, testvéreit, kis öccseit és unokáit, az osztályokból pedig özönlenek a gyerekek a várótermekbe, fölveszik a kabátjukat, a sipkájukat, csuszkálva, egymást lökdösve, mig az iskolaszolga vissza nem kergeti őket az osztályba.

Most végre jönnek kifelé, szép rendben, hosszu sorokban, ka-

tonásan, egyszerre lépve. És ekkor, mint a zuhogó záporeső, jobbról-balról hullanak a kérdések:

— Tudtad a leckét?... Meddig tartott a föladat?... Mit kaptatok föl holnapra?... Mikor lesz a hóvégi vizsga?...

És még azok a szegény anyák is kinyitják a füzeteket, akik nem tudnak olvasni, megnézik a föladatokat, kérdezik, hogy milyen osztályzatot kapott rájuk a fiu:

— Csak nyolc egység?... Tiz és dicséret? Kilenc egység a feleletre?...

És nyugtalankodnak vagy örülnek, megkérdezik a tanitó urat, beszélnek a vizsgákról, a föladatokról. Milyen szép mind ez, milyen nagyszerü, pompás igéret a jövendőre a világnak!

Édesapád.

A süketnéma leány.

Vasárnap, 28-ika.

Nem végezhettem volna jobban a májust, mint ma délelőtti látogatással. Csöngetnek, — mindnyájan kiszaladunk. Hallom az édesapám csodálkozó hangját:

— Te vagy az, Giorgio?

Ez a Giorgio volt a mi kertészünk Chieriben és ma Condovéban lakik a családjával; éppen most jött haza Görögországból, ahol három évig dolgozott a vasutépitésnél. Genovában szállt partra és nagy batyut szorongatott a hóna alatt. Egy kicsit megöregedett, de az arca azért még szép piros és mindig mosolygós, mint azelőtt. Az apám hivta, hogy jöjjön be, de Giorgio szabadkozott és hirtelen elkomolyodva kérdezte:

— Mit csinál a családom? Hogy van a Gigia?

— Pár nappal ezelőtt láttam, — felelte az édesanyám — nem volt semmi baja.

— Hála Istennek! — sóhajtott Giorgo megkönnyebbülve. Nem volt bátorságom, hogy elmenjek a siketnémákhoz, amig nagyságos asszonnyal nem beszéltem. Itt hagyom ezt a batyut és elszaladok érte. Három éve már, hogy nem láttam szegény lányomat. Három éve, hogy senkit se láttam a családomból!

— Kisérd el, Enrico — mondta nekem az apám.

— Még valamit szeretnék kérdezni — szólt most Giorgo, mikor már kint voltunk a folyosón.

— De előbb azt mondd meg, — szólt az édesapám — jól ment-e a dolgod?

— Köszönöm a kérdését, elég jól, — felelte Giorgio — hoztam is haza egy kis pénzt. Hanem azt akartam kérdezni, hogy tanult-e valamit az én kis süketnéma leányom? Mikor itt hagytam, bizony, szegényke, olyan volt, mint egy kis állat. Nem sokat bizom ezekben az iskolákban, ámbár a feleségem azt irta, hogy tanul beszélni. De mi haszna ennek, ha én meg nem tudom a jeleket és ő, szegény, nem érti meg, amit mondani akarok neki? Hogyan beszélhetek vele, ha se ő nem ért meg engem, se én őtet?

— Nem mondok semmit, — felelte édesapám mosolyogva — majd megtudsz és meglátsz mindent. Most csak menjetek: kár minden percért, amelytől megfosztod leányodat.

Elmentünk a siketnémák intézetébe, amely közel van hozzánk. Utközben a kertész egyre szomorkodott:

— Szegény leányom! Hogy ilyen nagy hibával született! Sohase hallottam tőle azt a szót, hogy „édesapám" és ő se hallotta, hogy „édes leányom"-nak szólitottam. Nyolc éves koráig ugy élt köztünk, mint az élőhalott; akkor bekerült ebbe az intézetbe és három éve van már itt. Most hát tizenegy éves; mondja meg, édes urfi: nőtt-e legalább és tud-e már valamit?

— Majd meglátja mindjárt — feleltem kitérően és gyorsabban mentem.

— De hol van hát ez az intézet? — kérdezte Giorgio. — Én még sohase láttam, mert már nem is voltam itthon, mikor feleségem fölhozta a Gigiát.

Ekkorra már oda is értünk az intézethez és mindjárt bementünk a társalgóba, ahol az egyik felügyelő megkérdezte, hogy kit keresünk.

— Én vagyok Gigia Voggi édesapja — mondta a kertész — *és szeretném látni a leányomat.*

— Most éppen szórakoznak, — felelte a felügyelő — mindjárt szólok a tanitónőnek.

Ezzel kiment, Giorgio pedig seholse találta a helyét. Idegesen járkált a szobában, nézegette a képeket a falon, de azt hiszem, hogy nem is látta őket... Aztán kinyilt az ajtó és belépett rajta a tanitónő, kézen fogva vezetve egy kis leányt.

Az apa és leánya nézték egymást néhány pillanatig s aztán egymás karjába szaladtak. A leányon piros-fehér-csikos ruhácska és fehér kötény volt; már magasabb volt, mint én és nevetvesirva ölelte az édesapját. Aztán a kertész kifejtőzött a leánya öleléséből, leállitotta a leányt a földre, tetőtől talpig végigmérte, lihegve, mintha gyorsan szaladt volna és örömében rekedten kiáltott föl:

— Ah, mennyire megnőtt! Ah, milyen szép lett! Oh, édes aranyos Gigiám! Szegény kis süketnéma leányom!... És a nagysága a tanitónője? Tessék neki megmondani, kérem, hogy csináljon hát jeleket, ahogy beszélni szokott; valamit talán megértek és később majd megtanulom. Mondja neki, hogy próbáljon velem jelekben beszélni!

A tanitónő elmosolyodott és halk hangon azt kérdezte a kis leánytól:

— Kicsoda ez az ember, aki most meglátogatott téged?

És a kis leány mély, furcsa, rikácsoló hangon, mint valami vadember, aki életében akkor beszélne először olasz nyelven, mosolyogva és tiszta, érthető kiejtéssel felelt:

— Az é-des a-pám.

A kertész meghökkenve lépett hátra és fölkiáltott, mintha megőrült volna:

— Beszél!... Hát lehetséges ez?... Hát tudsz beszélni, kis leányom? Igazán tudsz beszélni?

Megölelte, összevissza csókolta és azt kérdezte a tanitónőtől:

— De hát nem a kezükkel, az ujjukkal beszélgetnek, kérem?

— Nem, Voggi ur, — felelte a tanitónő — nem az ujjaikkal, nem jelekkel beszélgetnek. Az volt a régi módszer, mi pedig már az ujat tanitjuk. És ön nem tudta ezt?

— Nem tudtam én semmit, — álmélkodott a kertész — hiszen három évig nem is voltam itthon! És, ha megirták is, hát bizonyára nem értettem meg, mert erre nem is gondoltam... Oh, édes leányom: hát megérted, amit mondok? Hallod a hangomat?... Felelj, kérlek: hallod?... Hallod, amit mondok?

— Nem, Voggi ur: erről szó sincs, — mosolygott a tanitónő — a hangot nem hallja, mert süket, szegényke. Csak a szájnak a mozgásából látja és érti meg a szavakat, de magát a beszédet nem hallja: még azt se, amit ő felel önnek. Kiejteni is csak azért tudja, mert betüről betüre, szótagról szótagra megtanitottuk, hogyan kell tartania a száját, mit kell csinálni a nyelvével, a torkával, a tüdejével, hogy kiszoritsa azt a hangot, amelyre éppen szüksége van.

A kertész még mindig nem értette, — de meg nem is akarta elhinni a dolgot.

— Mondd csak, Gigia, — kérdezte a lányától, egészen odahajolva a füléhez — örülsz-e, hogy megjött az édesapád?

Szorongva nézett a leány arcára és várta a választ. A leány pedig elgondolkozva nézett az apjára és nem felelt... Giorgio zavarodottan nézett a tanitónőre, aki most nevetve mondta:

— Nézze csak, kérem! A Gigia azért nem felel, mert ön a fülébe beszélt neki és nem láthatta az ön ajkainak a mozgását. Ismételje most a kérdést ugy, hogy szemtől szembe áll vele... Nos?

A kertész most farkasszemet nézett a leányával és ugy ismételte:

— Örülsz-e, hogy megjött az édesapád? És hogy el se megy többé?

A leány, aki figyelmesen nézte édesapja ajkait, mig ez beszélt, rögtön felelt:

— I-gen, ö-rü-lök, hogy meg-jöt-tél és hogy el se mégy többé...

Az apa alig tudott hová lenni boldogságában, összevissza ölelte-csókolta a leányát s aztán, mintha félne, hogy az egész csak varázslat, amely csak ideig-óráig tart, valósággal elhalmozta kérdésekkel a leányát:

— Hogy hivják az édesanyádat?

— An-tó-nia — hangzott a felelet.

— Mi a neve a kis hugodnak?

— A-de-lai-de.

— Hát ez miéle intézet?

— A si-ket-né-mák- in-té-ze-te — felelte Gigia mosolyogva.

— Kétszer tiz, az mennyi? — kérdezte a kertész.

— Husz — felelte a leány habozás nélkül.

Azt hittük, hogy a kertész ujjongani fog örömében, ellenben sirva fakadt; de hát ez is csak öröm volt!

— Miért sir? — pirongatta a tanitónő — mikor inkább nevetnie kellene! Hát nem látja, hogy megrikatja a leányát is?... Vagy talán nincs megelégedve?

A kertész megragadta a tanitónő kezét és kétszer-háromszor is megcsókolta:

— Köszönöm, nagyságos kisasszony! Százszor és ezerszer köszönöm! És bocsásson meg, hogy nem tudok többet mondani, de oly végtelenül boldog vagyok!

— A leány nem csak beszélni tud, — szólt most a tanitónő — hanem irni is. Tud számolni. Tudja minden tárgynak, eszköznek a nevét. Tud valamit a földrajzból is meg a történelemből is. Most jár az elemi iskolába; ha elvégzi a polgárit is, akkor sokkal, de sokkal többet fog tudni. Ha innen kikerül, még állást

is kaphat. Már sok süketnéma van, akik a boltokban árulnak és éppen olyan jól kiszolgálják a vevőket, mint a többiek, akiknek semmi fogyatkozásuk nincsen.

A kertész eleinte csak álmélkodott. Ugy látszott, mintha megint belezavarodott volna a dologba. Ránézett a leányára és megvakarta a fejét. Látszott az arcán, hogy megint magyarázatra szorul. A tanitónő észrevette ezt és odaszólt a felügyelőnek:

— Hozzon be egy kis leányt az előkészitőből.

A felügyelő visszajött egy növendékkel, aki nyolc-kilenc éves lehetett és még csak pár napja volt az intézetben.

— Ezt csak most kezdjük tanitani, — magyarázta a tanitónő. — Mindjárt meglátja: hogyan. Most ki akarom vele mondatni az „e" betüt... Figyeljen csak ide.

A tanitónő kinyitotta a száját, mint ahogyan akkor szoktak, mikor az „e" betüt akarjuk kimondani és intett a kis leánynak, hogy ő is ugyanigy nyissa ki a száját. Mikor ez megtörtént, a tanitónő intett neki, hogy most adja ki a hangot; a kis leány szót is fogadott, de az „e" hang helyett „o" jött ki a száján.

— Nem jól van, — rázta fejét a tanitónő — nem ez az.

És megfogván a kis leány két kezét, az egyiket a saját torkára, a másikat a saját mellére szoritotta, még pedig mind a kettőt a tenyerével; és ekkor kiadta az „e" hangot... A kis leány, megérezvén a két kezével, hogy milyen mozgást végzett a tanitónő torka és melle, ismét kinyitotta a száját, mint az imént és most már világosan, tisztán kiadta ő is az „e" hangot. Ugyanigy kimondatta a tanitónő a „t" és „d" mássalhangzókat is, folyton a torkán és mellén tartva a kis leány kezeit.

— Nos, érti-e már? — kérdezte aztán mosolyogva a kertésztől.

A kertész megértette; de most még inkább álmélkodott, mint amikor még nem értette.

— Hát igy tanitják őket beszélni? — kérdezte rövid tünődés után. — Van türelmük, hogy ilyen nagy vesződséggel, las-

sanként tanitsák egyiket a másik után?... Évről évre mindegyiket?... De hiszen maguk szentek! Angyalok maguk: igazi angyalok! Hát van ezen a világon jutalom, amely elég nagy ekkora önfeláldozásért?... Mit mondjak én most?... Oh, hagyjanak most egy kicsit egyedül a leányommal... Csak öt percig hagyjanak egyedül vele!

Félreült vele és elkezdte kérdezgetni, a leánya pedig egyre felelt neki. A kertész arca ragyogott a boldogságtól; ahogy a leány felelgetett, az apa elégedetten csapdosta öklével a térdét, majd megfogta a leány kezét, összevissza csókolgatta és megint szájtátva hallgatta, mintha égből jövő hangokat figyelne és végül azt kérdezte a tanitónőtől:

— Szabadna megköszönnöm ezt a nagy örömöt az igazgató urnak?

— Az igazgató ur nincs itthon, — felelte a tanitónő — de volna itt valaki, aki megérdemli a köszenetet. Itt minden kis leányt rábizunk egy nagyobbra, aki az anyja lesz neki. Az ön leányát egy tizenhét éves süketnéma leányra biztuk; egy pékmesternek a leánya, csupa sziv, csupa jóság és nagyon szereti az ön kis leányát. Két év óta veszödik vele; öltözteti, fésüli minden reggel, tanitja varrni, játszik vele, szórakoztatja... Luigia: hogy hivják az intézeti mamádat?

— Ca-te-ri-na Gior-dano — felelte a kis leány elmosolyodva.

— Na-gyon, na-gyon jó! — folytatta aztán, az apjához fordulva.

A tanitónő intett a felügyelőnek, aki elment és pár pillanat mulva már vissza is jött egy jól megtermett, szőke süketnéma leánnyal, aki szintén fehér-piros-csikos ruhát viselt szürke köténnyel. Csinos, mosolygós gyerekarca volt és zavartan, pirulva állt meg a küszöbön. De a kertész leánya mindjárt odaszaladt hozzá s megfogván az egyik karját, előrerángatta, mint ahogy a gyerekek teszik az anyjukkal s aztán furcsa, mély hangján bemutatta az apjának:

— Ca-te-rina Gior-dano.

— Ez hát az a derék, jó leány! — kiáltott föl a kertész és meg akarta simogatni, de aztán szinte ijedt tisztelettel huzta vissza a kezét — ah, hogy a Mindenható áldjon meg és árassa el minden áldással azért a sok jóért, amit az én szegény kis leányomra pazarolt!

A nagy leány gyöngéden simogatta a kisebbet és folyton lesütve a szemeit boldogan mosolygott; a kertész pedig olyan áhítattal nézett rá, mintha szentet látott volna benne.

— Ma kiviheti leányát az intézetből, ha akarja — szólt most a tanitónő.

— Hogy akarom-e? — kiáltott föl a kertész. — Hazaviszem Condovéba és csak holnap reggel hozom vissza. Hát hogyne vinném el, mikor három esztendeje, hogy nem láttam!

A leány elszaladt, hogy fölvegye a sétáló ruháját, a kertész pedig boldogan folytatta:

— Most, hogy már beszél, hazaviszem Condovéba: hadd csodálja meg mindenki. De előbb meghordozom itt Torinóban is, hogy hadd lássák és hallják az itteni rokonaim is. Ah, milyen boldog, nagy nap ez a mai!... Hát itt vagy már lányom?

Gigia ezalatt visszajött, csinos kék köpönyegben, fejkötőben és karon fogta az apját.

— Még egyszer tiszta szivből megköszönöm mindenkinek a jóságát, — mondta a kertész, megállván a küszöbön. — És ha visszahozom a leányt, akkor megint ujra és százszor megköszönöm.

Egy pillanatig gondolkozott, aztán hirtelen kivette karját a leányéból, kotorászott a mellényzsebében és aztán szinte dühösen kiáltott föl:

— Hát én szegény vagyok, de azért itt hagyok husz lirát az intézetnek. Takargattam ezt a vadonatuj sárgacsikót és most az intézetnek adom!

Nagyot ütve öklével az asztalra, odatette a husz lirás aranyat, de a tanitónő nem fogadta el.

— Nem, nem, — mondta meghatottan — csak tegye el a pénzét, kérem. Igazán nem fogadhatom el. Majd ha itt lesz az igazgató ur, neki ajánlja föl. Ámbár tudom, hogy ő se fogadja el. Sokat fáradt és dolgozott ön ezért az aranyért; inkább vigye haza a feleségének; az jobban megörül neki és mi se feledjük el az ön jószándékát.

— Nem, nem... itt hagyom, — makacskodott a kertész — csak tessék eltenni.

De a tanitónő szépen visszadugta az aranyat a kertész mellényzsebébe, amiben végre Giorgio is megnyugodott, bár nagyon csóválta a fejét. Aztán, még egyszer kezet csókolva a tanitónőnek, karon fogta a leányát és boldogan elvitte:

— Jer, édes kis néma leányom. Menjünk haza, drága aranyom.

És a leány, ahogy kiléptek a kapun, megszólalt mély, különös hangján:

— Mi-lyen szé-pen süt a nap!...

Junius.

Garibaldi.

Junius 3-ika; holnap van a nemzeti ünnep.

Ma nemzeti gyász van. Tegnap este meghalt Garibaldi. — Tudod-e, hogy ki volt?... Ő szabaditott föl tiz millió olaszt a Bourbonok zsarnoksága alól. Hetvenöt éves korában halt meg. Nizzában született és hajóskapitány volt az apja. Nyolc éves korában megmentette egy asszony életét; mikor tizenhárom éves volt, révbe vitt egy sülyedő hajót, amelynek egész legénységét megmentette; huszonhét éves korában a marseillei tengerőbölben egy vizbefuló ifjut mentett meg; negyvenegy éves korában elloltotta a tüzet egy

lobogó lánggal égő vitorláshajón, mellyel a nyílt óceánon találkozott.

Tiz esztendeig harcolt Amerikában egy idegen nemzet szabadságáért, három hadjáratban küzdött az osztrákok ellen Lombárdia és Trentino fölszabadításáért, védelmezte Rómát a franciák ellen 1849-ben, fölszabadította Palermót és Nápolyt 1860-ban, ujra harcolt Rómáért 1867-ben és küzdött a németek ellen 1870-ben Franciaország védelmezésében.

Megvolt benne a hősiesség lángja és a hadviselés géniusza. Negyven ütközetben harcolt és ezekből harminchétben győzött. Amikor nem harcolt, dolgozott, hogy megélhessen vagy elvonult egy magányos szigetre, a földet mivelni. Volt tanító, hajós, munkás, kereskedő, katona, tábornok, diktátor. Nagy volt, egyszerü és jószivü. Gyülölt minden zsarnokot, szeretett minden nemzetet, védelmezett minden gyöngét; nem volt más vágya, mint hogy jót tehessen, visszautasitott minden kitüntetést, megvetette a halált, imádta Italiát. Ha fölharsant harcra hivó szava, a bátrak seregestől tódultak zászlaja alá mindenfelől: — főurak ott hagyták a palotájukat, munkások a műhelyüket, ifjak az iskolát, hogy együtt küzdhessenek vele dicsőségének a verőfényében.

Ha csatába ment, vörösinget viselt. Erős, szép, szőke férfi volt. Villám volt a harcmezőn, az érzéseiben gyermek, a fájdalmában szent. Ezer és ezer olasz halt meg a hazáért, boldogan még haldokolva is, mert látták, hogy diadalra viszi az élve maradottakat; ezren és ezren szivesen haltak volna meg helyette most is, — és milliók áldják és fogják áldani a nevét.

Most, hogy meghalt, siratja az egész világ. Te még nem érted meg őt. De olvasni fogsz a tetteiről, egész életedben hallani fogsz róla. És amily mértékben idősebb leszel: ugy fog nőni előtted az ő alakja is; ha férfi leszel, majd óriásnak látod, — és ha te már nem leszel többé, sőt ha nem élnek már a te fiaid gyermekei se: a sokkal utánad következő nemzedék még mindig nagy magasságban látja ragyogni a nemzetek fölszabaditójának legendás fejét, melyet a nyert csaták dicsősége fényes csillagseregként övez és minden olasznak a homloka lángba borul a büszkeségtől, ha ajkaira veszi a Garibaldi nevét!

Édesapád.

A hadsereg.

Vasárnap, 11-ike. Nemzeti ünnep. Egy héttel később volt a Garibaldi halála miatt.

Elmentünk a Castello-térre, hogy lássuk a katonai parádét, mikor a csapatok elvonulnak a hadtestparancsnok előtt a két oldalt sorfalat álló nagy néptömeg között. Ahogy elvonultak, harsogó trombita- és zeneszó mellett, édesapám egyenként megmutatta a különböző csapatokat és figyelmeztetett a zászlók dicsőségére is.

Legelül jöttek a katonai Akadémia növendékei, akikből az utász- és tüzértisztek lesznek; lehettek vagy háromszázan, mind feketében, ugy lépkedtek, — büszkén és délcegen — mintha bálba indultak volna. Utánuk következett a sorgyalogság: az aostai dandár, amely Goito és San Martino mellett harcolt és a bergamói dandár, mely Castelfidardónál győzött: négy ezred, század század után, — sok ezer vörös sapka, mintha megannyi vérpiros virág lett volna, amely négyes fonásba bukdácsolt a ragyogó verőfényben.

A gyalogság után jöttek a műszaki csapatok — a háboru munkásai — a sipkájuk mellett fekete lófarok, a gallérjuk világos sárga; és amig ezek elvonultak, mögöttük már látszott a hegyes, magas tollak erdeje, mely túlnőtt a tömeg feje fölött: — az alpesi vadászok voltak, Olaszország kapuinak a védelmezői, mind magas, izmos legények, széles karimáju kalábriai kalapban és élénkzöld parolival, mely a haza határhegységeinek zöld legelőire emlékeztet.

Még javában tartott az alpesi vadászok diszmenete, mikor a tömegen végigszaladt az izgalom moraja: — jöttek a bersaglieri-csapatok, a régi tizenkettedik zászlóalj: az elsők, akik betörtek Rómába a Porta Pia melletti résen, naptól lesütve, fürgén, délcegen, sisakjuk tollbokrétája libegett a szélben és ugy hömpölygtek előttünk, mint egy sötét zuhatag hullámverése, mialatt a nagy tér visszhangzott az éleshangu kürtök harsogásától.

De az „érctorok" ujjongó sikongatását csakhamar elnyomta a tompa dübörgés, mely a tábori tüzérség közeledtét jelentette; és jöttek riasztó fönséggel, úlve a szerkocsik magas bakján, melyeket háromszáz pár szilaj ménló huzott, a sárgazsinóros szép tüzérek és a hosszu csövü bronz- és acélágyuk, vésztjósló dübörgéssel, hogy megrengett belé a föld. És utánuk lassan, ünnepélyes méltósággal következtek a hegyi ütegek — izmos öszvérek hátán — amelyek fölviszik a halált és a pusztulást, valameddig az ember föl tud hágni a hegyek ormaira.

És végül szilaj nyargalással, a verőfényben csillogó sisakokban, fölemelt lándsákkal, a szélben lobogó zászlókkal, aranytól-ezüsttől ragyogva, betöltve a levegőt nyeritéssel és fegyvercsörgéssel, elszáguldott előttünk a pompás genovai lovasság, amely tiz véres csatában döntötte halomra az ellenséges hadsorokat, Santa Luciától Villa francáig.

— Ah, mily gyönyörü! — kiáltottam föl önkénytelenül.

De édesapám csaknem szememre hányta ezt a szót és megfedett érte.

— Ne tekintsd a hadsereget szép látványosságnak — mondta. — Ezek az ifjak együttvéve alkotják a haza izmát, csontját, erejét és reménységét. Ugy lehet, hogy kötelességük máról holnapra a haza védelmére szólitja őket s akkor pár óra alatt az ágyuk, puskák és gépfegyverek halomra lövik mindnyájukat. Valahányszor egy-egy ünnepélyen hallod, hogy éltetik a hadsereget, képzeld el a harcmezőt, melyet holtak ezrei boritanak egy vértenger közepén: s akkor az „éljen a hadsereg!" kiáltás valóban a szived mélyéből fakad, mert hazád és családod testőreit látod a katonákban!

Itália.

Kedd, 14-ike.

Köszöntsd föl a hazát a nagy nemzeti ünnepeken ezekkel a szavakkal:

— „*Italia, én édes hazám, szent és nemes föld, ahol apám és anyám születtetek és majdan pihenni fognak, ahol én is élni és halni akarok, ahol majd fiaim is nevelkednek és meghalnak egykor: szépséges Italia, századok óta nagy és dicsőséges föld, de csak pár év óta egységes és szabad haza: oh, Italia, aki oly sok isteni elme fényességét árasztottad a világra, akiért oly sok bátor szív vérzett el a harcmezőn és oly sok hős halt meg vérpadon: háromszáz városnak és harminc millió fiadnak fönséges anyja, — én, a gyermek, aki még nem értelek, nem foghatlak föl és nem ismerlek teljesen: tisztellek és szeretlek egész lelkemmel, büszke vagyok, hogy itt születtem és én is a te fiad lehetek!*

— *Szeretem a te veröfényes tengereidet és hóval koszoruzott hegységeidet, szeretem gyönyörü müemlékeidet és örökéletü nevezetességeidet, szeretem a te dicsőségedet és szépségedet; szeretlek és tisztellek, a magad egészében is éppen ugy, mint azt a kedves várost, ahol először láttam meg a napvilágot és hallottam a te szent nevedet. Szeretlek mindnyájatokat, ugyanazzal a nagy érzéssel és hálás szivvel, — oh diadalmas Torino, büszke Genova, tudós Bologna, varázsos Velence, hatalmas Milano, — egyforma fiui tisztelettel szeretlek benneteket: nemes és fönséges Firenze, félelmetes Palermo, gyönyörü Nápoly, csodás és örök Róma!*

— *Szeretlek, hazám szentséges földje! És esküszöm, hogy ugy fogom szeretni minden fiadat, mint testvéremet; tisztelni fogom szivemben minden nagy fiadat, aki él vagy halott, szorgalmas és becsületes munkásod leszek és mindig arra törekszem, hogy magamat művelve és megjobbitva egyre méltóbb legyek hozzád és minden erőmmel azon leszek, hogy egy napon megszünjék itten a nyomor és a tudatlanság, a bün és a jogtalanság, hogy nyugodtan élhess, fejlődhessél és terjeszkedhessél a jogaid és erőd méltóságában. Esküszöm, hogy a lehetőség szerint szolgálok neked az eszem és karom erejével, egész szivemmel, vakmerőn vagy szerényen a szükség szerint; és ha eljön a nap, amikor oda kell adnom érted a véremet és életemet: — hát meg fogok halni, a te szent neveddel ajkamon és utolsó csókomat a te áldott és dicsőséges zászlódnak küldöm!*“ ...

Edesanád.

32 fok meleg.

Péntek, 16-ika.

Az alatt az öt nap alatt, mely eltelt a nemzeti ünnep óta, három fokkal növekedett a meleg. Most már benne vagyunk a nyárban, kezdünk kifáradni, majdnem mind elvesztettük a szép tavaszi rózsás színünket; megvékonyodnak a nyakak meg a lábszárak, a fejek bóbiskolnak és a szemek lecsukódnak.

Szegény Nelli, akit nagyon gyötör a hőség, olyan sárga, mint a viasz és néha mélyen alszik a padban, fejét az irkájára hajtva; de Garrone vigyáz rá és ilyenkor mindjárt elébe tesz egy nyitott könyvet, amelyet fölállit, hogy a tanitó ur meg ne lássa. Crossi ugy fekteti rá a nagy, vörös fejét a padra, mintha nem is az övé lenne, hanem — tök módjára — a padból nőtt volna ki. Nobis azon panaszkodik, hogy sokan vagyunk és megrontjuk neki a levegőt.

Ah, milyen nagy megerőltetésbe kerül most a tanulás! Ha kinézek az ablakon és látom a dusan lombos fákat, hogy mily pompás, hüvös árnyékot vetnek: nagy harag és keserüség fog el, hogy miért nem mehetek oda játszani és miért kell szoronganom a szük padokban?!... De aztán megjön a kedvem és belenyugszom, mikor látom, hogy édes jó anyám mindig oly gondosan megnéz, mikor kijövök az iskolából, hogy nagyon sápadt vagyok-e és minden lapnál, amit együtt olvasunk, megkérdezi:

— Ide figyelsz-e még?...

És minden reggel, mikor hat órakor fölkelt, hogy tanuljak, ezzel biztat:

— Bátorság! Már csak ennyi meg ennyi nap van; aztán szabad leszel és pihenhetsz, vagy elmehetsz játszani az árnyas fák alá.

Persze, igaza van, mikor arra figyelmeztet, hogy hány szegény fiu dolgozik kint a szántóföldön a nap égető hevében, vagy a homok- és kavicsbányákban, ahol a szikla szinte éget, vagy

az üveghutákban, ahol egész nap a gázláng fölé hajolva dolgoznak és még sokkal korábban kelnek föl, mint én, pihenő szünidejük pedig soha sincsen. Bátorság és kitartás tehát!...

Még ebben is Derossi a legelső; őt nem bántja a meleg, sohase fáradt vagy álmos, mindig élénk és jókedvü, akárcsak télen, fáradság nélkül tanul és ébren tartja a hangjával, éltető lelkével mind, akik csak körülötte vannak. Rajta kivül még kettő van, aki mindig figyel és éber: az egyik az a csökönyös Stardi, aki csipi, szurja az arcát, ha elálmosodik és mennél bágyadtabb, vagy mennél melegebb van, annál jobban összeszoritja a fogait és kimereszti a szemeit, mintha föl akarná falni a tanitó urat. A másik pedig az az „üzletes" Garoffi, aki folyton legyezőket gyárt vörös papirosból és tele ragasztgatja gyujtóskatulyákból kivágott képecskékkel s aztán két centesimóért adja el darabját.

De a legderekabb Coretti; szegény Coretti már öt órakor fölkel, hogy segitsen fát hordani az apjának! Tizenegykor, az iskolában, már nem birja nyitva tartani a szemeit és a feje a mellére esik. De mégis fölrázza magát, öklével veri a nyakszirtjét, engedelmet kér, hogy kimehessen megmosni az arcát, megkéri a szomszédjait, hogy rázzák meg vagy csipdessék meg. De ma reggel mégis elnyomta a buzgóság és oly mélyen elaludt, hogy nem hallotta, mikor a tanitó ur fölhivta:

— Coretti! — szólt rá a tanitó ur.

És amikor Coretti nem felelt, a tanitó ur ingerülten kiáltott rá:

— Coretti!...

Ekkor annak a szenes embernek a fia, aki szemközt lakik velük, fölállt és igy szólt:

— Reggel öt órától hétig fát hordott az édesapjával.

A tanitó ur hagyta aludni és tovább magyarázott. Ugy félóra mulva aztán odament a Coretti padjához és lassan az arcába fujva, fölébresztette Corettit. Ez, mikor meglátta a tanitó urat,

ijedten hátrahökölt. De a tanító ur két kezébe fogta a Coretti arcát és megcsókolván a homlokát, igy szólt:

— Nem pirongatlak meg, fiam; mert nem a restség, hanem a fáradság győzött le téged!

Az édesapám.

Szombat, 17-ike.

Bizonyos, hogy se Coretti, se Garrone nem feleltek volna ugy az édesapjuknak, mint ahogy te feleltél az apádnak ma este. — Hogy volt ez lehetséges, Enrico?!... Meg kell fogadnod, hogy ez soha többé meg nem történik, amig én élek. Valahányszor apád megpirongat és te ingerülten akarnál visszafelelni, gondolj mindig arra a napra, amely előbb-utóbb eljön, amikor apád majd odahivat az ágyához és igy szól:

— Enrico, most itt hagylak téged...

Oh, fiam: ha majd utoljára hallod a hangját és még aztán is sokáig majd egyedül sirva fakadsz az ő üres szobájában, azok közt a könyvek közt, melyeket apád soha többé föl nem nyit, — ha majd ilyenkor eszedbe jut, hogy néha tiszteletlen voltál vele szemben, te is bizonyára azt kérded magadtól:

— Hogy volt ez lehetséges?...

Akkor fogod csak megérteni, hogy ő volt a te legjobb barátod, hogy amikor kénytelen volt meg is büntetni téged: jobban fájt ez neki, mint neked és ha meg is rikatott néha: mindig csak a te javadért cselekedte azt. Akkor majd bánkódni fogsz és sirva csókolod meg az iróasztalát, amelynél annyit dolgozott, amelynél elnyütte egész életét a gyermekeiért.

Most még nem érted ezt, mert apád mindent titkol előtted, csak a jóságát és a szeretetét mutatja neked. Nem tudod, hogy néha annyira belefárad a munkába, hogy azt hiszi, alig élhet már csak néhány napig is, — és ezekben a pillanatokban mindig rólad beszél és minden bánata az, hogy szegényen és pártfogók nélkül kell itt hagynia téged! És érre gondolva, hányszor bemegy a szobádba, amig te alszol, s kezében tartva a gyertyát, szomoruan néz rád, — aztán pedig, ujra összeszedve minden erejét, azon fáradtan és szomoruan ismét visszamegy a szobájába, hogy tovább dolgozzék!

És azt se tudod, hogy gyakran azért megy hozzád és beszélget

veled, mert tele van a szive keserüséggel a kellemetlenségek miatt, amelyekből mindenkinek kijut itt a földön, — hozzád megy, mint barátjához, hogy megvigasztalódjék és feledjen, mert szüksége van rá, hogy a te szeretetedben találjon uj életkedvet és bátorságot. Gondold el hát: milyen fájdalmat érezhet, ha szeretet helyett rideg önzést és tiszteletlenséget talál nálad!... Sohase mocskold be magadat többé ily gyalázatos hálátlansággal.

Gondold meg, hogy: ha olyan jó lennél is, mint egy szent, még akkor se birnád kárpóalni apádat mind azért, amit már tett és amit még egyre tesz érted. És gondolj arra is, hogy az élet maga oly bizonytalan: valami baleset elragadhatja apádat, mig te gyermek vagy, — két év, három hónap alatt, vagy akár holnap is!

Ah, szegény Enrico: mennyire megváltoznék akkor körülötted minden! Mily üres, kétségbeejtőn szomoru lenne ez a lakás, talpig gyászba öltözött, szegény anyáddal! Oh, fiam: menj be édesapádhoz; a szobájában van és dolgozik: menj be hozzá lábujjhegyen, hogy ne hallja, amikor jösz és térdelj le elébe, könyörögve, hogy bocsásson meg neked és áldjon meg téged!

Édesanyád.

Kirándulás.

Édesapám most is megbocsátott és megengedte, hogy elmenjek arra a kirándulásra, amelyet már szerdán megterveztünk Coretti apjával. Nagyon vágytunk már mindnyájan egy kis hegyi levegőre. Igazi ünnep volt hát ez a kirándulás. Tegnap délután két órakor találkoztunk az Alkotmány-téren: Derossi, Garrone, Garoffi, Precossi és Coretti meg ennek az édesapja és én; mindnyájan hoztunk gyümölcsöt, fölvágottat, keményre főtt tojást, kulacsokat és bádogpoharakat; Garrone fehér bort hozott lopótökben, Coretti elhozta az apja tábori kulacsát tele vörös borral és a kis Precossi egy két kilós cipót cipelt a hóna alatt.

Omnibuszon mentünk egészen a Szüz-Mária végállomásig, onnan pedig gyalog vágtunk neki a hegyeknek. Gyönyörü zöld volt minden, pompás hüvösség, nagyszerü árnyék. Hempereg-

tünk a füben, megmostuk arcunkat a patakokban, átugráltunk a sövényeken. Az öreg Coretti messziről ballagott utánunk, kabátját az vállára vetve és pipázgatva; időnként tréfásan fenyegetett bennünket a kezével, hogy vigyázzunk és össze ne tépjük a nadrágunkat.

Precossi fütyörészett; még sohase hallottam fütyörészni, Coretti, a fiu, az egész uton folyton „dolgozott"; ez a gyerek mindent meg tud csinálni a bicskájával, pedig csak afféle garasos bicskája van: farag botot, sipot, malomkereket, parittyavesszőt. Mindenkitől elszedte a holmiját, hogy majd ő viszi és ugy megterhelte magát, hogy valósággal csurgott róla a verejték, de azért mindig fürge volt, akár a bakkecske. Derossi minden pillanatban megállt és megmondta a növények meg a rovarok nevét: — igazán nem értem, hogyan tudhat ennyit és ilyen pontosan.

Garrone szép csöndesen kenyeret evett, mint rendesen; de már nem harap olyan vigan és olyan nagyokat, szegény Garrone, amióta meghalt az édesanyja. De azért még mindig a régi: jó, mint a falat kenyér; ha valamelyikünk nekirugaszkodott, hogy átugrik egy árkon: ő már odaát volt a tulsó félen, hogy elkapja a kezét és fölsegitse a partra. Precossi félt a tehenektől, mert kiskorában egyszer megöklelték; Garrone hát, valahányszor tehenek jöttek, mindig oda állt Precossi elé.

Fölmentünk egészen Santa Margheritáig és onnan megint toronyiránt le, bukdácsolva, ugrálva a meredek lejtőn. Precossi belebotlott egy bokorba, amelyen keresztülbukfencezett, ugy hogy eltépte a bluzát és nagyon szégyelte, hogy lógnak róla a rongyok; de Garoffi, akinek mindig van néhány gombostüje, beszurva a kabátja gallérja alá, szépen megtűzte a szakadást, ugy hogy meg se látszott, mialatt Precossi egyre mondogatta:

— Bocsáss meg... bocsáss meg — s amikor készen volt: megint csak rohant tovább.

Garoffi különben nem vesztegette az idejét; szedegetett sós-

kát, spenótot, gyüjtötte a csigahéjat, meg a csillogó köveket: azt vélve talán, hogy arany és ezüst van bennük. És aztán szaladtunk, bukfenceztünk, másztunk a dombokon hol föl, hol le, árnyékon vagy napon egyaránt, átugrálva az árkokat, belegázolva a patakba, — mig végre zihálva, lihegve, kifogyva a lélegzetből is, fölértünk egy kis dombnak a tetejére, ahol leültünk a fübe, ozsonnázni.

Alattunk terült el a végtelen sikság, észak felé pedig a kéklő Alpesek havas ormai tornyosultak előttünk. Olyan éhesek voltunk, mint a farkasok és a kenyér igazi tortának izlett! Corettipapa osztotta szét a fölvágottat, a kemény tojást meg a gyümölcsöt és mindnyájunknak külön „tányért" adott töklevélből. És most mindnyájan egyszerre kezdtünk beszélni, a tanitó urakról, a pajtásokról, akik nem jöhettek velünk és a vizsgákról. Precossi — mivel csak kenyeret hozott — szégyelt enni a többiekéből; de Garrone szinte erőszakkal tömte a szájába a fölvágottat meg a tojást.

Coretti az apja mellett ült, maga alá szedve a lábait; inkább két testvérnek látszottak, mint apának és fiunak, ahogy egymás mellett ültek, kivörösödve mind a ketten és fehér fogaikkal, melyek kivillogtak mosolygó arcukból. Az apa jóizüen iszogatott és fölhajtotta azt is, amit mi a poharakban és kulacsokban hagytunk.

— Aki tanul, annak nem való a bor, mert megárt neki, — mondta nevetve — ellenben aki szenet meg aprófát árul, annak szüksége van rá.

Aztán megrázta a fiát az orránál fogva és igy szólt hozzánk:

— Fiuk, szeressétek ezt a gyereket, mert derék apának a fia! Én mondom nektek!

Mind nevettünk, csak Garrone maradt komoly; az öreg Coretti pedig folytatta:

— Milyen szép, hogy most mind együtt vagytok, mint jó pajtások. Egy pár év mulva, ki tudja: Enrico és Derossi talán

ügyvéd vagy tanár lesz, a többiek pedig beszorulnak valami boltba vagy műhelybe: és akkor már vége lesz a barátságnak. Milyen kár!...

— Szó sincs róla! — tiltakozott Derossi — nekem Garrone mindig Garrone lesz és Precossi is Precossi marad, épp ugy, mint a többiek, még hogyha orosz cár lennék is; akárhol lesz nek is és bizony meglátogatom őket.

— Ez már beszéd! — kiáltotta az öreg Coretti, fölkapván a kulacsot — erre már koccinthatunk. Éljenek a jó pajtások és éljen az iskola is, ahol minden gyerek egy családba tartozik!

Mindnyájan koccintottunk vele és fölhajtottuk az utolsó kortyot is.

— Éljen a negyedik zászlóalj! — bömbölte most az öreg Coretti, lecsusztatván garatján az utolsó kortyokat — és ha ugy hozná a sors, hogy ti is a harcmezőre kerültök, verekedjetek bátran, mint a 49-esek!

Már alkonyodott; rohanva jöttünk le hát a dombtetőről s az országuton összefogózva hangosan énekeltünk; mire a Pó partjára értünk, már égtek a városban a gázlángok. Az Alkotmány-téren váltunk el és megegyeztünk, hogy vasárnap együtt megyünk el az esti iskolások dijkiosztására.

Fölséges ünnepnap volt! És nagyon boldog lettem volna, ha éppen akkor, amikor hazaértem, nem találkozom a volt tanitókisasszonnyal. Nálunk volt, szegényke, látogatóban, a lépcsőkön jött lefelé és alig ismert meg a sötétben; mikor köszöntöttem, megfogta mind a két kezemet és halkan a fülembe sugta:

— Isten veled, Enrico! Ne feledkezzél meg rólam soha!

Alighogy fölértem, mindjárt szóltam az édesanyámnak.

— Találkoztam a tanitó-kisasszonnyal.

— Hazament lefeküdni — felelte az édesanyám és láttam, hogy a szemei ki vannak sirva.

Aztán merően rám nézett és nagyon szomoruan mondta:

— Szegény tanitó-kisasszony... nagyon beteg!

Díjkiosztás az esti iskolában.

Vasárnap, 25-ike.

Ahogy megállapodtunk, mind együtt mentünk el a Vittorio-Emanuele-színházba, hogy végignézzük a díjkiosztást a munkásdiákok között. A színház éppen ugy föl volt diszitve, mint március 14-ikén és zsufolásig megtelt a munkások hozzátartozóival; a földszinten voltak a karénekes iskola növendékei, akik oly gyönyörü himnuszt énekeltek a Krimiában elesett katonák emlékére, hogy amikor vége volt, mind fölugráltak és oly viharosan tapsoltak, tomboltak, hogy még egyszer kellett énekelni.

Mindjárt aztán megkezdődött a jutalmazottak fölvonulása a polgármester és a tartományi főnök meg a többi urak előtt, akik osztogatták a jutalomkönyveket, a postatakarékpénztári füzeteket, a diszokleveleket és az érmeket. A földszint egyik sarkában megláttam a kis kőmüvesinast az édesanyjával és egy másik helyen ült az igazgató ur, akinek vörös feje mögött észrevettem második osztálybeli tanitómat is.

Először jött az esti rajziskolák növendékei: aranyművesek, esztergályosok, kőmetszők és asztalosok meg pallérok is; aztán a kereskedelmi tanfolyamok hallgatói, majd a zeneiskolák tanulói — köztük több munkásleány is — mind ünnepi ruhában; ezeket nagyon megtapsolták, ők pedig nevettek. Legvégül jöttek az esti iskolák növendékei és akkor kezdett csak szép lenni az ünnepély.

Volt ott mindenféle karu tanuló és mindenféle mesterségü ember; őszbecsavarodott munkások, nagyszakállu férfiak és fiatal suhancok. Furcsa, hogy a kicsinyek voltak a fürgébbek és bátrabbak, a nagyok pedig zavartak és esetlenek; a közönség az egész fiatalokat, meg az öregeket tapsolta leginkább. De senkise nevetett olyan zajosan, mint a mi ünnepünkön: inkább mind komolyak voltak és figyeltek.

Sok megjutalmazottnak a felesége meg a gyermekei ott voltak a földszinten; voltak egészen kis gyermekek is, akik mikor

meglátták apjukat a szinpadon, hangosan kiabálták a nevét és rámutatva az ujjukkal, nagyokat nevettek. Voltak ott parasztok, napszámosok: a Buoncompagni-iskola növendékei is.

A Cittadella-iskolába járt egy utcasarki cipőtisztitó, akit az édesapám ismer; és most diszoklevelet kapott a polgármestertől. Utána jött egy hatalmas, tagbaszakadt óriás, akinek az arca és alakja nagyon ismerős volt... a kis „kőmüvesinas" apja volt, aki a második dijat kapta! Eszembe jutott, mikor a padlásszobában láttam, beteg fiának az ágya mellett és mindjárt kerestem a kis „kőmüvesinast" a földszinten. Ragyogó szemmel nézte az apját és, hogy elrejtse a meghatottságát, nyulszájat csinált.

Ebben a pillanatban nagy tapsvihar zugott föl; odanéztem a szinpadra: egy kis kéményseprőinas állt ott, jól kimosdatva, de a munkás ruhájában és a polgármester, aki beszélgetett vele, szorongatta a kezét. A kéményseprő után egy szakács következett; aztán egy városi utcaseprő kapott diszoklevelet, aki a Rainerie-iskolába járt.

Valami furcsa érzés lopózott a szivembe, — nagy tisztelet és mély meghatottság — mikor arra gondoltam, hogy mennyi erőfeszitésükbe kerülhettek ezek a jutalmak a szegény munkásoknak, akiknek legtöbbje családapa, tele buval-bajjal és gonddal, — mennyit erőlködhettek fáraszló napi munkájuk után, hány órát raboltak el az alvástól, mikor pedig ugy rászorultak a pihenésre, — és milyen nehezen törhették hozzá parlagi eszüket a tanuláshoz, eldurvult kezüket az iráshoz és számoláshoz!

Sorra került egy kis inas, akin meglátszott, hogy édes apjától kapta kölcsön a kabátot erre az alkalomra, mert a kabátja ujjai oly hosszuak voltak, hogy ott kellett fölgyürnie a szinpadon, különben nem tudta volna elvenni az érmet, — és ezen sokan nevettek: de a kacagást mindjárt elnyomta a tapsvihar. Aztán egy öreg, kopasz ember jött, hosszu fehér szakállal; utána következett néhány vártüzér, akik a mi iskolánkba jártak, majd

a fináncok meg a rendőrök, — és végül az énekiskolák növendékei még egyszer elénekelték azt a gyönyörü himnuszt: de most olyan hévvel és lelkesedéssel, hogy ugyszólván senkise tapsolt, hanem az egész közönség lelke mélyéig meghatva, némán, szinte halotti csöndben távozott.

Az utca néhány perc alatt megtelt a szinházból kitóduló néppel. A kapuk előtt állt a kis kéményseprőinas, kezében a vörös vászonba kötött jutalomkönyv és néhány ur beszélgetett vele, akik egészen körülfogták. Sokan köszöngettek egymásnak az utca egyik feléről a másikra: munkások és inasok, rendőrök és tanitók. Két tüzérkatona közt megpillantottam az én második osztálybeli tanitómat is. És láttam sok munkásasszonyt is, karjukon a kis gyermekük, aki kezében tartotta az apja diszoklevelét és büszkén mutogatta a hullámzó tömegnek.

Meghal a tanitó-kisasszonyom.

Kedd, 27-ike.

Amig a Vittorio-Emanuele-szinházban voltunk, meghalt a tanitó-kisasszonyom. Két órakor délután halt meg, egy héttel azután, hogy meglátogatta az édesanyámat. Az igazgató ur jött be hozzánk tegnap délelőtt a szomoru hirrel. Azt mondta:

— Akik tanitványai voltak, tudják, hogy milyen jó volt, mennyire szerette a gyermekeket: az anyjuk volt nekik. Most már nincs többé. Szörnyü betegség sorvasztotta már jó idő óta. Ha nem kellett volna tanitania, hogy megkeresse a mindennapi kenyerét, gyógyittathatta volna magát és talán meg is gyógyult volna; vagy ha nyugdijba megy: pár hónappal bizonyosan meghosszabbithatta volna az életét. De ő az utolsó óráig o't akart maradni a tanitványai közt. Szombat este, 17-ikén, buesuzott el tőlük; akkor már biztosan tudta, hogy nem látja őket többé; jó tanácsokat adott nekik, mindnyájukat megcsókolta és zokogva

hagyta ott őket. Most már senkise látja viszont, de azért emlékezzetek meg róla!

A kis Precossi, aki tanitványa volt az első elemiben, zokogva borult le a padra.

Tegnap délután, előadás után, mind együtt mentünk el a halottasházhoz, hogy elkisérjük a halottat a templomba. Az utcán már ott állt a kétlovas halottas hintó és sok nép ácsorgott a ház előtt, halkan beszélgetve. Ott volt az igazgató ur, a mi tanitóink és tanitónőink mindannyian és más iskolákból is voltak ott, ahol évekkel előbb tanitott. Az ő iskolájának majdnem minden növendéke eljött, az anyák vezették őket kézen fogva és az anyák vitték a fáklyákat is; sokan voltak más iskolákból is, — a Baretti-negyedből legalább ötvenen, — és ki rózsabokrétát, ki meg koszorut hozott.

Már a koporsón is sok koszoru meg bokréta volt; a legszebbet és legnagyobbat — széles selyemszalagokkal — régi tanitványai hozták, ezzel a fölirással: „Tanitónőjüknek a negyedik osztály volt növendékei", mellette volt egy másik, kisebb, amelyet mostani tanitványai csináltattak.

Volt a tömegben sok cseléd is, akiket az urnője küldött gyertyával és két bérruhás inas is, égő fáklyával; aztán egy gazdag ur, akinek fiát szintén tanitotta, elküldte a hintóját, amelynek kék selyem volt a bélése. Mind ott tolongtak az ajtó előtt. Sok leány törülgette a könnyes szemeit.

Jó darabig néma csöndben várakoztunk. Végre lehozták a koporsót. Mikor betolták a gyászkocsiba, néhány kis fiu hangosan sirni kezdett és az egyik nagyon kiabált — mintha csak most értette volna meg! — hogy meghalt a tanitó-néni és ekkor olyan görcsös zokogásra fakadt, hogy el kellett onnan vinni. A menet lassan rendbe jött és megindult. Legelül mentek a zöld ruhás árvaházi leányok, utána a Szüz-Mária leányai hófehérben, a derekukon kék szalag; aztán jöttek a papok. A kocsi után a tanitók és a tanitónők, az első polgári növendékei és mind a

többiek, végül pedig a tömeg. A nép mind ott volt a házak ablakaiban és onnan nézte a sok virágos gyereket, fáklyás anyát.

— Tanitónőt temetnek — mondogatták egymásnak.

Sokan sirtak az anyák közül is, akik a gyermekeiket kisérték. Mikor a templomhoz értünk, levették a koporsót a kocsiról és bevitték a templom hajójába, a főoltár elé: a tanitónők rárakták a koszorukat és virágokat és a nép égő gyertyákkal körülállta a ravatalt, hangosan imádkozva a nagy, sötét templomban. Aztán, mikor a pap kimondta az utolsó „ámen"-t, hirtelen elfujták a gyertyákat, mind gyorsan kisiettek a templomból és a tanitónő egyedül maradt.

Szegény tanitó-kisasszony: milyen jó volt hozzám, mennyi szeretettel és türelemmel fáradt velem, meg a többiekkel is! Kevés könyveit mind a tanitványaira hagyta; az egyiknek tintatartót, a másiknak füzetet, a harmadiknak más valamit, — szóval mindenét, amije volt. És két nappal halála előtt megkérte az igazgató urat, hogy ne eressze el temetésére az egész kicsinyeket, mert nem akarja, hogy sirjanak.

Teljes életében csak jót cselekedett meg szenvedett és most halott. — Szegény tanitó-néni, milyen egyedül maradtál a sötét templomban!... Isten veled! Isten veled örökre, jó barátnőm: gyermekkoromnak édes és szomoru emléke!

Hála!

Szerda, 28-ika.

Szegény tanitónő-kisasszonyom még be akarta fejezni ezt az iskolai évet, de már nem birta: — három nappal előbb halt meg, mint az előadások bevégződtek. Holnapután még egyszer elmegyünk az iskolába, hogy meghallgassuk az utolsó havi elbeszélést, amelynek „Hajótörés" a cime és aztán... vége! Szombaton, julius elsején, lesznek a vizsgák: és megint elmult

egy év, — a negyedik... És, ha nem halt volna meg a tanítókisasszonyom, minden jó lett volna.

Ha visszagondolok, hogy mennyit tudtam a mult októberben, ugy tetszik, hogy sokkal többet tudok: — oly sok uj dolog forog az elmémben! Sokkal jobban el tudom mondani és le tudom irni, amit gondolok; számolni is olyan jól tudok, hogy sok felnőtt embernek is segithetnék; és sokkal jobban megértem — sőt majdnem mindent megértek — amit olvasok. Meg vagyok elégedve az esztendővel...

De hányan toltak és segitettek a tanulásban, — ki egyik, ki más módon — otthon, az iskolában, az utcán: mindenütt, ahol csak megfordultam és ahol csak láttam valamit! És én most mindenkinek hálásan megköszönöm ezt a segitséget.

Legelőször is neked köszönöm, én jó tanitóm, aki oly elnéző és gyöngéd voltál hozzám: mert minden uj dolog, amit tudok, aminek örülök és amivel dicsekszem, a te türelmes fáradozásod gyümölcse. Köszönöm neked, Derossi, csodálatraméltó kis pajtásom, hogy szives és okos magyarázataiddal oly sok nehézségen átsegitettél és mellettem voltál a nehéz vizsgai föladat megoldásánál is; köszönöm neked is, Stardi: vasakaratu, makacs barátom, hogy megmutattad, mire vihet a kitartás. És neked is, te nagyszivü, nemeslelkü Garrone, aki szinte átformálod hozzád hasonlókká mindazokat, akik ismernek és szeretnek téged. Köszönöm nektek is, Precossi és Coretti, hogy példát adtatok nekem a bátorságra, a kitartásra, a csüggedetlen munkára!... Köszönöm mindnyájatoknak, hogy tanultam tőletek és jobb lettem a példátokon!

De legkivált és mindenekfölött neked köszönöm, apám — első mesteremnek és legjobb barátomnak — hogy oly sok jó tanácsot adtál, annyi mindenre megtanitottál, mialatt dolgoztál értem, eltitkolva előttem a szomoruságodat és igyekezve, hogy mennél könnyebbé tedd a tanulásomat, mennél szebbé az életemet. És köszönöm neked is, édes jó anyám: áldott és szeretett

őrző angyalom, aki együtt örültél velem az örömeimnek és együtt szenvedtél velem minden keserüségemben, — aki együtt tanultál, fáradtál, sirtál velem: egyik kezeddel a homlokomat simogatva, a másikkal az ég felé mutatva.

Letérdelek előttetek, — apám és anyám mint amikor még kicsike voltam és hálát adok nektek mind azzal a szeretettel, amit tizenkét esztendei önfeláldozással és gyöngédséggel fölhalmoztatok a lelkemben!

Hajótörés.

— Utolsó havi elbeszélés. —

Péntek, 30-ika.

Pár évvel ezelőtt, valamelyik decemberi nap reggelén, hatalmas gőzös szállt a tengerre Liverpool kikötőjéből. Több, mint kétszáz ember volt a hajón, ezek közül hetven főnyi volt a legénység. A kapitány és a matrózok majdnem mind angolok voltak; az utasok közt volt néhány olasz is: három ur, egy pap meg egy zenekar. A gőzös végcélja Malta sziget volt; az időjárás viharosnak igérkezett.

A harmadik osztályu utasok közt, a hajó orrán, volt egy olasz fiu is; tizenkét éves lehetett: a korára kicsiny, de zömök és izmos; bátor, komoly arcu, sziciliai szigetlakó. Félrehuzódott az első árbóc mellé, oft leült egy kötélcsomóra, mellette volt a kopott táskája: ebben hordta minden holmiját. Az arca barna volt, a haja fekete, hullámos és majdnem a vállait verte. A ruhája kopottas volt, rongyos köpönyeg volt a vállán, nyakában keresztbe vetve lógott egy öreg iszák; elgondolkozva nézte az utasokat, a gőzöst, a hajólegényeket, akik lótottak-futottak a födélzeten és a hullámzó tengert. Az arca még gyerekarc volt, de a kifejezés már férfias volt rajta: mintha valami nagy szerencsétlenség, amelyen átesett, idő előtt férfiassá acélozta volna benne a lelket.

Kevéssel a gőzös indulása után az egyik matróz, aki szintén olasz volt — már őszbecsavarodott, marcona férfi — odavezetett hozzá egy fiatal leányt és így szólt:

— Itt van egy utitársnő, Mario; viseld a gondját.

Ezzel tovább ment, a kis leány pedig leült a fiu mellé a kötelekre. Egy darabig szótlanul néztek egymásra, majd a szigetlakó megkérdezte:

— Hova utazol?

— Maltába és onnan tovább, Nápolyba — felelte a leány; aztán hozzátette: — Az apámhoz és anyámhoz megyek, akik várnak. Giulietta Faggiani a nevem.

A fiu nem felelt. Néhány perc mulva kenyeret és aszalt gyümölcsöt szedett elő az iszákjából, a leánynak pedig kétszersültje volt; közösen megosztották és megették.

— Csak vigan! — kiáltott oda hozzájuk az öreg olasz hajós. — Mindjárt kezdődik a tánc!

A szél egyre erősödött, a hajó veszedelmesen ingadozott. De a két gyermek rá se ügyelt, mivel nem bántotta őket a tengeri betegség. A leány rámosolygott a fiura; körülbelül egykoru lehetett vele, de jóval magasabb volt: sovány, barna arcán meglátszott a nélkülözés, a ruhája szegényes volt. Göndör haját rövidre nyirva hordta, a fején piros kendőt, a fülében ezüstkarikákat viselt.

Evés közben elmondtak egymásnak mindent. A fiunak nem volt se apja, se anyja. Az apja, aki munkás volt, pár napja halt meg Liverpoolban és egyedül hagyta őt; az olasz konzul küldte vissza Palermóba, a szülővárosába, ahol még voltak távoli rokonai. A leányt mult évben vitte Londonba egyik özvegy nagynénje, aki nagyon szerette és akire a szülei — mivel szegények voltak — rábizták a jövendő örökség reményében. De a nagynénje pár hónappal előbb hirtelen meghalt — elgázolta az omnibusz — és nem maradt utána egy centesimo se. Ekkor ő is a konzulhoz fordult, aki jegyet váltott neki Olaszországba és hajóra

ültette. A konzul mindkettőjüket az öreg olasz matróz gondjaiba ajánlotta.

— Igy hát, — fejezte be a leány — az apám meg az anyám azt reménylik, hogy gazdagon jövök haza, pedig szegényebb vagyok, mint amikor elhagytam őket. De azért szeretnek engem ők is, meg a testvéreim is. Négy kis öcsém van, még mind kicsike és én vagyok a legnagyobb. Én szoktam öltöztetni őket és tudom, hogy nagyon megörülnek, ha hazamegyek. Majd lábujjhegyen jövök, hogy meglepjem őket... Hanem a tenger nagyon háborog... Hát te, a rokonaidhoz mégy lakni?

— Ha befogadnak — kételkedett a fiu.

— Hát nem szeretnek téged? — kérdezte a leány.

— Nem tudom, — felelte a fiu — hiszen nem is igen ismerem őket.

— Én karácsonykor leszek tizenhárom éves — mondta a leány.

Aztán beszélgetni kezdtek a tengerről meg a hajón lévő utasokról és egész nap egymás mellett üldögéltek, néha-néha egy-egy szót váltva. Az utasok azt hitték, hogy testvérek. A leány harisnyát kötögetett, a fiu elgondolkozott, a tenger pedig egyre jobban háborgott. Este, mikor elváltak lefekvés előtt, a leány igy szólt a fiuhoz:

— Aludjál jól!

— Ma éjjel senkise alszik jól! — szólt oda az öreg olasz hajós, aki éppen akkor ment arra.

A fiu is jó éjszakát akart kivánni a leánynak, amikor egy hatalmas hullám végigsöpörte a födélzetet és odacsapta a fiut egy székhez.

— Irgalmas Isten! — kiáltott föl a leány — vérzik a homlokod!...

Az utasok sietve menekültek a födélközbe, a leány pedig odatérdelt a fiu mellé, akit az ütés elkábitott; lemosta homlokáról a vért és leoldván fejéről a piros kendőt, bekötötte vele

a fiu fejét, de eközben elvérezte a ruháját is, melynek sárga szinén meglátszott a vörös folt.

— Jobban vagy? — kérdezte a leány aggódva, mikor a fiu lassan föltápászkodott.

— Már nincsen semmit bajom, — felelte a fiu. — Jó éjszakát, Giulietta.

— Jó éjszakát, Mario — mondta a leány.

Mind a ketten lementek aludni, de jóformán még le se vetköztek, amikor már kitört a szörnyü orkán. A szilaj hullámok szinte pár perc alatt törték össze az egyik árbócot, leszaggattak három mentőcsónakot és istállóstól elsodortak négy ökröt, amelyek a hajó orrán voltak. A hajó belsejében őrült fölfordulás támadt: rémes jajgatás, káromkodás és sirás, hogy égnek állt tőle az ember haja.

A vihar dühe egész éjszaka fokozódott és hajnalhasadáskor valósággal tombolt. A borzalmas hullámhegyek dörögve zuhantak le a gőzös födélzetére összezuzva, letépve, elsodorva róla mindent; a gépház teteje beszakadt a roppant viztömeg sulya alatt és a viz rémes csobogással zuhogott le a gépházba, kioltván a tüzet a kazánok alatt. A gépészek rémülten menekültek s ebben a rettentő zürzavarban egyszerre csak fölhangzott egy dörgő parancsszó:

— Mindenki a szivattyukhoz!

A kapitány hangja volt a végső veszedelmet jelentette. A matrózok elszánt bátorsággal rohantak a szivattyukhoz, de ebben a pillanatban hátulról zudult neki a hajónak egy borzalmas hullámhegy, mely letépte a korlátokat, betörte a hajófalát és elárasztotta a hátulsó hajófeneket. Az utasok félholtan, bőrig ázva menekültek a nagyterembe, ahol csakhamar megjelent a kapitány is.

— Kapitány ur!... kapitány ur! — kiabáltak össze-vissza — mi lesz velünk?... Van-e még remény?... Oh, mentse meg az életünket!

A kapitány megvárta, mig mind elhallgatnak s akkor hidegen mondta:

— Emberi erő nem bir az elemekkel... Istennél a segitség!

Halotti csönd támadt és senkise szólt, csak egy nő jajdult föl kétségbeesve:

— Irgalmas Isten!...

Az utasok szivében jéggé fagyott a vér; sokáig nem szólt senki és az emberek halálsápadtan nézegettek egymásra. A tenger egyre dühösebben tombolt. A gőzös már nem is birta követni a hullámok járását, amelyek ugy dobálták ide-oda, mint a dióhéját. A kapitány megpróbálta vizre bocsájtani az egyik mentőcsónakot; öt matróz ült bele és le is eresztették a csónakot, de a hullámok elkapták és összetörték: két matróz — köztük az öreg olasz is — a tengerbe fulladt, a másik három pedig csak nagynehezen tudott a köteleken fölkapaszkodni a födélzetre.

Ez után maguk a matrózok is elvesztették a bátorságukat. Két órával később a hajó már sülyedni kezdett és a viz egyre nagyobb tömegekben tódult a belsejébe. Most a legrémesebb jelenetek váltották föl egymást. Az anyák kétségbeesetten szoritották keblükhöz a gyermekeiket, a barátok összecsókolóztak és elbucsuztak egymástól, néhányan lementek a fülkéjükbe, hogy ne is lássák a tengert, amikor meghalnak. Az egyik utas előrántotta revolverét és főbe lőtte magát; menten szörnyet halt és a hullámok ide-oda sodorták a födélzeten.

Sokan görcsösen kapaszkodtak egymásba, az asszonyok szörnyü görcsökben vonaglottak a földön fetrengve. Néhányan térden állva imádkoztak a pap körül és végre az egész hajón minden felől csak sirás, jajgatás, kétségbeesett sikoltozás hallatszott. Egyik-másik ember megdermedve állt, mint a kőszobor, révedező szemekkel, halálsápadt arccal, mint az eszelősek. A

két gyermek — Mario és Giulietta — babonás félelemmel, rémült szemekkel nézte a vihar tombolását.

A tenger háborgása alább hagyott valamivel, de a gőzös azért egyre jobban süllyedt. Léket kaphatott valahol a fenekén és nem lehetett megmenteni. Mindössze ha negyedórája lehetett még hátra.

— Vizre a mentőcsónakot! — kiáltotta a kapitány dörgő hangon.

Ez volt az utolsó csónak, amelyet nagy nehezen lebocsájtottak végre; tizennégy hajós és három utas szállt le, de még egy hely volt benne, amelyet a kapitánynak szántak. Ez azonban a födélzeten maradt és nem mozdult.

— Szálljon le gyorsan! — kiabáltak neki a csónakból.

— Az én helyem idefönt van a hajóhidón — felelte a kapitány.

— Szálljon le! — sürgették a matrózok. — Találkozunk valami hajóval és megmenekülünk.

— Itt maradok a helyemen — felelte a kapitány rendületlenül.

— Még egy hely van! — kiabáltak most a csónakból a matrózok. — Szálljon le valaki az utasok közül... Talán egy asszony?!

Az egyik nő, akit a kapitány támogatott, odavánszorgott a hajó korlátjához, de mikor meglátta, hogy mennyire van a csónak a gőzöstől, nem mert leugrani, hanem ájultan összeroskadt. A többi asszonyok pedig már mind ájultan vagy félholtan hevertek a födélzeten.

— Hamar egy gyereket! — kiabáltak a matrózok a csónakból.

Erre a kiáltásra a szigetlakó gyerek meg kis barátnője, akik eddig szinte megdermedve kapaszkodtak bele az árbócba, most hirtelen, a fölébredt életösztön erejétől hajtva, egyszerre

ugrottak föl és rohantak a hajó párkányához, torkuk szakadtából orditva:

— Engem!... Engem!...

És kölcsönösen lökdösték egymást, hogy ki érjen előbb oda.

— A kisebbiket! — kiabáltak a matrózok — a csónak már ugyis tele van.

Erre a szóra a leány, mintha villám sujtotta volna, megdermedve állt meg és révedező szemekkel nézett Marióra. Ez is ránézett a leányra, — meglátta sárga ruháján a piros vérfoltot: az ő tulajdon vérét — és egyszerre visszaemlékezett, hogy mit tett érte a leány...

— Hamar a kisebbiket! — kiabálták a matrózok türelmetlenül — mert már indulunk.

És ekkor Mario rekedt, rikácsoló hangon kiabálta:

— Menjen a leány! Az könnyebb, mint én... Eredj, Giulietta! Neked van apád és anyád. Én meg egyedül vagyok a világon. Átadom a helyemet: segitsen meg az Isten!

— Lökd be a tengerbe! — kiáltottak rá a matrózok.

Mario átölelte a leány derekát és beletaszitotta a tengerbe. Giulietta nagyot sikoltva zuhant a vizbe, de az egyik hajós rögtön elkapta a karját és beemelte a csónakba... A fiu pedig ott állt a korlátnál, büszkén, emelt fővel, mert érezte és tudta, hogy mit cselekedett.

A csónakot ellökték a gőzöstől, amely ekkor már minden izében remegve forogni kezdett és a leány, föltekintve élete megmentőjére, görcsös zokogásba fakadt.

— Isten veled, Mario! — sikoltotta zokogva és kinyujtotta feléje a két karját.

— Isten veled! felelte a fiu és magasra emelte a kezét.

A csónak gyorsan távozott a gőzöstől, táncolva a hullámokon. A hajón halotti csönd volt; a habok már a födélzet széleit nyalták... Ekkor a fiu térdre roskadt és, két kezét össze-

kulcsolva, föltekintett az égre. Giulietta eltakarta kezével az arcát...

Mikor ismét fölpillantott, — már hiába kereste a gőzöst!

Julius.

Édesanyám utolsó lapja.

Szombat, 1-je.

Vége van hát az iskolai évnek, Enrico; és szép, hogy az utolsó nap emlékének ez a nemeslelkű fiu marad meg, aki föláldozta életét a barátnőjeért. Most, hogy el kell válnod a tanitóidtól és kis pajtásaidtól, szomoru hirt kell tudtodra adnom. Ez a válás nem három hónapra szól, hanem örökre. Apádat a foglalkozása elszólitja Torinóból és mi is vele megyünk. Most összel költözünk el innen és te más iskolába fogsz járni.

Ugy-e, sajnálod ezt? Hiszen tudom, hogy szeretted ezt az öreg iskolát, ahol négy esztendőn át naponta kétszer élvezted a munka örömét és boldogságát, — ahol sokáig, meghatározott órákban, viszontláttad ugyanazokat a pajtásokat, ugyanazokat a tanitókat, ugyanazokat a szülőket, — ahol édesapád vagy édesanyád mosolyogva vártunk rád; szeretted azt a régi iskolát, ahol először nyilt meg az eszed, ahol oly sok jó pajtásod volt, ahol minden szó, amit hallottál, a javadra volt és nem ért kellemetlenség, amely hasznodra ne vált volna!

Vidd el hát magaddal ezt a szeretetet és bucsuzzál el tisztán szivből mind a fiuktól. Néhányat talán csapások érnek: korán elvesztik az apjukat vagy az anyjukat; lehet, hogy mások fiatalon halnak meg, ismét mások pedig hősiesen ontják vérüket a harctéren; sokan derék, becsületes munkások lesznek, szorgalmas, szerető családapák, akiknek a fiai épp olyan derék és becsületes munkások lesznek; és ki tudja: nem akad-e köztük olyan is, aki nagy szolgálatokat tesz majd hazájának és örök dicsőséget szerez a nevének?

Válj el tehát tőlük szeretettel: hagyd itt lelkednek egy kis részét abban a nagy családban, ahová ugy léptél be, mint gyermek, s ahonnan most, mint ifju távozol; mert ezt a családot mi is sze-

rettük — én is meg édes apád is — mivel tudtuk, hogy szeretettel fogadott be téged a körébe.

Az iskola volt a te második anyád, Enrico! Úgy vett el tőlem, hogy alig tudtál beszélni is és most, hogy visszaad: megnőttél, erős vagy, okos és szorgalmas: legyen hát áldott és te se feledd el soha! Tudom, hogy nem is felejted el. Ha férfi leszel, bejárhatod a világot, láthatsz nagy városokat és csodaszép műemlékeket: azok közül sokat el fogsz felejteni, — de ezt a szerény, fehér épületet, a csukott zsaluival, — ezt a kis kertet, ahol először nyílt ki az értelmed virága: éppen úgy látni fogod élted fogytáig, mint ahogy én se felejtem el soha a házat, ahol először hallottam a hangodat!

Édesanyád.

A vizsgák.

Kedd, 4-ike.

Végre hát itt vannak a vizsgák. Az utcákon, az iskola környékén, egyébről se hallani; a fiuk, az apák, az anyák, sőt még a nevelőnők is mind csak a vizsgáról, osztályzatról, föladatról, bukásról beszélnek: — mind-mind csak ezt hajtogatják.

Tegnap délelőtt volt az olasz nyelvü irásbeli, ma van a számtan. Megható volt látni a szülőket, amint hozták fiaikat az iskolába és még oktatgatták őket az uton; sok anya még a padba is elkisérte a fiát, hogy megnézze: van-e tinta a kalamárisban, jól fog-e a gyerek tolla, — és még a küszöbről is visszafordultak, aggódva:

— Aztán csak vigyázz! Bátorság, édes fiam!

A mi kisegitő tanitónk Coatti volt, az a nagy fekete szakállas, akinek olyan a hangja, mint az oroszláné, de sohase büntet meg senkit. Némelyik gyerek halálsápadt volt a félelemtől. Mikor a tanitó ur feltörte a levelet, melyben a föladat volt, olyan csönd volt, hogy még a légy röptét is hallani lehetett. Hangos szóval diktálta le a föladatot, rémes szemekkel nézve hol egyikünkre, hol másikunkra; de meglátszott rajta, hogy

nagyon örülne, ha mindjárt lediktálhatná a kidolgozást is, nehogy megbukjék közülünk valaki.

Egy órai munka után sokan félni kezdtek, mert a föladat nagyon nehéz volt. Az egyik fiu sirt is. Crossi öklével verte a fejét. És sok szegény fiu nem is oka annak, hogy nem tud, mert nem igen volt idejük tanulni és a szüleik se nagyon törődtek velük. De a gondviselés kéznél volt. Látni kellett volna Derossit, hogyan segitett! Mindenféle furfangot kieszelt, hogy ide is sugjon, oda is, hogy átcsempéssze a gyöngébbeknek a helyes megoldást. Garrone, aki nagyon jól érti a számtant, szintén segitett, akinek csak tudott és segitett Nobis is, aki, mivel szintén szurkolt, igyekezett közvetiteni a segitséget másoknak, hogy maga is hasznát látta az előzékenységének.

Stardi majdnem egy óra hosszáig mozdulatlanul ült, rámeredve a föladatra, két öklét a halántékának támasztva; aztán öt perc alatt megoldotta és le is irta az egész kidolgozást. A tanitó ur pedig egyre a padok közt sétált és mondogatta:

— Nyugalom és hidegvér, fiuk! Senkise veszitse el a fejét!

És ha látta, hogy valamelyik nagyon elcsüggedt, kitátotta a száját, mintha el akarná nyelni, mint az oroszlán, csakhogy megnevetesse és fölrázza csüggedtségéből.

Tizenegy óra felé, mikor kinéztem az ablakon, láttam, hogy sok szülő sétál odalent, ideges türelmetlenséggel; ott volt Precossinak az apja, kék munkászubbonyban, az arca csupa korom, ahogy éppen elszaladt a műhelyből. Ott volt Crossinak az anyja is, a zöldséges koſa; aztán a Nelli anyja, talpig feketében, aki egy percig se birt nyugodtan állni.

Kevéssel tizenkét óra előtt megjött az édesapám is és fölnézett az ablakra: — édes jó apám!... Tizenkét órakor mindnyájan készen voltunk. — Micsoda lótás-futás és izgatottság volt, mikor kijöttünk! A szülők mind odaszaladtak a fiaikhoz, kérdezősködve, lapozgatva a füzetekben és a fiuk is lázasan faggatták egymást:

— Mi volt a végeredmény?... Hát a kamatok kamatja?... És a tizedes pont?...

A tanító urak hol ide mentek, hol oda, mert száz felől is hívták, kérdezgették őket. Édesapám rögtön elvette kezemből a füzetet, amelyben kidolgoztam a föladatot; megnézte és igy szólt:

— Jól csináltad, fiam.

Mellettünk állt Precossi, a kovács, aki szintén nézte a fia dolgozatát, de sehogyse tudott eligazodni rajta. Odafordult az édesapámhoz és megkérdezte:

— Szabadna tudnom a végeredményt?

Édesapám megmondta a végösszeget; Precossi megnézte a fia irkájában: összevágott.

— Brávó, fiam! — kiáltott föl örvendezve és barackot nyomott a fia fejére.

Az apám meg Precossinak az apja mosolyogva néztek össze, mint régi jó barátok; aztán édesapám odanyujtotta a kezét, amit a kovács megszoritott. És ezzel váltak el:

— Viszontlásra a szóbelin!

Az utolsó vizsga.

Péntek, 7-ike.

Ma délelőtt voltak a szóbeli vizsgák. Nyolc órakor már mind az osztályban voltunk és negyed kilenckor négyesével kezdtek beszólitani bennünket a nagy terembe, ahol a zöld posztóval leteritett asztal mellett ült az igazgató ur meg négy tanító, köztük a mienk is.

Én mindjárt az elsők közt voltam. — Szegény tanító ur!... Most láttam csak, hogy mennyire szeret bennünket. Mig a többiek kérdeztek, ő csak egyre minket nézett; zavarba jött és ideges lett, ha látta, hogy nem vagyunk biztosak a feleletben, de nyomban kiderült az arca, ha jól ment a felelés; egyre intege-

tett: vagy helyeslően bólintgatott, vagy hevesen rázta a fejét, mintha mondaná:

— Jól van... nem ugy van... vigyázz... lassabban... gondolkozzál... bátorság!

Bizonyosan sugott volna is, de nem lehetett. Annyi bizonyos, hogy a szülők se tehettek volna értünk többet, mint amennyit ő tett. Szerettem volna tizszer is odakiáltani neki, hogy köszönöm!... És mikor a többi tanitó urak meg az igazgató ur elbocsátottak:

— Jól van, fiam; elmehetsz...

Hogy fölragyogott a tanitó ur szeme örömében!

Mindjárt visszamentem az osztályba és vártam az édesapámat. A fiuk még majdnem mind ott voltak. Leültem Garrone mellé. Igazán nem volt jókedvem. Az járt a fejemben, hogy most ülünk utoljára egymás mellett!... Még nem mondtam meg Garronenek, hogy a negyediket már nem vele járom, mert elmegyünk lakni Torinóból: ő hát még semmit se tudott.

Ott ült mellettem, két-rét görnyedve, nagy fejét a pad fölé hajtva, hogy szinte szántotta orával a papirost, amint cifra keretet rajzolt az édesapja arcképe köré; nagy, hatalmas ember az apja, a képen gépészzubbonyban volt, a nyaka vastag, mint a bikáé, az arca komoly, de nyilt és becsületes, mint az övé. És, ahogy igy előrehajolva ült, az inge szétnyilt egy kissé és domboru mellén láttam a kis aranykeresztet a vékony lánccal, amelyet Nellinek az édesanyja ajándékozott neki, mikor megtudta, hogy védelmezte a fiát... Mivel előbb-utóbb ugyis meg kellett mondanom neki, hogy elköltözünk Torinóból, hát most mondtam meg.

— Garrone, — kezdtem — édesapám az ősszel elmegy lakni Torinóból.

Megkérdezte, hogy én is elmegyek-e, s mikor azt mondtam, hogy el, fölütötte a fejét:

— Hát nem járod velünk tovább a negyediket?

Szótlanul ráztam a fejemet. Ekkor Garrone gondolkozott néhány pillanatig, majd ismét leütötte a fejét és némán rajzolgatott; aztán, föl se nézve, azt kérdezte:

— Nem felejted el majd a harmadik osztályos pajtásaidat?

— Nem, soha... egyetlen egyet se, — feleltem — de legtöbbet gondolok majd terád. Hiszen ki felejthetne el tégedet, Garrone?

Merően rám nézett: és ez a komoly, becsületes szempár oly sokat mondott!... Nem szólt egy szót se, csak odanyujtotta a balkezét, szinlelvén, hogy a másikkal tovább rajzol: én pedig melegen megszoritottam azt az erős, becsületes kezet. Ebben a pillanatban szaladt be a tanitó ur; az arca ki volt pirulva, ő maga csupa jókedv, — amint bátoritva megszólalt:

— Brávó fiuk! Eddig pompásan megy minden. Ha a többiek is ugy folytatják, mint ahogy az elsők kezdték, akkor nagyon meg leszek elégedve.

És hogy megmutassa, mennyire meg van elégedve — vagyis inkább hogy megnevettesen bennünket — kifelé mentében szinlelte, hogy megbotlik és megkapaszkodott a falban, hogy el ne essék. És ezt ő csinálta, akit még nevetni se láttunk soha!... Annyira váratlan, szokatlan volt ez a dolog, hogy egyikünknek se jutott eszébe a nevetés: — mind csak elmosolyogtunk.

Nekem pedig fájt ez a tréfa, bár egyszersmind meg is hatott: hogy ez a gyerekes tréfa volt minden öröme, jutalma és elégtétel kilenc hónapi munkáért, türelemért és annyi sok kellemetlenségért!... Hát ezért fáradt annyit, ezért jött el tanitani még betegen is?!... Ugy érzem, hogy ezentúl, ha rágondolok, mindig ugy fogom látni, mint ahogy ebben az órában láttam: — és ha nagy leszek és találkozom vele, elmondom neki, mennyire meghatott ez a tréfája és szeretettel fogom megcsókolni az ősz fejét.

A bucsuzás.

Hétfő, 10-ike.

Pontban déli tizenkét órakor jöttünk össze utoljára az osztályban, hogy meghalljuk a vizsgák eredményét és átvegyük a bizonyitványt. Az utca tele volt szülőkkel, akik elárasztották a nagy előszobát is és sokan még az osztályba is bementek, odatolakodva a katedra elé; a mi osztályunkban a szülők foglalták el a helyet a faltól az első padokig.

Ott volt Garrone apja, Derossi anyja, a kovács Precossi, aztán Coretti, a zöldséges koſa, Nellinek az édesanyja, a kis „kőmüvesinas" édesapja, meg a Stardié és még sok más, akit eddig sohase láttam. És mindenfelől hallatszott a suttogó beszéd, a csöndes zsibongás, mintha csak a hetivásáron lettünk volna. De mikor a tanitó ur bejött, azonnal mély csönd lett. Egyik kezében tartotta a névsort, amelyet azonnal olvasni kezdett:

— Abatucci levizsgázott, hetven pontból hatvannal; Archini, levizsgázott, hetven pontból ötvenöttel...

És igy tovább... A kis „kőmüvesinas" átment, Crossi átment... Aztán hangosabban mondta:

— Derossi Ernesto levizsgázott, hetven pontból hetvennel: ő az első eminens.

Mind a szülők, akik ott voltak és ismerték, egyszerre mondták:

— Brávó, Derossi, brávó!

Garoffi, Garrone, a kalábriai, — mind átmentek. Aztán következett három-négy, aki megbukott és az egyik sirva is fakadt, mert az apja, aki ott állt az ajtónál, fenyegetően integetett neki. De a tanitó ur észrevette és odafordult az apához:

— Nem, uram, bocsásson meg; nem mindig a fiu hibája, hanem némelykor szerencsétlen véletlen is; és itt éppen ez történt.

Aztán tovább olvasott:

— Nelli levizsgázott, hetven pontból hatvankettővel...

És Nellinek csókot dobott az anyja a legyezőjével. Stardi hatvanhét ponttal ment át: de még csak el se mosolyodott erre a szép eredményre; mozdulatlanul támogatta két öklével a halántékait. Votini volt az utolsó, aki vadonat uj ruhában volt: ő is átment. Elvégezvén a névsorolvasást, a tanitó ur fölállt és igy szólt:

Fiaim, most jöttünk itt össze utoljára. Egy esztendeig voltunk együtt és most ugy válunk el, mint jó barátok, ugyebár? Sajnálom, hogy meg kell válnom tőletek, kedves fiaim...

Megállt pár pillanatra, majd igy folytatta:

— Ha néha cserbe hagyott a türelmem, ha néha, szándékom ellenére is, igazságtalan voltam, vagy túlságosan szigoru: bocsássatok meg...

— Nem, nem! — szóltak közbe a szülők és sok fiu is — nem, tanitó ur, soha!

— Bocsássatok meg, — ismételte a tanitó ur — és szeressetek azért. A jövő évben már nem leszünk együtt, de azért találkozunk és szivemben őrzöm az emléketeket. A viszontlátásra, fiuk!

Lejött a katedráról közénk, mi pedig mind nyujtogattuk feléje a kezünket, fölállva a padokra, megfogtuk a karját, a kabátját, sokan megcsókolták és ötvenen kiabáltuk egyszerre:

— A viszontlátásra, tanitó ur!... Köszönjük, tanitó ur!... Ne felejtsen el bennünket!

Mikor kiment, meglátszott rajta a nagy elérzékenyülés. Aztán mi is kimentünk, rendetlenül, össze-vissza. És a többi osztályokból is özönlöttek a fiuk kifelé. Nagy zürzavar volt: szülők és gyermekek hangosan bucsuztak egymástól, a tanitó uraktól és a tanitó-kisasszonyoktól. A vöröstollas tanitó-kisasszonyba

négy-öt kis leány is kapaszkodott, körülötte pedig legalább husz másik tolongott, ugy hogy szegénynek még a lélegzete is elállt. A kis „apácá"-nak félig letépték a kalapját, a ruhája zsebeit pedig teletömték virágokkal. Sokan ünnepelték Robettit is, aki aznap jött először iskolába mankók nélkül. És mindenfelől csak ezt lehetett hallani:

— A viszontlátásra október 20-ikán!... A nemzeti ünnepen... Mindenszentek napján!...

Mi is elbucsuztunk. — Ah, hogy elfelejtettünk minden keserüséget és haragot ebben a pillanatban! Votini, aki mindig irigye volt Derossinak, most tárt karokkal borult a nyakába. Elbucsuztam a kis „kőmüvesinas"-tól és éppen abban a pillanatban csókoltam meg, mikor nyulszájat csinált. Elbucsuztam Precossitól, aki azzal lepett meg, hogy az utolsó sorsjátékban én voltam a nyertes; és mindjárt át is adta a „nyereményt": egy kis papirosnyomtatót majolikából, amelynek egyik sarka le volt törve. Aztán elbucsuztam a többiektől is.

Megható volt látni, ahogy szegény Nelli belekapaszkodott Garronéba; sehogyse birt, sehogyse akart megválni tőle. Mind összesereglettek Garrone körül: — addio, Garrone, — a viszontlátásra, — szervusz: — és ölelgették, ráncigálták, ünnepelték azt a derék, aranyosszivü, jó fiut. Az apja pedig, aki szintén ott volt, csak bámult és mosolygott.

Garrone volt az utolsó, akit megcsókoltam, kint az utcán: és ahogy ráborultam, csak alig birtam elfojtani a zokogásomat: ő pedig megcsókolta a homlokomat. Aztán odaszaladtam apámhoz és anyámhoz, akik vártak. És apám megkérdezte:

— Elbucsuztál-e minden pajtásodtól?

— El, édesapám.

— Ha van köztük, akit megbántottál, menj oda hozzá és kérjed meg, hogy bocsásson meg és felejtse el a sértést, — mondta az apám. — Nos, van ilyen?

— Nincsen egy se, — feleltem ünnepélyesen.

— Akkor hát addio! — mondta édesapám megindult hangon és mégegyszer visszanézett az iskolára.

Az édesanyám is ismételte:

— Addio!

Én pedig egy hangot se tudtam szólni.

Vége.

De Amicisnek, ez a bájos szivhez szóló tanulságos és érdekességben pompázó műve valóságos kincse az ifjusági irodalomnak, amely a Tolnai Világlapja kiadásában ujabb pompás kötetekkel gazdagodott. De Amicis *„A szív"* című művével egyidőben jelent meg *May Károlynak,* a világhirü ifjusági irónak három, izgalmasan érdekes s pompás műve: 1. *Mandarinok országában,* 2. *A kinai sárkányfiak* és 3. *Idegen nyomokon,* továbbá,: *Marlittnak* a serdültebb leányok legkedveltebb irójának két bájos regénye: 1. *A Schilling udvarban* és 2. *Aranyos Erzsike.*

Ez az öt kötet ifjusági regény csak megkoszoruzza a Tolnai Világlapja kiadásában évek során megjelent irodalmi becsü ifjusági, szépirodalmi közhasznu és egyéb népszerüen tudományos művek sorozatát: mint a 10 kötetes Tolnai Világtörténelmét, a Tolnai Világlexikonát, Tolnai Világháboru történetét, Az ifjuság és Világháboru stb., stb.

E helyütt megjegyezzük, hogy mind ezek a művek nemcsak a Tolnai Világlapja kiadóhivatalában, hanem minden könyvkereskedésben is kaphatók.

Az Oki-szigeti kis nyul.

(Japán mese.)

Réges-régen, amikor még a hatalmas japán istenek uralkodtak a földön, élt egyszer egy kis nyul az Oki szigeten. Gyönyörü sziget volt ez, de a kis nyul még sem volt boldog, mert ő a szárazföldre kivánkozott. Szeretett volna odajutni, de nem tudta hogyan fogjon hozzá. Egyszer azonban jó ötlete támadt. Lement a tengerpartra, megvárta, mig egy krokodilus kijött a vizből és beszédbe ereszkedett vele.

— Sok krokodilus lehet itt a tengerben — kezdte a kis nyul.

— Bizony sok, bizony sok! — felelte a krokodilus.

— De annyi, azt hiszem még sincs, mint ahány nyul van itt a szigeten — folytatta a kis nyul.

— Amennyivel több vizcsepp van a tengerben mint fa a szigeten, annyival több a tengerben a krokodilus, mint az Oki-szigeten a nyul — jelentette ki büszkén a krokodilus.

— Nem illik ugyan, hogy ilyen magamfajta parányi teremtés ellentmondjon uraságodnak, — szólt udvariasan a kis nyul — de én biz' szeretnék bizonyságot szerezni arról amit mondasz.

— Hát hogy lehetne azt bebizonyitani? — kérdezte a krokodilus.

— Hivd ide mind a barátaidat és álljatok be egymás mögé a vizbe, innen a szigettől egészen a szárazföldig, ugy hogy mind-

egyikteknek az orra az előtte állónak a farkához érjen. Én aztán szépen átugrálok egyitekről a másikra és megszámollak benneteket.

A krokodilus helyeselte a tervet, mert belátta, hogy ez igazán okos dolog!

— Igen ám, de hogy fogjuk megszámlálni a nyulakat? — kérdezte a kis nyultól.

— Arról majd beszélünk, ha én megszámláltalak benneteket — nyugtatta meg a kis nyul.

A krokodilus bele is nyugodott és meghagyta a nyulnak, hogy holnap reggel jöjjön ki ugyanarra a helyre, ahol most beszélgettek, hogy megtörténhessék a számlálás.

Alig kelt föl a nap, a kis nyul már készen állt a tengerparton. De a krokodiluscsapat is ott nyüzsgött a vizben, hosszu sorban, valóságos élő hidat alkotva a szárazföldre.

Gondolhatjátok, hogy a kis nyul egy percig sem habozott, hanem fürgén végigszaladt rajtuk. Mikor az utolsóhoz ért és már éppen a partra készült ugrani, annyira tele volt a szive büszkeséggel, hogy nem tudta megállni, hogy el ne kiáltsa magát:

— Jaj ti buta teremtések, a szárazföldre akartam jönni és hidra volt szükségem, nem pedig arra, hogy megtudjam hány ilyen buta krokodilus szundikál a vizek alatt!

Szólt és nagyot kacagva kiugrott a partra. Bárcsak gyorsabban ugrott volna! Mert a sor legvégén álló krokodilus feltátotta a száját, mintha ásitani akart volna s azután legott becsukta. Hamm. Ennyi történt mindössze és mégis elégséges arra, hogy a kis nyul szőrbundáját majdnem hogy levetkőztette. Csak az utolsó pillanatban tudta kirántani a lábát a krokodilus szájából, de igy is hosszan végighasitotta bőrét az állat hegyes fogában.

— Igy jár mindaz, aki nálánál hatalmasabb állatokkal kezd ki! — kiáltotta bucsuzóul a gonosz krokodilus.

A kis nyul nem igen szokta meg a tanulást, de most az egyszer érezte, hogy sokat tanult. Nem volt már kiváncsi szegény a szárazföld szépségeire, meghuzódott egy bokorban az országut mellett és már csak azt kivánta, hogy jöjjön valaki, aki megmondja neki, hogy gyógyithatja meg a sebeit.

Hát egyszerre csak hallja, hogy emberek jönnek az uton. Kidugja fejét a kis nyul, hogy lássa miférlék.

Egy csapat délceg ifju tört arra, fényes ruhában, akik, mikor meglátták a vérző nyuszit, megkérdezték, mi a baja.

A kis nyul erre elmondta, mint szedte rá a krokodiluskat s mint sebesült meg.

— Tudod mit, — szólt az egyik ifju — fürödj meg a tenger sós vizében, akkor begyógyul sajgó sebed.

Nyuszi koma megköszönte a jó tanácsot, aztán megkérdezte az ifjaktól, hogy kicsodák és hova mennek?

— Nyolcvanegyen vagyunk királyfiak — szólt ismét a tanácsadó ifju — s egy hatalmas királykisasszony kezére pályázunk mindnyájan. Ő hozzá vándorolunk most.

— És melyikőtökhöz megy majd feleségül? — kérdezte a nyulacska.

— A legjobbhoz és legderekabbhoz — felelték azok.

— De én csak nyolcvan királyfit látok. Hol van a nyolcvanegyedik?

— Ő hozza utánunk a csomagjainkat. Jámbor és szelid fiatalember, hát csak hadd cipeljen a szamár.

Ezzel elmentek.

A kis nyul pedig megfürdött a tengerben, de a sós viztől még csak jobban fájt a sebe.

Jajgatott keservesen, mikor odaért a nyolcvanegyedik királyfi.

Szóbaereszkedtek rögtön s a jó királyfi mikor megtudta, hogy hányadán áll a dolog, igy szólt:

— Gonosz tanácsot adtak a barátaim. Fürödj meg a folyó

édes vizében s begyógyul a sebed. Azonban most már belátod, hogy náladnál erősebbel nem jó kikezdeni; viszont: csuf dolog a gyengébbet kinozni. Isten áldjon.

S ment a többi királyfi után.

A kis nyul tudta jól, hogy ez a nyolcvanegyedik királyfi volt és azért először nem merte követni a tanácsát. De olyan nagyon szenvedett szegény, hogy végre is elhatározta, hogy lemegy a patakhoz, mely ott közel folyt el, mint valami nagy ezüst szalag, a tenger felé. Jól megmerült a hideg vizben és azonnal jobban érezte magát, mert a viz lemosta a sebeiről a port és a sót. Azután szundikált egyet a finom, selymes füben.

Amikor felébredt, már semmije se fájt és a szive hálával volt tele a derék királyfi iránt, aki olyan jó tanácsot adott neki. Most azon tanakodott, vajjon hogyan fizethetné vissza ezt a jótéteményt a nemesszivü királyfinak. Felkerekedett sebtiben és megindult utána. Hát egyszer csak megpillantotta a közelben a királykisasszony kastélyának a tetejét. Azonnal készen volt a tervével.

Futni kezdett s meg sem állt addig, mig oda nem ért a palotához. Beszökött a kapun és ott állt előtte a királykisasszony egy gyümölccsel teli cseresznyefa alatt.

A kis nyul odament egyenesen eléje és tiszteletteljesen megszólalt:

— Szépséges királykisasszony! Jó tanácsot adnék neked. Nyolcvan királyfi jön ma hozzád, hogy a kezedért versenyezzenek. A ruhájuk szép és drága, az arcuk vidám és mosolygó; de a szivük gonosz. Utánuk pedig jön egy okos és nemesszivü ifju. Utasitsd el magadtól azt a nyolcvanat és jutalmaazd meg a legfiatalabbat, mert ő valamennyinél többet ér.

— Honnan tudod te mindezt? — kérdezte a királykisasszony.

A kis nyulacska elbeszélte az egész történetet. A királykisasszony lelkét nagyon meghatotta, amit hallott. Megköszönte

a kis nyulnak a jó tanácsot, megvendégelte egy fej káposztával. Nemsokára a királyfiak is megérkeztek pompás ragyogó ruháikban. Miközben utjukról beszéltek, az egyik királyfi elmondta, milyen pompás játékot üztek egy ostoba kis nyullal, aki nem tudta, hogy a sós viz nem jó nyilt sebekre. A királykisasszony jól odafigyelt az elbeszélésre és észrevette, hogy csak a legfiatalabb királyfi nem mulat ezen a gonosz tréfán.

— Menjetek haza mind a nyolcvanan, — kiáltotta a királykisasszony — aki egy ilyen parányi teremtéshez, mint az a kis nyul, ilyen kegyetlen, az nem tud jól uralkodni egy ország felett sem. Veled osztom meg a trónomat, — fordult a legfiatalabbik felé — mert te jószivü és okos vagy.

Igy kapta meg jutalmát a jó királyfi nemesszivüségéért.

Pista bácsi.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY